

Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet

Milica D. Jotov

**Sociolingvistički aspekti jezika u
periodici Japana u doba „produžene
stagnacije”(2000-2010)**

doktorska disertacija

Beograd, 2012.

University of Belgrade
Faculty of Philology

Milica D. Jotov

**Sociolinguistic Aspects of Language
in Japanese Periodicals in the Period of
"Prolonged Stagnation" (2000-2010)**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2012.

Podaci o članovima komisije:

Mentor: prof. dr Ljiljana Marković, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu,
Filološki fakultet

Članovi komisije:

dr. Marina Jović Djalović, docent, Univerzitet u Beogradu, Filološki
fakultet

prof. dr Danijela Kostadinović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu,
Učiteljski fakultet

Datum odbrane: _____

**Sociolingvistički aspekti jezika u periodici
Japana u doba „produžene
stagnacije”(2000-2010)**

Apstrakt

U ovom radu vršimo sociolingvističku analizu japanskih termina iz korpusa štampane periodike dostupne u periodu produžene stagancije (2000.-2010. godine). Dati vremenski okvir izabran je zbog specifičnih socioekonomskih okolnosti, koje su izazvale promene u životnim stavovima mlađih generacija, pa samim tim, indirektno, i u jezičkoj upotrebi. U teorijskom delu rada, bavimo se osnovnim postulatima pragmatike, sociolingvistike, leksikologije sa leksikografijom i teorije pojmovne metafore, kao pristupima koji će nam omogućiti da adekvatno metodološki obradimo naš korpus. U empirijskom delu rada, izlažemo materijal prikupljen iz našeg korpusa (iz listova: Asahi Shinbun, Yomiuri Shinbun, Mainichi Shinbun, Nikkei Shinbun, Sankei Shinbun, Tokyo Shinbun, Chunichi Shinbun, Shuukan Economist, Shuukan Toyo Keizai, Shuukan Josei, Yomiuri Weekly, Chuuou Kouron, Ronza, Animeeju, Animedia, Ax), te pristupamo njenoj sociolingvističkoj analizi i analizi dostupnih pojmovnih metafora. U sociolingvističkom smislu, pokazujemo kako bazični teorijski konstrukti savremene sociolingvistike važe i u japanskom kulturološkom okviru (međusobna uslovljenost jezičke upotrebe i socijalnih faktora, jezički determinizam, jezička relativnost, govorni događaj i govorni akt, upotreba honorifika, odnos jezika i etikecije, jezika i pola, jezika i etniciteta, jezika i politike). U analizi metafora dostupnih u korpusu, donosimo primere kojim se pokazuje da neki od postulata kognitivne lingvistike važe i u japanskom jeziku (otelovljenje, zavisnost apstraktnih koncepata od percepcije prostornih odnosa i odnosa sila, klasifikacija metafora po izvornim i ciljnim domenima, pitanje odnosa univerzalnog i kulturološkog kod izgradnje metafora, naročito u sportskom vokabularu). Na osnovu naših rezultata sugerišemo da je neophodno *sinergetsko izučavanje* leksičkih, gramatičkih, semantičkih i kulturoloških (sociolingvističkih, pragmatskih...) veza i odnosa, jer se jedino u međuspletu svih tih analiza mogu shvatiti prava, nameravana značenja upotrebljenih pojmova i

konstrukcija. Ovo je jako važno i praktično, kako bi se lakše savladao ovaj daleki strani jezik, ali i teorijski, kao sugestija za buduću bližu saradnju između formalnih i funkcionalnih škola u lingvistici.

Ključne reči: sociolingvistika, leksika, metafora, japanski, produžena stagnacija, periodika.

Naučna oblast: Filologija - orijentalistika

Uža naučna oblast: Japanologija

UDK broj: _____

**Sociolinguistic Aspects of Language in
Japanese Periodicals in the Period of
"Prolonged Stagnation" (2000-2010)**

Abstract

In the present paper we conduct a sociolinguistic analysis of Japanese terminology from the corpus of printed periodicals available in the prolonged stagnation period (2000-2010). The given time frame has been chosen due to the specific social and economic circumstances which caused changes in the attitude to life of the younger generations, and thus, indirectly, in the use of language. In the theoretical part of the paper, we pursue the principal postulations of pragmatics, sociolinguistics, lexicology with lexicography, and conceptual metaphor theory, as approaches which can help us conduct an appropriate methodological coverage of our corpus. In the empirical part of the paper, we present the material collected from our corpus (from the papers: Asahi Shinbun, Yomiuri Shinbun, Mainichi Shinbun, Nikkei Shinbun, Sankei Shinbun, Tokyo Shinbun, Chunichi Shinbun, Shuukan Economist, Shuukan Toyo Keizai, Shuukan Josei, Yomiuri Weekly, Chuuou Kouron, Ronza, Animeeju, Animedia, Ax), and then perform its sociolinguistic analysis and analysis of available conceptual metaphors. In the sociolinguistic sense, we show that the basic theoretical constructs of modern sociolinguistics apply in the Japanese cultural context as well (the interrelation between the use of language and social factors, linguistic determinism, linguistic relativity, speech events and speech acts, the use of honorifics, the relation between language and etiquette, language and sex, language and ethnicity, language and politics). In the analysis of metaphors available in the corpus, we provide examples showing that some of the postulations of cognitive linguistics apply in the Japanese language as well (embodiment, dependence of abstract concepts on the perception of space and force, classification of metaphors by source and target domains, the question of the ratio of universal and cultural traits in the construction of metaphors, especially in the jargon of sports). Based on our results, we propose that there should be a *synergistic study* of lexical, grammatical, semantic, and cultural

(sociolinguistic, pragmatic...) connections and relations, since it is only in the interaction of all these analyses that the real, intended meanings of terms and constructions used can be interpreted. This is very important both practically, in order to help learners master this remote language more easily, and theoretically, as a suggestion for a future closer cooperation between formal and functional schools in linguistics.

Key words: sociolinguistics, lexicon, metaphor, Japanese, prolonged stagnation, periodicals.

Field: Philology - Oriental Studies

Specific Field: Japanese Studies

UDC No. _____

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1.1 Predmet istraživanja	1
1.2 Cilj istraživanja.....	5
1.3 Osnovne hipoteze istraživanja.....	7
1.4 Metod istraživanja	9
2. Teorijski okvir.....	11
2.1 Pragmatika.....	11
2.2 Sociolingvistika.....	16
2.3 Leksikologija i leksikografija.....	27
2.3.1 Leksikon	28
2.3.2 Pravljenje rečnika	30
2.3.3. Koje su leksičke jedinice uključene	30
2.3.3.1 Koje leksičke osobine se opisuju.....	31
2.3.4. Najkraći istorijski pregled leksikografije	32
2.3.5. Savremeno doba: upotreba kompjutera.....	34
2.4 Konceptualna teorija metafore	36
2.5 Neophodnost uključivanja i kulturoloških komponenata u analizu	39
2.6 Nekoliko reči o radu na korpusu	44
2.7 Zaključak uvodnog dela	45
3. Empirijski deo - lingvistička analiza korpusa	46
3.1 Sociolingvistička analiza korpusa	49
3.1.1 Jezik, kultura i društvo: na primerima iz Japana.....	49
3.1.1.2. Interakcija jezika i društva.....	52
3.1.2 – Uticaj jezičkih na nejezičke pojave: primeri iz japanskog.....	57
3.1.2.1 Sapir-Vorfova hipoteza: za ili protiv?.....	60
3.1.3 Etikecija i sociolingvističke posledice: primer japanskog jezika.....	63
3.1.4 Jezik i pol u Japanu	70
3.1.5 Stranci i japanski jezik: neke sociolingvističke zanimljivosti.....	71
3.1.6 Govorni dogadjaj: neke karakteristike u japanskom kontekstu.....	74
3.1.6.1 Govorni činovi i japanski jezik	78
3.1.7 Upotreba honorifika u japanskom jeziku	80
3.1.8 Jezik i etnicitet: kulturološke posledice u slučaju Japana	83
3.1.8.1 Jezik i nacionalizam u Japanu	86
3.1.8.2. Jezik i politika u Japanu	87
3.1.9 Engleske pozajmljenice u japanskom jeziku.....	88
3.1.9.1 Lingvistička promena u pozajmljenicama.....	91
3.1.9.2 Fonološke promene	92
3.1.9.3 Morfološke promene – skraćivanje i kombinovanje	94
3.1.10 Zaključak sociolingvističke analize.....	95
3.2 Metafora i japanski jezik	96
3.2.1 Metafora u japanskoj lingvističkoj literaturi: teorija i primena.....	97

3.2.1.1 Opšta definicija metafore	97
3.2.1.2. Metafore zasnovane na sličnosti.....	98
3.2.1.3. Poredjenje.....	98
3.2.1.4 Metafora u užem smislu	99
3.2.1.5. Kognitivne metafore.....	100
3.2.1.6. Metonimija	100
3.2.1.7. Sinegdoha.....	101
3.2.1.8 Metafora u različitim delovima govora.....	102
3.2.1.9 Mrtve metafore.....	104
3.2.1.10 Leksikalizovana metafora.....	104
3.2.1.11 Žive metafore.....	105
3.2.2. Konceptualna metafora.....	106
3.2.2.1 Orjentacionalna metafora	107
3.2.2.2. Ontološka metafora	108
3.2.2.3 Strukturalna metafora.....	109
3.2.2.4 Metafora boje.....	110
3.2.3 Analiza korpusa: sportski vokabular, metafora i kulturološke konsekvence.....	111
3.2.3.1 Sportske pobede i percepcija japanske nadmoći	111
3.2.3.2 Teorija metafore i japanski jezik: primer koncepta vode	112
3.2.3.3 Pojmovna metafora u engleskom i japanskom: neke teorijske implikacije ..	120
3.2.3.4 Otelovljenje u svakodnevnom jeziku: delovi ljudskog tela kao izvornici univerzalno validnih metafora: glava.....	122
3.2.3.5 Otelovljenje u svakodnevnom jeziku: delovi ljudskog tela kao izvornici univerzalno validnih metafora: stomak.....	126
3.2.3.6 Otelovljenje u svakodnevnom jeziku: delovi ljudskog tela kao izvornici univerzalno validnih metafora: grudi	133
3.2.4 Pojmovna metafora u japanskom: sportski registar	136
3.2.4.1 Interlud: jedna televizijska reklama.....	147
3.2.4.2 Ontološke vrednosti japanskog društva i sportska terminologija: nekoliko primera.....	151
3.2.5 Iskorak iz sportske terminologije – upečatljivi primeri iz ispitivane periodike...	179
3.2.6 Dvoznačnost, polisemija naslova i kulturološke posledice: nekoliko primera.....	189
3.2.6 Interakcija forme i sadržine: kognitivna disonanca pri interpretaciji naslova.....	198
3.2.8 Zaključak semantičke analize.....	207
4 Zaključna razmatranja.....	209
Bibliografija.....	212
Biografija kandidatkinje.....	223

1. Uvod

Ovaj rad ima za cilj da teorijski i empirijski ispita kako lingvističke tako i kulturološke aspekte upotrebe različitih terminoloških registara (kultura, moda, sport, ekonomija, politika) u tekstovima iz dnevne štampe u desetogodišnjem periodu najnovije japanske istorije. Termin „produžena stagnacija“ odnosi se na ekonomsku stagnaciju Japana, i koristi se za zaokružene istorijske celine koje se jasno mogu diferencirati u odnosu na periode brzog rasta i recesije. Prethodnih deset godina u japanskoj ekonomiji obeležila je upravo privredna stagnacija, pa odatle i predložena sintagma u naslovu disertacije. Dati period bio bi zanimljiv za lingvističku analizu upravo iz razloga što su se tokom njegovog trajanja dešavale izvesne socijalno-ekonomske promene: one su značajno uticale na celokupan kulturološki milje, pa samim tim i upotrebu jezika, u Japanu.

1.1 Predmet istraživanja

Na tragu naših ranijih istraživanja, koja su se bavila sociolingvističkom analizom sportskih termina u japanskom jeziku i njihovih engleskih i srpskih prevodnih ekvivalenata, doktorska disertacija pod nazivom *Sociolingvistički aspekti jezika u periodici Japana u doba „produžene stagnacije“ (2000-2010)* ispitaće značajan fenomen jezika u japanskoj periodici u datom vremenskom periodu.

Period “produžene stagnacije” označava dekadu koja je usledila posle perioda poznatog pod nazivom “bubble ekonomija” (“ekonomija mehura od sapunice”). U tom periodu došlo je do usporenja privrednog razvoja. Posle velike recesije usledio je period stagnacije i trajao je dovoljno dugo da ga danas registrujemo kao zaseban period novije japanske istorije, koji sledi iza tzv “izgubljene dekade”. Pomalo paradoksalno, i ovaj

period se ponekad klasifikuje u vreme „izgubljene dekade“, što nije sasvim precizno, budući da se ta sintagma zapravo koristi za period od 1990. do 2000. godine. Ono što je karakterisalo period od interesa u ovom radu su velike promene u društvu nastale na osnovu izmenjenih ekonomskih okolnosti. Relativno duga recesija pred početak novog milenijuma ostavila je izražene posledice na tadašnju srednju generaciju. Dešavalo se da ljudi koji su gajili sasvim iskonske japanske vrednosti, poput lojalnosti poslodavcu, firmi, državi i caru, posle šezdeset ili više godina vrednog rada naprasno dobijaju otkaze. Ovo je u faktičkom smislu bilo jako teško za te ljude, ali su se posledice možda i više osetile kod njihove dece. Sledeća generacija, današnjih tridesetogodišnjaka, a tada dvadesetogodišnjaka ili samo malo starijih, počela je otvoreno da iskazuje bunt prema tako rigidnom sistemu „doživotnog zaposlenja“: kao da se sve u šta je većina Japanaca te generacije verovala za vrlo kratko vreme urušilo u temelju. Zato su mladi u periodu od interesa u ovom radu, dakle između 2000. i 2010. godine, takođe dosta naglo promenili određen broj pogleda na ekonomski, a time i lični život. Kao da su tradicionalne vrednosti sve manje važne, a sve više se vodi briga o tome da se život proživi „odmah i sada“ te da se i teško zarađeni novac odmah i potroši. Moglo bi se reći da u ovim okolnostima važi gotovo matematička jednačina: onaj koji ima zdravlje i zaposlenje još uvek nema dovoljno vremena da troši novac koji je zaradio¹. Sa druge strane, kada dođe vreme da se zarađeni novac potroši, iz jednačine ispadaju prve dve komponente – naročito zdravlje. Mladi se danas bune upravo protiv ovakvog šablona. Oni ne žele da čekaju beneficije koje će, možda, jednoga dana dobiti kao penzioneri, tim pre što im je u sećanju još uvek živ period u kome su, čak i tako poslušni, njihovi roditelji mogli da izgube sve. Dakle, ovim je nastala jedna nova, ranije nepoznata, gotovo „filozofija života“, koja kao da iz temelja menja i samu srž definicije „šta to zapravo znači biti Japanac“.

Za naše istraživanje, jedan takav period predstavlja odličan izvor jezičkog materijala, budući da promene u ekonomiji, celokupnom društvu, a naročito pogledu na svet mladih govornika određenog jezika jako utiču i na gramatičke, a pre svega leksičke

---

¹ Prosečan Japanac ima „golden week“, tj. godišnji odmor, u trajanju od jedne sedmice, a većina njih ne iskoristi više od tri dana. Razlog leži u tome što mnogi Japanci smatraju da im je potrebno nekoliko dana i da se pripreme za posao koji ih očekuje od trenutka kada se zvanično budu vratili sa odmora. Koreni ovakvog radnog morala mogu da se pronađu upravo u „lojalnosti kompaniji“, koja opet vodi poreklo od kodeksa samuraja u feudalnom sistemu.

fenomene. Možda bi bilo zanimljivo da već na početku rada pomenemo nekoliko primera. Recimo, japanski termin „freeter“ フリーター predstavlja hibridnu reč koja datira iz kasnih osamdesetih godina, dakle u vreme kada su japansko bogatstvo i „bubble“ berza dostigli svoj zenit. Jedna od pretpostavki je da je u pitanju kombinacija engleskog „free“ i nemačkog „arbeiter“, što znači radnik, i opisuje životni stil koji je radikalno različit od čvrste rigidnosti privrede bazirane na stalnom zaposlenju: mladi, dakle, ovom leksemom označavaju svoju slobodu da menjaju radna mesta. Slično tome, leksema *dame-ren* 夕メ連, bukvalno „ljudi koji nisu dobri“, „beskorisno ljudsko biće“. Termin „dame“ označava strogu zabranu, koja je u Japanu često praćena odsečnom gestikulacijom u kojoj se „prekrštaju“ šake, tj. jedna ispravljena šaka se odozgo upravno položi na drugu. Ovo će Japanac uraditi samo ako je veoma ljut, dakle ako želi, često strancu, da pokaže kako je nešto veoma strogo zabranjeno. Danas su *dame-ren* neki novi ljudi, obično mladi, koji će prihvatiti vrlo neobično poslove, krajnje oskudne uslove stanovanja i koji imaju sasvim spuštenu očekivanja od budućnosti. I ovaj termin predstavlja novinu koja je nastala usled društvenih promena u Japanu, a koje ovaj rad upravo namerava i da opiše. Takav izmenjeni termin, kao i pojam koji leži u njegovoj osnovi, dalje je uslovio pojavu proširenja značenja još jedne lekseme: takvog mladog čoveka stariji će često da zovu „biljojed“ 草食 (eng: grass-eater), budući da on nema nikakvih posebnih ambicija u životu, izgleda feminizirano, druži se sa ženama, ali ne ostvaruje seksualni kontakt sa njima, hrani se uglavnom namirnicama biljnog porekla (odakle i sam naziv sa izrazito podrugljivim tonom) što bi u ranijim periodima razvoja japanske privrede bilo prosto nepojmljivo. Naime, raniju japansku istoriju karakteriše izrazito „muško“ društvo koje vodjstvo prepušta Alfa muškaku, ratniku muževnog izgleda i ponašanja. Pojednostavljeno, današnje društvo neguje kult „Nežnog mladića“ (metroseksualca ofarbane kose, izmanikiranih ruku, našminkanog i doteranog, veoma feminiziranog) nasuprot ratničkom imidžu samuraja koji je tipičan Alfa mužjak svog doba i koji stoga, u ovoj klasifikaciji pripada suprotstavljenom taboru - tzv. „mesojedi“ (eng: Meat-eaters) 肉食. Poznata spisateljica Megumi Ušikubo danas piše da skoro dve trećine svih japanskih muškaraca između 20 i 34 godine starosti ili delimično ili potpuno pripada toj kategoriji. To su ljudi koji su rasli u „bubble“ eri i

zaista se osećaju iznevereno. Time se ekonomska recesija reflektovala i na socijalnu sferu, pa se tako recesija oseća u pitanjima braka, rađanja, čak i odnosa među polovima koji su u ozbiljnoj krizi. Još jedan termin vezan za ovu problematiku je i „samac parazit“ *パラサイトシングル*. Ovo su sasvim odrasli ljudi koji i dalje žive kod roditelja, uglavnom sede u svojoj „dečjoj“ sobi, provode sve vreme za kompjuterom i često odbijaju i da izađu, a kamoli da se osamostale. Najdrastičniji od njih nikada i ne izlaze: Japanci takve ljude danas zovu *hikikomori* *引き籠り* – što bi bili oni koji pate od „akutnog socijalnog povlačenja“ (bukvalno: „povući i zatvoriti se“).

U našem istraživačkom radu opredelili smo se za analizu tekstova iz ovog perioda iz dva razloga – jedan je teorijskog, a drugi ličnog karaktera. Naime, svaka promena vanjezičkog konteksta izaziva i promene u jeziku. Period stagnacije pretpostavljao je promene u privredi koje su se u Japanu doživele dosta dramatično. U periodu „ekonomije mehura od sapunice“ kupovna moć u Japanu bila je ogromna: to je vreme kada su u Japan pohrlile strane firme, a i sama zemlja se značajno ekonomski otvorila prema inostranstvu. Njena ekonomska snaga u tom periodu može se prikazati mnogobrojnim primerima: jedan od njih bila bi situacija u kojoj su se u robnim kućama, poput velike radnje „Don Kihote“ *どん・キホーテ*, jedni pored drugih, gotovo bez ikakvog reda i hijerarhije, prodavali gotovo bezvredni predmeti na rasprodaji i preskupi proizvodi poznatih firmi, poput Rolex satova. Situacija je bukvalno bila takva da su se na istoj polici nalazili prodajni artikli vredni 2 ili 200.000 dolara. Ovakav „eklektizam“, ili pomalo neprirodan trgovinski hibrid, stvorio je situaciju u kojoj će i jezik kojim se opisuju takve pojave biti pomalo „hibridan“, tj. neobičan u odnosu na standardnu upotrebu. Samim tim, jezik koji opisujemo u ovoj disertaciji, a koji smo pronašli u korpusu iz perioda koji je neposredno sledio posle ovakvog ekonomskog buma, predstavlja zanimljiv materijal za analizu. Uz ovakav teorijski razlog, lični razlog za posvećivanje upravo ovom periodu bio bi taj što je autorka ove disertacije u to vreme provela pet godina u Japanu u više kraćih studijskih boravaka. U tom smislu, jezički materijal koji se analizira u daljem tekstu ima i određenu ličnu notu.

Zašto baš korpus iz dnevne štampe, tj. periodike? Pod periodikom podrazumevamo publikacije koje izlaze regularno, često u jednakim intervalima. Periodika u štampanoj formi i formi koja se ne može pronaći na internetu uključuje novine, magazine i stručne časopise. Ovi poslednji (eng. journals) su naučni ili profesionalni magazini koji se objavljuju samo nekoliko puta godišnje (recimo kvartalni). Ne-periodika se odnosi na bilo koju publikaciju koja ne izlazi redovno i uključuje knjige, antologije, enciklopedije, rečnike... „periodična izdanja koja sadrže članke različitih autora - periodična izdanja namenjena više opštoj nego profesionalnoj čitalačkoj publici i sastoje se od skupa kritičkih i opisnih članaka, eseja, priča itd " (Oxford English Dictionary).

U svakom slučaju, dnevna periodika nudi nam tekstove koji sadrže specifičan registar japanskog jezika, kako u svojim lingvističkim, tako i u svojim kulturološkim aspektima. Konkretnije, ova disertacija analizira delove novinskih tekstova iz japanskih listova Asahi Shinbun, Yomiuri Shinbun, Mainichi Shinbun, Nikkei Shinbun, Sankei Shinbun, Tokyo Shinbun, Chunichi Shinbun, Shuukan Economist, Shuukan Toyo Keizai, Shuukan Josei, Yomiuri Weekly, Chuuou Kouron, Ronza, Animeeju, Animedia, Ax, koji su izlazili u periodu od juna 2000. do juna 2010. godine. Cilj će biti da se analiziraju kako lingvistički (fonološki, morfološki, sintaksički, semantički) tako i kulturološki aspekti njihove upotrebe. Registar ka kojem smo se usmerili obuhvata oblasti kulture, mode, sporta i politike, tj. elemente vanjezičke stvarnosti koji, u kontekstu društvenih promena koje smo pomenuli gore, mogu biti najzanimljiviji za sociolingvističku analizu.

1.2 Cilj istraživanja

Širi cilj istraživanja je da proučimo uticaj jezika na društvo i društva na jezik. Specifično, naša namera je da kroz rad na izabranom korpusu izvršimo sociolingvističku analizu novinskih članaka iz pomenutih japanskih listova u datom periodu, na nekoliko nivoa (leksikološkom, sintaksičkom, semantičkom, sociolingvističkom i kulturološkom) kako bismo utvrdili zakonitosti koje se javljaju u

njihovoj upotrebi i izveli zaključke o njihovoj eventualnoj uslovljenosti specifičnim kulturološkim okolnostima koje su bile karakteristične za japansko društvo u periodu 2000.-2010. godine.

1.3 Osnovne hipoteze istraživanja

Leksikološki, cilj rada je da analiziramo specifične leksičke jedinice koje se upotrebljavaju u registru sporta, mode, kulture i politike, pre svega u novinskim člancima, u pokušaju da dokučimo zašto se u ovakvom kontekstu upotrebljavaju ponekad neobični ili arhaični oblici, poput 蹴球 *shuukyuu* (stari termin za fudbal), kojih inače nema van pisane komunikacije. Ovaj problem može da otvori pojedina zanimljiva pitanja vezana za japanski leksikon, o čemu smo diskutovali u našim ranijim radovima.

Sintaksički, kao i u srpskom jeziku, primetno je izrazito pojednostavljenje rečenične strukture pri izgradnji novinskih tekstova, u vezi sa različitim oblastima ekstralingvističke realnosti (sport, ekonomija, politika, kultura, moda). Kombinovanje specifične ortografije, pozajmljenica, različitih pisama (japanskih i kineskih karaktera), ali i primetno skraćivanje sintaksičkih struktura (elipse) ukazuju na još neke karakteristike jezika štampe kojima želimo da posvetimo izvesnu pažnju u analitičkom delu disertacije.

Na semantičkom nivou, analiza članaka u japanskoj periodici datog perioda otkriva često prisustvo stilskih figura. Čini se da u okviru njih posebno mesto pripada metaforama. Problem pojmovne metafore poslednjih dvadeset godina privlači veliku pažnju istraživača na zapadu, pre svega u okviru tzv. škole kognitivne lingvistike. Predložićemo da i u japanskom važi klasifikacija metafora na izvorne i ciljne domene koju je pounio Kovecses (Kovecses, 2002): izvorni domeni - zdravlje i bolest, životinje, biljke, zgrade i konstrukcije, mašine i alati, igre (naročito sportske), novac i poslovne transakcije, pripremanje hrane, toplota i hladnoća, svetlost i tama, fizičke sile (gravitacija, magnetizam, i sl.) i pokreti; ciljani domeni su emocije, želje, moral, misli, nacion, politika, ekonomija, međuljudski odnosi, komunikacija, vreme, život i smrt. Pokušaćemo da pronadjemo primere za svaki od ovih izvornih i ciljnih domena i na japanskom jeziku, koristeći se tekstovima dostupnim u svome korpusu, a zatim i da

pronađemo odgovarajuće prevodne ekvivalente za svaku od prikupljenih metafora. Čini se da će u nekim od ispitanih slučajeva srpski i japanski primeri imati istu ili sličnu podležnu osnovu, što može da pruži potporu tezi o postojanju metaforičkih univerzalija. Sa druge strane, u pojedinim primerima ukazaćemo i na razlike, koje će sugerisati da ponegde postoji i značajna kulturološka zasnovanost određenih metafora. Ovakva rasprava pozivaće se na komparativnu analizu primera iz tri genetski, arealno i tipološki jako različita jezika (srpski, engleski i japanski) i mogla bi da ima određene posledice na jako postavljene teze o „univerzalnosti“ pojmovne metafore u primenjenoj kognitivnoj lingvistici.

U sociolingvističkom pogledu, centralno pitanje na koje želimo da pružimo odgovor jeste ono o *dvosmernom uticaju*: sa jedne strane, na koji način jezički materijal iz ovih priloga utiče na percepciju pojmova iz izabranih registara (sport, moda, ekonomija, politika, kultura) kod izvornih govornika japanskog jezika; sa druge strane, opet, istražićemo na koji način poimanje ovih oblasti prisutno u japanskom kulturno-istorijskom miljeu utiče na upotrebu odgovarajućih, često neobičnih izraza i konstrukcija u člancima u štampi. U vezi sa potonjim problemom, donekle ćemo se pozabaviti i uticajem kako arhaizama tako i neologizama, kojima japanski jezik obiluje, pre svega u vezi sa sportskom terminologijom.

Konačno, u vezi sa kulturološkom komponentom, postavili smo sebi za cilj da ispitamo neke specifičnosti japanske kulture i tradicije koje su se reflektovale i na lingvistička pitanja, pa samim tim i na problem terminologije u novinskim člancima. U ovom segmentu, rad će težiti da ispita uticaj tekstova dostupnih u periodici u poslednjih deset godina na obrazovanje i opismenjavanje stanovništva u Japanu.

1.4 Metod istraživanja

Istraživanje je izvršeno na korpusu i obuhvatilo je japansku „periodiku“, pod čime podrazumevamo časopise, dnevne listove, televizijske reklame i različite publikacije dostupne na japanskom govornom području, a koji izlaze u redovnim intervalima. Periodika ove vrste veoma je čitana od strane japanske milionske populacije (primera radi, dnevni list Yomiuri Shinbun čita oko 10 miliona ljudi dnevno). Ovakva pisana građa istraživački je zanimljiva budući da nju stvara najobrazovanija kulturna elita – novinari koji, zbog specifičnosti japanskog pisma, moraju da prođu kroz godine kvalitetnog školovanja. Takođe, ona predstavlja i sasvim relevantan jezički uzorak, budući da je stvaraju hiljade novinara, saradnika u publikacijama, autora oglasa, čitulja, pisama čitalaca....

Istraživanje je obuhvatilo sledećih petnaest časopisa:

Dnevne novine:

1. Yomiuri Shinbun (oko 10 miliona čitalaca dnevno). Povezan sa TV Nippon (tj. dnevni list i televizijska stanica pripadaju istoj korporaciji i zajednički deluju).
2. Asahi Shinbun (oko 8 miliona čitalaca dnevno). Povezan sa TV Asahi.
3. Mainichi Shinbun (oko 4 miliona čitalaca dnevno). Povezan sa TV Tokyo Broadcasting System.
4. Nikkei Shinbun (oko 3 miliona čitalaca dnevno). Povezan sa TV Tokyo.
5. Sankei Shinbun (oko 2 miliona čitalaca dnevno). Povezan sa TV Fuji.
6. Tokyo Shinbun (manje od 1 milion čitalaca dnevno)
7. Chunichi Shinbun (oko 4 miliona čitalaca dnevno)

Nedeljne časopise:

1. Shuukan Economist (ekonomski magazin)
2. Shuukan Josei (magazin za žene)
3. Yomiuri Weekly (nedeljni magazin Yomiuri časopisa)

Mesečne časopise:

1. Chuuou Kouron (povezan sa dnevnim časopisom Yomiuri)
2. Ronza (povezan sa Asahi Shinbun, dnevnim časopisom)
3. Animeeju (anime)
4. Animedia (anime)
5. Ax (anime)

Rad iznosi teorijske i empirijske stavove, pri čemu u teorijskom segmentu analize nudimo pregled tradicionalnih i savremenih postulata sociolingvistike, dostupnih u delima autora sa srpskog, engleskog i japanskog govornog područja, a zatim analiziramo i fenomenom jezika štampe uopšte, kako na japanskom, tako i na srpskom i engleskom govornom području. Takođe, u teorijskom delu disertacije posvećujemo određenu pažnju kulturološkim aspektima japanskoga društva, u pokušaju da postavimo hipoteze o tome koje istorijsko-socijalne karakteristike života u Japanu utiču na jezik štampe i novinskih tekstova, ovakav kakav on jeste, ali i obrnuto: na koji način jezik štampe i novinskih tekstova, makar delimično, utiče na formiranje novih kulturnih obrazaca. U empirijskom delu disertacije ponudićemo detaljnu analizu zadanog korpusa: novinskih priloga iz sportskih, kulturnih, modnih i političkih sekcija pomenutih japanskih listova u definisanom periodu od deset godina. Analiza će se bazirati na kontrastiranju japanskih primera sa njihovim srpskim i engleskim prevodnim ekvivalentima, i obuhvatiće jezičke fenomene na nekoliko nivoa: fonološkom, sintaksičkom, semantičkom, sociolingvističkom i kulturološkom.

2. Teorijski okvir

Budući da se naša analiza korpusa bazira na uvidima većeg broja disciplina lingvistike, u ovom delu disertacije iznećemo osnovne teorijske postulate onih segmenata nauke o jeziku koje će biti relevantne za empirijski segment rada (a koji sledi u trećem poglavlju). Opisaćemo osnovne teorijske doprinose pragmatike, sociolingvistike, leksikologije sa leksikografijom i, kao poseban vid izučavanja značenja pojedinačnih reči, konceptualne teorije metafore. Sve ove istraživačke oblasti teorijske lingvistike imaće značaja za analizu korpusa koja sledi u centralnom, trećem delu disertacije, te smatramo da na ovom mestu treba posvetiti izvesnu pažnju svakoj od njih.

2.1 Pragmatika

Pitanje da li pragmatiku treba odvojiti od semantike do danas niko nije rešio. Tradicionalniji lingvisti smatraju da se pragmatske informacije ne mogu izučavati zasebno od unutarjezičkog značenja. Ovo je bio stav svih vodećih škola do ranog strukturalizma, a u poslednje vreme doživljava izvesnu obnovu u školi kognitivne lingvistike (pre svega u teoriji pojmovnih okvira Čarlsa Fillmorea, npr Fillmore, 1982). Takav pristup zanimljiv je i nama, budući da je jedna od osnovnih teza ove disertacije da je jasnu granicu između leksikoloških, semantičkih, sociolingvističkih i kulturoloških faktora nemoguće povući, te da je samo u njihovoj interakciji moguće uspešno učenje stranih jezika (time i japanskog). S druge strane, od istraživanja Pola Grajsa sredinom sedamdesetih (Grice, 1975), formalne škole u lingvistici, a to je danas pre svega

grupacija generativnih lingvista koje još uvek predvodi Noam Čomski, smatraju da je neophodna rigorozna „podela posla“ između semantike i pragmatike. S tim u vezi, semantika će izučavati samo ono što je inherentno jezičkom sistemu, dok će sve veze između upotrebe jezika i vanjezičkih uticaja postati predmet analize pragmatike.

Dakle, pragmatika bi se mogla definisati kao proučavanje kontekstualno zavisnih aspekata značenja, sistematski apstrahovanih i odvojenih od konstruisanja logičkih formi (dakle, nezavisnih od interne strukture elemenata u rečenici). U semantičkoj trihotomiji koju su razvili Morris, Carnap i Peirce, (1930) sintaksa se odnosi na formalne veze znakova jednih u odnosu na druge, semantika je odnos znakova prema onom što oni označavaju, a pragmatika je odnos između znakova i onih osoba koje te znakove koriste i tumače. Dok su se neki zalagali za pragmatički modul u okviru opšte teorije govornika/slušaoaca (pa čak i pragmatičke komponente u pragmatici) Sperber i Wilson (Sperber and Wilson, 1986) tvrde da kao i naučno razmišljanje - paradigma nemodularnog „horizontalnog“ sistema - pragmatika ne može biti modul s obzirom na neodređenost predviđanja koju nudi i opšteg znanja koje budi. Pragmatika teži da „okarakterise“ osobine konteksta govora, što pomaže da stvorimo pretpostavku o značenju koje je izraženo u datoj rečenici (Stalnaker 1972:383). Značenje rečenica se može posmatrati kao funkcija konteksta (uključujući vreme, mesto, „mogući svet“ u kome je ona istinita), dakle ono se poziva na informacije iz samog jezičkog sistema. Za razliku od ovoga, pragmatički aspekti značenja uključuju interakciju između konteksta iskaza i izgovaranja i tumačenja elemenata tog iskaza. Recimo, jedan tipičan pragmatički problem je i pitanje deiksa: deiktički elementi u jeziku su oni koji imaju jasno unutrajezičko značenje, ali čiji se referenti menjaju. Tipičan primer za takvu pojavu su zamenice: „ja“ znači „govornik“, no referent, tj entitet na koji se ta imenica odnosi, menja se u zavisnosti od vanjezičke činjenice – ko je to ko zapravo govori. Takva interakcija jezičkog i vanjezičkog konteksta po definiciji potpada pod interesovanje pragmatike.

Ako je pragmatika proučavanje jezičkih fakata i konteksta u kome se oni vrše (Stalnaker, 1972:383), teorija govornog čina sačinjava njen centralni pod-domen. Odavno je poznato da se predloženi sadržaj iskaza može razdvojiti od njegove

ilokucione snage, tj govornikove namere da izgovori dati iskaz. Identifikaciju i klasifikaciju govornih činova među prvima su obradili Wittgenstein, Austin, i Searle.

U eksplicitno performativnom iskazu (npr “ovim obećavam da ću da se udam za tebe”) govornik čini nešto, odnosno vrši radnju, čin čiji je karakter određen njegovom namerom, a ne tek da bi nešto rekao. Austin (1962) performative smatra problematičnim za teorije značenja koje su istinite/uslovne, pošto se čini da su oni lišeni vrednosti proste istine; alternativni pogled je da performativ sam sebe potvrđuje kada je umesan, smislen, kao kad sadrži apriori istinu, kao što je „ja sam sada ovde”. Od posebnog lingvističkog značaja je indirektni govorni čin, gde sama forma date rečenice (npr da / ne pitanje u „možeš li mi dodati so") prevazilazi uobičajenu jačinu nameravanog značenja koje te rečenica inače daje (ovde je u pitanju zahtev da se obavi neka radnja).(Levinson (1983: Chapter 4) i Searle & Vanderveken (1985))

Dok je semantička ili logička presupozicija neophodan uslov da bismo utvrdili istinitost iskaza (Frege 1892, Strawson 1950), pragmatska presupozicija je ograničenje koje se tiče “zajedničkog okvira”, što je skup iskaza koji sačinjavaju trenutni kontekst u kome se sagovornici kreću. Ako se takva jedna pretpostavka ne ispuni, rezultat nije narušena logička forma rečenice, već činjenica da je ono što smo dobili neprihvatljivo u datoj socijalnoj situaciji.

Pogledajmo još jedan primer. U iskazu „, čak je i Ivana otišla", ja tvrdim da je Ivana otišla, a pretpostavljam da su drugi otišli i da je malo verovatno da je Ivana zapravo htela da ode. U takvim pretpostavkama mogu biti saopštene nove informacije od strane govornika koji „saopštava slušaocu nešto pretvarajući se da njegov slušalac već to zna”(Stalnaker, 1974:202). Govornikova sklonost da tretira predlog, odnosno pretpostavku kao deo zajedničkog okvira rezultira time da na taj način govornik tera slušaoca da prilagodi svoj model zajedničkog okvira kako bi ovaj obuhvatio govornikov model. Luisovo pravilo prilagodjavanja presupozicije (1979:340) „ko je u trenutku „T" rečeno nešto što zahteva da presupozicija „P" bude prihvatljiva, i ako „P" nije

pretpostavljeno baš pre „T“ onda - pod ostalim jednakim uslovima, i u određenim granicama, presupozicija P nastaje u T. Akomodaciju, poseban slučaj Grajsovog koncepta eksploatacije, Luis je dalje klasifikovao na opise, modalitete, neodređenosti i performative.

U okviru nešto više filozofskog pristupa, tradicionalno gledište je bilo da je referenca direktna „semantička“ veza između lingvističkog izraza i stvari u stvarnom svetu koje one označavaju. Istraživači koji postavljaju veze između informacionih tehnologija i lingvistike pak imaju drugačiji pristup, gde gledaju na ovu relaciju kao na posredovanje između (pretpostavljenih) zajedničkih uverenja govornika i slušaoca. Kao takva, ova relacija je suštinski pragmatika. Prema ovom mišljenju, forma izraza kojim se na nešto referiše zavisi od pretpostavljenog statusa informacije referenta koji, za uzvrat, zavisi od pretpostavke koju govornik čini u pogledu znanja koje slušalac poseduje, kao i šta radi u datom kontekstu.

S obzirom da svaki prirodni jezik daje svom govorniku razne načine obraćanja entitetima diskursa postoje dva povezana pitanja u pogledu pragmatikog proučavanja reference: (a) koje su referencijalne opcije za govornika datog jezika (b) koji su faktori koji nagone govornika da u datoj situaciji upotrebi jednu ili drugu formu. Govornikov izbor između referencijalnih izraza (npr. nulti oblici, pronominali, bezlični oblici, pokazne zamenice, određeni opisi, lična imena) je ograničen informacionim statusom diskursnog entiteta. Jednodimenzionalni opis (Gundel et al. 1993) pruža jedinstvenu, iscrpno uređenu dimenziju ("pretpostavljena bliskost", "pristupačnost") duž koje se nalaze razni tipovi referencijalnih izraza. U skorije vreme, Prince (1992) nudi dvodimenzionalni opis u kom su entiteti klasifikovani ili kao diskursno stari ili diskursno novi, s jedne strane (bazirano na tome da li se na njih pozvalo u prethodnom diskursu ili nije) i, s druge strane, ili kao "stari slušalac" i "novi slušalac" (bazirano na tome da li se ti susreti nalaze u slušaočevoj bazi znanja).

U vezi sa informativnim statusom je pojam "određenosti". On se u jezicima kao što je engleski relativno lako rešava upotrebom određenog člana ili zamenica. No, ovo je samo gramatički nivo koji se vidi u formalnom izgledu imeničkih sintagmi. No, u pragmatikom smislu bitan je i status informacije koja se donosi sa upotrebom člana.

Istraživanja koja su se bavila značenjem upravo određenog člana u engleskom uglavnom su se vodila iz jedne od dve perspektive (Birner & Ward 1994); smatra se da će se određeni član pravilno upotrebiti onda kada je govornik bilo upoznat sa referentom koji iskazuje imeničkom sintagmom ili kada on može jasno da identifikuje taj referent iz konteksta. No, ako nema prethodnog pominjanja referenta u diskursu, taj referent mora da se obradi (tj da mu se dodeli ili ne dodeli određeni član) na osnovu informacija koje je slušalac sam zaključio iz razgovora (Lewis, 1979). Dakle, i problemi koji su naizgled čisto gramatički često mogu da se reše isključivo ako se uzmu u obzir i pragmatski faktori.

Ovaj kratak pregled je, nadamo se, ukazao na to koliko su pragmatski elementi bitni pri tumačenju novih izraza. Tim pre je ovaj fenomen značajan kada se moraju usvojiti elementi leksikona stranog i dalekog jezika kao što je japanski. Dakle, i pragmatske informacije biće od značaja za analizu nekih segmenata našeg korpusa (poglavlje 3).

2.2 Sociolingvistika

Donekle u vezi sa pragmatikom, sociolingvistika izučava međusobni uticaj jezika na društvo i društva na jezik. Budući da naša analiza pretpostavlja nama dosta dalek, nepoznat socijalni kontekst, smatramo da je, pri interpretaciji rezultata vezanih za ispitivani korpus, neophodno uključiti i sociolingvističke parametre. Otud potreba da na ovom mestu iznesemo nekoliko osnovnih karakteristika ove grane lingvistike.

“Teško je adekvatno sagledati funkcije jezika, zato što je on toliko duboko ukorenjen u celokupno ljudsko ponašanje da se čini da postoji malo toga u funkcionalnom delu našeg svesnog ponašanja u kome jezik ne igra svoju ulogu.” (Sapir, 1933)

Jezik je komplikovana stvar. U svakodnevnom govoru, mi koristimo reč „jezik“ na mnogo različitih načina. Nije jasno kako bi „jezik“ trebalo definisati ili šta običan čovek misli da jezik jeste. Pričamo o tome kako se dečiji jezik čudesno razvija i kako deca prave „slatke“ gramatičke greške poput konjovi, čoveci.... Dakle, vidi se da je jezik sposobnost koja buja u detetu.

Ali reči se koriste na bezbroj različitih načina. Na pr, ljudi imaju čvrste stavove o tome kako im zvuči, kako je lep ili „neprijatan“ jezik nekog kraja, zemlje, starosne grupe. Ljudi često kažu „ja obožavam italijanski ili irski akcenat“. Prave grimase ili se nasmeju tinejdžerskom govoru. Ovde se sudi o estetici jezika. Nasuprot tome, kaže se da ne možeš da stvarno ceniš na pravi način jezik nekog naroda ako ne znaš njihovu kulturu, pa je to jedan od razloga što učimo na pr francuski ili japanski. Tako ulazimo u borbu sa raznim pravilima tog jezika: slaganje vremena, pamćenje rodova, nepravilnih glagola, itd, što je tako daleko od kuhinje, filma, tehnologije ili zen budizma zbog kojih smo počeli da učimo taj jezik.

Jezik se u ovom slučaju izjednačava sa gramatikom.

Zatim, ljudi povezuju reč „jezik“ sa izražavanjem misli. Često kažu „ne mogu da nadjem reči“ da iskažu svoja osećanja i misli ili kažu „tražim pravu reč“. Dalje, kažemo da je jezik sredstvo komunikacije. Političari često koriste kao izgovor činjenicu da „njihove poruke ne dopiru do birača“ zato što mediji izvrću njihove reči. U pregovorima ili u vezi kad se prekine komunikacija kaže se „mi jednostavno ne govorimo istim jezikom“. S druge strane, „jezik“ se odnosi i na školski predmet. Ima smisla reći „mala Mara zaostaje malo u srpskom“ iako to ne bismo rekli kad je čujemo kako čavrlja sa drugaricama. U ovom slučaju, na jezik gledamo kao na skup veština stečenih u školi. Učimo da pravilno govorimo i pišemo.

U isto vreme, koristimo izraz „jezik“ kao metaforu, pa imamo : govor tela, jezik muzike, slikarstva ili plesa. Prilično je jasno da se različite upotrebe ove reči odnose na različite aspekte jezika. Ljudi iz različitih uglova posmatraju i doživljavaju jezik. Mi smo jednostavno grupisali, stavili pod isti naziv, „jezik“, čitav spektar različitih fenomena koji su samo delimično povezani jedan sa drugim. Da bi se razjasnile naše misli o jeziku, pogledajmo kako lingvisti posmatraju jezik. Onda ćemo moći da preciziramo sociolingvistički pogled u odnosu na ostale. Primarni cilj svih lingvističkih analiza je da se utvrde karakteristike pridonog jezika, osobine koje ima i šta ga razlikuje od eventualnog veštačkog jezika. Ovo znači da je lingvistika jedinstvena u svojim osnovnim ciljevima. Ispitaćemo individualne prirodne jezike u cilju sačinjavanja teorije univerzalne gramatike koja objašnjava zašto su svi prirodni jezici takvi kakvi su. Prirodni jezici, engleski, francuski, japanski...su, u stvari, podaci koji su nam potrebni kako bismo izgradili teoriju prirodnog jezika. Veštački jezici nas takodje interesuju pošto pokazuju određene osobine koje svaki jezik ima, ali takodje imaju i karakteristike koje ih oštro odvajaju od bilo kog jezika koji je prirodno evoluirao. To ćemo i pokazati na nekim primerima veštačkih jezika. Lingvista Noam Čomski u svojoj uticajnoj knjizi Sintaksičke strukture (1957) u cilju potvrđivanja svojih argumenata uzima sledeće jezike:

- (i) ab, aabb, aaabbb, . . . I sve rečenice istog tipa
- (ii) aa, bb, abba, baab, aaaa, bbbb, aabbaa, abbbba, . . . I sve rečenice istog tipa
- (iii) aa, bb, abab, baba, aaaa, bbbb, aabaab, abbabb, . . . I sve rečenice istog tipa

Zašto bi uopšte i, ii, iii zvali jezicima? Odgovor je - oni imaju određene osobine bilo kog jezika. Imaju rečnik simbola, u ovom slučaju su to slova a i b; takodje imaju i sintaksu, tj svaki od jezika ima posebna pravila za spajanje svojih simbola u cilju konstruisanja rečenica ili rečeničnog niza tog jezika. Ako sintaksičko pravilo nije ispoštovano, onda novonastali niz ili rečenica nisu deo tog jezika.

Razmotrimo sintaksička pravila triju jezika. U jeziku (i) koliko god puta da se pojavljuje simbol a, za njim isto toliko puta sledi simbol b. U jeziku(ii) pravilo je za svaku rečenicu da, kakav god da je raspored a i b u prvoj polovini rečenice, on je ponovljen u obrnutom smeru u drugoj polovini iste rečenice. Primenom njihovih sintaksičkih pravila na simbole ovi jezici daju neograničen broj nizova koji pripadaju tom jeziku i jasno se razlikuju od drugih beskonačnih nizova koji pripadaju drugim jezicima.

Ukratko, ovi veštački jezici imaju rečnike i sintaksička pravila za spajanje njihovih simbola. I, prateći pravila njihove sintakse možemo dobiti beskonačan broj nizova. Prirodni jezici se takodje mogu posmatrati na ovaj način. Tako na engleski možemo gledati kao na skup nizova i ovaj beskonačni skup je proizvod vokabulara i sintaksičkih pravila engleskog jezika. Kada bi naučnici mogli da osmisle sredstvo, gramatiku, koje bi moglo da tačno odvoji gramatičke nizove engleskog jezika od kombinacija simbola koje nisu engleski jezik, to bi bio veliki pomak i napredak u sačinjavanju eksplicitnih sintaksičkih svojstava jezika. I ako bi pravila u toj gramatici bila obavezna u svim prirodnim jezicima, onda bi oni možda otkrili ta univerzalna svojstva jezika, što je i cilj lingvistike. Čomski, u stvari koristi jezike (i) (ii) (iii) da bi isključio određene klase gramatika kao kandidate za gramatiku prirodnog jezika. Naravno, ovi veštački jezici se vrlo uočljivo razlikuju od prirodnih jezika. Jedna veoma primetna razlika je da simboli i nizovi ne nose nikakvu vezu sa svetom. Nemaju nikakvog smisla, ni značenja i čisto su sintaksički. Proučavanje značenja i u kakvom su odnosu ti simboli sa svetom oko nas se naziva semantika.

Postoje drugi veštački jezici koji imaju nizove simbola koji imaju smisla. Primer za to je aritmetika. Na pr $2+2=4$ ili $3 \times 3=9$. Ove formule imaju i sintaksu i semantiku i istinite su, dok je $2+2=5$ neistinita. To su svojstva koja ima i jezik. Ali, ima nešto što odudara

od prirodnog jezika, jezika koje deca spontano uče, u tim formulama. Ništa na svetu, mislimo, ne bi moglo da učini da je $2+2=4$ neistina, sve dok simboli, sami po sebi, ne promene značenje.

Formula je analitička ili „uvek istinita po definiciji“. Uporedimo to sa nekim rečenicama iz prirodnog jezika.

1. Milan je viši od Milice.
2. Milica je viša od Marka.
3. Ivana je viša od Milice.
4. Toma je niži od X?

Mi možemo tvrditi da su ove rečenice tačne ili netačne i da izrazimo svoja ubedjenja kako svaka rečenica oslikava pravo stanje stvari u stvarnom svetu. Ove rečenice su tačne ili netačne zavisno od činjenica.

Do sada nismo pominjali društvene faktore. Koja je uloga društvenih faktora u objašnjavanju jezika? Čini se da oni nisu u direktnoj vezi niti sa sintaksom niti sa semantikom. Možemo započeti ovu analizu pominjanjem nekih socijalnih aspekata semantike. Osnovni faktor koji čini da primeri kako aritmetičkog tako i prirodnog jezika funkcionišu je konvencija. U prvom slučaju, što se tiče aritmetičkih simbola 2,4... ubedjeni smo da će, kada ih koristimo, onaj kome se obraćamo razumeti našu nameru da napišemo dva i četiri. Ovo je primer kooperativne društvene koordinacije. Ona povezuje zvuk [dva] sa simbolom 2 ili nizom simbola d-v-a, što nam omogućava da ih koristimo sa sigurnošću da ćemo biti shvaćeni. Simbol i ono što on predstavlja imaju unapred kodiran odnos. Slično je sa predikatima „je viši“, „je niži“. Oni imaju kodiranu vezu sa stanjem stvari koju predstavljaju. Važno je naglasiti da to nisu prirodne karakteristike simbola ili nizova simbola i da one same po sebi nemaju nikakvu vezu svojim objektom. Bilo koji drugi zvuk ili oznaka su mogli lako biti izabrani za tu funkciju. Ovo je svojstvo arbitrarnosti jezičkog znaka. Znakovi i objekti su proizvoljno povezani, po konvenciji. I ovo je socijalni fenomen.

Iz druge perspektive, veza između sveta i reči nije proizvoljna, mada je jednako deo društva. Semantičke strukture jezika opisuju moguće svetove u kojima su rečenice

tačne. Čak, da bismo uspeli da uspostavimo ovu strukturu neophodno je da koristimo znake da bismo izrazili svoja uverenja, ono što mi mislimo da je tačno, da bismo usaglasili izraze tipa „viši od“ i „niži od“ sa svetom kako ga mi doživljavamo. U suštini, semantika definiše moguća stanja stvari, na osnovu naših uverenja.

A zaključak da je nešto tačno donosimo na osnovu inferencijalne mreže ličnog doživljaja, tj inferencijalne mreže odnosa reči i sveta i naših ubedjenja. Bez „verovatno tačno“ ne bismo se mogli pitati, ispitivati, jer ne bismo mogli razviti hipotetičko razmišljanje. Bez inferencijalnih odnosa ne bismo mogli da saagledamo konsekvence svojih hipoteza i da ih na osnovu svojih ubedjenja testiramo i utvrdimo kao ispravne ili pogrešne, da ih prihvatimo ili odbacimo na osnovu svog iskustva. Dakle, ključno, semantička struktura jezika je neophodno sredstvo uz pomoć kog čovečanstvo formira bilo koju empirijsku teoriju i koristi jezik da ispita ili ispravi uverenje i samim tim se nosi sa svakodnevnim iskustvima, jednom rečju, živi. To da skup rečenica može da formira koherentnu teoriju može se videti na primeru da ako veruješ da je od 1 do 3 tačno, možeš da daš tačan odgovor i na 4 bez ličnog uveravanja u stanje stvari. Toma mora da je niži od svih.

Nema sumnje da je proces preispitivanja društvene prirode. Mi moramo da koordinišemo svoja uverenja i inference da bi jezik funkcionisao. Da li postoje druga svojstva prirodnog jezika koja zahtevaju društveno objašnjenje? Odgovor je da, mnoge osobine to zahtevaju. Pogledajmo jednu sigurnu uobičajenu osobinu jezika. Ova osobina se zove varijabilnost. I da opišemo izgovor na srpskom, ne bismo bili u stanju da damo tačan odgovor... Uzmimo na primer reč “banka”: ona može da označava i instituciju za pozajmljivanje novca, i novčanicu od jednog dinara, i sleng za desetku na ispitu, i mnogo drugih, manje ili više poznatih, koncepata. Kako da lingvista odgovori na ovakav izazov vezan za značenje *pojedičnih reči, pa samim tim i pojmovova?*

Dakle, šta je sociolingvistika? Sagledajmo to u najširem mogućem smislu da bi mogli da ovu granu lingvistike odvojimo od drugih načina pristupa jeziku i da bi takodje objedinili različite aspekte sociolingvistike.

Sociolingvistika je grana lingvistike koja proučava samo one osobine jezika i one jezike koji se objašnjavaju u socijalnom kontekstu.

Ova definicija je šira od uobičajenih definicija sociolingvistike. Kao i u svakom procesu stvaranja definicije, nju određuju metode objašnjavanja. U ovom slučaju se izraz „socio“ kontrastira sa onim tumačenjima jezika kao sistema odnosa između znakova ili u psihološkom ili kognitivnom pogledu.

Može se pronaći veza između naše definicije sociolingvistike i Čomskijeve koncepcije lingvističke teorije. Pomenuli smo ranije da je cilj lingvistike dobijanje univerzalne teorije koja bi objasnila zašto su prirodni jezici takvi kakvi jesu?

Za Čomskog, odgovor na ovo pitanje je da jezik poseduje osobine koje poseduje zato što je struktura ljudskog uma takva kakva jeste. Svako normalno ljudsko biće "zna" svoj maternji jezik. Ovo znanje jezika je stanje uma i mozga koje Čomski naziva I-jezik ili „interni/unutrašnji jezik“. "Znati jezik", pa koji god to bio znači postići određeno stanje svesti/mozga. Svaki normalan član ljudske vrste postiže ovo stanje nazvano zrela lingvistička kompetencija (jezička sposobnost). Po Čomskom, posao lingviste je da sačini teoriju internog jezika (I-language) i kako se on stiče (Čomski, 1986).

Za Čomskog, ove dve stvari su na kraju jedno te isto. Sledbenici Čomskog veruju da jedini način da se objasne univerzalna obeležja jezika je to što mi stičemo ovu jedinstvenu sposobnost zato što smo genetski preprogramirani za to. Dakle, odgovor na pitanje šta je to jezik je teorija koja se bavi ovim univerzalnim genetskim nasleđem. Posao lingvista je da okarakterišu principe i paragrafe naše genetski date jezičke sposobnosti koja čini usvajanje I-jezika mogućim. Naravno, gramatika individualnih jezika bila bi unapred dozvoljena varijanta ove univerzalne gramatike. Sve je više dokaza da takva mogućnost - mogućnost ljudske vrste da spontano usvajaju bilo koji prirodni jezik - je zasebni "mentalni organ" ili "kognitivna sposobnost". Ovo je deo teze o modularnosti uma, tj da nisu um, a u krajnjem slučaju i mozak, strukturalno izdiferencirani, ali su sastavljeni od različitih mentalnih sposobnosti. Ova veoma uticajna teorija potiče od (Fodor, 1983). Shodno tome, posao

lingvistike je da objasni formu i funkciju jezičkog modula. Takvo istraživanje je uvek na apstraktnom nivou, ali je jasno da se jezik, na kraju krajeva, posmatra kao fizički sistem. Čomskijeva Konceptija jezika je psihološka ili kognitivna, ali konačno biološka. Ovo je lepo rečeno u naslovu jednog od najboljih uvoda u čomskijevsko razmišljanje (Pinker, 1994) Jezički instinkt. Gde se tu uklapa objašnjenje društvenog? Društveno dolazi tamo gde se jezički obrasci ne mogu objasniti psihologijom. Društveno je predmet sociolingvistike, i kao takvo izlazi iz domena interesovanja klasičnog čomskijanskog pristupa.

Sociolingvistika je grana lingvistike, te joj je cilj naučno istraživanje jezika. Stoga na ovom mestu treba najpre da iznesemo nekoliko čisto lingvističkih pojmova.

No, uvek treba imati na umu da je cilj sociolingvistike da jezik čvrsto stavi u socijalni kontekst, a ne da ga proučava izolovano, kao funkciju mozga ili tela, dakle kao samo psihološki ili fiziološki proces. Neke od sledećih teza mogu jednako da se primene na opštu lingvistiku kao i na sociolingvistiku:

Svi prirodni jezici su sistematski; a ne slučajna prirodna pojava. Oni su semiotički sistemi - sistemi znakova - odnosno obrazaca uparenih sa značenjima. Jezici imaju forme (zvuke ili gestove koji mogu biti zapisani). Forme su sistematski sastavljene u strukture. Način na koji se forme uklapaju u strukture dovodi do jezičkih funkcija. Jezici predstavljaju najviši nivo sistematske strukture.

Gore iznesene teze prihvaćće, verovatno, svaki lingvista. No, na ovom mestu sociolingvisti i klasični teorijski lingvisti počinju donekle da se razmimoilaze. Sociolingvista će, naime, tvrditi i sledeće:

- Jezici i njihove strukturalne komponente imaju i socijalne funkcije: te i posebne načine na koje se uklapaju, artikulišu u socijalni kontekst u kome postoje.
- Pošto su svi prirodni jezici složeni sistemi koji su evoluirali vekovima i milenijumima, lingvisti su zadržali stanovište da ne postoji naučna osnova po kojoj bi se neki jezik stavio iznad drugog po efikasnosti, izražajnosti, sposobnosti. Oni se svi smatraju jednako vrednim.

- Jezik je osnovno sredstvo za uspostavljanje interakcije sa svetom oko nas, za razvoj i izražavanje (kako individualnog tako i grupnog) identiteta i postoji da zadovolji socijalne funkcije.
- Jezike i njihove komponente konstantno procenjuju oni koji ga govore i oni koji dolaze u kontakt sa njim. U tom smislu, makar i postulat o jednakosti važio kao teorijska postavka, u realnom svetu, činjenica je da nemaju svi jezici jednaku vrednost (u najmanju ruku, engleskim kao maternjim jezikom danas govore stotine miliona ljudi, a to ne može da se uporedi sa nekim jezikom sasvim lokalnog opsega).
- Pristrasnost za/protiv jezika i dijalekata je u stvari naklonost/averzija ka govorniku. Drugim rečima, naši stavovi u tom smislu nisu stavovi o nekom jeziku nego o osobi sa kojom razgovaramo, ili grupi kojoj ta osoba pripada (etnikum, nacija, itd).
- Etnicitet i jezik imaju složenu i dinamičnu vezu.
- Jezicima mogu biti dodeljene društvene funkcije da bi se stvorila i održala društvena nejednakost i ta namera može biti skrivena.
- Istorijski gledano, upotreba jezičkih standarda i pravopisnih formi privilegija su elitne manjine. Premda iz našeg kulturološkog ugla to možda deluje čudno, ovo je i danas u velikoj meri prisutno. Ipak, većina ljudi čvrsto veruje da su standardi i pismenost korisni. U Japanu, čiji jezik ovaj rad izučava, pismenost je gotovo stopostotna. Ovo je tim pre fascinantno budući da proces opismenjavanja na japanskom jeziku traje gotovo doživotno. No, ova činjenica, opšta pismenost, ipak predstavlja izuzetak, čak i u modernom svetu.
- Najvažnije polje delovanja sociolingvistike je obrazovanje i to je glavni fokus primenjene sociolingvistike.
- Mi i dalje verujemo da se jezicima mogu dodeliti društvene funkcije radi postizanja i zaštite društvene jednakosti - to je cilj, na jedan ili drugi način, većine napora jezičke politike i planiranja.

Pomenimo sada neke od osnovnih sociolingvističkih pojmova i koncepata.

Varijacija - bilo koji jezički sistem sa kohezivnom distribucijom u društvenom prostoru.

Koristimo varijaciju kao neutralni tehnički termin da pokrijemo sve slučajeve u kojima različiti dijalekti ipak pripadaju određenom apstraktnom jezičkom tipu.

Varijacija predstavlja pojavu u kojoj se dve ili više različitih formi javljaju u potpuno istom okruženju sa istim značenjem. Ovde se, dakle, misli na varijaciju formi koja zadržava značenje ili funkciju, tj više načina da se kaže ista stvar.

Varijacija je ono što pokreće jezik i čini ga živim. To je motor koji pokreće sve promene u jeziku. Ona daje mogućnost govorniku da izrazi svoj identitet svojim jezičkim izborom.

Opet, varijabilnost podrazumeva postojanje razlika u korišćenju jezika koje se definišu kroz društvene grupe (baš kao što je varijacija definisana kroz lingvističku formu). Tako možemo da kažemo da, na primer, svakodnevne razlike u govoru između muškaraca i žena predstavljaju varijabilnost – o ovome će biti reči u empirijskom delu ove disertacije budući da je u japanskom jeziku pojava jako izražena. Pomenimo na ovom mestu samo to da muškarci i žene u Japanu u istim situacijama često koriste posve različite konstrukcije, a nekad čak i različite leksičke jedinice. Samim tim, kod stranca koji uči japanski jezik odmah će se primetiti da li ga je jeziku učio muškarac ili žena.

Druga vrsta varijabilnosti predstavlja razlike u korišćenju jezika koje se pronalaze kod različitih dijalekata, dakle, socijalno i geografski relativno izdiferenciranih govornih zajednica. Ovo je evidentno verovatno u svakom jeziku na svetu, pa tako i japanskom.

Varijacija je mehanizam koji stvara različitost na nivou individualnog govornika. Varijeteti su proizvod kolektivnih jezičkih izbora u skladu sa evoluiranim jezičkim sistemima i sadrže skup mogućnosti koji sociolingvisti nazivaju nasledjena varijacija. Vernakular u jeziku je prirodni varijetet određene govorne zajednice usvojen usmeno u ranom detinjstvu.

Smatra se da ovi “narodni govori”, tj. vernakulari, sadrže varijacije u svom izvornom obliku, najmanje oštećenom standardizacijom ili prepravkom pojmova. Samim tim, i u Japanu, kao i u mnogim drugim zemljama, jako stara književna dela moraju da se “prevedu” sa starijeg jezičkog koda na savremeniji, “narodni” jezik. Kod nas je poznata reforma Vuka Karadžića sa svim posledicama koje su iz nje proizašle. Samim tim, sociolingvisti će reći da vernakulari predstavljaju deo jezičkog planiranja sa ciljem da se reformiše ili uvede edukacija i pismenost u ranom životnom dobu.

Vernakulari pokazuju veću varijabilnost i varijacije od standarda koji je nastao suzbijanjem mogućih varijacija u jezičkim formama i strukturama. Njime se utiče na ljude iz različitih govornih grupa da teže da govore na isti način.

Govorna zajednica je koncept koji je teško definisati, ali je veoma bitan. Možemo probati da je definišemo kao društvenu zajednicu koja deli iste varijetete jednog vernakulara, kao i skup pravila za upotrebu jezika.

Jezička različitost se, dakle, svodi na skup tri grupe faktora: varijaciju, varijabilnost i jezičku promenu.

- Varijacija je ovde važna zato što daje mogućnost nastajanja dijalekata i sociolekata, a opire se standardizaciji jezika i ističe različitosti u okvirima jednog jezika ili jezičke grupe.
- Varijabilnost je bitna jer u socijalnom smislu klasifikuje ljude u tipove, gde svako obeležava svoj identitet preko razlike u jeziku, a sve u okviru neke veće društvene jedinice.
- Prirodne jezičke promene takođe su česte. One daju mogućnost za kontinuiranu evoluciju i opstanak bilo kog vernakularnog jezika. Pošto one po definiciji isključuju planirane i standardizovane promene (odnosno one koje svesno uvode ili eliminišu forme i strukture), i ove prirodne jezičke promene takođe utiču na stvaranje приметnih razlika u okviru izdiferenciranih grupa koje u osnovi govore istim jezikom.

Mogući odgovor na pitanje odakle toliko različitih jezika i dijalekata mogao bi da bude sledeći: ove razlike su neophodne da bi ljudi mogli da steknu “osećaj pripadnosti”, tj. da se dovoljno međusobno razlikuju te samim tim uspostave svoju pripadnost odgovarajućim društvenim grupama. Jezik je jedan od pouzdanijih načina da pojedinac iskaže svoje članstvo u grupi ili govornoj zajednici.

Sociolingvistika, dakle, istražuje odnos jezika i društva. Ona vodi poreklo iz socijalne psihologije, antropologije, geografije i sociologije, i uvodi mnoge druge koncepcije koje ćemo detaljnije analizirati u empirijskom delu disertacije, kao što su vanjezički kontekst kao centralni način za objašnjavanje jezičkih varijacija; faktori društvenog identiteta koje utiču na date varijacije (društveni status, pol, starost, etnicitet...).

2.3 *Leksikologija i leksikografija*

Svaki jezik ima svoj leksikon i gramatiku, tj. skup osnovnih izraza i skup osnovnih pravila prema kojima se složeni izrazi izgrađuju iz onih jednostavnijih. Neka od ovih pravila formiraju složene reči, druga funkcionišu i izvan granica reči tako da proizvode fraze i rečenice. Ove razlike koje su poznate još iz dana grčkih gramatičara nisu uvek jasno izražene iz najmanje dva razloga. Prvo, pojam reč nije baš najbolje definisan. Drugo, postoje složeni izrazi čije je značenje više manje predvidivo iz značenja samih komponenata, što opet nije slučaj kod nekih drugih složenih izraza. Za prve se kaže da su kompozicioni, dok su drugi „leksikalizovani“. Malo drugačiji izrazi da se okarakterišu ove suprotnosti su „produktivni“ protiv „idiomatskih“ ili "slobodni" protiv "fiksni". U svakom slučaju razlika je gradirana. Leksikalizacija se retko vidi na fleksiji reči (mogući izuzeci bi bili participi, npr pokvariti u izrazu pokvareni čovek), ali je veoma česta u složenicama, poput vlastodržac, ili fraze kao što su “otegnuti papke”, koje imaju kompoziciono, kao i leksičko čitanje. Da li leksički izrazi pripadaju rečniku jednog jezika ili njegovoj gramatici? Ne postoji jednostavan odgovor; njihova forma je kompleksna i zasnovana na pravilima, dok njihovo značenje to nije. Stoga, korisno je shvatiti pojam „leksikon“ u nešto širem smislu; on sadrži sve osnovne izraze (rečnik u najužem smislu) kao i one izraze koji se nalaze u formi složenica, ali nisu u skladu sa značenjem. Naučno istraživanje leksikona u ovom smislu se obično naziva leksikologija. Ona uključuje, na primer, istorijski razvoj rečnika, njegovu socijalnu stratifikaciju, njen kvantitativni sastav ili način na koji se neko potpolje kodira u leksičkoj jedinici (terminologija lova, glagoli kretanja). Leksikografija, nasuprot tome, bavi se izradom rečnika. Postoje znatna preklapanja između ove dve discipline, gde ne mogu ni svi autori da naprave terminološku distinkciju.

2.3.1 Leksikon

Rečnik jednog jezika se najpre čuva u glavi govornika i kroz veći deo ljudske istorije to je bilo i jedino mesto gde se on čuvao. Mi ne znamo koju formu „mentalni rečnik" ima. Slažemo se ipak u jednom, da se on sastoji od individualnih leksičkih jedinica koje su na neki način međusobno povezane. Ne postoji opšte prihvaćen izraz za leksičke jedinice. Poznati termin „reč" je u isto vreme i suviše širok i suviše sužen; ne bismo mogli da uzmemo *pratimo* kao leksičku jedinicu iako je to reč, dok izrazi kao što je *probni balon* jesu leksičke jedinice, ali se sastoje od nekoliko reči. Drugi izrazi sa kojima se često susrećemo su "leksema", "lema", ili "leksička jedinica". Ali, pošto se oni koriste i u druge svrhe verovatno i najbolje je da koristimo izraz leksičke jedinice.

Važno je napraviti razliku između leksičke jedinice i načina na koji je ona imenovana. Reč *kuća* u rečniku, praćena raznim objašnjenjima, nije leksička jedinica - to je naziv za takvu jedinicu. Leksička jedinica, sama po sebi, je skup različitih tipova osobina. To uključuje :

- a) fonološke osobine koje karakterišu način izgovora leksičke jedinice; one uključuju zvuk, slogovnu strukturu, leksički akcenat i, u nekim jezicima, leksički ton.

- b) grafemičke osobine, koje karakterišu pisanje leksičke jedinice

- c) morfosintaksičke osobine, koje karakterišu način na kojij jedinica postaje deo složenijih izraza. Najčešće se tiču paradigme koje ne podležu fleksiji, klasi reči, rekijskim odnosima i dr

- d) semantičke osobine, koje se tiču "leksičkog značenja" jedinice, tj doprinosa koji daje značenju konstrukcije u kojima se pojavljuje. Neke od ovih osobina mogu i da izostanu. To je najočiglednije za grafemičke osobine, pošto nisu svi jezici pisani. Postoji nekolicina leksičkih jedinica bez leksičkog značenja, kao što je, recimo, konstrukcija *there* u engleskom. Mnogi lingvisti, takodje, predlažu „nulte" elemente, tj medicine sa morfosintaksičkim i semantičkim osobinama, ali bez morfoloških osobina (kao što su „nulte zamenice"), no njima se obično pre bavi gramatika nego leksikon.

Dok su ova četiri tipa osobina karakteristike koje definišu leksičku jedinicu, postoje i druge informacije koje možemo da vežemo za nju, npr njena etimologija, njena učestalost korišćenja, njen semanički bliznac u drugim jezicima ili enciklopedijsko znanje (jedna je stvar znati značenje reči hleb, a druga poznavati razne vrste hlebova, kako se pravi, njegovu cenu, ulogu u istoriji ljudskog društva itd). Leksičke jedinice rečnika su u mnogo čemu povezane. Mogu da dele neka fonološka svojstva (mogu npr da se rimuju), mogu pripadati istoj flektivnoj paradigmi, mogu imati suprotno značenje (antonimi, kao crno/ belo), približno isto značenje (sinonimi, kao podji/kreni) ili kad su složeni u formi mogu imati iste gradivne obrasce.

Leksikološka istraživanja su često orjentisana prema ovim odnosima gde leksikografija teži da da više značaja samoj leksičkoj jedinici. U principu, ima mnogo više leksikografskog nego leksikološkog posla; u stvari, ako postoji ikakav lingvistički opis nekog jezika, onda je to verovatno osnovni dvojezični rečnik. Dubina ovakvog posla veoma varira ne samo što se tiče samog jezika, nego i u pogledu konkretnih leksičkih osobina, dok su fonološke, grafemtičke i morfosintaksičke karakteristike u rečnicima, latinskog, engleskog, francuskog i još desetina jezika sa uporednom istraživačkom tradicijom prilično dobro opisane, ne postoji dovoljno teoretski i empirijski zadovoljavajuća analiza semantike rečnika za bilo koji jezik. Za to postoje tri međusobno povezana razloga. Prvo, ne postoji dovoljno dobro definisan opisni jezik koji bi dozvolio istraživaču da predstavi značenje neke leksičke jedinice, svejedno da li je prosta ili složena. I dalje je najčešća praksa parafraziranje leksičke jedinice na istom jeziku. Drugo, ne postoji pouzdan i lako primenljiv metod određivanja leksičkog značenja jedinice. Najčešće korišćeni metod je utvrđivanje broja pojavljivanja u tekstu i pokušaj da se razume značenje. Treće, odnos između određene forme i određenog značenja je retko jasan. Ovo je upadljivo ako pogledamo šta čak i engleski rečnik srednje veličine ima da kaže o značenju, npr leksema sound, eye ili (to)put up. Po pravilu, ne postoji samo jedno leksičko značenje već čitav niz upotreba reči koje su manje ili više povezane jedna s drugom. To nije samo praktični problem za leksikografe nego i baca senku sumnje na sam pojam leksičke jedinice.

2.3.2 Pravljenje rečnika

Leksikografi često smatraju da je njihov posao više umetnost ili zanat nego nauka (Landau 1984 i Svenslen 1993). Ovo ne isključuje čvrstu naučnu osnovu, ali oslikava činjenicu da u velikoj meri zavisi od praktičnih veština kao što su biti dobar u definisanju s jedne strane, i da je određen praktičnim, često komercijalnim brigama, s druge strane. Rečnici se prave za korisnike i namenjeni su da služe u specifične svrhe. Njihova izrada zahteva niz praktičnih odluka.

2.3.3. Koje su leksičke jedinice uključene

Jezici nisu ni dobro definisani ni uniformni. Menjaju se vremenom i zavise od raznih faktora kao što su mesto, društvena klasa ili oblast o kojoj se govori. Veliki deo ovih varijacija je leksički. Nije niti moguće niti bi bilo razumno smestiti sve u jedan rečnik. Veliki rečnici sadrže do 300000 pojmova. A pošto su idiomatski izrazi često navedeni pod jednu njihovu komponentu (kao što je „otegnuti papke" pod „otegnuti") oni u stvari sadrže mnogo više leksičkih jedinica, možda i do milion. Pa čak i tako, oni nisu iscrpni. Drugo izdanje Deutsches Wörterbuch, najveći rečnik nemačkog jezika, pokriva manje od 25% leksičkih jedinica iz raznih izvora, a i oni su ograničeni sami po sebi.

2.3.3.1 Koje leksičke osobine se opisuju

Baš kao što je nemoguće uključiti sve leksičke jedinice jednog jezika u njegov rečnik, nije moguće ni poželjno težiti ka punom opisu onih koji su već uključeni. Pošto je rečnik obično štampana knjiga, grafemičke osobine jedinice (pravopisne konvencije) su automatski date. Među ostalim bitnim osobinama značenje se tradicionalno smatra najvažnijim. Rečnik Samuela Johnson-a definiše „rečnik“ kao knjigu koja sadrži reči bilo kog jezika poredjanih po abecednom redu sa objašnjenjima njihovih značenja.

Ali Johnson je takodje označio koji slog nosi glavni akcenat i dao neke gramatičke savete. U principu, medjutim, informacija o fonološkim osobinama je bila retka sve do kraja 19.veka, a informacija o gramatičkim osobinama je često i dalje veoma štura u nespecijalizovanim rečnicima. Ali, naravno, postoje rečnici koji se posebno bave ovim osobinama kao i nekim nedefinisanim osobinama vezanim za leksičke jedinice, kao što su poreklo (u etimološkom rečniku) ili pre svega njegov ekvivalent u drugom jeziku (dvojezični rečnici).

Obično razlikujemo dve vrste izvora: „primarni “ izvori su uzorci teksta u kome se jedinica pojavljuje. "Sekundarni izvori" se odnose na prethodni rad drugih leksikografa i leksikologa. U stvari, postoji i treći izvor koji se obično ne pominje u teoriji leksikografije (ponekad se naziva metaleksikografija). To je obično leksikografovo lično poznavanje jezika koji opisuje, što uključuje i njegove poglede na to šta je to dobar jezik. U praksi, većina novih rečnika je bazirana na starim. To je uvek nemoralno i često nelegalno, ako su samo iskopirani. Ali, s druge strane ne bi bilo prihvatljivo niti bi imalo ikakvog smisla da se ignorišu dostignuća ranijih leksikologa.

Rečnik se sastoji od leksičkih stavki poredjanih u nekom konvencionalnom redosledu. Obično, stavka unosa kombinuje nekoliko leksičkih jedinica navedenih ispod „glavne reči “ . Stoga, sve leksičke jedinice koje uključuju reč *staviti* mogu biti navedene pod

tu glavnu reč formirajući tako svojevrсно гнездо često sa vrlo složenom mikrostrukturom. Mi smo navikli na abecedno poredjane rečnike. Ali, postoje i druge mogućnosti uredjenja rečnika. Na pr, po tematskim grupama ili po redu pojavljivanja u dokumentu. Jezici koji nemaju abecedu, zahtevaju drugačiji princip; u kineskom, na pr, unosi se često redjaju po potkomponentama celog karaktera i po broju poteza. Isti je slučaj i sa japanskim jezikom, koji je tema analize u ovoj disertaciji.

Na ova četiri pitanja može se odgovoriti na mnogo različitih načina što bi rezultiralo veoma različitim tipovima rečnika.

2.3.4. Najkraći istorijski pregled leksikografije

Prvi leksikografski dokumenti su sumerske liste reči (čak do 1400) sa njihovim akadijanskim ekvivalentima pisane klinastim pismom na glinenim pločicama otprilike pre 4700 god. Praksa sačinjavanja takvih lista reči je nastavljena kroz antiku i srednji vek. Tako je najstariji dokument na nemačkom je Abrogans (napisan oko 765) i to je spisak nekih latinskih reči sa objašnjenjima na nemačkom. Glosari nisu imali za cilj da budu opsežni kao leksikoni. Oni su prosto bili sakupljene liste reči koje su iz ovih ili onih razloga smatrane teškim, te su objašnjavane ili nekim više poznatim rečima istog jezika ili prevodom. Reči su bile poredjane abecedno, tematski ili uopšte nisu bile poredjane. Takodje su postojali mnogo sistematskiji pokušaji kao što je bio katolikon. Mešavinom enciklopedije i rečnika sačinjenom oko 1250.g i to je bio prvi štampani leksički rad u Evropi (Mainz 1460).

U 16. veku dva pomaka dovela su do velikih promena. Prvi je bio Gutenbergov pronalazak štampe. Do 1500. god bukvalno svi klasični autori su bili dostupni u štampanom obliku. Tako, nudeći čvrstu osnovu za sistematsku leksikaciju latinskog i grčkog kao što je Calepinus' Dictionarium (1502), uskoro ga prate dva rana remek dela - Robert Etienne's Dictionarium seu Latinae Linguae Thesaurus (Pariz1531) i Henri Etienne's Thesaurus Graecae Linguae (Pariz, 1572). Drugi značajni pomak je spor, ali

stabilan razvoj nacionalnih jezika. Još su ranoitalijanski, francuski, engleski ili nemački bili teški za kodiranje. Glavni cilj prvih rečnika ovih jezika bio je da im dâ jasne norme. U nekim zemljama, Nacionalne akademije su dobijale sredstva za takav cilj. Rezultat su bili rečnici sa snažnim normativima, često sa puritanskim stavom kao što su Vocabulario degli Accademici della Crusca (Venecija, 1620), Dictionnaire de l'Académie Française (Pariz, 1694) i Diccionario de autoridades publicado por la Real Academia Española (1726-1739). Veći deo leksikografskog rada su, međutim, radili preduzimljivi izdavači i posvećeni pojedinci kao što je dr Samuel Johnson. Uz pomoć šest asistenata, on je uspeo da stvori A Dictionary of the English Language (London 1755), prvi naučni opis engleskog vokabulara, za manje od osam godina. Prevazišao je svoje prethodnike, uključujući i Bejljev Dictionarium Britannicum iz 1736.g koji je Johnson uzeo kao početnu tačku, ponekad čak i ekstravagantnim definicijama (ne bi se svako usudio da okarakterise patriotizam kao „poslednje utočište hulja“) i sistematskim citiranjem najboljih pisaca. Manje poznat, mnogo manje duhovit, ali širi je prvi sveobuhvatni rečnik nemačkog jezika, Johann Christoph Adelung's Versuch eines vollständigen grammatisch-kritischen Wörterbuch der hochdeutschen Mundart (Leipzig 1774–86).

Uspon istorijsko-komparativne lingvistike u ranom 19. veku doveo je do ogromnog povećanja znanja u gramatici i leksici. Prvi rečnici koji su probali da pokriju ta polja znanja su Deutsches Wörterbuch autora Jacob Grimm i (u mnogo manjem obimu) njegovog brata Wilhelm-a Grimm-a. Njen prvi tom pojavio se 1852.g posle dvadesetak godina pripremnog rada u kom je braći Grim pomoglo oko stotinak naučnika koji su obezbeđivali isečke („pokrivajući moj sto kao pahulje“ , Jacob Grimm). U to vreme već je bilo jasno da od originalnog plana da se 6-7 tomova završi za 10-12 godina, nema ništa. Braća Grim su završila samo slovo A, (većinu) slovo F, a poslednji tom (od ukupno 32), pojavio se 1960. To što je taj proces dugo trajao, i što je učestvovalo mnoštvo saradnika sa različitim nivoima znanja i mogućnosti, rezultiralo je mnogim nelogičnostima i disbalansom u količini prostora posvećenog nekim rečima (više od šesdesetak stranica je posvećeno samo jednoj reči Geist). Ipak, to je neizmeran izvor leksičkih podataka. Rad braće Grim inspirisao je brojne slične poduhvate kao što je

Emile Littré -ov *Dictionnaire de la langue française* (1863–1873), koji je mnogo kraći ali i mnogo koncizniji: obimno delo Matthias de Vries -a i njegovih brojnih sledbenika *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (1864–1998), i konačno *A New English Dictionary on a Historical Basis* (1884–1928), poznatiji kao 'Oxford English Dictionary' (OED). Filolog i sveštenik Richard Trench je 1857.g inicirao pravljenje tog rečnika. Godine 1860. članovi Filološkog društva krenuli su sa sakupljanjem pojedinih delova, a 1879.g Clarendon Press postavio je James Murray- a za glavnog urednika. Prvi tom se pojavio 1882. g, a čitav posao je završen 1928.g, 13 godina posle njegove smrti. Više od 200 naučnika je bilo uključeno u proces izrade, a više od 2000 ljudi je doprinelo pojedinim delovima rečnika. OED nije bez mana, čak i u svom dopunjenom izdanju koje se pojavilo 1989. g u štampi, a 1992. g na cd-rom u; ali od svih pokušaja da se opiše leksikon nekog jezika, on je bio najbliži da dokaže da ono što je dr Johnson tvrdio u uvodu svog rečnika nije tačno : „svaki drugi autor može da teži pohvalama, a leksikograf može samo da se nada da će izbeći sramotu".

2.3.5. Savremeno doba: upotreba kompjutera

Skloni smo da verujemo da su rečnici normalna stvar, ako ne i jedini mogući način da se sastavi i predstavi leksička informacija. Ali, pojava računara nam je pružila veoma drugačije i na mnogo načina efikasnije sredstvo. Računari se mogu koristiti na najmanje 3 načina u leksikografiji. Moguće je da se postojeći rečnik prenese na računar, kao što je često bilo radjeno u poslednjih 20 god. Takav prenos nudi nekoliko prednosti: pretraga je brža i iscrpnija, lakše je revidiranje i ažuriranje rečnika i moguće je dodati informacije inače nedostupne u štampanom formatu, kao npr. zvuk izgovorene reči umesto fonetske transkripcije. Ali je, u suštini, format štampane knjige zadržan. Dalje, kompjuteri su moćno sredstvo u stvaranju novog rečnika. Umesto da neki broj ljudi čita knjige i novine tražeći odlomke svih pojava koje deluju interesantno sada je moguće sastaviti ogroman tekst, korpus koji pokriva sve varijetete jezika, moguće je

pretraživanje ovakvih tekstova za zadatu reč ili kombinaciju reči, sortiranje tih pretraga po različitim kriterijumima, povezivanje sa rezultatima drugih pretraga, dodavanje konteksta koliko god to bilo potrebno. OED se bazira na oko pet miliona izvoda, uglavnom pisanih rukom na papirima. Računar može lako obradivati korpus od nekoliko stotina miliona reči, nekoliko stotina miliona pojava: novi podaci se mogu brzo dodati. Ovo omogućava da rečnik bude mnogo širi i reprezentativniji nego ikada do sada. Ali, elektronski korpus samo obezbeđuje sirov materijal koji čeka na leksičku analizu. Ova analiza može biti olakšana kompjuterskim alatima, *ali nijedan kompjuter ne može da nam kaže šta nam reč znači u konkretnom kontekstu*. Čak i kad bi samo jedan minut bio posvećen svakoj pojavi u stomilionskom korpusu, bilo bi potrebno 100 godina deseterici leksikografa da ga obrade. To znači da štampani rečnik nikada ne može da pokaže bogatstvo informacija koje su dostupne u velikim korpusima, jer pretpostavlja se da je leksikograf već završio analizu. Dakle, jedini način da se u potpunosti iskoriste veliki korpusi je putem pronalaženja leksičkih sistema. Oni se sastoje iz a) kompjuterski pristupačnih i proširivih korpusa ; b) skupa alata koji omogućavaju, npr. ne samo pretragu za pojedine stavke nego i statističku analizu ili određivanje prvog pojavljivanja i c) selektivnog ali sigurnog odvijanja leksičke analize korpusa. Dakle, moguće je dodavanje govornih formi i raznih dijalekata, informacije o grupi reči ili semantička analiza nekog podskupa leksičkih jedinica, recimo svih predloga ili svih morfološki prostih glagola. Slično tome, mogu se dodati ekvivalenti iz drugih jezika (prevod). Za razliku od štampanih rečnika, takav leksički sistem preuzimanja se nikad ne završava. To je stabilan rad kome mnogi doprinose i koji omogućava dublje i šire razumevanje leksikona nego bilo koji drugi metod.

Imajući u vidu i ove teorijske postulata, mislimo da je leksikološka analiza pojedinih segmenata japanskog korpusa neophodan zadatak za našu lingvistiku, te ćemo njoj i pristupiti u empirijskom delu ovde disertacije.

2.4 Konceptualna teorija metafore

Teorija konceptualne ili pojmovne metafore takođe je važna za analizu jednog dela našeg korpusa. Japanski izrazi često su veoma bogati metaforama, te njihovo razumevanje zavisi od razumevanja metaforične strukture. Odatle, opet, sledi da nam je neophodno da se naoružamo makar osnovnim pojmovima koje savremena teorija metafora nudi.

Kognitivna lingvistika bavi se konceptualnom metaforom od 1980. godine kada je nastao prvobitni model Georga Lakoff-a i Marka Johnson-a. Unutar okvira kognitivne teorije konceptualna metafora je od tada u potpunosti prihvaćena, a kasnije je fenomen dosta ispitan u psiholingvistici (Gibbs 1994), pa čak i u neuronaukama (Lakoff i Johnson 1999). Ipak, i u samom »klasičnom« konceptualnom pogledu na metaforu postoje mesta u kojima se razlikuju pristupi različitih autora. Jedna od glavnih pitanja je problem univerzalnosti: dok su neke metafore gotovo svepristune širom sveta (na primer VEĆE je GORE), pa se i javljaju u mnogim kulturama, neke druge (poput ŽIVOT je PUTOVANJE) javljaju se često samo u ograničenim kontekstima. Dakle, ono što zanima teoretičare, a zanimaće i nas u centralnoj analizi ove disertacije, jeste pitanje u kojoj meri se konceptualne metafore kroskulturalno razlikuju? Za rešenje ovoga problema nema boljeg načina nego da se kontrastiraju jako udaljeni jezici, kao što su japanski i srpski.

Mateusz-Stanojević (2009) daje pregled osnovnih pojmova iz teorije konceptualne metafore u jedinstvenom modelu, gde pokušava da obuhvati dosadašnje teorijske spoznaje i primeni najbolje delove različitih pristupa koji će pomoći razvoju bolje metodologije istraživanja metafore u budućnosti. Jedan ovakav integralni model morao bi da odgovori na dva naizgled suprotstavljena pitanja: kako metafora funkcioniše kao dinamička „online” sposobnost povezivanja dvaju različitih konceptualnih domena (npr.

besa i vode koja kipi), a kako je moguće da ona *istovremeno* stvara i veze koje postaju sasvim ustaljene (gde će retko ko primetiti da fraza „kriptim od besa” zapravo predstavlja metaforičan izraz). Ta dvostruka priroda konceptualne metafore upućuje nas na istraživanje dva pitanja: jedno je poznati koncept „otelovljenja”, tj. fizičke i telesne zasnovanosti metaforičkih konstrukata (koji ukazuje na potencijalnu univerzalnost), a drugo kulturološki, iskustveni uticaji koji se javljaju u pojedinim regijama sveta, a koji se dakako razlikuju od jezika do jezika. Upravo taj dualizam predstavlja problem za teoretičara metafore. Do koje granice važi univerzalnost, a odakle počinje kulturološka uslovljenost? Nadamo se da će analiza velikog broja metaforičkih iskaza na japanskom jeziku da nam pomogne da bar delom odgovorimo i na ovo pitanje.

Konceptualna metafora je, dakle, jedan od kognitivnih procesa konstruisanja značenja na temelju kog povezujemo dva konceptualna domena: izvorni domen i ciljni domen (Lakoff i Johnson 1980; Lakoff i Turner 1989, 60–65; Lakoff 1993, 206–207). Konceptualna metafora kao saznajna sposobnost odražava se u jeziku, što znači da razlikujemo dva nivoa fenomena: jezički iskaz kroz koji se metafora realizuje, te konceptualnu metaforu, koja je stvar misli, a ne jezika. Stanojević iznosi neke od sledećih primera (Mateusz-Stanojević, 2009):

- (1) Njih su dvojica odigrali ključnu ulogu u uhićenju zločinaca.
- (2) Nepoznanica je što se sve događalo iza kulisa teniskog turnira.
- (3) Tako je završio prvi čin diskusije o tom pitanju.
- (4) Nedjelja daje odgovor, i spušta se zastor nad nogometnim prvenstvom.
- (5) Vrbnik i grad Krk bit će pozornica zbivanja te zanimljive fešte.

Primeri (1)–(5) su metaforički, jer se u njima različiti događaji opisuju ka pozorišna predstava. Na izvorni domen POZORIŠNE PREDSTAVE jasno upućuju odgovarajući jezički elementi (1), kulisa u (2), prvi čin u (3), zavesa u (4) i pozornica u (5). S druge strane, možemo se složiti da izrazi za hapšenje zločinaca u (1), teniski turnir u (2), diskusija u (3), fudbalsko prvenstvo u (4) Vrbnik i grad Krk u (5) nemaju nikakve direktne veze sa pozorištem, nego obuhvataju druge domene znanja koje bismo mogli da klasifikujemo u javne događaje. Odatle proizilazi da svi ovi konkretni jezički iskazi

samo realizuju apstraktnu konceptualnu metaforu po kojoj je JAVNI DOGAĐAJ jednak POZORIŠNOJ PREDSTAVI. Ovakvim primerima obilovaće empirijski deo ove disertacije.

Ovde ipak treba naglasiti da konceptualna metafora ima dvostruki karakter. S jedne strane, ona je sintagmatska sposobnost povezivanja konceptualnih domena, koja se uvek nanovo odvija u pojedinoj konceptualnoj situaciji. Ovakav pogled na problem zanimljiv je za psiholingviste. S druge strane, neprestana upotreba nekih od ovih metafora u istorijskom vremenu dovodi do pojave „ukorenjivanja”, gde se posle nekog vremena više i ne primećuje da je neki izraz ikada bio metaforičan. Tako je odnos između „ukorenjenih” i „novih” metafora jako zanimljiv za lingvističku analizu, što će takođe biti od određenog značaja u našem empirijskom istraživanju.

Nešto detaljniji opis konkretnih problema kojima se konceptualna teorija metafore bavi daćemo u analitičkom delu rada, tokom analize konkretnih metaforičkih iskaza koji su se pojavili u našem korpusu. Na ovom mestu konstatujemo samo to da metafora predstavlja značajan fenomen za istraživanje u kontrastivnim lingvističkim radovima kao što je ovaj.

2.5 Neophodnost uključivanja i kulturoloških komponenata u analizu

Za sociolingvistička istraživanja važna su i neka druga socio-situaciona obeležja koja se reflektuju na jezičke pojave dva jezika, a koja imaju značajnu ulogu u našem istraživanju. Poređenje kultura u kojima se dva jezika realizuju i poređenje situacija u okviru istih predstavljaju sociolingvistička, odnosno etnolingvistička obeležja. Ona su ekstrasjezički elementi, ali elementi koji su vezani za jezik.

Kultura predstavlja način života, ponašanja, mišljenja, shvatanje vrednosti, i konvencije koji su u jednoj društvenoj zajednici oformljeni kao rezultat zajedničkog života. Bez poznavanja razlika u kulturnim miljeima dva jezika ne mogu se uspešno savladati prepreke u učenju stranog jezika niti se može uspešno prevoditi sa jednog jezika na drugi. Sâm proces prevođenja je jedna vrsta kontrastivne analize jezika i kulture dva jezika. Poznavanje jezika i kulture jednog jezika olakšava pronalaženje adekvatnih prevodnih ekvivalenata koji su važni elementi kvalitetnog prevođenja. Jednom rečju, bez poznavanja kulturne pozadine jednog jezika nema ni pravog razumevanja istog.

Pri kontrastiranju dva jezika, sličnosti i razlike kultura se pronalaze kako na leksičkom, tako i na gramatičkom nivou.

Kao rezultat poređenja kultura dva jezika koja se kontrastiraju, mogu se naći primeri podudarnosti, delimične podudarnosti i nepodudarnosti.

Apsolutnu podudarnost kultura nalazimo na leksičkom nivou kod internacionalizama i tehničkih termina (radio, telefon...).

Delimična podudarnost kultura može se naći i na leksičkom nivou i u gramatičkim kategorijama dva jezika. Isto važi za slične rečenice, dakle sintaksičke komponente,

koje se ipak ne moraju sasvim poklapati i na mikrolingvističkom i na sociolingvističkom nivou.

Nepodudarnost kulturnih obrazaca nalazi se u nultim odnosima dva jezika, npr. *sumo* (rvanje) koje kod nas ne postoji, pa se iz tih razloga ne nalaze ni adekvatne leksičke jedinice pri prevođenju, te se leksema ili mora direktno usvojiti (transliterovati) ili opisno prevesti. Poznavanje društvenih pravila koja su deo kulture, a samim tim tesno su vezana za određenu društvenu situaciju i jezičko znanje, od izuzetne je važnosti za kontrastivnu sociolingvističku analizu. Razvijena komunikativna kompetencija je poznavanje situacija u kojima se određeni izrazi javljaju ili ne javljaju. Makrolingvistička apsolutna podudarnost ne mora uvek da podrazumeva i mikrolingvističku podudarnost.

Postoji i makrolingvistička delimična podudarnost kada određene reči, zavisno od situacije, imaju različite ekvivalente u stranom jeziku.

Apsolutna nepodudarnost se sreće kod izraza za koje ne postoji adekvatan prevodni ekvivalent u stranom jeziku. Ovakva situacija je, na sreću, relativno retka, čak i kod veoma udaljenih jezika između kojih nema neposrednog kontakta, kao što su srpski i japanski.

Pa ipak, čini se da su neki koncepti kojima Japanci redovno komuniciraju veoma teško objašnjivi neupućenom strancu. Utoliko se oni jako teško i prevode. U tekstu koji sledi ponudićemo nekoliko kratkih primera iz japanskog jezika koji ilustruju ovakav fenomen.

Itadakimasu いただきます- pre obroka koristi se ovaj izraz koji u bukvalnom prevodu znači – uzimam, primam, dok u slučaju koji smo naveli znači, u slobodnom prevodu – posluziću se ; kulturološki pandan u srpskom jeziku bio bi – *prijatno*, s tim što se taj izraz kod nas uvek upućuje sagovorniku, dok *itadakimasu* koristi govornik; vrlo često se pogrešno prevodi kao – *prijatno* baš zbog kulturološkog i jezičkog nepoklapanja; kulturološke sličnosti na ovom nivou treba potražiti pre u samom ritualu uzimanja obroka nego u konkretnom verbalnom izrazu. Naime, Japanci primaju obrok sklopljenih dlanova uz blagi naklon i obavezno *itadakimasu*, što bi odgovaralo

izgovaranju molitve pre obedovanja u hrišćanskom svetu. No, budući da bi prevod molitvom, na primer *Oče naš*, bio sasvim neprikladan, *prijatno* se bira kao manje neadekvatan, ali ipak nedovoljno precizan prevodni ekvivalent. U suprotnom, jedino rešenje bio bi opisni prevod, što, zbog konciznosti, valja izbeći kada je god to moguće.

Odajini お大事に – još jedan tipično japanski izraz koji se može samo opisno prevesti, a koristi se kao obavezan pozdrav prilikom rastanka sa bolesnikom. Najbliži prevod bio bi *‘želim vam brzo ozdravljenje’*. Morfološka analiza ovog izraza indicira kombinaciju onorifičnog prefiksa O + pridev NA (daiji na), sa značenjem važan, značajan + NI (priloška odrednica). Reč koja označava zdravlje je zapravo *kenkou* 健康. Interesantno je da se ona ne pominje, a da *daiji*, što znači *važno* ima konotaciju zdravlja. Drugim rečima, zdravlje je važno i to ukazuje na njegov ogroman značaj u svesti Japanaca. Ovo nije tako daleko od evropskog poimanja, po kome se „dobro zdravlje računa pre svega”, no sam izraz je i dalje jako teško prevesti. Dakle, konceptualna razlika ovde nije znatna, ali lingvistički problem ostaje, usled slabog kontakta dva jezika.

Otsukaresama お疲れ様 - bukvalan prevod bio bi *umorili smo se, učinili smo napor*, a zapravo je ovo učtivi izraz kojim se iskazuje zahvalnost nekome za uloženi trud, vreme i pomoć. Još učtivija varijanta ovog izraza je *gokurosama* ご苦労さま (eng: Thanks for your trouble) čija je upotreba ekskluzivno rezervisana za statusno ili starosno nadređene osobe. Čini se da je ovaj primer upravo kontraintuitivan za prosečnog govornika iz zapadnog sveta, te da je neophodno poznavati mnoštvo kulturom-određenih varijabli kako bi se izraz uopšte mogao prevesti.

Slično rezonovanje važi i za sledeće, naizgled sasvim uobičajene, primere kao što su:

Otagai sama お互い様 (same to you, tj. takodje). Ovaj izraz ima dosta specifičnu upotrebu. Npr, ako nam neko kaže, "Oprostite što vam dugo nisam poslao nikakvu poruku", odgovor bi mogao da bude, "otagai-sama ja nai desuka!". (Zato što vam ni ja nisam slao poruke.)

もしあなたが私に「長いことメッセージを書かなくて、ごめん」と言ったら、私は「お互い様じゃないですか」と答えるでしょう。

Ili, ako nam kažu, "Hvala što stalno popravljate moje greške", mogli bismo da odgovorimo, "otagai-sama desuyo!". (Zato što i vi to činite za mene, tj. popravljate moje greške.)

あるいは、もしあなたが私に「いつも私の（僕の）間違いを直してくれてありがとう」と言ったら、私は「お互い様ですよ」と答えるでしょう。

Dakle, radi se o vrlo učtivoj frazi kojom "olakšavamo" govorniku izvinjenje, tj. konstatujemo da mi svakako snosimo deo krivice za ono što on jeste ili nije uradio, a što se ticalo i nas.

Tagai bukvalno znači eng. mutually, reciprocally, together ; srp. *uzajamno, recipročno, zajedno*. O je učtivi prefiks koji se stavlja ispred imenice da bi se uvažio sagovornik, dok je *sama* učtiva varijanta sufiksa *san* koji se koristi uz ime (najbliže u srpskom jeziku bi bilo *gospodin, gospodjica, gospodja*). Interesantno je da se u ovom slučaju sufiks *sama* dodaje na osnovu *tagai*.

Slične nekompatibilnosti nalazimo i kod drugih uobičajenih izraza, kao što su:

Tadaima ただいま (eng: Hello; I am home back; srp: Zdravo, vratio sam se). Ova fraza je rezervisana za osobu koja se vratila u kuću i pozdravlja one koji su već u kući.

Okaerinasai お帰りなさい (eng: hello; did you have a good time; welcome home[back]; I am glad to see you back home; srp: Drago mi je da si ponovo kod kuće). Ovu frazu koristi osoba koja se nalazi u kući i njome pozdravlja osobu koja se vratila u kuću.

Ittekimasu いきます (eng: I'm off, see you later; srp: bukvalan prevod bi bio - Idem i vraćam se). Ovaj izraz isključivo koristi osoba koja izlazi iz kuće.

Itterasshai 行ってらっしゃい (eng: Have a good day, take care, see you; srp: (bukvalno)- Idi). Ovaj izraz koristi osoba koja ostaje u kući i da pozdravi osobu koja izlazi iz kuće.

Pandan u srpskom jeziku za ove pozdravne fraze ne posoji jer komunikacijska šema ne razlikuje onog koji odlazi od onog koji ostaje u kući.

2.6 Nekoliko reči o radu na korpusu

Korpus predstavlja skup jezičkih podataka koji su izabrani po određenim kriterijumima da bi reprezentovali jedan jezik. (Mihailović, 1970: 336-337). Kriterijume po kojima se jezički korpusi sastavljaju čine jezičke varijante i varijeteti, ili, bolje rečeno, neki od njih, jer jedan jezik može biti reprezentativno predstavljen samo ako su u korpus uneti elementi jezičkih varijeteta, kao što su, na primer, elementi jednog od dva medijuma, pisanog i govornog varijeteta jednog jezika. (V. Filipović, 1971: 36-43).

Poređenje korpusa dva jezika podrazumeva otkrivanje najbrojnijih i najraznovrsnijih sličnosti i razlika među jezicima, a ujedno i predstavlja temelj za proveru dobijenih rezultata. Rad sa korpusom predstavlja uspostavljanje konkordanse između dva jezika, odnosno kompjuterskog, specijalnog obrađivanja jednog teksta. Upoređivanjem dva jezika može se ustanoviti da li se oni poklapaju po obliku prema nekom zajedničkom obeležju.

Rad sa korpusom je tehnika kontrastivne analize koja je pogodnija za primenu strukturalnog, nego za primenu transformaciono-generativnog i kognitivnog modela. Bez obzira na takvu, nešto tradicionalniju, teorijsku paradigmu, rad na korpusu se ipak pokazao kao vrlo zahvalna metoda u brojnim kontrastivnim ili komparativnim lingvističkim poduhvatima, a nama se čini da će biti naročito plodotvoran u analizi specifičnog dela vokabulara srpskog i japanskog jezika koja sledi u narednoj sekciji.

U kontrastivnoj analizi preporučljivo je kombinovanje više tehnika, jer nijedna od postojećih nije idealno rešenje. Individualna tehnika je subjektivna, grupni test i dvosmerni prevod su nepraktični, jednosmerni prevod iziskuje previše vremena, tako da stvaranje korpusa ima vrlo složenu problematiku.

2.7 Zaključak uvodnog dela

U uvodnom delu disertacije smo, dakle, najkraće što smo mogli, izneli osnovne teorijske principe nekih važnih grana lingvistike: pragmatike, sociolingvistike, leksikologije sa leksikografijom i konceptualne teorije metafore. Sve ove discipline bave se, najšire gledano, analizom *značenja*. Upravo će problem značenja lingvističkih jedinica iz našeg korpusa, njihovog mogućeg prevođenja na engleski i srpski jezik, te, najbitnije, njihove pravilne *interpretacije* od strane srpskih učenika japanskog jezika, da čini glavni deo naše analize. Ona sledi u narednoj sekciji.

3. Empirijski deo - lingvistička analiza korpusa

Nakon što smo ponudili pregled značaja sociolingvističkih teorija za uporednu analizu sportske terminologije u japanskom, engleskom i srpskom, te dotakli kognitivnu lingvistiku i konceptualnu teoriju metafore kao odgovarajući savremeni okvir za sociolingvističku analizu žargona sportske štampe u japanskom jeziku, sada sledi empirijski deo disertacije. U istraživanju čiji prikaz sledi, opredelili smo se za lingvističku analizu novinskih naslova, vezanih za sportsku tematiku, iz sledećih japanskih dnevnih listova: *Asahi Shinbun*, *Yomiuri Shinbun*, *Mainichi Shinbun*, *Nikkei Shinbun*, *Sankei Shinbun*, *Tokyo Shinbun*, *Chunichi Shinbun*, *Shuukan Economist*, *Shuukan Toyo Keizai*, *Shuukan Josei*, *Yomiuri Weekly*, *Chuuou Kouron*, *Ronza*, *Animeeju*, *Animedia*, *Ax*, koji su izlazili u periodu od juna 2000. do juna 2010. Radilo se o jako metaforično zasnovanim naslovima, prilično netransparentnim čak i za znalce japanskog jezika koji nisu izvorni govornici, te je trebalo obaviti njihovu leksikološku i semantičku (na pojedinim mestima i sintaksičku) analizu. Na leksikološkom nivou, analiziraćemo specifične leksičke jedinice koje se upotrebljavaju u sportskom registru, pre svega u novinskim naslovima, u pokušaju da dokučimo zašto se u ovakvom kontekstu koriste ponekad neobični ili arhaični oblici, poput 蹴球 *shuukyuu* (stari termin za fudbal), kojih inače nema van pisane komunikacije. Ovaj problem može da otvori pojedina zanimljiva pitanja vezana za japanski leksikon, o čemu smo osnovnu diskusiju ponudili već u magistarskom radu.

Na sintaksičkom nivou, kao i u srpskom i engleskom jeziku, primetno je izrazito pojednostavljenje rečenične strukture pri izgradnji novinskih naslova, kako u sportskoj terminologiji, tako i van nje. Kombinovanje specifične ortografije, pozajmljenica, različitih pisama (japanskih i kineskih karaktera), ali i primetno skraćivanje sintaksičkih struktura (elipse) ukazuju na još neke karakteristike jezika štampe kojima bismo želeli da posvetimo pažnju u analitičkom delu disertacije.

Na semantičkom nivou, već i naša preliminarna analiza naslova u ispitivanoj periodici otkriva često prisustvo pojmovnih metafora. Ovaj problem, koji poslednjih dvadeset godina privlači veliku pažnju istraživača na zapadu, pre svega u okviru tzv. škole kognitivne lingvistike, jako je zanimljiv za analizu u okviru jezika kao što je japanski, koji se nikako ne uklapa u tradicionalne zapadne matrice. Kako smo istakli u teorijskom delu ove disertacije (pogl. 2.4), teorija metafore predstavlja jedno od klasičnih ishodišta lingvističke teorije značenja, tj. semantike. Tzv. škola kognitivne lingvistike, predvodjena Džordžom Lejkofom (*G. Lakoff*) poslednjih dvadeset godina bavi se problemom metafore kao osnovnog ljudskog konceptualnog mehanizma. Po Lejkofu i Džonsonu, metafora nije samo pesnička figura, vid skraćenog poređenja, već upravo *osnovni mehanizam izgradnje pojmova*, „preslikavanje kroz dva domena u konceptualnom sistemu“ (*Lakoff and Johnson*, 1981: 3). U ovom delu rada, za neke tipične izvorne i ciljne domene pokušaćemo da pronađemo primere na japanskom jeziku, koristeći se naslovima dostupnim u našem korpusu. Zatim ćemo se potruditi da pronađemo odgovarajuće prevodne ekvivalente za svaku od prikupljenih metafora, kako na srpskom, tako i na engleskom jeziku, u pokušaju da odredimo u kojim ispitanim slučajevima srpski, engleski i japanski primeri imaju istu ili sličnu podležnu osnovu, te pružaju potporu tezi o postojanju metaforičkih univerzalija, a u kojim, sa druge strane, razlike ukazuju na značajnu kulturološku zasnovanost određenih metafora. Ovakva rasprava uključila bi tri genetski, arealno i tipološki jako različita jezika (srpski, engleski i japanski) i mogla bi da ima određene posledice na jako postavljene teze o „univerzalnosti“ pojmovne metafore u primenjenoj kognitivnoj lingvistici.

U skladu sa ovakvim teorijskim opredeljenjima, u nastavku teksta iznosimo analizu prikupljenih primera iz našeg izabranog korpusa. Redosled prikazivanja podataka biće ovakav: najpre ćemo izvršiti analizu primera iz našeg korpusa u odnosu na osnovne postulate savremene sociolingvistike (3.1), a zatim ćemo analizirati semantički potencijal većeg broja primera iz korpusa, pre svega putem teorije pojmovne metafore (3.2). Za svaki teorijski problem koji pomenemo pokušaćemo da pronađemo odgovarajući skup primera na japanskom jeziku, klasifikovan u okviru zajedničkih semantičkih polja, tj. diskursne oblasti kojom se nekoliko primera može povezati u jednu celinu. Zatim ćemo ponuditi moguće prevodne ekvivalente za date izraze na srpskom a, gde je to neophodno, i engleskom jeziku. Nakon toga ćemo obaviti neophodnu analizu (leksikološku, semantičku, sociolingvističku). U slučajevima gde je neophodno, ukratko ćemo se osvrnuti i na druge jezičke probleme (ortografske, morfološke, sintaksičke) i ponuditi njihovu osnovnu analizu. Konačno, nakon svakog primera pokušaćemo da razjasnimo i kulturološki “kontekst” u kome se data konstrukcija javlja, te da iznesemo i specifične odlike japanskog mentaliteta koje uslovljavaju upotrebu baš tih i takvih konstrukcija.

3.1 Sociolingvistička analiza korpusa

3.1.1 Jezik, kultura i društvo: na primerima iz Japana

Jezik, kao osnovno sredstvo komunikacije, obavlja mnogobrojne funkcije društvenog i kulturnog karaktera, ali je, neosporno, osnovni zadatak prirodnog ljudskog jezika, kao i svakog njegovog pojavnog oblika, da služi kao sredstvo sporazumevanja kolektivu u čijem se posedu nalazi. Jezik predstavlja sistem organizovanog skupa jedinica (glasova i značenja) i pravila po kojima se te jedinice raspoređuju u procesima sporazumevanja. Jezik, kultura i društvo stoje naporedo u ljudskoj zajednici, u simbiotskom odnosu, pa stoga poznavanje samog jezika, bez uvida u društvene i kulturne obrasce iz kojih je jezik istrgnut, nije moguće razumevanje istog. Za primer ćemo analizirati jezički pomalo arhaičnu, ali intelektualno prestižnu reč *shakkei* 借景(しゃっけい).

Intelektualna zahtevnost datoga termina potiče iz činjenice da je ovakva kombinacija ideograma veoma jasna, no, ipak, sama reč se koristi samo od strane veoma učenih ljudi koji, istovremeno, obavezno pripadaju starijoj generaciji.

Čisto ortografska analiza omogućava poseban pristup u cilju razumevanja složenice koja u slobodnom prevodu znači - pejzaž pozajmljen iz prirode.

Sa aspekta poznavanja samog jezika nije naročito teško, čak ni ne tako veštom prevodiocu, da nadje adekvatne prevodne ekvivalente. Naime, oni se u bukvalnom prevodu sasvim poklapaju sa smislenim direktnim prevodom na oba jezika koja mi upoređujemo sa japanskim - kako na engleskom, tako i na srpskom. Prvi ideogram označava pojam : *kariru* 借りる *pozajmiti (od nekog)*. Samostalno značenje ovog ideograma je *pozajmiti*, sa *kun* (訓読み) čitanjem かりる, a *on*

(音読み) čitanjem シャク、 na engleskom - to borrow, to have a loan, to rent, to hire.

Drugi deo ideograma 景 označava pejzaž, pogled, (na engleskom-scenery, view).

Kun čitanje, tkz kun-yomi je かげ *kage*, a on-yomi je ケイ, *kei*. Iz gore navedenog lako je prevesti složenicu - *pozajmljen pejzaž, scena(pejzaž pozajmljen iz prirode)*. Ili, u japansko-engleskom rečniku: borrowed scenery (incorporation of a landscape element outside a garden in its design).

Za razumevanje je naravno, potrebno više od bukvalnog prevodjenja. Termin 背景 *haikei* -označava ono što bi Englezi nazvali *background, scenery, setting, circumstance*, dakle pozadinu ili skup društveno- istorijskih, odnosno kulturnih okolnosti koje se nalaze u osnovi nekog pojma. Opet, makar značenje i delovalo transparentno, ostaje sociolingvistička činjenica da će veliki deo populacije izvornih govornika japanskog, naročito mlađi ili manje obrazovani svet, imati poteškoća da shvate potpuno značenje ovoga termina. Moramo opet konstatovati da je ovo slučaj samo kada im se termin izgovori. No, kada vide ortografsku varijantu pojma, bez obzira što reč uobičajeno ne upotrebljavaju, oni će bez ikakvih problema razumeti značenje kombinacije dva ideograma.

Reč shakkei je u svakodnevni jezik, tzv. *nichijō kaiwa* 日常会話 (u kome je latentno prisutna, ali ne i veoma eksploatisana) došla iz filozofije, kulture i, posledično, arhitekture zena. Njen smisao najbolje se može shvatiti jedino ukoliko se fizički prisustvuje fenomenu pozajmljivanja pejzaža iz prirode. Ovaj koncept je prilično teško objasniti pripadniku zapadnoga društva bez određenog empirijskog uvida. Prosto, konceptualizacija scena iz prirodne sredine, i posledični doživljaj, jako se razlikuju kod pripadnika dveju kultura. Logična posledica je da je i jezički materijal kojim se denotira dati koncept teško razumljiv pripadniku nematične kulture. Ako se zapadnjaku samo kaže “pozajmljeni pejzaž”, pa čak i prošireno “pejzaž pozajmljen iz prirode”, teško je verovati da će data osoba bez detaljnog objašnjenja razumeti o čemu se radi. U ovom slučaju, iza ovog termina stoje neki osnovni postulati zen filozofije. Ovaj misaoni sistem, koji prožima sve pore

japanskog društva, možda se najbolje može shvatiti prihvatanjem koncepta - *manje je više (less is more)* i *prisustvo odsustva (the presence of absence)*. U arhitekturi se naročito lako dâ povući paralela između zapadnjačke tendencije ispunjavanja eksternog kao i internog prostora i istočnjačke sklonosti ka jednostavnosti. Na primer, u zapadnoj kulturi, mogući ideal lepote eksterijera bili bi predivni vrtovi prepuni cveća čija raznovrsnost, šarenilo boja i mirisa ugadjaju našim vizuelnim i olfaktornim čulima, poput onih u Engleskoj. Takođe, potencijalni ideal za enterijer u zapadnom društvu bio bi ukusno uređeni prostor, koji, po pravilu, mora da bude ispunjen detaljima, ukrasima i slikama. Nasuprot ovome, zen bašte mogu da budu i bez ijednog cveta, i da time stvaraju atmosferu “bogatstva u siromaštvu”, tj. da budu složene u svojoj jednostavnosti. Vrlo je važno ovde naglasti mali problem sa srpskim prevodnim ekvivalentima jer u našem jeziku možda i nije moguća jasna distinkcija između onoga što se na engleskom zove “*poorness*” i “*simplicity*”. “Poor” u ovom značenju nije “siromašan” već onaj koji pleni svojom namernom skromnošću.

Iz ovih primera možemo izvući i nešto šire objašnjenje. Japanski pristup lepoti se u osnovi razlikuje od zapadnjačke opsesije za posedovanjem lepog (mnoštvo ukrasa koje smo skloni da donosimo u svoj prostor, bez ikakve posebne simbolike, osim zadovoljavanja estetskih potreba da se prostor ispuni, čak i optereti, poput baroka sa glomaznim komadima nameštaja od teških materijala, što je obeležilo čitavu epohu). Japanac zna da se lepota može podati svakome, ali da ne pripada nikome. Zato je dovoljno otvoriti klizna vrata (*shouji*-障子-paper sliding door) da bi se postigla harmonija čula i iz gotovo praznog prostora japanske tradicionalne sobe bukvalno svim raspoloživim čulima apsorbovala energija iz prirode. Taj "komad" prirode koji mi pozajmljujemo, crpemo energetske i ciklične, ali i recipročno vraćamo, jeste neiscrpan izvor inspiracije i stvaralaštva (poezija, muzika, slikarstvo). Dok zapadnjački duh teži da lepotu ukroti i prisvoji, istočnjački joj se izdaleka divi i ne stavljaajući je u posed dobija je bez prostornih i vremenskih ograničenja. Slike koje ukrašavaju zidove zapadnjačkih soba mogu

biti basnoslovne materijalne i duhovne vrednosti, ali su ograničene u trajanju vremenom i prostorom, a zen bašta, koja je nastala, kao i slika, imitirajući prirodu, može trajati večno, ili makar koliko i sama priroda. Ona, prosto, može već i da postoji u prirodi. Prolaznost lepote, kao i lepota prolaznosti čine potku japanske kulture. Ova kultura divi se trešnjinom cvetu, koji simboliše važnost neponovljivog trenutka - *ichi go ichi e* - 一期一会 (*one chance, only once*, što bi, otprilike, podsetilo na Heraklitovu tezu da se čovek „nikada ne može dva puta okupati u istoj reci"). Trešnjino stablo stoji golo i prazno godinu dana da bi ceo Japan izašao da se pokloni lepoti trešnjinog cveta, koji se može videti svega nekoliko dana u toku godine. Sličan smisao ima i čajna ceremonija, ili lepota gejše, pa čak i ritualno samoubistvo. Sve ovo zajedno pripada plutajućem svetu-*ukiyo* 浮き世. Ovaj koncept, preko *ukiyo-e* 浮世絵 slika, izvršio je ogroman uticaj i na umetnost zapada, naročito na impresioniste poput Van Goga i Monea.

3.1.1.2. Interakcija jezika i društva

Još jedan od postulata sociolingvistike bio bi da jezik i društvo stoje u permanentnoj interakciji kao neodvojivi delovi istog sistema. Niti se može zamisliti kolektiv bez jezika koji toj zajednici služi kao sredstvo sporazumevanja, niti se može zamisliti jezik koji postoji van društvene zajednice, jer se ona za sporazumevanje služi upravo tim jezikom. Drugim rečima, jezik se ne može odvojiti od zajednice, ali ni zajednica od jezika. Radi se o čvrsto povezanim fenomenima.

Lingvistički arheolozi smatraju da je jezik nastao u ranoj fazi čovekovog biološkog razvoja kada je on stekao potrebu za sporazumevanjem. Ta potreba je verovatno nastala i razvijala se u okviru kolektiva čiji su članovi bili upućeni jedni na druge u zajedničkim aktivnostima poput lova, ribolova, sakupljanja, nastanjivanja, stočarstva, ratarstva. U primitivnoj fazi, ovaj instinkt, bio je zadovoljavan jednostavnim oblicima komunikacije poput gestikuliranja, te

korišćenja neartikulisanih krikova. Sagledavajući tu najraniju fazu biološkog razvoja čoveka uočavamo izvore motivacije za učenje i savladavanje jezika svih predstavnika ljudske vrste, a to je sporazumevanje unutar društvene zajednice kojoj pojedinac pripada i sa kojom teži da se poveže koristeći jezik kao sredstvo komunikacije. Ova intenzivna interakcija jezika i kolektiva kome isti pripada dokazuje društveni karakter jezika, tj. da ni bića bez čovekovih specifičnih prirodnih predispozicija, ni čovek bez društvenog okruženja ne mogu ovladati niti se služiti bilo kakvim prirodnim ljudskim jezikom ili bilo kakvim drugim znakovnim sistemom kao komunikacijskim sredstvom. Dodajmo, ipak, da je ovaj stav karakterističan za istraživače sociolingvističke orijentacije. Među evoluciono nastrojenim psiholingvistima dominantnije je shvatanje da ljudi, za razliku od viših primata, imaju jezičku sposobnost kao specifičan genetski, biološki dar. Dodajmo u donekle pomirateljskom tonu da je istina verovatno negde na sredini: i biološki i socijalni faktori verovatno imaju značajnog udela, kako u istorijskom, tako i u individualnom jezičkom razvoju.

Ono što je, ipak, nesporno je da na društveni i kulturni karakter jezika ukazuje sveprisutnost istog u nastanku, razvoju i istoriji ljudskog društva i njegovih civilizacija. Jezik je istovremeno uzrok i posledica društvenog napretka. On je značajan, možda i najbitniji, sastojak pomoću koga naše misli nastaju, kao i pomoću koga saopštavamo svoje ideje drugima. Na samom kraju ovog procesa nastaju veliki sistemi, institucionalizovani oblici strukturisane ljudske misli, kao što su religija, filozofija, ideologija, nauka, moral, politika, kultura. Nijedne od njih ne bi bilo bez jezika, ili, preciznije, bez snažne interakcije jezika i društva. Uz sve ove duhovne sisteme, jezik je i važan element u proizvodnji i usavršavanju materijanih dobara. On je instrument pomoću koga se stvaraju, ali i menjaju sve oblasti čovekovog ličnog i kolektivnog života. Bez jezika ne bi ni bilo moguće da mi, kao predstavnici ljudske vrste, osetimo poriv da steknemo, sakupimo i čuvamo znanje. Ovaj proces ne bi se mogao odvijati bez razmene mišljenja između pojedinaca, uz određenu pomoć kolektivnog iskustva.

Pitanje preimućstva govora nad pismom stari je problem lingvistike. Doktrinarni stav u savremenoj jezičkoj nauci jeste da treba dati prednost govornom jeziku, budući da je on sveprisutan u svim društvima, pa i primitivnim zajednicama, te da se i istorijski i individualno razvija značajno pre pisanja. Opet, u klasičnoj sociolingvistici, preovladjuje mišljenje da govorni i pisani jezik imaju jednaku važnost. Ovakav stav možda je nastao iz potrebe da se objasni sveprisutnost pisanog jezičkog materijala u sredstvima masovnog informisanja. Pored knjiga, kompjutera, telefona, i drugih sistema za skladištenje i razmenu informacija, značajno mesto u ovom opsegu zauzimaju dnevne novine i časopisi, koji su autoru poslužili kao neiscrpan izvor inspiracije i kao bogata riznica materijala za izradu ove disertacije.

U analizi interakcijskih odnosa između jezičkih, društvenih i kulturnih pojava ne sme se prenebregnuti poznati lingvistički aksiom koji ništa manje nije privlačio pažnju antičkih grčkih filozofa nego savremenih lingvista, od osnivača moderne, strukturalne lingvistike Ferdinanda de Saussura do danas. Naime, opšte je poznata lingvistička činjenica da se jezički znak sastoji iz dva dela -oznake ("označitelja") i označenog (*signans* i *signatum*, engl. *signifier* i *signified*). U prirodnom ljudskom jeziku oznaka predstavlja skup fonema koje sačinjavaju morfemu odnosno reč dok je označeno predstava o pojavi ili predmetu, pojam, sadržaj ili značenje koje je datim znakom, tj njegovom oznakom obeleženo. Ono što direktno ukazuje na društveni karakter jezika kao znakovnog sistema jeste priroda veze između oznake i označenog u jezičkom znaku. Ona nije prirodna, motivisana već je stvar dogovora, konvencionalna i kao takva proizvod implicitnog društvenog dogovora predstavnika jedne društvene zajednice da se niz fonema asocira sa određenim značenjem koje mu data kultura pripisuje. Ovaj fenomen predstavlja jednu od nekoliko jezičkih univerzalija, i smatra se bazičnim fenomenom koji opšta lingvistika mora da objasni. Često ga nazivaju *problemom arbitrarnosti jezika*. Ta veza, zasnovana na dogovoru jeste proizvoljna u osnovi, ali je istovremeno i obavezna za sve predstavnike kolektiva ukoliko žele da se sporazumeju i oni moraju poštovati i poznavati istu jezičku konvenciju. Bez

poštovanja jednom ustanovljenog dogovora ne bi bilo moguće sporazumevanje i komunikacija koji bi bili ozbiljno narušeni ili čak onemogućeni usled bilo kakvih improvizacija. Da bi ljudi govorili istim jezikom neophodno je da poznaju, dele, poštuju i primenjuju istu jezičku konvenciju, što dokazuje da veza između oznake i označenog nikako ne može biti prirodna, automatska. U protivnom bi svi društveni kolektivi govorili istim jezikom, ne bi bilo mnoštva međusobno nerazumljivih prirodnih ljudskih jezika. Moguće da je u primitivnoj fazi stvaranja ljudskih prirodnih jezika veza između oznake i označenog bila u velikoj meri zasnovana na prirodnim zvucima. No, kako je struktura jezika postajala sve složenija, ova primarna motivisanost sve više je nestajala. Drugim rečima, druga značajna karakteristika jezika kao sistema, kombinatnost, ubrzo je uticala na to da jezička značenja bazirana na oponašanju prirodnih zvukova više ne mogu da budu dovoljna da pokriju mnogobrojne koncepte kojima je čovek počeo da barata. U tom istorijskom trenutku zapravo počinje jezička arbitrarnost. Opet, tragove tog starog stanja jezika, u kome je zvučanje bilo čvrsto povezano sa značenjem, možemo naći u svakom jeziku u upotrebi onomatopejskih reči. Ipak, dodajemo da teoriju o pretpostavljenoj početnoj motivisanosti jezičkog znaka ozbiljno narušava činjenica da se onomatopeja različitih jezika veoma razlikuje međusobno. Primera različite upotrebe onomatopeja u japanskom i srpskom ima zaista puno. Ilustracije radi:

Tabela 1, onomatopeja

japanski	srpski
ゴチャゴチャ gocha-gocha	bućkuriš, muć-muć
チヨキチヨキ choki-choki	sec-sec
ビシヨビシヨ bisho-bisho	šljap-šljap
コケコッコ koke-kokkō	kukuriku
ワンワン wan-wan	av-av
ドロドロ doro-doro	prljava, ka-ka
ニヤニヤ nya-nya	mac-mac

Nekoliko primera ponudjenih u gornjoj tabeli ilustruje nam tendenciju koju smo pomenuli gore. Očigledno je da se srpski i japanski onomatopejski izrazi dosta razlikuju te da bi osobi iz nepovezane kulture, koja nije upoznata sa značenjem datih termina, verovatno bilo dosta teško da pogodi njihov smisao. Zanimljiva je i morfološka gradnja datih termina, koja se bazira na ponavljanju osnove, sa malim fonetskim izmenama u ponovljenoj bazi ili bez njih, što je fenomen u tvorbi reči poznat kao *reduplikacija*. Naravno, i sama onomatopeja podložna je daljim sociolingvističkim promenama. Tako *bisho bisho* u slengu može da postane i *bicho bicho*, uz vrlo malo izmenjeno značenje. Opet, *wan wan* može da se pretvori u *wan chan*, što bi značilo nešto poput “avić”, “psić” tj. pas. Ovde se onomatopeja kombinuje sa sufiksom koji se dodaje na ime deteta čime dolazi do svojevrsnog proširenja značenja i izgradnje novog pojma. Konačno, moguća je i situacija u kojoj su same onomatopeje i pozajmljenice. Zvuk koji proizvode mačke na japanskom se originalno izgovara *nya-nya*, no ovaj termin će se retko čuti od strane japanskih izvornih govornika. Sve češće ovaj termin pretvara se u *meow-meow*, poput serijala *Tokyo meow-meow* 東京ミユウミユウ. Primera, zaista, ima bezbroj i, čini se, oni ukazuju da i same onomatopeje, makar u današnjem jezičkom trenutku, imaju arbitran karakter.

3.1.2 – Uticaj jezičkih na nejezičke pojave: primeri iz japanskog

Da bi se detaljno objasnile veze između jezika, kulture i društva mora se najpre utvrditi u kojoj meri jezičke i nejezičke pojave utiču jedna na druge. Jedan od ciljeva ovog rada jeste, upravo, uočavanje interakcijskih odnosa između jezičkih i vanjezičkih pojava. Za radoznalog istraživača podjednako je interesantan pristup analizi sa oba aspekta, tj. analiza uticaja nejezičkih pojava na jezičke kao i uticaj jezičkih pojava na nejezičke. Ovde je moguće istraživati veliki broj fenomena. Na primer, svaka ljudska zajednica, svesno ili ne, stvara sebi onakvo sredstvo komunikacije kakvo joj je potrebno i menja ga u skladu sa promenama koje prate razvoj samog društva. Jezik se, kao i sam čovek i društvo, samim tim i kultura koju stvara menja i razvija prilagođavajući se novonastalim zahtevima zajednice. Zato je vrlo važno da istaknemo da je moguće govoriti o primitivnom, manje ili više razvijenom društvu, ali ne i o takvim jezicima, jer je svaki jezik, baš takav kakav postoji u određenom trenutku u datoj zajednici, najbolje moguće sredstvo za sporazumevanje među članovima iste. Pokušaji koji su se javljali u različitim istorijskim periodima, da se određenim jezicima da primat u odnosu na druge, nisu se pokazali lingvistički relevantnim. Naime, ako je *lingua franca* nekada bio grčki, latinski, znatno kasnije francuski, ili danas engleski, to ne može da nam ponudi nikakav argument o kvalitetu jednog od ovih jezika. Radi se samo o istorijskim, kulturološkim, socijalnim, pa i političkim faktorima koji u jednom istorijskom trenutku učine određeni jezik dominantnim. Rasprava o kvalitetu jezika je, pak, sasvim bespredmetna. Jezici primitivnih zajednica sasvim su ravnopravni sa engleskim, japanskim ili srpskim, makar sa tačke gledišta savremene deskriptivne lingvistike.

Svaki posebni prirodni ljudski jezik predstavlja idealan instrument za komunikaciju unutar društva i kulture kojima služi. Prema tome, nema dobrih i

loših jezika, efikasnih i neefikasnih, lepih i ružnih. Oni koji su skloni da olako izreknu ovakve sudove o drugim jezicima verovatno na taj način iskazuju netrpeljivost prema drugom narodu, pa je taj problem u osnovi posledica rasističkih ili nacionalističkih predrasuda, a nikako razuman sud o validnosti jezika. Premda jezik jeste u procesu konstantne promene, te promene više podsećaju na evoluciju nego na revoluciju. Drugim rečima, one su postupne, a ne skokovite. U rečničkom fondu jezika mogu se naći dokazi o evolutivnim promenama kojima jezik tokom vremena podleže. Te promene mogu biti dvojake i odnose se na stvaranje novih reči za određen pojam ili pojavu koja ranije nije postojala u društvu, kao i na menjanje značenja već postojećih reči. Svakako da reč *kompjuter* nije postojala u srpskom vokabularu pre poslednje četvrtine dvadesetog veka. Takođe, reč *računar*, ukoliko je i postojala, nije imala značenje koje mi danas prosto podrazumevamo. Na sličan način, u Vukovom Riječniku iz 1818 se ne mogu naći savremene reči poput nekih koje mi svakodnevno koristimo (mobilni telefon, i pad i sl) iz prostog razloga što tadašnje društvo nije ni znalo za njih. Te reči su se pojavile onda kad se stvorila potreba za njima i to tek kada je naše društvo doživelo niz društvenih, kulturoloških i tehnoloških promena. S druge strane, reči koje su se nalazile u Vukovom Riječniku sa određenim značenjem pretrpele su promenu u sadržaju dok je forma ostala ista. Npr. reč *nagon*, što je izvorno značilo “teranje svinja ka Savi da bi se prodale u Austriji”. Svakako da danas izvorni govornici srpskog ne bi imali na umu ovakvo značenje pri pominjanju date reči.

"Procesi prilagodjavanja jezika nejezičkim potrebama ogledaju se i u razvoju drugih nejezičkih nivoa, posebno sintaksičkog i tekstualnog, gde će promenama u repertoaru sredstava i u strukturi rečenice odnosno teksta jezik sebi stvoriti mogućnosti za sintaksički ustrojeno saopštavanje značenja, funkcija i odnosa koji su od bitnog značaja za kolektiv koji se njime služi (npr. prostor, vreme, uzrok, posledica, namera, kvalitet, kvantitet, posesija, koncepcija, evakuacija, sredstvo, uslov, itd), ali i tekstualno organizovanje saopštenja u skladu sa njihovom funkcijom u datoj socijalnoj, dakle interakcijskoj i kulturnoj matrici (npr.

politički govor, naučna studija, novinski članak, esej, pismo, putopis, itd). Po pravilu, što su složeniji sadržaji o kojima se saopštava, to su složeniji razradjeniji obrasci po kojima se obrazuju rečenice i tekstualne jedinice u jezicima. S druge strane, u nekim oblastima savremene kulture postoji izrazita težnja za ekonomisanjem jezičkim sredstvima, za kondenzovanim, uopštenim i bezličnim saopštenjima (npr, u politici, pravu, administraciji, novinarstvu, nauci)" (Sociolingvistika, Miodrag Radovanović).

Novinski članci obiluju kako u naslovima, tako i u samom tekstu ovim specifičnim sažetom, bukvalno u japanskom skraćenim načinom izražavanja, gde odsustvo pojedinih gramatičkih struktura ili reči pojačava značaj poruke koja se želi preneti čitaocu. Pored metafore, upravo ovakvo ekonomično izražavanje obezbeđuje interesovanje i pažnju čitalačke publike. Naslovi novinskih članaka su veoma često dvosmisleni. U žestokoj konkurenciji brojnih dnevnih novina koje izlaze u Japanu, osim kvalitetnog informisanja važna je i marketinška veština izdavačke kuće. Da bi naslov članka bio ocenjen kao dobar on mora da zadovolji želju čitaoca, potencijalnog kupca, da sazna aktuelnu vest i da dobije tačnu informaciju. Međutim, ako sam naslov otkriva do kraja ono što kupca zanima (u sportskim novinama npr. konačan ishod utakmice) postoji velika šansa da će takav naslov zadovoljiti, a ne raspiriti čitaočevu radoznalost, što tim novinama umanjuje šansu da budu prodane. Zato je veoma važno pribeći lingvističkom lukavstvu i u naslovu nagovestiti, a ne do kraja otkriti informaciju koja se želi saopštiti. Upravo metafora i skraćivanje omogućavaju novinaru psihološku prednost u odnosu na čitaoca - vešt novinar trguje informacijom koju saopštava.

Kod prevodjenja novinskih članaka je potrebna posebna tehnika za uspešnu adaptaciju i prevod teksta, a ne samo puko poznavanje jezika. S obzirom na specifičnost rečenične strukture u japanskom jeziku, gde je subjekat najčešće izostavljen i gde je uobičajeno izbegavanje eksplicitnih ličnih zamenica, skraćivanje rečenice onemogućava čitaocu da iz konteksta identifikuje subjekat. Iz istog razloga je veoma teško čitati mange, bez obzira što slika prati tekst.

Shouryaku 省略, (skraćivanje ili izostavljanje, engl. omission, abbreviation, abridgment).

Uticao jezičkih pojava na nejezičke je latentno uvek prisutan, ali ga nije lako uočiti, proveriti i prikupiti rezultate istraživanja ovog procesa. Tzv. spoljašna istorija jezika ili ono što se događa sa njim može veoma uticati na uspostavljanje društveno-kulturnih, pa i psihičkih odnosa koji spadaju u domen nejezičke stvarnosti. Recimo svest o pripadanju nekoj određenoj jezičkoj zajednici može u za to pogodnim istorijskim uslovima uticati na podizanje nataliteta i jačanje raznih drugih oblika svesti o regionalnoj, plemenskoj, etničkoj, rasnoj, ... kolektivnoj pripadnosti, a sve to u smislu identiteta, solidarnosti, lojalnosti itd.

3.1.2.1 Sapir-Vorfova hipoteza: za ili protiv?

Kao što smo detaljno analizirali u magistarskom radu, u lingvistici, Sapir-Vorfova hipoteza, poznata i kao hipoteza jezičke relativnosti, postulira sistematske odnose između gramatičkih kategorija jezika kojim se govornik služi i načina na koji ta osoba razume svet (oko sebe) i ponaša se u njemu. Poznata kao Sapir-Vorfova hipoteza, ona je plod zajedničkog rada lingviste i antropologa Edvarda Sapira i njegovog kolege i studenta Bendžamina Li Vorfa.

Hipoteza postulira da priroda određenog jezika utiče na način razmišljanja njegovih govornika: razlike u maternjim jezicima uslovljavaju razlike u mišljenju. Ova ideja otvara mogućnost savršenog reprezentovanja sveta jezikom, zato što ukazuje da mehanizmi bilo kog jezika uslovljavaju način mišljenja te govorne zajednice. Hipoteza se javlja u jačoj i slabijoj formulaciji.

Očigledno, Sapir Vorfova hipoteza predstavlja jedan od radikalnijih pokušaja rešenja prastare debate o odnosu misli i jezika, gde se insistira na dominaciji jezičke komponente u ovoj dualnosti.

Ideju o uticaju jezika na misao, nalazimo kod nekolicine nemačkih mislilaca još krajem XVIII i početkom XIX veka. Prve verzije se nalaze u radovima Hamana i

Herdera, studenata Imanuela Kanta. Dobro poznata odbrana ove doktrine pojavljuje se u eseju Vilhelma fon Humbolta (u engleskom prevodu "*On the comparative study of languages*" – *O komparativnom istraživanju jezika*), objavljenom 1836.

Međuzavisnost mišljenja i govora razjašnjava da jezici nisu toliko sredstvo iskazivanja već utvrđene istine, koliko sredstvo otkrivanja prethodno neznane istine. Oni se razlikuju ne po zvucima i znacima, već po načinu na koji njihovi govornici gledaju na svet.

U Americi, Boas je prebrojavao domorodačke američke jezike iz različitih jezičkih porodica, koji su se svi drastično razlikovali od semitskih i indo-evropskih jezika koji su proučavani u Evropi. Ovaj autor je uočio koliko mnogo razlike u načinu života i gramatičkim kategorijama variraju od lokaliteta do lokaliteta. Kao rezultat tog rada sledi Boasov zaključak da se kultura i način života ljudi značajno reflektuju na njihov jezik.

Edvard Sapir je bio jedan od Boasovih briljantnih učenika. On je unapredio Boasove argumente, shvativši da su jezici sistematični, formalno kompletni sistemi. Prema tome, niti jedna određena reč ne izražava određeni način mišljenja ili ponašanja, već to čini koherentna i sistematična priroda jezičke interakcije na širem nivou misli i ponašanja. Njegovi stavovi se vremenom menjaju i vode, na kraju njegovog života, ka gledištu da jezik nije samo puko ogledalo kulture i načina života, već da jezik i mišljenje međusobno utiču jedno na drugo, što je u lingvistici poznatije kao jezički determinizam.

Gledište o odnosu jezika i misli koje su od romantičara preuzeli Edvard Sapir(1884-1941) i njegov učenik Bendžamin Li Vorf(1987-1941) je, zapravo, kombinacija dva načela, lingvistički relativizam i lingvistički determinizam.

Sapir-Vorfova hipoteza je poznata i kao hipoteza jezičke relativnosti. Ova teorijska odrednica tvrdi da razlike u maternjim jezicima uslovljavaju razlike u pogledima na svet izvornih govornika različitih jezika (relativnost), tj. da maternji

jezik pripadnika određene zajednice u velikoj meri određuje njegov pogled na svet (determinizam).

U veoma često citiranom paragrafu Vorf izlaže:

“Mi Prirodu seciramo na način utvrđen našim maternjim jezicima. Kategorije i tipove koje izolujemo iz pojavnog sveta ne nalazimo u njemu jer bodu oči svakom posmatraču; nasuprot tome, svet se prikazuje kao kaleidoskopski tok utisaka koji mora da organizuje naša svest – što znači uglavnom jezički sistem u našoj svesti. Mi prirodu seckamo, organizujemo je u pojmove, i pridajemo joj značenja koja joj pridajemo, uglavnom stoga što smo iste strane u sporazumu da se ona organizuje na taj način – sporazumu koji važi u čitavoj našoj govornoj zajednici i koji je kodifikovan u obrascima našeg jezika. Taj sporazum je, naravno, implicitan i neformulisan, ali njegovi uslovi apsolutno obavezuju, te uopšte nismo u stanju da govorimo ukoliko ne prihvatimo organizaciju i klasifikaciju podataka koju on nalaže.” (Na osnovu Kristal, 1992: 15).

Brojni su primeri kojima Vorf ilustruje svoje mišljenje, sa akcentom na hopiju, jednom od jezika američkih Indijanaca. U hopiju postoji jedna reč (*masa'ytaka*) za sve što leti, uključujući insekte, avione, pilote, dok druga reč označava ptice. Eskimski jezik ima mnogo reči za različite vrste snega, dok engleski za njegov opis koristi, uglavnom, jednu jedinu reč. Dakle, kao da konkretno iskustvo govornika određenog jezika na određenom podneblju uslovljava i opseg njihovog vokabulara. Ovakva determinisanost uslovljava i gramatičke razlike. Naime, problem se usložnjava sa analizom apstraktnijih pojmova (vreme, trajanje, brzina) : hopi ne poznaje dimenziju vremena, ali ima čitav niz oblika za izražavanje različitog trajanja iz perspektive govornika. Gramatika hopija ne pravi razliku između sadašnjeg i prošlog vremena (npr. on „trči” i „je trčao”), ali se u njoj mora iskazati da li je trkač od strane govornika viđen kako trči. Po Vorfovim rečima, engleski fizičar i hopijevski fizičar vrlo teško bi se mogli sporazumeti zbog krupnih razlika između njihovih jezika.

Ovakvi primeri idu u prilog Sapir-Vorfofoj hipotezi, ali bi se radikalna verzija danas teško održala. Uprkos činjenici da postoje izvesne razlike između različitih

kultura i da su one donekle uslovljene različitošću jezika, uspešno prevođenje, makar i perifrastično, predstavlja ozbiljan protiv-argument. Možda je potrebno pribeći opisnom prevođenju da bi se iskazao sadržaj jedne reči, ali to ipak nije nemoguć zadatak za veštog prevodioca. O ovome će biti reči u analizi srpskih prevodnih ekvivalenata japanskih sportskih termina u centralnom delu ovoga rada. Blaža verzija ove hipoteze ima određen broj pristalica u krugu modernih lingvista. Jezik možda ne utiče na način razmišljanja, ali utiče na našu percepciju i pamćenje. Da ponudimo samo jedan primer, čini se da je svakako lakše zapamtiti strane reči i pojmove koje imaju adekvatne prevodne ekvivalente u sopstvenom jeziku.

Sapir-Vorfova hipoteza, i pored svih kritika, ostaje veoma inspirativna i interesantna, kako za stručnjake, tako i za laike. Po strogoj formi, pogled na svet je u potpunosti ograničen maternjim jezikom. U ovakvom vidu ona se danas uglavnom smatra preteranom i zastarelom. No, po blažoj verziji, maternji jezik makar delimično utiče na pogled na svet, tj. savremenim rečnikom, konceptualnu, (pojmovnu, značenjsku) strukturu u mentalnoj gramatici izvornih govornika. Drugim rečima, naš maternji jezik bar donekle uslovljava i naš način razmišljanja, što je stari problem odnosa misli i jezika, koji do danas niko nije uspeo da rasvetli.

3.1.3 Etikecija i sociolingvističke posledice: primer japanskog jezika

U srpskom jeziku, kao i u mnogim drugim, postoje pravila koja regulišu ili uslovljavaju izbor i upotrebu nekih jezičkih sredstava kao što je upotreba zameničkih oblika, ili etiketa za pozdravljanje. Sam izbor lične zamenice u obraćanju sagovorniku već upućuje na starosnu, statusnu, psihosocijalnu distanciranost ili solidarnost. Dok u srpskom jeziku, kao i u mnogim drugim, ovo

pitanje standardno rešavamo izborom lične zamenice (ti, odnosno Vi), u engleskom, na primer, moramo da povedemo računa o znatno većem broju faktora: radi se o obraćanju prezimenom, a ne imenom (Mr. Jones umesto Jerry), složenom, hijerarhijskom sistemu modalnih glagola i fraza (Could you umesto Can you, a naročito Will you...), kao i mnogim faktorima vezanim za izbor glagolskog oblika (progresivni umesto prostog vida, npr. Would you be willing to help me, sir?). Kakav god bio gramatički ili pragmatski sistem kojim se ovo postiže, izbor pozdravnih fraza određuje stepen bliskosti ili distance između sagovornika (jednostavni primeri u srpskom jeziku bili bi, svakako - dobar dan, čao, zdravo....).

U japanskom jeziku uočavamo istu tendenciju predstavljanja socijalnog statusa pri prvom susretu izborom jezičkih sredstava koja su na raspolaganju. No situacija u japanskom donekle je komplikovanija. U srpskom jeziku već na nivou izbora ličnih zamenica imamo prilično jasnu sliku o stepenu bliskosti/udaljenosti sagovornika. Dalje, raznim drugim jezičkim sredstvima može se pojačati, odnosno ublažiti distanciranost koja je uspostavljena na samom početku konverzacije izborom zamenice Ti ili Vi. Takodje se smatra poželjnim izbegavanje zamenice trećeg lica, naročito ako je treća osoba prisutna kao, makar i pasivni, učesnik u konverzaciji. Ovo važi i za srpski i za engleski. Nasuprot tome, u japanskom jeziku, korišćenje zamenice trećeg lica ne smatra se nepristojnim, čak se veoma često koristi. 彼女、彼、彼ら、(ona, on, oni). Takvo ophođenje nije niti neuobičajeno niti nepristojno. Pretpostavimo situaciju u kojoj se mladić interesuje za devojku nekog drugog mladića. Ukoliko želi da postavi neko pitanje o njoj, on neće navesti njeno ime, već će upotrebiti zamenicu ona, *kanojo* 彼女、 što je apsolutni sinonim za datu reč. Pitanje: Da li imaš devojku? Bukvalno će glasiti Da li imaš *NJU*?

彼女がいますか。

Ovakva konstrukcija ukazuje na značajnu kulturološku razliku koja direktno proističe iz gramatičkih struktura.

S druge strane, i lične zamenice *ja*, *ti* se koriste nešto drugačije nego u našem jeziku. Eksplicitno izricanje ovih zamenica može zvučati rogovatno i ne sasvim "japanski". Prilikom predstavljanja, nije pogrešno, ali ni najprirodnije reći "Ja sam Mimi". Stranci uglavnom, kopirajući obrasce iz svog maternjeg jezika, pribegavaju istoj rečeničnoj strukturi - npr. 私はミミです。 , dok je dovoljno i samo ミミです。 Drugim rečima, potpuno je u redu izostavljanje lične zamenice 私 *Ja*. U jezičkom smislu greška nije velika bilo da se *Ja* upotrebi ili ne, ali u kulturološkom smislu svako isticanje svog ega nije društveno opravdano niti prihvaćeno. Psihološka pripadnost kolektivu je jedna od glavnih karakteristika japanskog nacionalnog karaktera. Isticanje pojedinca, makar i u jezičkom smislu, obično jasno otkriva stranca 外人ぽい ("strano", u smislu kao da govori stranac, neko ko je došao "from outside", tj. iz spoljašnjosti). Još jedna zanimljivost koja proističe iz kulturoloških razlika, a manifestuje se u jeziku, jeste upotreba sopstvenog imena umesto lične zamenice *Ja*. Za studenta koji japanski jezik uči kao strani potpuno je iznenadjenje što Japanci koriste svoje ime kada pričaju o sebi. Npr. ako Mimi želi da saopšti da putuje u Tokio, ona neće reći - Ja idem u Tokio, već samo idem u Tokio. Ako se ovome doda činjenica da su glagoli bezlični, to onome ko uči japanski jezik dodatno komplikuje situaciju. Ako je u fazi učenja gde još uvek ne može iz konteksta zaključiti ko ide u Tokio, najverovatnije će to pitanje i postaviti. Onda će Japanka Mimi odgovoriti "Mimi ide u Tokio", pokazujući kažiprstom na svoj nos. To je još jedna od mnogih kulturnih nepoznanica sa kojima se stranci suočavaju prilikom upoznavanja japanske kulture i jezika. *Poznavanje neverbalnog komunikacijskog koda* takođe spada u domen sociolingvistike, tj. odnosa jezička i nejezičke stvarnosti. Ono je svakako jedan od bitnih segmenata upotrebe jezika. S tim u vezi, ukoliko govornik ne može da prepozna, recimo, gestikulaciju u određenom kulturološkom kodu, to može izazvati brojne nesporazume. Kao što u našem delu sveta čak i susedni narodi (Srbi, Grci, Bugari) koriste različitu gestikulaciju pri klimanju ili odmahivanju glavom, tako i Japanci koriste dosta različite gestove za neke standardne situacije, poput rastajanja od sagovornika. U takvim prilikama, na

primer, Japanci gestikuliraju sagovorniku da mu nagoveste kako treba da pride, a istovremeno prave pokret sličan onom koji mi učinimo kada želimo da izazovemo upravo suprotnu reakciju – da sagovornik ode. Ovakvih primera ima još puno.

Dalje, u japanskom jeziku ne postoji mogućnost izbora zamenice *Vi/Ti* da bi se distanciranost utvrdila na isti način kao u srpskom jeziku, ali boja glasa ili izostavljanje glasa u zamenici *Ti* može otkriti emocionalno stanje govornika. *Ti* ili *anata* 貴方 može se u skraćenoj formi izbacivanjem *a* iz sloga na izgovoriti *anta* あんた. U rečniku, pored prevoda *You*, stoji i objašnjenje u zagradi “familiar form of anata”. No, rečnik ne navodi da ovaj oblik, naročito uz odgovarajuću intonaciju, ima uglavnom negativnu konotaciju. Dobar primer bio bi あんたは世話の焼ける人だね. (*eng*: you're a troublesome person; *srp*: *Ti* si osoba koja pravi problem). *Anta*, praćeno bojom i tonom glasa koji izražavaju nervozu, može biti čak veoma neprijatno i pogrdno. Za zamenicu *Ti* postoje i druge alternativne reči, ali Japanci uglavnom oslovljavaju sagovornika koristeći se njegovim prezimenom na koje dodaju sufiks *san* さん. Slično tome, kada se obraćaju strancu, oni uglavnom dodaju isti sufiks njegovom imenu, npr. *Mimi san* ミミさん. Izuzetak su krajnje formalne, oficijelne situacije (na primer, u našoj ambasadi u Tokiju obratili bi se nekom državnom zvaničniku sa Petrović *sama* ペトロヴィッチ様). Opet, međusobno, čak i kada postanu veoma bliski, Japanci će zadržati upravo ovu poslednju formu obraćanja. Dalje, da bi postigli efekat koji *Vi* ima u srpskom jeziku, izvorni govornici japanskog vrlo često koriste titule, poput *Sensei* 先生 (upotrebljava se za učitelje, instruktore, doktore, advokate...), *Shachou* 社長 (kada se obraćamo, npr, predsedniku, predsedniku izvršnog odbora kompanije, direktoru, upravniku) ili *Rijichou* 理事長 (što se odnosi na najvišu funkciju u kompaniji, predsednika borda direktora). Dalje, velike finese koje nam nude mnogobrojni slojevi u japanskom jeziku daju nam veliki spektar mogućnosti u izražavanju distanciranosti/solidarnosti. Tako se svakodnevni govor veoma razlikuje od honorifičnog, čak do te mere da se reči u formi potpuno razlikuju,

kako po zvuku tako i ortografski. Npr. glagol *ICI* u standardnoj formi glasi *Iku* 行 ぐ , u poniznoj, kada se govornik jezikom “unižava” u odnosu na sagovornika da bi mu tako iskazao poštovanje glasi *Mairu* 参る, a u situaciji kada uzdiže sagovornika da bi ga uvažio koristi se *Irassharu* いらっしゃる。Čak je i laicima potpuno jasna i upadljiva ortografska razlika, jer dobijamo tri potpuno različite "slike", a po zvuku ove reči čak i ne podsećaju jedna na drugu : Iku, Mairu, Irassharu. Ovo bi bio još jedan primer uticaja izbora jezičkog oblika na vanjezičku stvarnost. I za same Japance veština upotrebe honorifičnog govora nije nešto što se stiče rođenjem, već se ona uči i savladava dugi niz godina, dok se pri zapošljavanju to učenje intenzivira na specijalnim kursovima uz korišćenje posebne literature za ovladavanje njome.

Ako uzmemo u obzir statističku činjenicu da je za učenje japanskog jezika potrebno četiri puta više vremena nego za savladavanje nekog od indoevropskih jezika i tome dodamo da za mnoge reči postoji druga ili treća reč koja mora zadovoljiti i formu i sadržaj iskaza, onda to ukazuje na ozbiljnu prepreku koja se mora savladati prilikom učenja japanskog kao stranog jezika. Dodamo li tome i važnost poznavanja metafore kojom obiluje japanski jezik izazov za radoznalog studenta ovog dalekog jezika biće nesumnjivo ogroman.

Pozdravne fraze su, opet, poseban segment sa značajnim sociolingvističkim implikacijama kome se mora posvetiti dodatna pažnja.

Izbor pozdravnih fraza je veoma raznovrstan u zavisnosti od mesta, situacije, te odnosa između učesnika u komunikaciji. Poznata fraza “Prošlo je mnogo vremena otkako smo se videli!” (“It's been a long time since we last saw each other”) može da se iskaže na najmanje tri različita načina. U daljem tekstu oni su poređani po stepenu formalnosti iskaza. Ovde koristimo date primere kako bismo pokazali da ne samo izbor leksičkih jedinica, već i celokupne sintagme, zajedno sa gramatičkim promenama, može da odredi stepen učtivosti u pojedinim situacijama. Npr:

ご無沙汰をいたしました。しばらくでした。お久しぶりです。お久しぶり。

少々お待ち下さい／ちょっと待つて /待つて (molim sačekajte malo-razne varijante ove fraze u zavisnosti od stepena učtivosti)

お待たせしました／お待たせ (izvinite što sam prouzrokovao vaše čekanje, uvek se koristi kada je sagovornik bio u situaciji da čeka, bilo da se radi o odlasku do toaleta, ili je govornik izašao i vratio se ostavljajući sagovornika da čeka).

Još jedna fraza specifična za japansku kulturu bila bi ご苦労さま. I nju je jako teško bukvalno prevesti, a konotacije su vrlo zanimljive. Može se prevesti kao (*“Toliko sam Vas namučio... Puno Vam hvala na... Cenim Vaše napore... ili na engleskom: I apologize for the trouble I have put you through-thank you very much for your. I appreciate your efforts*). Zapravo, fraza bukvalno kaže da smo umorni posle zajedničkog posla koji smo obavili, a suštinski označava našu zahvalnost sagovorniku na pomoći.

Aisatsugo 挨拶語(pozdravne reči) su posebno interesantan segment japanskog jezika, jer eksplicitno ukazuju na interakcijske odnose jezika, kulture i društva. Npr お先にどうぞ (eng: *after you*; srp: *posle vas*, bukvalno “izvolite prvi”) relativno lako može da se razume i u zapadnom kontekstu. Opet, お先に失礼します, počinje istim ideogramom (označava nešto što je prvo, prethodno...). No, dok je na isti ideogram u prvom primeru dodata leksema u značenju “*izvolite*”, te se dobilo značenje “posle Vas, izvolite Vi prvi”, u drugom primeru na taj ideogram dodata je leksema sa značenjem “*izvinite*”. U tom drugom slučaju, onda, rezultirajuće značenje cele fraze je “*oprostite što moram prvi da izađem*” (engl. *pardon me for leaving first*). Dakle, ova fraza koristi se npr. kada osoba napušta radno mesto na kome druge kolege ostaju).

Još jedan primer za sličnu kulturološku razliku na frazeološkom nivou nalazimo u sledećoj situaciji. Dok bismo se u većini zapadnih jezika pri kakvoj poseti prijateljima obratili sa “Dobar dan”, u Japanu prilikom ulaska u nečiju kuću ili kancelariju moramo da upotrebimo pozdravnu frazu *ojama shimasu* お邪魔します (ona bukvalno znači “smetam vam”, a ima konotaciju - “izvinite na smetnji”, tj. “Izvinite što sam uzurpirao Vaš prostor”). Sa druge strane, kada neko dočekuje posetioca, na primer u kakvoj radnji, ili čak na benzinskoj pumpi, u japanskom će se upotrebiti fraza *irasshaimase* いらっしゃいませ, koju možemo prevesti jedino kao “Dobar dan”, a koja zapravo znači “Dobrodošli”. Specifičnost je i da njenu upotrebu obavezno prati pojačana gestikulacija i neuobičajeno snažan, razdragan ton u obraćanju. Ovo često ume da zbuni strance koji prvi put posećuju Japan budući da su u svakodnevnoj komunikaciji, van ovakvog konteksta, Japanci krajnje umereni i uzdržani.

Evo još jedne fraze koja ukazuje na sličnu tendenciju. Kada Japanci kažu *gomeiwaku kakete mōshiwake gozaimasen* 御迷惑かけて申し訳御座いません, to možemo prevesti kao “I appreciate all the trouble you' ve gone through” (tj. *Cenim sve što si uradio/la za mene*). Bukvalno, ovim iskazom govorimo da nemamo reči, tj. načina da se nekome izvinimo za nevolje koje smo mu priredili. Ta fraza koristi se kada nekog molimo za uslugu ili primamo istu.

Čak i sami izrazi kojima se nekom poželi dobar dan ili večer mogu da se jako razlikuju.

今日は、今晚は *dobar dan*, *dobro večer* koristi se u formalnom kontekstu, dok će *chiwasu* チワッス- da se upotrebi u neformalnim situacijama. Pri rastanku, upotrebiće se *sayōnara* さようなら (formalno dovidjenja, mada *sayōnara* češće koriste stranci nego sami Japanci). Mnogo češći izrazi su ではまた、また明日、ジャネ. No, u ovim poslednjim sintagmama značenje je manje formalno, poput “vidimo se opet sutra, čao, ili zdravo”.

3.1.4 Jezik i pol u Japanu

U japanskom jeziku ima još mnogo slojeva koji određuju solidarnost, distanciranost, starosnu i statusnu razliku. Kao što je učenje honorifičnog govora "jezik u jeziku" tako postoji i jezik žena koji se razlikuje od jezika muškaraca. Na primer, lična zamenica prvog lica jednine je 私(私、わたくしワタシ)、僕(ぼく) i koristi se samo za muškarce. Kada su prvi stranci stigli u Japan i počeli učiti jezik, po govoru se odmah moglo zaključiti da li uče od muškaraca ili od žena. U savremenom Japanu situacija je ista, stranci koji žive ili su oženjeni Japankama govore "ženskim japanskim jezikom" što je uvek predmet šale, pa i ismevanja. Ovo bi možda moglo ući u domen poznatog jezičkog paradoksa po kome se tvrdi da je jezik podložan procesima promena, ali i da on ipak uporno odoleva promenama vekovima unazad. Pozvraćemo se na Ranka Bugarskog (Bugarski, 1989) koji je napravio lepo poredjenje razvoja jezika sa razvojem čoveka. Premda čovek prolazi kroz brojne promene u toku svog rasta i razvoja (kao beba, dete, mladić, čovek, starac), on ipak zadržava konstantu koja ga i dalje čini istom osobom u starosti kao i kad je bio dete, uprkos evidentnim fizičkim, psihičkim i duhovnim promenama kroz koje je prošao. Tako i jezik, bez obzira na sve promene koje pretrpi u gramatičkom, semantičkom i svakom drugom smislu, ostaje isti od svog nastanka do modernog doba. Jezik se, dakle, konstantno menja, ali u osnovi ostaje nepromenjen. U japanskom se ovaj prividni paradoks najbolje može videti upravo kroz poddelu na "muški" i "ženski" govor, koji postoji kroz vekove, a opstaje do današnjeg dana.

U kompetenciju koda (jezičkog sistema) i kompetenciju komunikacije (upotrebe jezika), što mu omogućava da korektno bira, kombinuje i upotrebljava njegove jedinice, poznajući i poštujući pri tom odgovarajuća pravila. Prema M. Radovanović, (1979:149) „govorni predstavnik nekog jezika jeste čovek koji

poseduje jezičku sposobnost, kao i znanje određenog posebnog prirodnog ljudskog jezika, kompetenciju koda (jezičkog sistema) i kompetenciju komunikacije (upotrebe jezika), što mu omogućava da korektno bira, kombinuje i upotrebljava njegove jedinice, poznavajući i poštujući pri tom odgovarajuća pravila." Dalje, „da bi se komunikacija uspešno odvijala neophodno je da svi učesnici dele isto jezičko znanje koje je, pored toga što moraju posedovati i opštu jezičku sposobnost, uslov za međusobno sporazumevanje. Ujedno, ovo omogućava govornom predstavniku da aktivno učestvuje u komunikacijskim i stvaralačkim procesima u jeziku. Govorni predstavnik, na osnovu znanja kojim vlada, u stanju je da proizvodi i razume (interpretira) načelno neograničen broj saopštenja, razlikujući pri tom ona pravilno obrazovana i prikladno upotrebljena od onih u ovom pogledu nepravilnih (tj prihvatljiva od neprihvatljivih), bez obzira na tip komunikacije, interakcije ili situacije u kojima se trenutno jezikom služi, pa i da jezik koji je u pitanju upotrebljava u kreativne svrhe svih vrsta".

3.1.5 Stranci i japanski jezik: neke sociolingvističke zanimljivosti

S obzirom da je govorni predstavnik kompetentan da razlikuje pravilne od nepravilnih jezičkih konstrukcija, za sociolingvističko istraživanje koje se bavi odnosima jezika, kulture i društva mogla bi biti zanimljiva analiza ponašanja govornog predstavnika japanskog jezika prema drugim učesnicima u komunikaciji ukoliko oni nisu izvorni govornici. Ovde se, pre svega, misli na ljude koji su ovladali japanskim jezikom, ali nisu autentični predstavnici toga jezika.

Naime, interesatno je proučiti i protumačiti ponašanje govornih predstavnika japanskog jezika u odnosu na jezičko znanje stranaca koji se njihovim jezikom služe. Japanci su gotovo uvek pozitivno raspoloženi prema čoveku koji se trudi da

govori njihovim jezikom. Možda ovakav stav proizilazi iz opšteg uverenja koje vlada medju Japancima da je njihov jezik neverovatno težak za savladavanje. Zato je uobičajeno da Japanci verbalno pohvalama nagradjuju strane govornike koristeći utvrđene fraze poput 「日本語がお上手です」 「スッゴイ」 (što bi značilo “japanski vam je odličan”, čak i u situacijama kada je znanje jezika, zapravo veoma oskudno). Neretko se dešava da stranca koji je svestan svojih ograničenja u poznavanju i mogućnosti interpretacije japanskog jezika, zbuni bujica pohvala i oduševljenja koje Japanci otvoreno upućuju "hrabrima" koji su se "usudili" da ovladaju njihovim teškim i komplikovanim jezikom. Ovo je potpuno kontradiktorno postulatima japanske kulture o sramnosti pokazivanja sopstvenih emocija drugim ljudima. U društveno-kulturološkom smislu je neprihvatljivo pokazivanje sopstvenih osećanja, čak se iskazivanje emocija smatra primitivnim činom i znakom slabosti, bilo da su u pitanju pozitivne ili negativne reakcije. Stranci su često bili ismevani zbog svoje gotovo dečje naivnosti u ispoljavanju svojih emocija (kao što su bes, radost, tuga, ushićenje). Za Japanca lice nije ništa drugo do maska (poput one iz No drame) koja ne sme pokazati ništa od unutrašnjeg doživljaja. Laici su često donosili ishitrene sudove nazivajući Japance bezosećajnim ljudima, što je veoma daleko od istine koja je sasvim drugačija, a to je da je japanski narod zapravo vrlo osećajan i empatičan. Ti isti Japanci koji emocije uglavnom kontrolišu i skrivaju, sa ushićenjem će hvaliti stranca koji je možda tek početnik u učenju japanskog jezika. Još jedan društveno-kulturni, pa i jezički paradoks je sledeći: iako Japanci hvale stranca koji je tek počeo da savladava njihov jezik dajući mu podstrek i priznanje za uloženi trud, neretko će, bilo gestom, bilo glasom obeshrabriti stranca koji dobro razume i govori japanski, stavljajući time do znanja stranom govorniku da samo Japanac može govoriti japanski savršeno, a da stranac ostaje stranac čak i kada mnogo godina posveti učenju ovog jezika.

Još jedan od postulata sociolingvistike, tj. odnosa jezika, kulture i društva, bio bi da govorni predstavnik, da bi se uspešno sporazumevao sa ostalim članovima kolektiva koji se koristi istim jezikom, mora sa njima deliti ne samo

jezičko znanje nego i poznavati pravila interakcije i interpretacije te koristiti druge zajedničke neverbalne instrumente za sporazumevanje poput gestova, mimike lica, kretanja i ponašanja u prostoru. Uz jezik, čovek kao sredstva sporazumevanja koristi različite oblike ponašanja ispoljene kroz odnos prema vremenu, prema osobama suprotnog pola i različite generacijske pripadnosti, prema radu, odevanju, higijeni, ishrani, igri, umetnosti, itd. Higijena bi, recimo, mogla da bude dobar primer kulturoloških razlika, praćenih i jezičkom frazeologijom. Na primer, *ofuro* お風呂, svakodnevni ritualni ulazak u kadu, održao se do današnjeg dana. 23482 Isto važi i za pranje kose. U Japanu se smatra higijenski nedopustivim ne oprati kosu baš svaki dan, a ova socijalna pogreška još je manje dopustiva ukoliko se i verbalno potvrdi. Takav eventualni iskaz (npr. "Nisam prao kosu nekoliko dana", fraza koja je često deo neobaveznog ćaskanja kod nas) bio bi krajnje neprihvatljiv, te možda izazvao i odbojnost kod japanskih sagovornika. Japanac najpre neće preskočiti svakodnevni ritual higijene koji podrazumeva ulaženje u ofuro i pranje kose, a ako se to i desi nikada to neće postati predmet razgovora, čak ni sasvim neformalnog.

Govorna zajednica jeste kolektiv, skup govornih predstavnika koji dele znanje najmanje jednog istog jezika (odnosno njegovih odgovarajućih varijeteta), čijom se upotrebom mogu međusobno sporazumevati u relativno učestalim interakcijama svih vrsta." (Radovanović, 1979:151) Pojam jezika i pojam jezičke zajednice se razlikuju po tome što predstavnici jedne govorne zajednice mogu deliti znanje više jezika i međusobno se sporazumevati koristeći ih po potrebi u komunikacijskoj interakciji. Dobar primer je Švajcarska gde pripadnici iste govorne zajednice dele znanje francuskog, nemačkog i italijanskog jezika. I obratno, više različitih govornih zajednica može deliti znanje jednog istog jezika kao što je slučaj sa engleskim jezikom kojim se koristi stanovnici Engleske, SAD, Australije, Novog Zelanda itd. Naravno, kategorija internacionalnog engleskog danas postaje sve značajnija za analizu. Isto tako se razlikuju i pojam govorne zajednice i pojam nacije, jer različite nacije mogu koristiti isti jezik, i obratno.

Odličan primer za višejezičnost govornih zajednica može biti Vojvodina gde se u različitim oblicima sporazumevanja koriste srpski, hrvatski, mađarski, slovački, rumunski i rusinski jezik. Za ovakve višejezične govorne zajednice karakteristična je pojava *bilingvizma*, tj dvojezičnosti, ukoliko govorni predstavnici iste govorne zajednice poseduju znanje dvaju jezika, što im omogućava njihovu naporednu upotrebu, izbor ili smenjivanje u upotrebi. Kada predstavnici iste govorne zajednice koriste u istim uslovima više jezika za sporazumevanje govorimo o pojavi *multilingvizma*. Japan je u ovom pogledu, donekle izuzetak. Bugarski (1989) govori o tzv. "idealnoj" situaciji koja se gotovo nikada ne javlja u realnom vanjezičkom kontekstu: onoj u kome jedna nacija i jedna govorna zajednica govore samo jednim jezikom. Možemo donekle da tvrdimo da upravo u Japanu postoji takva, relativno "čista" situacija. Naravno, kao i svaki drugi, i termin "japanski jezik" je jedna konvencionalizovana apstrakcija – i u samom Japanu postoji određeni broj dijalekata, gde se stanovništvo krajnjeg juga i severa zemlje relativno teško može međusobno razumeti. Takođe, veliki broj stranaca koji žive u Japanu, poput Korejaca ili Kineza, koristi specifičnu varijantu japanskog jezika. Pa ipak, bez obzira na ove razlike, koje su neizbežne u svakoj zemlji sveta, možemo tvrditi da je situacija u Japanu dosta specifična, te da se jedan jezik zaista poklapa sa etnikumom.

3.1.6 Govorni događaj: neke karakteristike u japanskom kontekstu

Govorni događaj „obuhvata ukupnost komunikacijskih aktivnosti i odnosa medju osnovnim komponentama u jednom ostvarenom procesu sporazumevanja u interakcijskoj matrici jedne govorne zajednice." (Radovanović, 1979) Jezik nije jedino, već jedno od sredstava kojim se čovek služi u procesu sporazumevanja.

Govorni događaj obuhvata i sve nejezičke postupke koji imaju funkciju pomoćnih, pratećih komunikacijskih sredstava poput mimike, gestova, načina kretanja i ponašanja u prostoru, opšteg ponašanja svih vrsta, manira, navika itd. Za govorni događaj je važna sama njegova struktura koja je veoma složena i može da varira. Pravila nisu strogo utvrđena niti ista za sve govorne situacije, ali uglavnom postoji forma koja se mora ispoštovati i koja se odnosi na početak, trajanje i završetak komunikacije. Za to se koriste signali čija je upotreba regulisana određenim jezičkim, kao i nejezičkim pravilima, sredstva za oslovljavanje i obraćanje, za upoznavanje i pozdravljanje, za održavanje kontakta, za opraštanje, rastajanje itd. Na taj način se kroz govorni događaj ispunjuje fatička ili kontaktna funkcija jezika. Zato je za ostvarenje govornog događaja važno da učesnici poznaju *norme interakcije i interpretacije*. Trajanje govornog događaja može da varira od najkraćeg jednorečnog izraza poput Zdravo! , Pazi! za pozdravljanje i upozorenje, u trajanju od jedne sekunde, do veoma dugačkog pripovedanja koje može trajati satima. Gestikulacija koja prati reči u ovakvim iskazima razlikuje se od jedne kulture do druge.

Prilikom pozdravljanja u zapadnoj kulturi verbalni izraz *Zdravo* može pratiti gestikulacija u vidu mahanja rukom, ranije skidanje šešira (uz blag naklon), rukovanje, a u japanskoj kulturi je to *Konnichiwa* こんにちは uz naklon, (engl. bow), čija dubina i dužina trajanja zavisi od stepena poštovanja sagovornika, što je određeno starosnim i statusnim stepenom distanciranosti, odnosno bliskosti. Kod pozdravljanja, zanimljive su kroskulturalne interakcije. Slično kao kod govornog jezika, čini se da je strancima koji uče neverbalne gestove u stranoj kulturi jednako teško da usvoje određene gestove ili pokrete. Ponekad kao da postoje i “međufaze” u usvajanju ovih konvencija, što se opet poklapa sa “međufazama” u usvajanju jezičkih struktura, na primer fonetskog sistema. Tako će neretko Japanac koji se pozdravlja sa zapadnjakom da se rukuje, ali neće moći da se uzdrži od istovremenog naklanjanja. I obrnuto, zapadnjak koji se klanja stalno ima utsak da to nije “potpun” pozdrav, pa će gotovo uvek osećati potrebu da se i rukuje. Da li su ove konvencije toliko jake zato što su naučene u vrlo

ranom dobu, ili su čak postale deo nekakvog “kolektivnog” koda, ostaje otvoreno pitanje.

Dalje, u srpskom jeziku se smatra lošim manirom prekidanje sagovornika dok god njegovo izlaganje traje. Aktivno učestvovanje u razgovoru se eventualno potvrđuje blagim klimanjem glave, dok je u japanskoj kulturi poželjno stalno verbalno potvrđivanje o praćenju razgovora korišćenjem fraza *Stvarno?* 本当, *tako znači?* ああ、そうか *Lažeš?* 嘘, *Ne verujem!* 信じない. Na ovaj način slušalac potvrđuje da pomno prati ono što govornik izlaže i tako zadovoljava propisanu normu interakcije. S druge strane, ovakav obrazac govornog događaja sasvim je neprihvatljiv u našoj govornoj zajednici. Ne samo da korišćenjem fraze poput “Lažeš” ne bismo postigli efekat koji ona ima u japanskoj kulturi, već bi to zvučalo veoma podrugljivo i neprikladno u našem komunikacionom kontekstu.

Govorni događaj se najčešće ostvaruje po obrascu *licem u lice* u direktnom kontaktu, ali može se ostvariti i u telefonskom razgovoru, kompjuterskom, posredstvom pisma, gde takodje postoje pravila za početak, održavanje i kraj komunikacije (neki japanski primeri bili bi: 拝啓—敬具; dragi (dear(so and so), iskreno tvoj; 親愛なる dragi/draga(dear) ,voljeni (beloved); よろしくお願いいたします(molim, setite me se; molim, pomozite mi; radujem se što ću raditi sa vama - please, remember me, please help me, please treat me well, I look forward to working with you.)

Još jedna specifičnost govornog događaja vezana za japansku kulturu jeste potencirana skromnost, kao u sledećim primerima:

不束者ですがよろしく申し上げます。(Nisam naročito dobar ni u čemu, ali molim vas budite ljubazni prema meni – engl. I am not much good at anything, but please be kind to me) –u ovoj situaciji, osoba se, na primer, prijavljuje na konkurs za posao. U našoj kulturi očekuje se da u takvoj socijalnoj interakciji istaknemo sve svoje kvalitete kako bismo ostavili dobar utisak na potencijalnog poslodavca. Kod Japanaca, premda je cilj isti – ostavljanje utiska – sredstvo je

potpuno suprotno: neophodno je biti skroman i ne isticati svoje kvalitete jer se nivo kvalifikacije podrazumeva već time što smo se prijavili za dati posao.

妻はバカで料理が下手なんです、どうぞ召し上がって下さい。(Moja žena je budala i ne zna da kuva, ali molim vas poslužite se): u zapadnom svetu, ovo bi zvučalo krajnje neprihvatljivo i bilo bi znak lošeg odnosa između partnera. U Japanu se radi o uigranom timu i scenariju koji treba izvesti – u ovoj situaciji, sasvim je sigurno da je hrana odlična, a da suprug i supruga igraju predefinisanu socijalnu igru kojom žele da naglase sopstvenu skromnost.

U oba slučaja, dakle, verbalni iskaz ne odgovara govornom događaju, jer se radi o situaciji suprotnoj od one iskazane rečima. U prvom slučaju govornik "unižava" sebe iskazujući tako skromnost i poštovanje prema sagovorniku, iako se možda radi o veoma sposobnom čoveku. S druge strane, u našoj kulturi je uobičajeno eksplicitno navodjenje svojih kvaliteta, čak i nepostojećih, a u japanskoj kulturi bonton nalaže ne samo skrivanje sopstvenih kvaliteta, već i samokudjenje.

U drugom slučaju, muž želi da posluži gosta izuzetnom gozdom koju je pripremila vrsna domaćica, ali je nezamislivo da hvali svoju ženu jer to ima istu konotaciju kao i samohvaljenje.

Govorni događaj ima tzv. spoljašnje i unutrašnje ustrojstvo. Norme interakcije i norme interpretacije predstavljaju pravila za regulisanje unutrašnjeg ustrojavanja govornog događaja i ona spadaju u sferu *jezičkog znanja, komunikacione kompetencije*. Pravila određuju govornu strategiju od koje zavisi započinjanje, održavanje, prekidanje, završavanje komunikacije u govornom događaju, kao i izbor i upotreba sredstava za pozdravljanje, oslovljavanje, obraćanje, tempo, fonetski intenzitet govorenja (šapat, vikanje i sl.), smenjivanje uloga pošiljaoca i primaoca poruke, nejezičko ponašanje u toku ostvarivanja govornog događaja, kooperacija nejezičkih sredstava sa jezičkim u komunikacijskim namenama, ustrojstvo pisma, političkog govora, naučne studije, novinarske vesti (novinski članci), izbor i smenjivanje odgovarajućih jezičkih i subjezičkih varijeteta, govornih činova itd". (M. Radovanović, 1979) Veoma često govorni događaj ne

uspeva baš zbog nepoznavanja pravila nejezičkog ponašanja. Otud proističe neophodnost savladjivanja jezičkih i nejezičkih pravila u komunikaciji. Najbolje je naporedo usvajati jezičko i nejezičko ponašanje, jer razvijanje i ovladavanje bilo kojim od ova dva segmenta koji su od krucijalne važnosti za ostvarivanje uspešne komunikacije na uštrb onog drugog, unosi zabunu i neretko potpuno onemogućava sporazumevanje. Opšte je poznata činjenica da se govorni događaj može odvijati kroz upotrebu jezika u dva njegova kodna vida, u govorenoj i pisanoj formi. Kada se radi o pisanoj formi, umesto termina - “govorni događaj”, koristi se termin- *tekst* ili *diskurs*. Često verbalni govorni događaj biva transformisan u pisani, tj tekst, da bi se informacije pohranile, sačuvale, štampale. Predmet našeg istraživanja su upravo te, u pisani oblik transformisane verbalne informacije koje se objavljuju u novinskim intervjuima, člancima (i pre svega naslovima). Jezik štampe, a naročito njegov sociolingvistički aspekt, jeste glavni segment našeg naučnog interesovanja. Fleksibilnost jezika omogućava menjanje i kombinovanje kodova i kanala za saopštavanje, prenošenje, percipiranje informacija i na taj način prevazilazi prostornu i vremensku distancu medju učesnicima u procesima sporazumevanja. Dobar primer jeste gledanje stranog filma, koji nije sinhronizovan na jezik gledaoca, već mu subtitl u dnu slike omogućava da, uz autentičnu muziku i ostale zvučne i vizuelne efekte, nesmetano prati radnju.

3.1.6.1 *Govorni činovi i japanski jezik*

Govorni čin, govorni akt predstavlja osnovnu sociolingvističku jedinicu , odnosno najmanju sociolingvistički relevantnu komunikacijsku jedinicu. Pod ovim pojmom se podrazumeva jedan iskaz, jedno saopštenje u okviru govornog događaja, tj. jedna akcija u okviru celokupne interakcije. Govorni događaj se sastoji od jednog, mada češće od više govornih činova koje razmenjuju učesnici u njemu sa ciljem da se medjusobno sporazumeju. (Radovanović, str. 160).

Govorna situacija predstavlja nejezički kontekst u kojem se ostvaruje sporazumevanje, tj govorni događaj. Ona se sastoji iz jezičkih i nejezičkih elemenata: okvira koji označava *fizički ambijent*, tj mesto, vreme i okolnosti, *institucionalizovani ambijent*, tj domen delatnosti, društvene uloge komunikatora, *referent*, tj objekti i pojmovi u funkciji teme saopštavanja i *scena* kao *pragmatičko, presupoziciono, fiziološko, psihičko i sociokulturno* okruženje komunikacije. Većina elemenata govorne situacije je podređena komunikacijskoj komponenti konteksta, s obzirom na ulogu učesnika u procesu sporazumevanja. Osnovna obeležja govornih situacija su obično implicitna, a učesnici u govornom događaju ili ih unapred znaju ili ih u toku govornog događaja neposredno uočavaju i prepoznaju. Pravila za izbor i upotrebu jezičkih sredstava s obzirom na vrstu govornih situacija, govorni predstavnik usvaja i poseduje, zajedno sa ostalim pravilima u onom delu svog jezičkog znanja koje mi zovemo *znanje (kompetencija) komunikacije (upotrebe jezika)*. Obeležja govornih situacija postaju eksplicitno iskazana u tekstovima koji prate i komentarišu dijalog, didaskalijama u dramskim delima koja nas uvode i u situaciona obeležja govornog događaja, sa elementima slike i zvuka na filmu i sl. Govorna situacija predstavlja matricu u koju se proces sporazumevanja smešta i prema kojoj se organizuje i u kojoj se govorni događaj ostvaruje.

"*Govorne uloge* se ispoljavaju kao manje ili više promenljiva društvena uloga ili funkcija u kojoj se govorni predstavnik nekog jezika nalazi u vreme ostvarivanja govornog događaja čiji je učesnik (razume se, u odgovarajućoj govornoj situaciji), ali i kao relativan međusobni status svih učesnika u datom govornom događaju" (Radovanović, 1979). Dalje, „zastupnici različitih društvenih uloga u govornom događaju preuzimaju i komunikacijske uloge pošiljaoca i (ili) primaoca saopštenja". Za ilustraciju može poslužiti pet konfučijanskih odnosa na kojima se bazira japansko društvo, kao i kultura. Svih pet odnosa se jasno može uočiti i u samom jeziku, suptilno iznijansiranim u skladu sa hijerarhijskim odnosima i pozicijom učesnika u govornom događaju na strogo određenoj hijerarhijskoj lestvici: nadređeni-podređeni (gospodar-sluga); otac-sin; muž-

žena; stariji brat-mladji brat; i (jedini ravnopravan) prijatelj-prijatelj. Od uloga i društvenog statusa učesnika u govornom događaju zavisi i identifikacija psihosocijalnih i sociolingvistički relevantnih kategorija kao što su *solidarnost, distanciranost i statusna razlika komunikatora*, pa se u skladu s tim i biraju jezička sredstva.

Jako zanimljive govorne situacije nastaju u komunikaciji izvornih govornika i stranaca. U Japanu je odnos japanskih izvornih govornika prema osobama iz inostranstva koje uče japanski kao strani jezik jako interesantan, pa time često i predmet lingvističkih istraživanja.

3.1.7 Upotreba honorifika u japanskom jeziku

Rezultati mnogih studija govore da su Japanci, generalno, naklonjeniji osobama kojima japanski nije maternji jezik nego onima koji izvorno govore japanski. U ovom domenu, efekat zvuka je od posebne važnosti. Japanci veoma cene trud neizvornih govornika da govore japanskim jezikom, što se može objasniti široko rasprostranjenim mišljenjem koje vlada među samim Japancima da je njihov jezik izuzetno težak i da je strancima gotovo nemoguće savladati ga. Japanci neizvorne govornike japanskog jezika doživljavaju kao uvidjavne, obrazovane, a pre svega kao pristojne i lepo vaspitane. Čini se da izvorni govornici cene trud koji neizvorni govornici ulažu u učenje japanskog jezika, iako je njihov japanski često pun grešaka. Čak i kada jezik neizvornih govornika nije perfektan, što je gotovo uvek slučaj, sama činjenica da ga oni koriste utiče na pozitivnu karakterizaciju.

Japanski je jezik u kome svaka rečenica lingvistički reflektuje govornikovu procenu odnosa prema onome kome se obraća. S druge strane, engleski govornici

mogu da koriste istu lingvističku formu "today is Saturday" prema bilo kome, od profesora do prijatelja, pa ako ćemo i prema psu, mada mogu da se služe konotacijom da izraze određene stavove prema onome kome se obraćaju. Medjutim, u japanskom ne postoje takve neutralne forme tako da onaj ko se služi japanskim mora unapred da izabere odgovarajuću vrstu glagola, pazeći na učtivost i formalnost u odnosu na sagovornika. (Matsumoto, 1989). Honorifični govor se koristi kako u verbalnoj tako i u pisanoj formi. Postoji jasna distinkcija u okviru učtivog 敬語 govora između honorifične (kada se sagovornik uzdiže) i ponizne (kada se govornik samounižava) forme. Za honorifičnu formu koristi se *Sonkeigo* 尊敬語, a za poniznu *Kensongo* 謙遜語。

Sažet opis honorifičnog glagolskog sistema u japanskom jeziku možemo videti u primeru koji sledi. Primenićemo analizu učtivih formi u japanskom jeziku koristeći horizontalnu i vertikalnu osu (e.g. Jorden, 1962; Martin, 1964). Na taj način uočićemo jasnu distinkciju između honorifične i ponizne forme (*sonkeigo* i *kensongo*) na jednoj osi, a tu je i druga osa forme ili stila (tj., neformalnu i formalnu). Za primer ćemo uzeti japanski glagol IRU -postojati 居る- (engl. exist), šema br (1):

Šema br (1)

<i>Honorific.</i>	Irassharu.	Irasshaimasu
Polite		
<i>Humble.</i>	Oru.	Orimasu
Plain.	Iru.	Imasu
	<i>Informal.</i>	<i>Formal.</i>

Vertikalna osa označava učtivu formu, a horizontalna stepen formalnosti, gde su oba uslovljena odnosom između učesnika u komunikaciji (tj. pitanjem koliko dobro govornik poznaje sagovornika/tj. referenta). Honorifične forme se ne mogu upotrebiti kada se govori o sebi i o grupi kojoj govornik pripada. Ovo je zato što govornik ne treba da razlikuje sebe od svoje grupe čiji je član (poput kolega ili

članova porodice). Sa druge strane, ponizna forma se može koristiti samo kada govornik priča o sebi ili o grupi čiji je član. Uzmimo za primer honorifično-poniznu formu koja je prikazana u šemi br (2). Zamislimo situaciju u kojoj govornik priča o šefu tuđeg odseka na javnom mestu. Iako sve varijante u šemi 2 u osnovi znače isto- Šef odseka je prisutan(ovde), prihvatljivost iskaza zavisi od izbora prikladne forme glagola.

Šema br (2)

- (a) Buchou. Ga. Irasshaimasu
Subjekat. Nominativ postoji-honorifično
- (b) Buchou. Ga. Orimasu
postoji-ponizno
- (c) Buchou. Ga. Imasu
postoji-neutralno

Rečenica 2a je jedina prikladna zato što se govornik honorifično izražava i izborom jezika ukazuje na statusnu, pa čak i starosnu distanciranost u odnosu na sagovornika (ili onog o kome govori). S druge strane, rečenica 2b je neprikladna i, ako je upotrebljena u ovoj formi, smatraće se drskom jer ponizna forma Orimasu 居ります se koristi isključivo kada govornik želi da unizi sebe (ili svoju govornu grupu) u odnosu na sagovornika. Rečenica 2c je marginalna, u smislu da niti je šef odseka unižen niti uzdignut, a i pozicija samog govornika je neutralna.

U hijerarhijski strogo izdiferenciranom društvu kao što je japansko upotreba pravilnih honorifičnih formi postaje jezički i društveno-kulturni imperativ. Ovo je posebno važno u poslovnom okruženju gde se poslovni čovek obraća svom klijentu. Govornik uvek mora da vodi računa o svom socijanom statusu u odnosu na sagovornika i da u skladu sa tim izvrši adekvatan jezički izbor koji zadovoljava društvenu normu, a sve u cilju dobijanja *društvenog priznanja*. Prema tome, pravilno korišćenje honorifičnih formi za koje inače Englezi, a ni mi nemamo ekvivalent je vitalni faktor govornikove jezičke kompetencije. Efekat

glasa je jedan od nejezičkih faktora, uz mimiku, gestikulaciju, ponašanje i sve ostale nejezičke komponente govora, jer se na osnovu glasa može svesno ili nesvesno steći utisak o manirima, sposobnosti, uvidjavnosti, pristojnosti, obrazovanju, inicijativi, fleksibilnosti, dopadljivosti, poverenju, te pitanju koliko se na govornika može osloniti).

3.1.8 Jezik i etnicitet: kulturološke posledice u slučaju Japana

Nesumnjivo je da je jezik jedan od najvažnijih elemenata etniciteta. On sa jedne strane ima opštu funkciju da služi u komunikaciji u svrhe sporazumevanja unutar jedne određene etničke grupe. Možemo slobodno reći da bez zajedničkog jezika bilo koja etnička grupa ne bi ni mogla da postoji. Sa druge strane, možda i važnije, jezik simboliše i autentičnu prirodu i kontinuitet nekog kolektiva. Svaka etnička grupa pre svega se karakteriše i profiliše kroz jezik kojim govori – jezik se nasledjuje od predaka i predaje potomcima, što je proces u kome ne postoji mogućnost da se bira. Kao što je opšte poznato, dete ne bira jezik kojim će govoriti već ga nasleđuje, delimično kroz genetski kod, a delimično na osnovu okruženja koje izlaže dete određenom jeziku. To, naravno, znači da Japanac koji se rodio u Japanu prirodno preuzima kulturno i jezičko nasleđe svojih predaka bez ikakvog svesnog angažovanja u tom procesu. Ako bi se taj isti Japanac rodio u nekoj drugoj etničkoj i jezičkoj zajednici, lišen okruženja izvornih govornika japanskog jezika, on bi prirodno usvojio jezik kolektiva u kome se našao kao svoj maternji jezik. Pod pretpostavkom da se isti čovek nekim slučajem vrati u zemlju svojih genetskih, ali u ovom slučaju ne i jezičkih predaka, on bi japanski jezik učio sa svim poteškoćama sa kojima se susreću pripadnici njegovog jezičkog kolektiva i japanski mu nikada ne bi "postao" maternji jezik, bez obzira na fizička

obeležja koja je genetski nasledio i koja ga u tom smislu određuju kao Japanca. Svaki se čovek govorom predstavlja kao pripadnik svoje, a ne neke druge etničke zajednice. On izgledom, rasnim obeležjima može istovremeno pripadati jednoj, a jezikom kojim se služi kao maternjim drugoj etničkoj zajednici. Ovde se, svakako, ne radi o različitim govornim aparatima, fiziološkim, anatomskim, pa ni neurološkim karakteristikama govornika različitih jezika. Teorije o usvajanju jezika su brojne, a i dalje dominantan u svetu je stav iz Teorije principa i parametara Noama Čomskog po kome se jezik usvaja kroz kompleksnu interakciju urođenih i stečenih komponenti. Po ovoj teoriji, dete pri rođenju ima sposobnost da usvoji *ma koju strukturu ma kog svetskog jezika*. Nakon izloženosti određenom jezičkom kodu, sa njegovim specifičnim fonetskim, morfološkim i sintaksičkim obeležjima, dete posle nekog perioda više nije u stanju da prepozna jezičke strukture koje nisu karakteristične za konkretan jezik koji ga okružuje. Metaforički, kroz izloženost određenom jeziku vremenom se "gase" prekidači u umu odgovorni za gramatičke strukture koje postoje u drugim jezicima i koje je dete moglo potencijalno da usvoji. Ovaj proces završava se do puberteta, nakon čega dete više ne može da usvoji maternji jezik, već ga mora učiti. Uloga faktora sredine u ovakvom učenju jako je važna, jer dete ne može usvojiti bilo koji jezik a da mu nije konstantno izloženo. Posledica je da genetsko nasleđe deteta ne utiče direktno na konkretan jezik koje ono usvaja. Štaviše, mali Japanac odgojen u Srbiji od srpskih staratelja, pod pretpostavkom da boravi u Srbiji idealno od najranijeg doba do pete ili šeste godine života, usvojiće srpski kao maternji jezik. Ovakvih primera ima u svim zemljama sveta.

Za jačanje nacionalističke svesti najvažniji faktor jeste upravo jezik. Poznato je da na nacionalnom planu baš jezik postaje glavni poligon za razvijanje nacionalizma. Posle Drugog svetskog rata u Japanu je Ministarstvo prosvete izdalo zabranu upotrebe stranih reči u japanskom jeziku ocenjujući ih kao opasne po očuvanje čistog japanskog jezika i proglašavajući ih za "dušmanske".

Kao što smo već istakli, Japan je možda najbliži zamišljenom lingvističkom idealu - jedna država=jedan etnikum=jedan jezik. Drugim rečima, čest je poklič

Japan=Japanci=japanski jezik. To ipak ne znači da konzerviranjem jezika, koji je prirodno podložan i konstantno izložen promenama, štitimo zajednicu i etničku čistotu države. Globalizacija, tehnološki razvoj društva, informacijsko povezivanje koje ruši vremenske i prostorne distance, neminovno utiču i na sam jezik koji se neprestano menja, razvija, i pre svega bogati. Kao što neke strane reči koje su se odomaćile u japanskom jeziku ne mogu biti uspešno zamenjene domaćim, tako ni neke japanske reči poput *kaizen, taikun, džudo, karate, samuraj, nindža* ne mogu lako biti zamenjene prevodnim ekvivalentima čak i kada bi isti postojali u drugim jezicima.

Bugarski je u knjizi "Nova lica jezika" kao ilustraciju o očuvanju jezičkog i kulturnog identiteta pomenuo etničku neizdiferenciranost i nezainteresovanost Šopa (Šopova), što su čak neki autori okarakterisali kao kolektivnu umnu zaostalost. Posle Berlinskog kongresa 1878. god. i pomeranja državnih granica koje ponekad presecaju naseobine postalo je uobičajeno među seljanima da pitaju ko je iz kojeg sela, a ne koje je nacionalnosti. Ako se uzme u obzir činjenica da je život u multietničkim zajednicama dodatno zakomplikovan i usloženjen kulturnim, rasnim, jezičkim i drugim razlikama, onda se ovo prihvatanje stvarnosti pre može podvesti pod pojam kolektivne inteligencije, a ne zaostalosti. U vreme stalnih menjanja granica u ovom kraju, kada su se Bugari i Srbi smenjivali kao okupatori, a seljani i dalje živeli po svojim navikama i govorili svojim, šopskim jezikom, na pitanje vojnog zapovednika koji je tada "ušetao" u selo ko je bolji, Srbi ili Bugari, jedan mudri deka je odgovorio iskreno: "Sine, ako ćeš pravo, Turciti beoše najbolji, platiš desetinu i ne nikoj te ne dira".

U ovim razmatranjima dotakli smo se razlike između dveju jezičkih funkcija, komunikacijske i simboličke, a obe se tiču etniciteta. Dobar je primer irski jezik koji je izgubio svoju komunikacijsku ulogu, gotovo potpuno je zamenjen engleskim jezikom, ali je zadržao simboličku ulogu u određivanju nacionalnog identiteta, pa zvanično i uživa status nacionalnog jezika.

Tako i, u gornjem primeru navedenom, šopskom kolektivu, ljudi zvanično uče i školuju se na bugarskom i srpskom jeziku, a svoj etnicitet čuvaju koristeći se

šopskim idiomom u privatne svrhe. Svakodnevna komunikacija se odvija na lokalnom jeziku koji među samim govornicima uživa latentni prestiž kao nešto što je samo njihovo i što ih razgraničava od drugih pripadnika šire zajednice.

„Situacije diglosijskog karaktera, obeležene funkcionalnom podvojenošću, karakteristične su za mnoge etničke i nacionalne manjine, ali i za socijalnu stratifikaciju unutar istog etnonacionalnog kolektiva, većinskog ili manjinskog, gde se različiti društveni slojevi mogu jezički diferencirati na relaciji standardni jezik-lokalni dijalekt.“ (Radovanović, 1979)

3.1.8.1 Jezik i nacionalizam u Japanu

Ovo još jedno je goruće pitanje u sociolingvistici. Odnos jezika i nacije može se, prema Bugarskom, analizirati na tri nivoa: ideološkom, na kome su jezik i nacija povezani, istorijskom, na kome su delimično povezani, i teorijskom, na kome oni nisu povezani. Jezik je jako sredstvo za ispoljavanje nacionalističkih afiniteta, koje može u određenim istorijskim uslovima i društvenim okolnostima biti eksploatisano i izmanipulisano za ostvarivanje raznih političkih, ekonomskih i drugih ciljeva vezanih za nejezičku stvarnost. Bez snažnog uporišta u samom jeziku nacionalizam je teško ostvariva kategorija. Baš kao i kod nacionalizma posmatranog u celini, nacionalizam u jeziku ima različite refleksije - može biti pozitivan i produktivan, kao i negativan i destruktivan. Čovečanstvo se sastoji od različitih, mnogobrojnih nacija od kojih svaka poseduje svoj osobeni i neponovljivi nacionalni karakter, kao što i svaki pojedinac predstavlja neponovljiv eksperiment prirode, a glavni nosilac i garant te posebnosti jeste upravo jezik koji predstavlja jezgro i suštinu jezičkog nacionalizma. Prvi istaknuti teoretičar jezičkog evropskog nacionalizma jeste Herder, predstavnik romantičarske evropske ideološke orijentacije sa nemačkog kulturnog i govornog područja. Poznata je njegova teorija o prirodnom pravu svakog naroda na sopstveni jezik koji nije ništa drugo do sušastvena emanacija narodnog duha i repozitorij kolektivne narodne mudrosti. Neki istoričari veruju da početak eksplicitno

artikulisanog jezičkog nacionalizma kao zaokružene doktrine datira iz 1807, kad su objavljeni Fihteovi čuveni *Govori nemačkoj naciji*. Tu se nedvosmisleno veliča nemački jezik kao izvoran i nepatvoren, jedini na kome se mogu neposredno misliti prave misli, za razliku od francuskog, izvedenog iz latinskog, čija je bleđa kopija. Dalje slede Šlegel, Humbolt i drugi sledbenici romantičara koji smatraju da je pravi nacionalizam u svojoj krajnjoj formi jezički pokret, uvek vezan za pojedinačne nacije i njihove jezike. Već se kod Herdera naslućuje prezir prema kosmopolitizmu koji je zaštitni znak nacionalista.

U japanskom jeziku je situacija koja leži na zamišljenoj osi *jezik-etnikum-nacija* skoro idealno jednostavna. Sklonost ka jezičkom „čistunstvu,, nekih pisaca, nacionalistički orijentisanih, prirodno je bila suzbijena nezaustavljivim procesom Otvaranja Japana ka Zapadu nakon Meiji restauracije 1868. godine (posle 250-godišnje izolacije Japana, 鎖国). Japan je, otvorivši svoje luke za zapadne brodove, pomerio i svoje jezičke granice, uključivši se u interkulturalne tokove na globalnom nivou.

3.1.8.2. *Jezik i politika u Japanu*

Jezik i politika su društvene pojave, prisutne u svim porama društvenog života. Bez njih ne može funkcionisati nijedan ljudski kolektiv, tako da je veza između njih transparentna i opšte prisutna. Politika se bavi svim sferama društvenog života ljudi kao što su usmeravanje razvoja, uskladjivanje interesa i uređjivanje odnosa, iz čega prirodno sledi da se u istom smislu bavi i jezikom. Postoji i posebno područje političkih aktivnosti, podjednako važno i za nauku o jeziku, koje se naziva *jezička politika* (prema Milan Šipka, *Jezik i politika*). Veza jezika i politike može se najbolje objasniti definicijom Rajića (1983,180) gde se kaže da je jezička politika „skup postupaka pomoću kojih institucije, grupe ili pojedinci u jednome društvu neposredno ili posredno utiču na jezik, upotrebu jezika i jezičku situaciju u jednom segmentu društva, celom društvu ili više sinhronih društava,, ili (prema Bugarskom 1988:45), „kao politika jednog društva u oblasti jezičke

komunikacije, odnosno kao skup principa, stavova i odluka u kojima se ogleda odnos te društvene zajednice prema sopstvenom verbalnom repertoaru, u sinhronijskoj i dijahronijskoj dimenziji".

Dakle, veza između jezika i politike neosporno postoji i ona je stvarna, društveno uslovljena, prirodna i razumljiva i kao takva, ukoliko se ostvaruje u određenim granicama, ne može biti nametnuta ni nepoželjna.

Naši sociolingvisti uglavnom razlikuju pojam *jezička politika* od pojma *jezičko planiranje*. U *Sociolingvistici* M. Radovanovića planiranje jezika definiše se kao „disciplina koja se bavi teorijskim i praktičnim pitanjima vezanim za problematiku jezičke norme i standardnog jezika", uz napomenu da se u istom značenju upotrebljava još najmanje dvanaest termina „s različitim stepenom rasprostranjenosti i opšteprihvaćenosti, pri čemu se često ni značenjski ne podudaraju u potpunosti" među kojima je i *jezička politika* (Radovanović, 1986, 187-188).

Prema stepenu opštosti ili „ekstenziji pojmova „ i međusobnoj nadređenosti ili podređenosti, postoji (prema Milan šipka, *Jezik i politika*) ovakav hijerarhijski niz: ideologija > (opšta) politika > jezička politika > planiranje jezika > jezička standardizacija.

3.1.9 Engleske pozajmljenice u japanskom jeziku

Kao rezultat ekonomskih, političkih i kulturnih uticaja Britanije i SAD kao i nametanja engleskog kao internacionalnog jezika, mnogi svetski jezici su apsorbovali pozajmljenice iz engleskog i to naročito u XX veku. U japanskom postoje hiljade takvih pozajmljenica. Mnoge od njih su dobro učvršćene u jeziku i

u svakodnevnoj su upotrebi. Ovaj rad ističe istorijski i kulturni kontekst pozajmljenica iz engleskog u japanski jezik, proces odomaćivanja i funkcije koje obavljaju engleske pozajmljenice. Ortografske, fonetske, morfološke, semantičke, sintaksičke modifikacije pozajmljenih reči pomogle su njihovoj asimilaciji. Ipak, lingvističke i kulturalne pozajmljenice su donekle ostale odvojene od japanskog jezika i kulture što je rezultiralo i vesternizacijom u japanskom životu i jeziku.

Kontakti sa evropskim silama iz 16.veka rezultirali su tudjicama pozajmljenim iz nekoliko zapadnih jezika. Prvi kontakt Japana sa nekom japanskom zemljom se desio sredinom 16.veka kada su portugalski trgovci i misionari došli u Japan. Evropske pozajmljenice su, dakle, došle najpre iz portugalskog. Neke se nisu održale do danas, npr. nekadašnja reč za staklo (*bidoro*, iz portugalskog *vidro*) zamenjena je holandskom rečju *garasu*. Medjutim, mnoge su se zadržale i u opštoj su upotrebi, npr. *pan* (*hleb*), *tabako*(*cigarete*), kao i mnoge reči koje su u vezi sa hrišćanstvom i koje su došle u Japan preko portugalskog. Kasnije, u 16. veku Španci su bili prisutni u Japanu nekoliko godina donoseći mali broj reči iz svog jezika. Englezi su bili u Japanu svega 10 god od 1613-1623. g i u tom periodu nije zabeležen ulazak engleskih reči u japanski jezik. Od zapadnih zemalja, Holandija je imala najduži kontakt sa Japanom. Holandjani su stigli u ranom 17.veku. Bilo im je dozvoljeno da nastave trgovinu čak i od sredine 17. do sredine 19. veka za vreme 250-godišnje izolacije Japana u Tokugava periodu. Doprineli su velikim brojem reči povećanju vokabulara u japanskom jeziku. Mnoge od tih reči se koriste i dalje. Primeri za te reči su : *kōhi* コ-ヒ -(kafa), *bīru* ビ-ル (pivo) i još puno reči vezanih za medicinu i nauku koje su Japanci aktivno učili od Holandjana za to vreme.

Japanska izolacija od zapada je prekinuta dolaskom ratnih brodova SAD u današnju tokijsku luku sredinom 19.veka. Nacija je bila primorana da prihvati američke zahteve za otvaranjem trgovinskih puteva i diplomatskih veza sa SAD. U narednim godinama Japan je potpisao trgovinske sporazume sa nekoliko zapadnih zemalja. Godine 1868. formirana je nova vlada, car je postavljen kao

simbolična glava države i promenjen je naziv ere u Meiji (prosvetljena vladavina). Iste te godine izdata je Povelja koja je glasila " znanje će biti pronešeno svetom da bi ojačalo temelj carske vladavine". Princip modernizacije društva, a u isto vreme i održavanje vrednosti društva izražena sloganom "*zapadna tehnologija, japanski duh*" 和魂洋才 (japanese spirit with western learning). Japan je započeo i uspešno sledio politiku rapidne modernizacije koja bi omogućila naciji da se takmiči sa stranim industrijskim i vojnim silama na ravnopravnoj osnovi. Politika izolacije od zapadne kulture je brzo bila zamenjena odlučnošću da se nauči što više od zapadnih zemalja. Japan je krenuo u intenzivno proučavanje zapadne nauke i tehnologije, tako da je odgovarajuća terminologija konstruisana ili uvezena (kao „pozajmljeni prevodi ili tudjice"). Potonje prihvatanje mnogih zapadnih običaja i aspekata kulture praćeno je i potpomognuto ulazom stranih izraza u japanski jezik, uglavnom iz engleskog, nemačkog i francuskog. Iz stranih kultura su proučavali one oblasti u kojima su dotične zemlje imale najznačajnija dostignuća: od Nemaca medicinu, od Engleza trgovinu, a modu i kuhinju od Francuza. Kasnih 1860-ih i početkom 1870-ih japanska elita je počela da prihvata određene aspekte zapadnjačkog načina života kao što su oblačenje, ishrana, uređivanje životnog prostora. Za vreme Taisho ere (1912-1926) zapadnjačke ideje i filozofiju prihvatili su i divili joj se vodeći intelektualci Japana. Široka populacija je takodje počela postepeno da dodaje neke aspekte zapadnjačke kulture i običaja svom tradicionalnom načinu života.

Tridesetih godina politika vlade je bila protivna uvodjenju stranih kultura što je dovelo do izbacivanja stranih reči iz jezika za vreme rata. Ipak, za vreme okupacije (šestogodišnje) SAD posle rata, Amerikanci su nadgledali i umnogome uticali na ponovno izgradjivanje japanskog društva. Japan je još jednom uložio ogroman napor da se vesternizuje. Prethodno izbačene reči su ponovo vraćene u jezik i „ bum" usvajanja strane kulture je obnovljen u tom periodu i zadržao se do danas. Studija „*nihon no sankōtoshō*" *Reference books of Japan*, objavljena od strane *Nihon toshōkan kyōkai* (*Japan Assosiation of Libraries*)1980 pokazuje da preko polovine od 25000 pozajmljenih reči u *Kadokawa's Loanword Dictionary*

su ušle u jezik posle Drugog svetskog rata i uglavnom su iz engleskog. Od 1945, potpomognute širenjem masmedija na hiljade engleskih pozajmljenica su apsorbovane u japanski.

3.1.9.1 Lingvistička promena u pozajmljenicama

Kada se elementi iz strane kulture i jezika pozajmljuju drugom jeziku oni se prilagodjavaju svom novom kulturalnom i lingvističkom kontekstu. Većina engleskih pozajmljenica u japanskom jeziku pokazuju ortografsku, fonološku, strukturalnu ili semantičku povezanost sa lingvističkim sistemom jezika iz koga su preuzete.

Ortografska promena

Rane strane reči su bile dodate kineskim karakterima u skladu sa njihovim značenjem i/ili izgovorom. Na primer, reč za Aziju, *Asia*, može se napisati fonetskom transkripcijom korišćenjem *katakane* アジア, ili pomoću tri kineska ideograma koji su originalno služili da prikažu silabile *a,ji,a* 亜細亜. Reči čiji su koreni derivati kineskog su još uvek na raspolaganju za stvaranje novih termina, umnogome na isti način na koji u engleskom mogu da se konstruišu nove reči od grčkih i latinskih elemenata, ali je ustaljenija praksa da se jednostavno reč prepíše u katakanu onako kako ona zvuči. Skoro sve pozajmljenice su danas napisane distinktivnim fonetskim pismom *katakanom*.

Generalno, postoji konsenzus po pitanju spelovanja pozajmljenica napisanih katakanom, mada neke reči imaju različite verzije spelovanja, npr *iaringu* ili *iyaringu* (イヤリング、イヤリング), *earring*, tj minđuša. Ponekad iz jedne engleske reči nastaju dva nova oblika sa različitim značenjima, kao što su *airon* (a pressing iron) i *aian* (a golf iron). Transkripcija *airon* je neobična i izgleda da je na nju uticalo spelovanje, a ne izgovor engleske reči. Takođe, ponekad se dešava da se za dve različite reči koristi ista transkripcija., kao što imamo u primerima

bath i *bus*, gde oba postaju *basu* (バス), *grammar* i *glamour* gde oba postaju *guramā*.

Postojanje domaćeg fonetskog pisma daje trenutnu mogućnost apsorpcije bilo koje strane reči u japanski lingvistički sistem, čak i ako je to samo privremeno. Jedna od upotreba katakane je da pokaže približni izgovor ne-pozajmljenih stranih reči kao što je obeležavanje reči pri učenju stranog jezika i transkripcija stranih imena na japanskom. U tom slučaju, pozajmljene reči prolaze kroz prostu fonetsku modifikaciju. S druge strane, pozajmljene reči koje su našle put u japanski svakodnevni rečnik su podložne dodatnim oblicima lingvističke promene. Takve promene češće nastaju kod pozajmljenica nego kod domaćih reči čiji su izgovor, značenje i upotreba fiksirani u jeziku vekovnim korišćenjem.

3.1.9.2 Fonološke promene

Ljudima je teško da proizvedu zvuke drugog, nematernjeg jezika koji ne postoje u njihovom jeziku.

Pozajmljeni leksički termini koji sadrže takve zvuke obično prodju kroz proces adaptacije izgovora. Primer u engleskom jeziku bi bio anglicizacija zvuka **r** u rečima kao što je *restaurant* koja je pozajmljena iz francuskog. Slično tome, većina stranih reči neizbežno podleže fonetskoj promeni kada se transkribuje u japanski.

Japanski zvučni sistem je zasnovan na bazi od oko 100 silabila. Pored pet čistih samoglasnika *aiueo* i *n*, svi ostali su suglasnici. Pozajmljene reči se adaptiraju u taj sistem. Sklopovi suglasnika u engleskom (osim onih koji počinju sa *n*) dele se samoglasnicima, kao u „technossutress“ *tekunosutoresu*, i engleske pozajmljenice koje se završavaju konsonantom, osim *n*, moraju da se završe samoglasnikom, kao u *beddo* (bed). Neki samoglasnici i suglasnici iz engleskog koji ne postoje u japanskom predstavljeni su najbližim japanskim ekvivalentom, npr „th“ je često predstavljen kao *s* ili *z* i „schwa“ koji je tako čest u engleskom u japanskom je

zamenjen jednim od samoglasnika kao što je *a*. Primeri fonetskih promena engleskih konsonanata su dati u tabeli 2 koja sledi.

Tabela 2, fonetske promene

<i>Sound change</i>	<i>English</i>	<i>Japanese</i>
Ti > chi	Ticket	Chiketto チケツト
Di > ji	Radio	Rajio ラジオ
Th > s	Thrill	Suriru スリル
Si > shi	Taxi	Takushi タクシー
Zi > ji	Limousine	Rimujin リムジン
Fo > ho	Headphone	Heddohon ヘッドホン
V > b	Van	Ban バン

Medjutim, upadljiv napredak u japanskom predstavlja generalno i oficijelno prihvatanje novih slogova stvorenih specijalno da omoguće rečima stranog porekla da budu izgovorene približno njihovom originalnom zvuku. Većina ovakvih slogova je bila popularizovana samo u nekoliko poslednjih godina, a to se posebno odnosi na afektualizovane elemente pravopisa i izgovora koji su ušli u jezik nedavno. Neki se retko koriste. Primeri pozajmljenih reči koje koriste specijalne silabile nalaze se u tabeli 3 koja sledi.

Tabela 3, novije pozajmljenice

<i>English</i>	<i>Japanese</i>
<i>Teacup</i>	<i>Tikappu</i> ティーカップ
<i>Disk</i>	<i>Disuku</i> ディスク
<i>Chain</i>	<i>Chēn</i> チェーン

Neke pozajmljenice su inicijali napisani romanskim pismom, *romaji*, kao npr. OL (od office + lady -ženski službenik) i CD (compact disc). One se ipak izgovaraju japanskim načinom čitanja engleskih slova. U ovom slučaju, *oēru* i *shīdī*. Akronimi se, takodje, izgovaraju kao japanske reči., npr. GATT² je *gatto*.

3.1.9.3 Morfološke promene – skraćivanje i kombinovanje

Potreba za dodavanjem samoglasnika engleskim rečima da bi se uklopile u silabičku strukturu japanskog rezultirala je veoma dugim pozajmljenicama. Pozajmljene reči su često skraćivane ili na ili po ulasku u jezik. To obično

² General Agreement on Tariffs and Trade - Opšti ugovor o tarifama i trgovini, multilateralni ugovor kojim se reguliše međunarodna trgovina.

podrazumeva odsecanje kraja reči koji se izostavi. Blending (spajanje) je takodje često - dobija se kombinacijom skraćenih reči što rezultira novim izrazima koji ne postoje u engleskom jeziku. Dobar primer bi bio *pasokon* パソコン od *pāsonaru* (originalno eng. *personal computer*) i *konpyūta* ili *karaoke* カラオケ dobijeno spajanjem japanske reči *karappo* i engleske pozajmljenice *ōkesutora* (originalno, eng. *orchestra*).

3.1.10 Zaključak sociolingvističke analize

Prethodno poglavlje disertacije iznelo je osnovne principe sociolingvistike dostupne u našoj domaćoj literaturi (pre svega autora M. Radovanovića i R. Bugarskog), a zatim smo pokušali da ilustrujemo svaki od pomenutih teorijskih postulata konkretnim primerima iz svakodnevnog upotrebe japanskog jezika, a koji su bili dostupni u našem korpusu. Pokazalo se, kako smo videli, da je uticaj jezika na društvo, kao i društva na jezik, i u japanskom kontekstu velik. Analiza odnosa jezika i pola, jezika i etniciteta, jezika i nacije, te jezika i politike pokazala je da i u japanskom, kao verovatno i u većini drugih jezika, nije moguće povući čvrstu granicu između jezičkih i vanjezičkih pojava, te da je interakcija između jezičkog i društvenog dvosmerna. Samim tim, čini se da je sociolingvistička analiza upravo neophodna, između ostalog, i pri učenju japanskog kao stranog jezika. Kako bismo dalje pokazali značaj ovakve teze, u nastavku empirijskog dela bavimo se nešto uže semantičkom analizom pojedinih primera dostupnih u našem korpusu, kako bismo i tu pokazali da je pravo razumevanje upravo nemoguće bez uzimanja u obzir i sociolingvističkih faktora.

3.2 *Metafora i japanski jezik*

Metafora, kao specifičan kognitivni i stilski mehanizam koji u dobroj meri omogućava proširenje značenja, tj. polisemiju, vrlo je značajan i za sociolingvistička istraživanja. U tom smislu, u delu teksta koji sledi bavićemo se osnovnim problemima vezanim za teorijski pristup fenomenu metafore, a zatim i velikim brojem primera iz japanskog jezika.

U prvom delu poglavlja bavićemo se opštom definicijom metafore i predstavimo četiri različita klasifikaciona sistema metafore. Postoje tri tradicionalne kategorizacije koje, uglavnom, pokazuju metaforične odnose između izvornog i ciljnog domena, metaforičnu efikasnost i delove govora. Tu je i relativno nova kategorija, nazvana - *kognitivna metafora* koju su predložili Lakoff i Johnson(1980). Posle kratkog pregleda svake od ovih kategorija, ponudićemo ilustracije iz japanskog i engleskog jezika.

3.2.1 Metafora u japanskoj lingvističkoj literaturi: teorija i primena

3.2.1.1 Opšta definicija metafore

Metafora, u najširem smislu, je retorički instrument u jeziku koji upoređuje entitet sa sličnim ili nekim drugim s kojim je u vezi. Puno značenje metafore ne može se interpretirati samo iz njenog ciljnog domena, već se mora razumeti istovremeno sa izvornim domenom.

Na metaforu je dugo bilo gledano kao na dekoraciju i sredstvo za pojačavanje izraza u literaturi, figure koju su pisci umetali namerno, iz stilskih razloga. Poslednjih godina, međutim, vodi se široka rasprava o *kognitivnoj metafori* (Lakoff & Johnson, 1980, Kövecses 2002). Ovi naučnici smatraju da metafora nije samo dodatak, nego da je esencijalna za komunikaciju i razumevanje, zato što je sam ljudski konceptualni sistem metaforičan. Metafore su, nesumnjivo, snažni retorički instrumenti. Autori mogu da koriste metafore kao orudja za stvaranje estetskih efekata i inovativnih iznenadjenja u svojim radovima. Političari ih koriste u svojoj propagandi da bi držali pažnju javnosti i ubedili je u svoje ideje. Naučnici i nastavnici koriste ih da bi našli razumljiva objašnjenja za apstraktne koncepte. Ono što može da začudi je da je i svakodnevni govor prepun metafora. Na primer, kada kolegi kažemo da smo *konačno isplivali iz obaveza*, mi već upotrebljavamo metaforični diskurs, a da toga, dakako, nismo ni svesni. Metafora, po Lejkofu i Džonsonu, predstavlja ne samo stilsku figuru, ali ne ni samo kognitivni mehanizam, već jedan od osnovnih mehanizama celokupnog ljudskog mišljenja, što se najbolje da videti u jezičkim iskazima poput gornjeg.

3.2.1.2. *Metafore zasnovane na sličnosti*

Metafore zasnovane na sličnosti predstavljaju poredjenje izmedju dve slične stvari. Ta sličnost se može bazirati na fizičkom izgledu, veličini, stilu itd. Kvaliteti izvornog domena se prebacuju na ciljni domen. Kao rezultat, kvaliteti oba domena se mešaju da bi proizveli neobičan efekat.

Postoje dva oblika metafore bazirane na sličnosti : poredjenje i metafora. Nihova glavna razlika je odsustvo eksplicitnog lingvističkog indikatora, tj. elementa sa kojim se nešto poredi.

3.2.1.3. *Poredjenje*

Poredjenje je eksplicitna metafora koja se često koristi u objašnjavanju apstraktnih koncepata korišćenjem sličnih primera koji su konkretniji, pristupačniji, češći. Uglavnom ima utvrđenu strukturu, prepoznatljiva je po indikatorima , *kao*, *poput* (*like, similar to*, engl.) 「 ような」 *yōna*, jap.

Uzmimo primer iz eseja „Japanese faces in the world" 世界の中の日本人の顔 japanskog pisca Makoto Shiina (椎名誠), objavljen u dnevnom listu Asahi Shinbun 朝日新聞

「バリ島で朝方、どうぞ川に花を流し、どうぞ大地に頭を付けて祈っている貧しい姿をした老婆を、化粧品とアクセサリーの鎧をまとったような太った

アメリカ人の旅行団が不思議な動物に出会ったようにしてぽかんと突立って見ていた」 (朝日新聞2004.12.29,16)

In the early morning on Bali, an old lady who looked poor was floating flowers on the river and praying with her head touching the earth. A tour group of fat Americans who wore cosmetics and accessories **like** armor stopped and looked vacantly at her **as if** they had come across a strange animal.

Jednog ranog jutra na Baliu, neka starica koja je izgledala siromašno pružila je reci cveće da ga ponese i molila se priklonivši glavu uz zemlju. Grupa turista, debelih Amerikanaca koji su imali šminku i nosili torbice **poput** oklopa zaustavila se i uputila prazan pogled ka njoj **kao da** su naišli na neku čudnu životinju.

Izdvajamo dva poredjenja iz gornjeg članka. Prepoznajemo ih po indikatorima **yōna ような i yōni ように** . Ova dva indikatora dele isti koren **yō (様)** koji znači *sličan*, ali su u različitim oblicima: *yōna* je *pridev* koji oblikuje imenicu i modifikuje je, dok je *yōni* prilog koji oblikuje i modifikuje glagol. Ova dva poredjenja imaju estetsku namenu, da bolje, življe opišu scenu.

Poredjenje je moćan instrument za deskripciju novih entiteta u noveli. Poredjenja pomažu čitaocima da stvore mentalne slike predmeta, što je teško postići samo pridevima. Štaviše, ovaj mehanizam uvlači čitaoca dublje u priču.

3.2.1.4 Metafora u užem smislu

Metafora je implicitno poredjenje dve slične stvari i za razliku od klasičnog poredjenja, ona nema indikatore. U metafori, ili se izvorni domen uzima kao ciljani, ili je izvorni domen, jednostavno zamena za ciljani domen. Ovo je primer iz članka pod nazivom "Sve veći broj „rezervista" u učionicama" "The expanding „reserve troops" in classrooms" 『教室に広がる「予備軍」』 u dnevnom listu Yomiuri.

Pr.

「この数字はいわば『うつ病の予備軍』・。」

Ovaj broj(dece) su, u stvari, „ rezervne trupe (rezervisti) depresivaca".

Članak istražuje tendenciju porasta broja učenika osnovnih i srednjih škola u Japanu sa sklonostima ka depresiji. Pisac ovako naziva studente koji pate od blagih simptoma depresije, što bi mogao da bude uvod u ozbiljnu bolest u budućnosti. Zato ih i naziva **rezervistima**.

Ova metafora u sebi nosi vapaj i upozorenje autora članka - ako javnost nastavi da ignoriše štetu koju nanosi depresija, ove učenike će zadesiti sudbina odraslih pacijenata koji trenutno pate od depresije i zameniće iste u psihijatrijskim ordinacijama u budućnosti.

3.2.1.5. *Kognitivne metafore*

Kognitivne metafore su zasnovane na asocijaciji dve blisko povezane stvari. One ne uključuju transfer kvaliteta. Metonimija podrazumeva eksternu kogniciju između dve stvari kao što je dodir, dok se sinegdoha odnosi na unutrašnju kogniciju kao što je osećaj pripadnosti.

3.2.1.6. *Metonimija*

Metonimija je zamena nekog kompleksnog entiteta nekom njegovom određenom karakteristikom. Ta karakteristika može biti nečija odeća, profesija, simbol ili sadržalac, koji ne podrazumeva vlasništvo nad nekim entitetom. Ponudićemo primer iz dnevnih novina Asahi Shinbun, iz članka Satoshi Yasumorija, nadzornika (監督者) policijskog štaba u provinciji Kanagawa, o učestalim noćnim pljačkama supermarketa koji rade 24h.

Pr. 「深夜、犯人がコンビニに押し入ったところ、店員がいない。 ... 『おーい。誰かいないか。』と呼ぶと、店員が慌ててやって来て、『お待ちせしました』。客かと思えば目出し帽、軍手に包丁、『金を出せ』。店員は絶句して万歳。... 夜間 1 人勤務の店舗の入り口ドアは、店員が『フルフェースや目出し帽でない』ことを確認してからロックを解除する...」 (朝日新聞 2004.12.29, 10)

Kasno u noć, kada je kriminalac upao u supermarket, prodavca nije bilo. Kada ga je pozvao rečima „Hej, ima li koga?“, prodavac se užurbano pojavio i

rekao „Izvinite što ste čekali". Baš kad je prodavac počeo da se pita da li je to kupac ili ne, video je uperen nož, ski masku i radne rukavice. „Vadi pare!" Prodavac je zanemio i predao se...Ulazna vrata radnje u kojoj noću radi samo jedan prodavac treba otvarati tek pošto prodavac utvrdi da vidi celo lice, bez maske...

U gornjem primeru, *Medashibō* 目出し帽 (ski maska), *Gunte* 軍手 (radne rukavice) i *Furufēsu* フルフェース (kaciga koja pokriva celo lice) su metonimi za kriminalca. Ovi delovi su tipična oprema pljačkaša kojom sakrivaju lice, a ne ostavljaju otiske prstiju na mestu zločina. To su metonimi zato što zamenjuju poziciju u tekstu gde bi trebalo da piše “kriminalac” ili “pljačkaš” i u skladu su sa njegovim fizičkim izgledom.

3.2.1.7. *Sinegdoha*

Sinegdoha je slična metonimiji. Zasnovana je na unutrašnjoj sličnosti dve stvari. Medjutim, sinegdoha izričito zahteva da ciljni domen mora biti deo izvornog domena ili izvorni domen u celini.

Wカップ勝利直後のブラジルでは国中でバクハツしているような歡喜に満ちた顔のかたまりがあった。(朝日新聞 2004.12.29, 16)

Prevod: Odmah pošto je Brazil osvojio svetski kup pojavila se masa lica punih radosti koja kao da je izazvala erupciju (oduševljenja) širom zemlje.

„Face" 顔 je sinegdoha za Brazilce. Lice je deo ljudskog tela i zamena je za „ljude"u članku. „Lice" je česta sinegdoha za individue uopšte, kao u "don't show your face around here any more". Uostalom, u formalnom srpskom jeziku, često koristimo termin “lice” kao sinonim za “osobu” (poput Nušićevog Sumnjivog lica). U japanskom je slična situacija kod izraza “*kao wo misete kudasai*,, 顔を見せてください, što znači “pokažite svoje lice”, tj. dodjite, pojavite se... Opet, isti termin može da se iskoristi i u manje prijatnim

kontekstima. Na primer, jedna od najvećih uvreda za Japance "kao ga dekai" 顔がデカイ znači "veliko lice".. Konotacije su, verujemo, jasne.

3.2.1.8 Metafora u različitim delovima govora

Metafore mogu biti klasifikovane i po delovima govora.

Japanski i engleski koriste dve različite kondicionalne glagolske metafore da opišu kraj veze dva ljubavnika.

花子さんはまた彼氏にふられて、かわいそう。

Prevod : *Hanako je ponovo ostavio momak, jadnica.*

Furu 振る bukvalno znači - *mahati*. Mahanje je uobičajena japanska gestikulacija koja denotira odbacivanje, odbijanje. Tako je značenje mahanja metaforički prošireno i na - odbijanje. Štaviše, mahanje je takodje i znak rastanka - *dovidjenja*. Zbog ova dva značenja gestikulacije mahanja, Japanci koriste *Furu*, mahanje kao glagolsku metaforu koja se odnosi na raskidanje sa ljubavnikom - odbijanje romantične veze i „zbogom“ devojci ili momku. Engleski, s druge strane, koristi glagolsku metaforu

„ostaviti“ „dump“ (bukvalno “baciti”, “pustiti da potone”) da opiše čin raskidanja sa ljubavnikom. Bukvalno, „dump“ je radnja u kojoj se osoba rešava neželjenih stvari, pogotovu smeća, tako da je engl „dump“ glagolska metafora koja implicira da romantična veza više nije poželjna i da je bivši partner odbačen kao smeće.

Slično tome, metafore mogu biti izražene i kao *pridevi*. Ukusno i slatko, delicious i sweet, su pridevi koji opisuju ukus, ali mogu da se odnose i na stvari koje nemaju ni ukusa ni mirisa. Zadovoljstvo koje ti pruža ukusna hrana je metaforički preneseno na opis divne sunčeve svetlosti, sna ili vazduha (engl pr delicious sunlight, delicious dream, sweet spring air)

Japanska reč za „ ukusno“ , *Oishii* 美味しい se takodje koristi za opisivanje stvari koje nisu hrana.

新鮮な山のおいしい空気を胸いっぱい吸い込む。(Hida 2002, 90)

To breathe in a lot of delicious mountain fresh air. Udisati pinim plućima čist (bukvalno, ukusan) planinski vazduh.

U ovom primeru je „čist planinski vazduh“ zamenjen pridevom „oishii“ koji opisuje nešto što bi svi trebalo da cene isto kao „*oishii tabemono*“ 美味しい食べ物, ukusnu hranu.

Sledeći primer je iz članka koji se bavi tendencijom kod japanskih zaposlenih žena da žele da se udaju za evropske i američke biznismene.

「子どもが一番おいしい思いをできる。」(AERA 2002.1.14, 67)

“My children can take the best advantage [of this international marriage].”

“Moja deca mogu najbolje da se okoriste ovim internacionalnim brakom”, uz naglasak da su takva deca “ukusna”. Oishii u ovom primeru se odnosi na njeno očekivanje da će život u internacionalom kontekstu biti najbolji za njenu decu, tj. da će deca biti “najslađa” ili “najukusnija” (tj. zbrinuta) ukoliko se njihova majka uda za uspešnog stranca.

Pr おいしそうな話につられて、あやうく詐欺にひっかかるころだった。

(Hida 2002, 90)

I was tempted by a seemingly tasty story and nearly got caught by a fraud.

Primamila me naizgled slatka (slatkorečiva, primamljiva) priča, te zamalo da budem prevaren.

„*Oishii hanashi*“ (bukv. ukusan govor) je japanska konvencionalna fraza koja se odnosi na privlačnu priču. Prijatno i zadovoljavajuće iskustvo koje primamo jedući ukusnu hranu je preneseno na slušanje priče gde je „oishii“ pridevna metafora.

U ovom primeru priča je naizgled privlačna, a ona to zapravo nije.

Metafore se mogu klasifikovati i na osnovu svoje metaforične efikasnosti. Ovaj način kategorizacije je opšte prihvaćen. Metaforična efikasnost se odnosi na njihovu originalnost i svežinu, tj. savremenost u kulturi u kojoj se koriste.

Najčešće se procenjuje na osnovu reakcije ljudi. Postoje tri vrste: mrtve metafore, leksikalizovane metafore i žive metafore.

3.2.1.9 Mrtve metafore

Mrtve metafore su duboko ukorenjene metafore, tako da ih ljudi više ne prepoznaju kao takve. Pr : „beo kao papir“, „brz kao munja“.

Po Kuperu (Cooper) mrtve metafore mogu da se pretvore u idiome.

ユニバーサル・スタジオ・ジャパン(USJ)は、強烈なアトラクションで客のド肝を抜く。(AERA 2001.2.26, 8)

The Universal Studio Japan scares its customers out of their wits by its intense rides.

Universal Studio Japan užasava svoje posetice vožnjama koje organizuje.

Japanska reč *dogimo* je kombinacija intenzifikatora *do*(„very“) i *kimo*. *Bukvalno*, *kimo* 肝 se odnosi na džigericu, nerv i *nuku* 抜く znači izvući. Džigerica se često odnosi na hrabrost u japanskoj kulturi tako da gornji idiom - *iščupati jetru* metaforično znači - *ukloniti nečiju hrabrost*, što znači veoma uplašiti nekog (eng: scare out of their wits; srp: možda, na smrt preplašiti, užasnuti). U narodu se generalno to ne prepoznaje kao metafora jer je njeno figurativno značenje konvencionalizovano.

3.2.1.10 Leksikalizovana metafora

Leksikalizovana metafora se često koristi u jeziku, ali se još uvek prepoznaje kao metafora. U primeru koji sledi, zastupljene su mrtva i leksikalizovana metafora:

首都圏の一都三県で三千三百万人以上の人口を抱える TDL に対し、USJ は近畿二府四県でも二千万人余。(AERA 2001.2.26, 11)

Compared with Tokyo Disneyland which covers more than 33 million strong population of Tokyo and three neighbouring prefectures in the capital area, Universal Studio Japan covers over 20 million people in Osaka, Kyoto and 4 other prefectures in the Kinki area.

Ovaj primer je uzet iz članka koji diskutuje o tome da li je Universal Studio Japan bolji od Tokio Diznilenda. Pisac poredi populaciju u okruženju dva ogromna zabavna parka kao jedan od argumenata. Prvo, *ken* je mrtva metafora i bukvalno se odnosi na krug, a metaforično na “apstraktni” krug, tj. opseg, širinu nekog fenomena. Izraz *ken* je tako duboko ukorenjen kao metafora da je efekat iznenadjenja izgubljen. *Shuto-ken* narod razume kao proširenu zonu koja okružuje Tokio, što je Tokio sa svojih sedam susednih prefektura.

Kakaeru u gornjem primeru je leksikalizovana metafora. *Kakaeru* bukvalno znači nositi nešto u rukama. Tokio Diznilend se prikazuje kao čovek koji može da drži veliku populaciju glavnog grada i okoline u svojim rukama. Fraza *Jinkou ha kakaeru* se odnosi na okolnu populaciju koja će vrlo verovatno često posećivati Tokio Diznilend. Ovo je leksikalizovana metafora zato što je lako razumljiva širokim narodnim masama, ali se još uvek smatra metaforom.

3.2.1.11 Žive metafore

Živost metafore se ne vezuje za datum njenog nastanka. Zove se živa zato što je sveža, originalna i ostavlja jak utisak na čitaoce i slušaoce, bez obzira da li je pisana u nekom davnom periodu ili se nalazi u modernoj noveli. Ipak, svežina metafore ima tendenciju opadanja sa vremenom i upotrebom. Živa metafora najčešće poredi dve stvari koje naizgled nisu u vezi. Svrha ove vrste metafore je da impresionira čitaoca jakom subjektivnom percepcijom pisca, pre nego da nešto opiše. Žive metafore se najčešće nalaze u literarnim delima kao što su pesme i novele.

細く高い鼻が少し寂しいけれども、その下に小さくつぼんだ唇はまこと
に美しい蛭の輪のように伸び縮みがなめらかで...(『雪国』川端 1981, 28),
Satō (1992, 78).

The high, thin nose was a little lonely, a little sad, but the bud of her lips opened
and closed smoothly, like a beautiful little circle of leeches. (Seidensticker's
translation 1957, 32)

Njen izbačen, tanak nos bio je pomalo usamljen, a pomalo i tužan, no pupoljak
njenih usana se nežno otvarao i zatvarao, kao krug malih, lepih pijavica.

Ovaj primer je veoma kreativan i svež. Poredjenje ženskih usana sa pijavicom
izrazito šokira čitaoce. Kavabatina intuitivna percepcija je jedinstvena i
impresionira svakog ko analizira dati tekst.

3.2.2. *Konceptualna metafora*

Lejkof i Džonson predlažu - „Ljudski misaoni proces je umnogome
metaforičan...Ljudski konceptualni sistem ima metaforičku strukturu i njome je
odredjen" (Lakoff et al. 1980, 6). Mi u svojoj kulturi nesvesno koristimo
konceptualnu metaforu da bismo razumeli apstraktne koncepte.

Definicija konceptualne metafore je „razumevanje jednog konceptualnog domena
u izrazima drugog konceptualnog domena". (Kövecses 2002, 4). Prema
Kövecsesu konceptualni domen koji je razumljiv kroz metaforički izraz se
zove „ciljni domen", a konceptualni domen koji je izvor metaforičkog izraza
naziva se izvorni "domen". Zato u „Argument is war", prva konceptualna
metafora koju su istakli Lejkof i Džonson u *Metaphors We Live By*, argument je
ciljni domen, a rat je izvorni domen. Postoje četiri različite vrste konceptualne
metafore, kategorizovane po izvornim domenima

3.2.2.1 Orjentalionalna metafora

Orjentalionalna metafora dodeljuje osnovne prostorne pravce (kao izvorni domen) apstraktnim antagonističkim konceptualnim domenima, tako da se apstraktni koncepti mogu razumeti na konkretan način. Oni takodje čine ciljne domene koherentnim u našem konceptualnom sistemu kao što Kövecses predlaže "odredjeni ciljni koncepti teže uniformisanoj konceptualizaciji" (Kövecses 2002, 36).

傘下の組の抗争事件だったが、頂点にいる山口組組長にも賠償を命じる画期的判決だった。(Asahi Shinbun Editorial Board 2004, 22)

And even though the feud itself was between a lesser affiliated group and its foe, the presiding judge set a historic precedent by ordering the top Yamaguchi-gumi boss to pay damages. (ibid)

Sanka (bukvalno „pod jednim kišobranom“) znači „ pridružen“ što se opet odnosi na „biti pod uticajem veće organizacije“. *Chouten ni iru* „na vrhu“ odnosi se na najsnažnijeg vodju u grupi.

イラク戦争を明快に批判してきたディーン候補がつまずき、ケリー候補が浮上した。(Asahi Shinbun Editorial Board 2004, 59)

Iraku sensō wo meikai-ni hihan-shite-kita diin kōho ga Iraq war OBJ clearly has criticized Dean candidate SUBJ tsumazuki, kerii kōho ga fujyō shita. tripped Kerry candidate SUBJ surfaced rose. . Candidate Dean, who has clearly spelled out his criticism of the Iraq war, tripped (and almost fell), while Candidate Kerry rose to the surface.

Former Vermont Governor Howard Dean, a vocal opponent of the Iraq war, has lost steam. Instead, Iowa saw a dramatic come-back-from-behind victory by John Kerry. (Asahi Shinbun Editorial Board 2004, 59)

Tsumazuki znači - slučajno se saplesti o nešto na putu i skoro pasti. To se odnosi na gubitak podrške i moći Howard Dean-a. (Zvanični prevod uvodi još jednu

metaforu- „lose steam“ „ispuštanje pare“ što slično znači gubljenje energije i usporavanje.

「(充電)」 je zanimljiv primer zato što znači “popuniti nešto elektricitetom”, tj. gotovo bukvalno, “napuniti baterije”. Interesantno je da se sličan metaforički, gotovo idiomatski izraz, može pronaći i u srpskom jeziku. Ovakvi primeri, premda ne toliko česti, kao da ponovo navode istraživača da postavi pitanje o mogućoj univerzalnoj zasnovanosti metafore. No, takva rasprava izlazi iz okvira naše glavne teze.

Druga metafora „fujō-shita“ 浮上した znači - „uzdignuti se sa dna“, „isplivati na površinu“ i odnosi se na dolazak Džona Kerija na čelo demokratske nominacijske kampanje, iako je on pre toga izgubio moć.

Osnovu orijentacionale metafore čine ljudska, fizička i kulturološka iskustva. Lejkof i Džonson predlažu da izbor pravca u jeziku može da varira od kulture do kulture (Lakoff & Johnson 1980, 19)

3.2.2.2. *Ontološka metafora*

Naš doživljaj fizičkih objekata i supstanci daje nam bogatu osnovu za razumevanje i otuda forme ontoloških metafora (Lakoff & Johnson 1980, 25). Uz pomoć ontoloških metafora namećemo veštačke granice apstraktnim fenomenima i na taj način uspevamo da razumemo ove ciljne domene kroz nama poznate objekte, “posude koje sadrže neku supstancu” tj substance containers (Kövecses 2002, 34)

情報の速やかな公開と共有に努めることが防疫の第一歩だ。(Asahi Shinbun Editorial Board 2004, 76)

Jōhō no sumiyakana kōkai to kyōyū ni tsutomeru Information ATTR prompt disclosure and share IND OBJ make effort koto ga bō-eki no daiippo da. NOM SUBJ prevent-epidemic ATTR first step COPULA.

Prvi korak pri sprečavanju bilo koje epidemije je da se uverimo da smo objavili informaciju i podelili je sa javnošću onog trenutka kad je ona postala dostupna.

Proces sprečavanja epidemije posmatra se kao put na kome se prva stvar koja treba da se obavi izjednačava sa prvim korakom na dugom putovanju.

3.2.2.3 *Strukturalna metafora*

Izvorni domen strukturalne metafore obezbeđuje relativno široku strukturu znanja za svoj ciljni koncept (Kövecses 2002, 33). Drugim rečima, strukturalna metafora uključuje nekoliko izvornih domena koji obrazuju strukturu koja nam omogućava da izrazimo i shvatimo jedan relativno kompleksan i apstraktan koncept. Ovi izvorni domeni su međusobno povezani i koherentni (Lakoff & Johnson, 1980, 45).

Vreme je dobar primer. Lejkof i Džonson kažu da mi razumemo vreme kao objekat u pokretu.

Japanski primer bio bi:

ゆるやかな時間の流れ (Asahi Shinbun Editorial Board 2004, 16)

Yuruyakana jikan no nagare. slow time ATTR flowing the slow flow of time
Moguć srpski prevodni ekvivalent ovog izraza bio bi da “Vreme polako curi, otiče ili čak ističe”.

そんな時代が来るのだろうか。 (Asahi Shinbun Editorial Board 2004, 27)

Sonna jidai ga kuru no darō ka. such period SUBJ come NOM probably QUEST.

I wonder if such a period will come. Na srpskom, Pitam se da li će takav period doći. Pošto je vreme, metaforično, “objekat koji se kreće u prostoru”, njegova orijentacija na direkcionalnost takvog kretanja je “napred-nazad”. Zato mi, dok se krećemo kroz vreme, gledamo u budućnost, koja je ispred nas.

いまはまだ歳末に向かうところだ。(Asahi Shinbun Editorial Board 2004, 16)

a. Ima ha mada sai-matsu ni mukau tokoro da. Now TOP still year-end DIR face point COPULA b. ...must wait another two weeks for the turn of the year. (ibid)

Na srpskom: moramo čekati još dve nedelje da pređemo na narednu godinu.

c. It is about to face the end of the year now. Srpski: vreme je da se sada suočimo sa krajem godine. Još jednom, i kod ove metafore gotovo fizički se postavljamo svojim telom na u odnosu na koncept vremena, koji kao da predstavlja nekakav entitet koji se nalazi na našem putu. Upotreba lica u datom izrazu još više pojačava nameravano značenje.

Dakle, strukturalne metafore omogućavaju nam da razumemo koncept vremena kroz ideju o vremenu kao objektu koji se kreće.

3.2.2.4 *Metafora boje*

Bojama možemo predstaviti određene konceptualne domene.

a. 「開業四年目で単年度黒字、六年目で累積赤字の一掃を目指すという。」(AERA 2001.2.26, 10) Kaigyō yonenme de tannendo kuro-ji, rokunenme

Start the business four years LOC single year black-number, six years de ruiseki aka-ji no issō wo mezasu to iu. LOC accumulate red-number ATTR sweep away OBJ aim at QUOT. b. [USJ] aims at having surplus in a single year four years after it opens, and clearing all the accumulated deficit in the sixth year.

Crveno je opšte prihvaćena boja za predstavu o opasnosti pa se tako recimo koristi za prikazivanje opasno niskih vrednosti, dok se crna koristi za predstavljanje normalnih vrednosti. Ovo je identično mnogim idiomima u engleskom jeziku (npr. “biti u crvenom” znači biti u minusu na bankarskom računu, dok “biti u crnom” znači posedovati još novca na istom računu. Očigledno je da su, u takvom kontekstu, japanski i engleski idiomatski izrazi vezani za boje gotovo ekvivalentni).

Ipak, iako je „boja“ univerzalan pojam, metafore boja to nisu i mogu varirati od kulture do kulture.

3.2.3 Analiza korpusa: sportski vokabular, metafora i kulturološke konsekvence

3.2.3.1 Sportske pobjede i percepcija japanske nadmoći

〔読売2002年・1月・14日〕

日本全7階級制覇

Konstrukciju bismo mogli prevesti kao „*Japan je pobedio u svih sedam kategorija*“. Primer je interesantan najpre zbog svojih ortografskih karakteristika. Naime, sam način pisanja rečenice je takav da fizički, većim razmakom, odvaja leksemu „Japan“ od „ostalih“ sedam kategorija. Ovim se sasvim neobičnim pravopisnim rešenjem postiže semantički, čak referencijalni efekat – gde razmak između grafema utiče na željenu interpretaciju vanjezičke realnosti. Kao da je reč o poetskom diskursu, čini se da ovde sama formu utiče na sadržinu, tj. da sadržina prožima ponuđenu formu. Slična poetska sredstva mogu se naći u pokušajima modernista u Evropi početkom 20. veka (G. Appollinaire) ili nešto savremenijih američkih pesnika (e.e. cummings).

Ako sama forma prenosi metaforičnu ili, makar, metonimijsku sliku, a od prevodioca se traži da jezičkim sredstvima izrazi njenu sadržinu, u malo slobodnijem (manje formalnom) kontekstu moglo bi se reći da je „*Japan razbio protivnika u svih sedam kategorija*“. Ovakva srpska verzija prevoda svakako predstavlja primer pojmovne metafore, gde se „razbijena struktura“ kao izvorni domen preslikava u „pobedu nad protivnikom“, što je apstraktni, ciljni domen.

Dakle, ako postoje laka, srednja, teška... i ukupno sedam kategorija, a Japan je pobedio u svima, jasno je da se radi o totalnoj nadmoći Japana u konkretnom sportskom događaju. Ovakav primer, kojim smo otvorili diskusiju o našem korpusu, dobro ilustruje japanski nacionalni ponos. Premda je on nesporan kao pojava, ipak se iznosi na relativno prikriven, gotovo kriptičan način. Neophodno je, kako smo videli, udubiti se i u ortografsko rešenje kako bismo razumeli nameravano značenje. Ako to uporedimo sa mnogim drugim nacijama u svetu, pa i sa Srbima ili Crnogorcima, čini se da bi se u tim slučajevima ponositost mnogo otvorenije istakla. Kod Japanaca, sve je u granicama mere i dobrog ukusa, a dešifrovanje skrivenih poruka neophodno.

制覇 - pobediti, pokoriti, pregaziti(mnogo jace od pobede), ostvariti dominaciju; win, overcome, conquer, domination

U ovom primeru, koristi se jako metaforično zasnovan glagol da označi pobedu. Zapravo, radi se o pobedi koja je „mnogo jača od pobede“, tj. onoj u kojoj se protivnik gotovo doslovno može „pregaziti“. Mogući engleski prevodni ekvivalenti bili bi *to win*, *to overcome* ili, najbliže, *to conquer* („osvojiti“). Dakle, u situaciji u kojoj se protivnik „gazi“ ili „osvaja“, sasvim je jasno da se ne radi o običnoj, nego o vrlo ubedljivoj pobedi. Čini se da je ovde u pitanju gotovo doslovni prevod i da se japanski i engleski (pa i srpski) metaforični izraz ne razlikuju previše. Moguće je, stoga, da bi u ideji sportske pobede prikazane kroz prizmu pobede u ratu mogla da se traži nekakva konceptualna univerzalija. U svakom slučaju, „gaženje“ kao izvorni domen i relativno konkretan konstrukt ovde se izjednačava sa „pobedom“ kao ciljnim domenom i relativno apstraktnom strukturom. Preslikavanje od izvora ka cilju moglo bi da se odvija prema postulatima konceptualne teorije metafore Lejkofa i Džonsona.

3.2.3.2_ *Teorija metafore i japanski jezik: primer koncepta vode*

Osnovu današnje teorije metafore nalazimo u radovima Lejkofa i Džonsona (Lakoff and Johnson, 1980)¹. I danas aktuelna i zanimljivim jezikom pisana knjiga, "Metafore naše nasušne" (po Klikovac, 2002, "Metafore u mišljenju i jeziku")

predstavlja osnovnu literaturu za svakog ko želi da se upozna sa bazičnim mehanizmima konceptualnog mišljenja.

Metafore naše nasušne odbacuju klasičnu tezu da je osnovna upotreba jezika analitička, a da metafore nastaju tek u posebnim situacijama, pri figurativnom izražavanju, kada se želi postići estetski efekat, i sl. Nasuprot tome, izgleda da je upravo metafora osnovni način ljudskog mišljenja, te da nju nalazimo u najrazličitijim frazama i u svakodnevnom govoru, poput Uprskao si stvar! ili Ovo je već otišlo predaleko. Dakle, i “naš obični konceptualni sistem, u kome i mislimo i delamo, suštinski je metaforične prirode” (Lakoff and Johnson, 1980: 3). Lejkof i Džonson razvijaju ovu tezu i dalje. Naime, analiza metafore postaje i analiza sveg značenja, pri čemu se više ne misli nužno samo na unutarjezičko značenje. Naime, “Procesi ljudskog razmišljanja su metaforični.” (Ibid: 6), kažu oni, što znači da je cilj teorije da pronikne u mehanizme rada ljudskoga uma, čak i dalje od samo jezičke strukture. Odatle i veza koju povlačimo u ovome radu - između metafore i upotrebe jezika u odgovarajućim socijalnim kontekstima, što bi tradicionalnije lingvističke škole svrstale u sociolingvistička ili pragmatska istraživanja. Konkretno rečenice koje upotrebljavamo pri izgradnji metaforičnih konstrukcija samo površinski odslikavaju mnogo dublju misaonu operaciju koja se nalazi u konceptualnoj strukturi. Dakle, ono što čujemo kad neko kaže da smo "dogurali predaleko" samo je konkretna aktuelizacija fundamentalnije relacije u kojoj je dostizanje nekog fizičkog cilja jednako dostizanju cilja u određenoj mentalnoj operaciji (dogurati predaleko = preterati sa nečim = dobro nešto uraditi). Suština metafore, kažu Lejkof i Džonson, jeste «doživeti i shvatiti jednu stvar pomoću druge» (Ibid: 5).

Šta se dešava kada nekome kažemo da je uprskao stvar? Po Antović, 2009, analiza nam pokazuje da je taj neko nešto uradio pogrešno, možda toliko pogrešno da stvari više ne mogu da se poprave. No, racionalno rasuđivanje ne ukazuje nam na mogućnost da takvu situaciju povežemo sa prskanjem. Radi se, dakle, o tome da je ova rečenica deo našeg metaforično izgrađenog konceptualnog sistema po kome je UPOTREBA VODE jednaka NEPRIJATNOJ AKTIVNOSTI (FIZIČKOJ, MENTALNOJ ili EMOTIVNOJ).

U japanskom jeziku, voda predstavlja veoma čest “izvorni domen”, dakle fizičku materiju koja se upotrebljava za konceptualizaciju psiholoških stanja ili apstraktnih odnosa. Neki primeri iz našeg korpusa koji mogu da ilustruju ovu tendenciju prikazani su dole:

Voda 水

水増し - *mizumashi* (inflacija, bukvalno - porast vode) – inflacija, termin izvorno potekao iz latinskog jezika i sam znači “naduavanje”. U japanskom, bukvalni prevod sintagme bio bi da je u pitanju “porast vode”. Dakle, veća količina vode preslikava se na veću količinu novca u opticaju, što omogućava izvornim govornicima da razumeju apstraktni pojam inflacije (u registru ekonomije i privrednih odnosa). Pr. 水増し資本 (eng: watered capital; srp: naduvan kapital)

水の泡 - *mizu no awa* (eng: coming to nothing (ortografija - eng. water+bubbles,foam, suds; srp: voda+balončići, pena) uzalud, za džabe – u ovom kontekstu, neka aktivnost koju smo pokušali da obavimo nije uspela. Bukvalno, ona se “pretvorila” u penu, mehuriće vode koji će nestati. I u ovom primeru, voda se vezuje za relativno neprijatnu aktivnost, nestanak ili neuspeh u nekom poslu. Pr. せつかくの苦労が水の泡になった。 (eng: All my pains were in vain; srp: Svi moji napori su bili uzaludni).

水洩 - *mizu bana* (eng: runny nose, snivelling; srp: voda koja teče iz nosa) može se samo uslovno posmatrati kao metaforičan izraz. Svakako je manje apstraktan od engleskog nosa koji “teče”, tj. gotovo “trči” (runny nose), no, po nivou apstrakcije može se uporediti sa srpskim nosom koji “curi”. Primetno je da i u srpskom i u engleskom ovde imamo i skrivenu metonimiju, gde zapravo tečnost curi iz nosa, a u oba izraza se čini da sam nos preuzima ulogu aktivnog agenta (gramatički – subjekta). Zbog prirode jezičke strukture, u japanskoj ortografiji ovaj odnos ne može da se eksplicitno zaključi. Ipak, i japansko pisanje otkriva izvesne sociolingvističke, mogli bismo čak reći ideološke komponente, koje bi mogle biti jako zanimljive sociolingvistima. Naime, dva znaka označavaju vodu i “tečnost koja curi iz nosa”. No, poslednji znak zapravo se sastoji iz još dva: radikala “voda” i drugog dela ideograma (“ebisu, emishi...夷”) koji označava varvarina, divljaka, čak pripadnika naroda Ainu. Dakle, voda koja curi iz nosa

vezuje se za nedostatak prefinjenosti, što se u poslednjem delu ideograma direktno postiže gotovo diskriminacijom naroda Ainu. Izgleda da je ovakav stav i danas prisutan među Japancima i predstavlja donekle neprijatnu istorijsku činjenicu koja se direktno vidi u leksici japanskog jezika. Dodatni kulturološki paradoks, i treći fenomen relevantan za ovu metaforu, jeste i činjenica da “curenje nosa” u javnosti, čak izazvano sasvim namerno, ne podleže nikakvoj društvenoj osudi u Japanu, za razliku od mnogih drugih kultura, uključujući i našu. Srkanje predstavlja drugi tipičan primer za sličnu tendenciju. Kakva god bila šira sociolingvistička i kulturološka analiza, ponovo konstatujemo da je koncept vode upotrebljen u relativno negativnom kontekstu.

水もしたたる - *mizu mo shitataru* (eng: splendidly handsome; srp: strašno zgodan) – u ovom primeru imamo koncepte “vode” i “kapljice” koji daju konotaciju privlačnosti određene osobe. U pitanju je delimični izuzetak od ideje “neprijatnosti” koja se obično vezuje za vodu u sprskom. Ovo ne treba da čudi jer se radi o pojmu koji se toliko često upotrebljava (svakako zbog iskustvenog značaja vode za ljudski život), te su značenja u oba smera vrednosnog spektra sasvim moguća.

Pr これは水っぽい茶だね。 *kore ha mizuppoi cha da ne* (eng: This is a weak tea, isn't it?; srp: čaj razblažen vodom je “slabiji” čaj). U srpskom bi adekvatan primer bio “vodnjikav”, koji, naravno, podleže i izvesnoj morfološkoj promeni (a koja u japanskom, zbog strukture jezika, nije moguća). Zanimljivost je da se ovaj koncept može koristiti i kod izvesnih seksualnih konotacija, što je ponovo primer relativno pozitivne semantičke valence.

死に水を取る *shi ni mizu wo toru* (Eng: To wet the lips of a dying person, to attend someone' s last moment; srp: bukvalno - uzeti vodu od smrti, biti uz nekog na samrtničkoj postelji) – jako zanimljiv primer koji ukazuje na kulturološki zasnovane ritualne radnje pri umiranju. Možda se može povezati i sa našom, jako udaljenom, hrišćanskom tradicijom u kojoj osoba koja umire ispušta “dah”, tj. iz njenog tela “izlazi” “duh”. Izlazak duha ovde se zamenjuje izlaskom vode. U ovom slučaju prisustvujemo pojavi koja je relativno česta pri kroskulturalnoj analizi metafora: da su

dve slike jako povezane, premda ne i sasvim identične (up. npr. srpsko *podnožje planine* i englesko *the foot of the mountain*). Konotacija vode je u ovom slučaju neutralna. Slična je situacija i u sledećem primeru

末期の水 *matsugo no mizu* (eng: Attend a dying person ; srp: posetiti, pozdraviti se sa osobom koja umire). U pitanju je “kraj perioda vode”, tj. osoba koja umire je “potrošila” svoju vodu, ta voda je “istekla”. Ovde se, dakle, koncept vode vezuje za sam život i ponovo preuzima relativno pozitivnu konotaciju.

水呑み百姓 *mizu nomi hyaku shō* (eng: poor peasant or farmer; srp: siromašan seljak ili farmer – još jednom voda u negativnoj konotaciji, sa značenjem “oskudice”. U pitanju je osoba koja živi “samo na vodi”, budući da nema dovoljno sredstava gotovo ni za šta drugo. Dakle, seljak ili farmer koji pije vodu jako je siromašan. U srpskom bi se, makar u južnijim dijalektima, u datoj situaciji pre koristila metonimija vezana za hranu (*On nema ni hleba da jede*). No, podležna poruka prilično je jasna, i to u oba slučaja.

水と油 *mizu to abura* (eng: incompatible (going together) like oil and water; srp: nekompatibilni, idu kao voda i ulje). I u našem jeziku postoje odgovarajući izrazi, ali se u njima ne upotrebljava voda: “slažu se kao pas i mačka” označava istu stvar. Ponovo, voda i ulje ne idu zajedno, i to je izvor metafore, ovoga puta moguće bazirane i na percepciji nesklada između dva stepena fizičke gustine (što su i konceptualno i perceptualno važne kategorije).

水の流れと人の行方 *mizu no nagare to hito no yukue* (eng: Life is an unknown course; srp: Život je nepoznata staza; bukvalno : tok vode i put čoveka (konotacija: neuhvatljivi i klizavi) – još jednom ovde nalazimo dve konceptualne strukture čija (makar delimična) nekompatibilnost daje značenje celog izraza. Tok vode je donekle neuhvatljiv, možda i nerazumljiv, a svakako ponekad u neskladu sa kretanjem ljudi. Ovo, dakle, znači da je često nemoguće predvideti kako će život da se “kreće” (pri čemu je i sama ideja da život predstavlja „stazu po kojoj se krećemo“ takođe zasnovana na

metafori ŽIVOT je PUTOVANJE, a ova opet na slikovnoj shemi STAZE (PATH), o kojoj dosta ubedljivo diskutuje veći broj kognitivnih semantičara (pre svih Johnson, 1987).

清水の舞台から飛び降りる *kiyo mizu no butai kara tobi oriru* (eng: To make a leap into the dark, to take the plunge, to jump in at the deep end; srp: bukvalno - sleteti sa, baciti se sa Kiyomizu platforme). Ovaj izraz takođe sadrži vodu, ovoga puta kao ispunjeni sud u koji treba skočiti. Značenje se vezuje za hrabrost, tj. da je ponekad neophodno povući i riskantan potez kako bi se na kraju uspeklo. Mogući engleski ekvivalent je poslovice “He who dares wins” (“Samo hrabri, koji imaju petlje, uspevaju”.)

Objašnjenje samog izraza jako je kulturološki zasnovano. Kiyomizudera je poznati hram u Kyotu sa čije platforme (vidikovac, scena za ples) se pruža divan pogled na grad. Okrenuta ka spoljašnosti hrama, pozornica za ples (butai) izbačena je 10 m iznad litice, poduprta drvenim stubovima dužine 12 m. Odavde hram izgleda kao da lebdi na oblaku krošnji trešnjinog drveća. Tokom vekova, kažu da je više izvodjača tradicionalnog plesa palo i otišlo u smrt za vreme same predstave na pozornici. Tako je nastao izraz „Kao da sam skočio sa Kiyomizu pozornice“. Danas se tim izrazom opisuje čin sakupljanja hrabrosti pre koraka u nepoznato.

Pr : 私は清水の舞台から飛び降りる気持ちで南米に渡ります。 *watashi ha kiyomizu no butai kara tobioriru kimochi de nambē ni watarimasu* (eng: I am going to take a big chance by migrating to South America; srp: bukvalno, odlučio sam da se selim u južnu Ameriku, pa šta bude – naravno, „odvažiti se“ ovde sadrži direktnu referencu na hram pomenut gore).

清水の舞台から飛び降りるつもりで勝負にでるよ。 *kiyomizu no butai kara tobioriru tsumori de shōbu ni deru yo* (eng: Going all out like this is going to propel me right into an all-or-nothing struggle; srp: ukoliko ovako uradim, idem na sve ili ništa). Bukvalno: ako se odvažim da skočim sa ove Kiyomizudera platforme, to će da bude ili

pobeda ili poraz. Zanimljivo je da ja srpski izraz “sve ili ništa” u gotovo potpunoj korespondenciji sa japanskim znacima za pobedu i poraz. Kroskulturalne veze i ovde su upečatljive i mogu da ukažu na univerzalnu, metaforično zasnovano sliku: u ovom slučaju, baziranu na slikovnoj shemi POSUDE (container schema), gde puna posuda (sve) predstavlja dobitak, a ona koja je prazna (ništa) – gubitak. Veza između fizičke količine (ma kakvog poseda) i psihološkog blagostanja izgleda da ima nekakvu univerzalnu osnovu. Gledan kao celina, naravno, ovaj izraz ipak ima smisla samo u japanskom kulturološkom kontekstu. U vezi sa ciljevima ove disertacije, on ponovo ukazuje na neophodnost poznavanja lokalnih kulturnih obrazaca pri savladavanju bilo kog stranog jezika, a naročito nama tako dalekog kao što je japanski.

お水取り *omizutori* (eng: water-drawing ceremony (Toudaiji), rite of drawing sacred water; srp: ceremonija polivanja vodom)

U pitanju je još jedan kulturološki markiran (naglašen) primer. Naime, Omizutori je tradicionalni japanski festival koji se održava u hramu Todaiji u Nari. Njegova simbolika je sledeća: ritual koji se tada održava omogućava pročišćenje duša od grehova i obeležavanje dolaska proleća. Ovaj primer ponovo ukazuje na duhovnu konotaciju koja se pripisuje vodi. U ljudskom iskustvu, nema boljeg elementa za pročišćenje nego što je voda – kako telesno, tako i simbolički. Kao što se kod hrišćana krštenje vezuje za prolazak kroz vodu (što označava simboličko “ponovno rađanje” u Duhu), tako i u budističkom hramu vernik mora da ispoštuje ritual purifikacije i da oplakne usta i ruke pre nego što uđe u hram. U pitanju je simbolička aktivnost kojom se ukazuje na neophodnost da ova osoba izbriše svoje ružne reči i dela pre nego što pristupi molitvi. Imajući u vidu ovu, izgleda, univerzalnu pojavu, nije neobično da je voda neophodan sastojak svih ovih ritualnih radnji pa, sledstveno, i koncepata koje se vezuju za njih.

水を打ったよう *mizu wo uttayō* (eng:(suddenly) quiet; srp: bukvalno, “opaliti vodu”, tj. “pucati vodom”, što znači “utihnuti”). Pr. あたりは水を打ったように静かだった。
atari ha mizuōttayō ni shizuka datta (eng: there was complete silence. You could hear a

pin drop; srp: bila je mukla tišina, bukvalno, bilo je tiho kao da si udario vodu). U ovom slučaju, interesantna je veza između pojmova vode i tišine: premda u srpskom ne nalazimo takvu tendenciju, nije nemoguće da i ona ima izvesnu iskustvenu osnovu – npr. činjenicu da ulazak u vodu, kao kod ronjenja, “utišava” spoljašnju buku i, čak i auditivno, “odvaja” ronioca od spoljašnjeg sveta. Izgleda da se ovakva perceptivna činjenica lepo uklopila i u japansku idiomatsku konstrukciju, što bi moglo da bude zanimljivo i za kognitivne gramatičare (up. Langacker, 1999).

水責め *mizu zeme* (eng: water torture; srp: mučenje vodom). Koncepti vode i krivice daju ideju o “mučenju vodom” koja se, opet, može vezati za različite životne okolnosti. „Vatra i voda su dobre sluge, ali zli gospodari“, kaže srpska alegorijska izreka. U ovom slučaju, upotreba vode vezuje se za (jako) neprijatnu aktivnost i izgleda da ima veze sa *količinom*. Dakle, do jedne tačke, voda donosi dobrobit, a svaka dalja količina može doneti samo problema, kao kod poplava. Možda u ovakvoj interpretaciji treba da tražimo i izvoriste ovog konkretnog metaforičnog izraza.

水水しい *mizumizushii* (eng: young(and lustrous), fresh, juicy, lively, vivacious, animated, vibrant; srp: mlad, svež, sočan, živahan, vrcav – neko ko se kreće “kroz vodu”, to čini sa potpunom lakoćom). Ponovo je u pitanju konceptualizacija sasvim fizikalne činjenice – manja količinja trenja nego pri kretanju po čvrstoj podlozi izaziva veću sposobnost kretanja, što se metonimijski dovozi u vezu sa živahnošću (na primer nekog deteta). Odatle, verovatno i koreni ovog izraza.

みずみずしい桃をかじった時の味が何とも言えません。 *mizumizushī momo o kajitta toki no aji ga nantomo iemasen* (eng: I love the taste when I bite into a juicy peach; srp: više od ičega volim trenutak u kome zagrizem sočnu kajsiju). Ono što bismo u srpskom vezali za ideju “soka” u japanskom se direktno odnosi na “vodu”. Dakle, količina vode direktno je proporcionalna primamljivosti datog objekta, u ovom slučaju voćke. Možemo oprezno postaviti i hipotezu da je reduplikacija u samom izrazu pojačala ovaj odnos: ponavljanje znaka za vodu (mizumizu), od čega je nastao i pridev,

kao da pojačava efekat privlačnosti kajsije. Ovo je lep primer veze između forme i sadržine, tj. situacije u kojoj leksički kvantitet utiče na kvalitet percipiranog izraza. Kognitivna lingvistika kao svoju centralnu tezu upravo i brani ideju da se „forma i sadržina“ (tj. gramatička i semantička struktura) ne mogu tako lako metodološki razdvojiti. Ovaj konkretan primer mogao bi da posluži kao još jedan stub kojim se može podržati data teza.

3.2.3.3 Pojmovna metafora u engleskom i japanskom: neke teorijske implikacije

Dakle, upotreba vode često može da bude znak postojanja podležne konceptualne metafore sa mogućim različitim pojavnim realizacijama. Uz mnogobrojne primere na japanskom, pomenute gore, neke moguće dalje srpske aktuelizacije su sledeće (Antović, 2009):

Uprskao si stvar! ; Razvodnio si temu. ; Što si tako pokisao? ; Umij malo taj tekst! ; Isprali su joj mozak! ; Potpuno sam uronjen u ovaj posao ; Moram dobro da plivam u svakoj situaciji, inače... ; Isplivah nekako iz obaveza ; Kakav hladan tuš! , itd.

Žargon kognitivne lingvistike upotrebiće sledeće termine. Po kognitivistima, metafora je preslikavanje (mapiranje) preko više domena u široj konceptualnoj strukturi. Ili shematski:

KONCEPTUALNA STUKTURA

IZVORNI DOMEN   CILJNI DOMEN

m e t a f o r a

VODA NEPRIJATNA AKTIVNOST

Dakle, ovde postoje dva domena. Koncepti se ne profilišu (profile, po Croft/Cruise, 2004, *Cognitive Linguistics*, Cambridge University Press) samo u odnosu na jednu bazu, već se preslikavaju jedan na drugog. Drugim rečima, neophodna su nam oba domena istovremeno kako bismo shvatili konceptualnu strukturu. Ovakav pristup uskoro je postao poznat kao konceptualna teorija metafore (CMT). Njeni osnovni postulati mogu se svesti na sledećih nekoliko teza Lejkof i Džonson (Lakoff and Johnson, 1980, prema Antović 2009):

1. Metafora nije stilska figura, poput onih koje nalazimo u književnim tekstovima, već je ona osnovni mehanizam koji omogućava apstraktno mišljenje. Mada u književnosti i nalazimo primere poput cepanja srca Hamletove majke na dva dela (EMOTIVNA POVREDA je FIZIČKA POVREDA), teoretičari konceptualne metafore, u osnovi lingvisti a ne književni kritičari, pre će da se bave iskazima kao što je Taj problem me užasno pritiska (EMOTIVNI PRITISAK je FIZIČKI PRITISAK, konkretna metafora jasno se zasniva na percepciji fizičkih sila, o čemu je dosta pisao Leonard Talmy, npr. Talmy, 2000, *Cognitive Grammar*). Radi se dakle o onome što mnogi autori pre osamdesetih godina prošlog veka nisu ni primećivali: da je naš svakodnevni jezik kojim manipuliramo u stotinama uobičajenih situacija često zasnovan na metaforičnim relacijama. Lejkof i Džonson pronašli su metafore i u najosnovnijim konceptualnim odnosima, pre svih prostornim. Možda najtipičniji primer, prisutan valjda u svim zapadnim jezicima, govori nam da je ono što je dobro je gore, a loše je dole. Odatle metafora DOBRO je GORE, a LOŠE je DOLE i iskazi u različitim jezicima, tipa Pridigao si se, Potpuno sam propala, Ko visoko leti, nisko padai sl. U prethodnom poglavlju videli smo uporedive primere iz japanskog jezika, koji u određenoj meri takođe navode na ovakav zaključak: da ne postoje, ili, umerenije, gotovo da ne postoje jezički iskazi koji ne odslikavaju metaforičku prirodu našeg mišljenja.

2. Lejkof i Džonson pronašli su i dosta sistematičnosti pri upotrebi metafora, ponekad i kroz više kultura (Lakoff and Johnson, 1980: 7-14). Antović (2009) pravi paralelu između rečenica u srpskom Stojim na stanovištu da..., engleskom My standpoint is that..., ili nemačkom Ich stehe auf dem Standpunkt daß... Rečennice su i bukvalno

identične a odslikavaju metaforu FIZIČKO STAJANJE je STAV U RAZGOVORIMA / PREGOVORIMA. Naravno da postoje i određene razlike, ali one su često manje nego što nam se čini (npr. englesko stopalo planine (the foot of the mountain), a srpsko podnožje, što je dosta blizu i uporedivo. Još je zanimljivije da i u japanskom jeziku imamo faktički identičnu konstrukciju:

麓(ふもと) – foot of the mountain (bukvalno, stopalo planine)

その町は山の麓(ふもと)にあります *sono machi ha yama no fumoto ni arimasu* (eng:

The city is at the foot of the mountain; srp: grad se nalazi u podnožju planine)

彼の家は富士山おふもとにある。 *kare no ie ha fujisan no fumoto ni aru* (eng: His

house is at the foot of Mt. Fuji; srp: Njegova kuća nalazi se u podnožju planine)

丘のふもとに美しい湖がある。 *oka no fumoto ni utsukushii mizuumi ga aru* (eng: At

the foot of the hill is a beautiful lake; srp: u podnožju brda nalazi se jedno prelepo jezero).

Svi ovi primeri ukazuju na gotovo potpuno poklapanje metaforičkog izraza u tri jako udaljena jezika, tj. kulturološka konteksta. Samim tim, za razliku od “eksternih” entiteta, kakva je na primer voda o kojoj smo pisali gore, moguće je da “internalizovani” koncepti, vezani za delove ljudskog tela, imaju veći stepen univerzalnosti značenja.

3.2.3.4 Otelovljenje u svakodnevnom jeziku: delovi ljudskog tela kao izvornici univerzalno validnih metafora: glava

Delovi ljudskog tela svakako su čest izvor metafora i metonimija, npr. u izrazima zglob aparata, glava porodice, glava motora, desna ruka direktora, noga stolice, oči i uši naše partije, prst sudbine (Antović, 2009). Primera, naravno, ima i u japanskom jeziku. Neke od njih navodimo u tekstu koji sledi.

Glava 頭 あたま

今日はあたまがさえません。 *kyou ha atama ga saemasen* (eng: my brain doesn't seem to be working well today; srp: Mozak mi danas ne radi). Ponovo je u sva tri jezika konotacija gotovo identična, kao što se i koriste faktički istovetni izrazi. Nemogućnost adekvatnog mentalnog funkcionisanja vezuje se za ideju da mozak “ne radi”, što je svakako metaforičan izraz, možda baziran na opštijoj pojmovnoj metafori „fiziološke mašine“: po ovoj ideji, telo je jednako mehaničkom aparatu čiji adekvatan „rad“ rezultira dobrim „rezultatima“ (npr. rešavanjem nekog mentalnog zadatka). I obrnuto – nepravilan „rad“ date mašine ima za posledicu određene greške u rezonovanju, komunikaciji itd. Bilo bi svakako zanimljivo, u daljim istraživanjima, ispitati dodatne implikacije jednog ovakvog metaforičnog preslikavanja, čini se dosta rasprostranjenog kroz jezike.

今、日本のたばこ産業界は、大人の男たちのたばこ離れ日本頭をいためている。 *ima, nihon no tabako sangyoukai ha, otona no otoko tachi no tabako banare ni atama wo itameteiru* (eng: The fact that nowadays fewer men smoke is a headache for the Japanese tobacco industry; srp: to što ima sve više muškaraca nepušača predstavlja glavobolju za duvansku industriju). Ovde je “glavobolja” upotrebljena u metaforičnom značenju, te predstavlja “ozbiljan problem” za jednu industrijsku granu. Možda bismo primer mogli da posmatramo i kao vid metonimije, gde se data industrijska grana posmatra kao „organizam“, pa zato i jedan deo tog organizma – glava – u ovom slučaju dobro ne funkcioniše, te pati od bola (uopšte, razliku između metafore i metonimije ponekad je teško povući). I u sprskom kontekstu često nalazimo ovakav izraz: kada nam neko “zadaje glavobolju”, ta osoba nam pravi probleme. U ovom japanskom primeru fraza je upotrebljena još i bukvalnije. Svodi se na ideju da nekoga “boli glava”. No, zajednička dublja konceptualizacija sasvim je primetna.

頭がいい - *atama ga ii* (bright, intelligent; srp: bistar, pametan) *pr*: あの少年は頭がいい。 *ano shounen ha atama ga ii* (eng: That boy has good brains; srp: taj dečko je baš pametan). “Pamet” se svodi na “dobru glavu”, dok je neko ko ima “lošu glavu”, glup.

Ovo je vrlo bazična metafora, ali još uvek metafora. U srpskom se u toj formi više ne javlja tako često, no možemo je pronaći u arhaičnim izrazima u kojima je neko “slabouman” ili “malouman”.

頭が悪い -*atama ga warui* (eng: slow, weak-headed, dumb srp: spor, glup)

ここだけの話だが、彼はだいたい頭が悪いと思うよ。 *koko dake no hanashi da ga, kare ha daibu atamagawarui to omou yo* (eng: Between ourselves, I think he is rather stupid; srp: Medju nama, mislim da je prilično glup). Još jednom, radi se o osobi koja ima “lošu glavu”.

トムは決して頭が悪いわけではない。ただ怠けているだけだ。 *Tomu ha kesshite atamagawarui wakedehanai. tada namaketēru dake da* (eng: Tom is by no means unintelligent. He is just lazy; Srp: Tom nije nimalo glup. Samo je lenj). Tendencija je identična kao i u prethodna dva primera.

頭越し -*atamagoshi* (eng: going over someone's head; srp: prevršiti svaku meru, preko glave). I kod nas se ovaj izraz javlja relativno često. “Preći glavu”, tj. “doći nekome do glave, ili preko” ukazuje na metaforizaciju vezanu za koncept “prepunjavanja” određenog suda. Dakle, kada neko počne da nas “maltretira” zamišljena tečnost kao da se lagano penje uz naše telo, polako dolazi do glave. Kada “pređe” vrh, onda postaje nepodnošljiva. Uopšte, ideja o sudovima koji se pune i time izazivaju određene psihološke reakcije jako je popularna u kognitivnoj lingvistici. Različite “eksplozije besa” takođe predstavljaju pojavne manifestacije ovog dubljeg fenomena.

あの人、何でも人の頭越しにやっちゃうのよね。 *ano hito, nandemo hito no atamagoshi ni ya chau no yo ne* (eng: That guy always goes over people's heads to get what he wants; srp: taj momak se uvek ljudima popne na vrh glave da dobije ono što želi). Možda bi srpski ekvivalent ovog izraza bio i malo grublji: “on gazi preko leševa”.

Japanski (i engleski) izraz deluju nešto blaže, no i dalje prenose identičnu osnovnu poruku: da je neko spreman da uradi sve, pa i da “preskoči” druge ljude (metaforično i bukvalno) kako bi došao do projektovanog rezultata. Pominjanje “glave”, kao suštinski važnog dela ljudskog tela, kao da dodatno pojačava jednu ovakvu interpretaciju.

頭でっかち *atama dekkachi* (eng:top-heavy, big-headed; srp: glavonja)

内の会社は頭でっかちだ。 *uchi no kaisha ha atamadekkachi da* (eng: our company is too top-heavy; srp: Naša kompanija ima glomazan menadžment). Dakle, i previše posla “u glavi” može da predstavlja problem u nekim kontekstima. Srpski ekvivalent za ovu frazu bio bi “Mnogo babica, kilavo dete”.

彼は頭でっかちだ。 *kare ha atamadekkachi da* (eng:he is an armchair theorist; srp: On je foteljaš). U pitanju je osoba koja samo koristi glavu i priča, ali vrlo malo radi, dakle nije preduzimljiv. Metafora glave i ovde ima određenu negativnu konotaciju.

頭が痛い- *atama ga itai* (eng: having headache, racking one's brains; srp: imati glavobolju) *pr. 頭が痛いな atama ga itai na* (Eng:I have a headache. srp: Boli me glava, i u bukvalnom i u prenesenom značenju). Ovakva tendencija metaforizacije bukvalnog bola postoji i u srpskom. Kada kažemo da ne želimo da nas “boli glava oko nečega”, to podrazumeva da ili ne želimo da se udubljujemo u taj problem ili da hoćemo da nešto rešimo po propisima i pravilima, kako kasnije ne bismo imali problema. Izgleda da je ovakva tendencija prisutna u sva tri ispitivana jezika (japanskom, srpskom, engleskom).

頭に来る - *atama ni kuru* (eng: to get mad, to be highly offended, to be highly offended, to get pissed of, to get angry, to loose one's cool; srp: poludeti, naljutiti se, biti uvredjen...)

pr. 彼のいうことはいちいち頭に来る。 kareno iu koto ha ichiichi atama ni kuru. (eng: Everything he says upsets me; srp: Nervira me sve što on kaže). Sličan izraz u

srpskom nalazimo u ideji da nam je “nekoga preko glave”. Svakako, paralela nije potpuna, ali nam se čini da postoji analogija između dva izraza u dva jezika.

頭数 - *atama kazu* (eng: number of persons, numerical strength, head count; srp: broj ljudi)

ここを出発する前に頭数を数えておきましょう。 *koko o shuppatsu suru mae ni atamakazu o kazoete okimashō* (eng. Let s count heads before we leave; srp: Hajde da se prebrojimo pre polaska, bukvalno da “izbrojimo glave”). Brojanje ljudi svodi se na brojanje “glava”. Ovde se pre radi (još jednom) o metonimiji nego o metafori. Deo se odnosi na celinu, a percepcija dela jednaka je percepciji celine. Drugim rečima, glava odgovara celoj osobi. Primer je čest i u našem kulturološkom sistemu (kod nas je u datom kontekstu primereniji izraz „lice“).

忘れずに私も頭数にいらてくれ。 *wasurezu ni watashi mo atamakazu ni irete kure* (eng: Don't forget to count me in; srp: Ne zaboravite da uračunate i mene, tj. bukvalno “stavite i broj moje glave”). Ponovo, sada kod samog govornika, glava predstavlja celu osobu i tvori malu metonimijsku sliku.

3.2.3.5 Otelovljenje u svakodnevnom jeziku: delovi ljudskog tela kao izvornici univerzalno validnih metafora: stomak

Drugi delovi tela takođe mogu da budu relevantni za diskusiju o metaforičnim značenjima pojedinih apstraktnih izraza u japanskom jeziku. Nama se posebno karakterističnim čini upotreba termina vezanih za *grudi* i *stomak*, koja možda nije toliko česta u jezicima poput engleskog ili srpskog. Neke od tipičnih takvih fraza pominjemo u daljem tekstu:

彼は腹の底まで腐ったやつだ。 *kare ha hara no soko made kusatta yatsu da* (eng: He is a thoroughly dishonest character; srp: bukvalno, “On je pokvaren do dna stomaka”).

Klasična konceptualna metaforizacija o kojoj su govorili Lejkof i Džonson (Lakoff and Johnson, 1980), po kojoj je vertikalna dimenzija vezana za vrednosni sud o pojedinom apstraktnom iskazu pokazuje se i na ovom japanskom primeru. Naime, po toj metafori sve što je “gore” je “dobro”, dok je sve ono što je “dole” istovremeno i “loše”. Ovde je samo “dno”, koje je svakako i “dole” dovoljno da ukaže na negativnu konotaciju koja se pripisuje odgovarajućem izrazu. Uz to, uključivanje i pojma “stomaka”, u datom kontekstu, može samo da pojača prilično neodobravajući stav koji govornik ima o datoj osobi. Dakle, u pitanju je kombinacija klasične vertikalne konceptualne metafore (gore-dole) i jedne vrste metonimijskog učvršćenja po kome deo tela preuzima funkciju “cele” osobe. Adekvatan srpski izraz za isti fenomen verovatno bi bio “On je pokvaren *do srži*”. Ovde nije u pitanju vertikalna dimenzija, već slikovna šema koja ukazuje na odnos “centra” i “periferije” (a koja se takođe može objasniti aparaturom kognitivne lingvistike).

彼らは腹の皮がよじれるほど笑った。 *karera ha hara no kawa ga yojireru hodo waratta* (eng: They split their sides laughing; srp: On se smejaio dok mu se koža sa stomaka nije uvrnula). U ovom slučaju takođe pronalazimo vezu između sasvim fizičke reakcije koja prati smeh (grčenja stomačnih mišića, praćenog naborima na koži) i mentalnog stanja date osobe (koja bi, na srpskom, “pucala” od smeha). Čini se da su, u malo slobodnijoj interpretaciji, metafore u ova dva udaljena jezika možda i povezane. U svakom slučaju, telesna tenzija u vezi je sa konceptualnom “napetošću”, pa odatle verovatno dolazi i celokupna pojmovna struktura. Odnos između “tenzije” i “relaksacije” takođe je dosta često ispitivan fenomen u kognitivnoj lingvistici, i to ne samo na nivou semantičke interpretacije.

数年にわたって大量に飲んだのでジョンのおなかはビール腹になってしまった。 *sūnen niwatatte tairyō ni nonda no de jon no onaka ha bīru hara ninatte shimatta* (eng: Years of heavy drinking has left John with a beer gut; srp: Pošto je Džon godinama pio u velikim količinama, stomaku mu je postao „pivski trbuh”). Ovde je u pitanju izraz koji je svakako potekao iz engleskog jezika (najverovatnije u drugoj

deceniji dvadesetog veka), a onda je polako počeo da se prihvata i u drugim kulturama/ jezičkim sredinama. Termin je uobičajen i u srpskom a, vidimo ovde, prihvaćen i u japanskom jeziku. Zanimljivost kod ovog izraza je da je samo jedan element složenice pozajmljen iz engleskog jezika (“*bīru*”), dok je sam izraz za trbuh tradicionalan (“*hara*”). Takvu kombinaciju pozajmljenice i domaćeg izraza, bar kod ovog primera, u našem jeziku ne nalazimo. U svakom slučaju, metaforično značenje ponovo je nastalo povezivanjem fizičke i fiziološke činjenice sa apstraktnijom strukturom. Povećanje trbuha koje neminovno nastaje prilikom čestog konzumiranja piva stvorilo je “vezanu frazu” (tj. uobičajen izraz) za svaki vid malo “povećanog” trbuha, možda čak i u situaciji u kojoj isti nije nastao usled preterivanja sa alkoholom.

腹を立てる *hara wo tateru* (eng: To take offense, to take offence, to get angry, to lose one's temper; srp: uvrediti se, naljutiti se, izgubiti strpljenje). Bukvalno, nekome se “podigne stomak” u određenoj situaciji koja ga iritira. Adekvatna sintagma u srpskom je slična (“okreće nam se želudac od nečega”), te je ponovo vezana za abdominalno područje. Čak i nešto bliže “popelo mu/joj se” je izraz koji se u nekim dijalektima srpskog koristi kada je nekome “muka od nečega”. Poreklo izraza opet je u telesnom iskustvu, koje je u datom slučaju možda malo više introspektivno. Naime, kod ljutnje teško da može doći do primetnog pokreta stomaka, kao u prethodna dva izraza. No, sam osećaj koji se stvara kod govornika u datoj situaciji izgleda je bio dovoljan da se i u japanskom formira ovakav metaforički izraz.

目つきで、あなたが、腹を立てたということがわかる。 *metsuki de, anata ga, hara wo tateta to iu koto ga wakaruru* (eng: By the look on your eyes, I sense that you have gotten your back up; srp: bukvalno: Po pogledu znam da si ljut ili Na osnovu izraza tvojih očiju znam da si ljut, ili, još bukvalnije, Na osnovu načina na koji me gledaš vidim da ti se podigao stomak). U ovom primeru, ponovo nalazimo izraz iz prethodnog paragrafa, s tim da se sada ne radi o govornikovoju introspekciji, već o slušaočevoj interpretaciji (gde slušalac na osnovu vizuelnih stimulusa zaključuje šta se desilo sa govornikom, te upotrebljava odgovarajući izraz).

腹が立つときは、10までかぞえなさい。 *hara ga tatsu toki ha, 10 made kazoe nasai* (eng: When angry, count to ten; srp: Kad si besan, izbroj do deset, ili, bukvalno, kad ti se podigne stomak, izbroj do deset). Brojevi predstavljaju zanimljiv material za analizu, i njima se svakako treba baviti u daljim istraživanjima. Ovde je u pitanju izraz koji je očigledno identičan u tri jezika od značaja u ovom radu (japanski, engleski, srpski).

別腹 *betsu bara* (eng: said of a person able to continue eating (e.g. dessert) after a large meal (lit: separate stomach); srp: zaseban stomak (koristi se kad god neko kaže da se prejeo i da odbija desert). U ovom primeru nalazimo više faktora koje bi valjalo analizirati. Najpre, na nivou konceptualne strukture, ideja da postoje “dva” stomaka, a ne samo jedan, zanimljiva je po sebi. Štaviše, kao da su u pitanju dva, na neki način, zasebna entiteta, koji kao takvi, jedan drugom “ne smetaju”. Naravno da su sagovornici svesni da nijedan od njih ne može da ima dva stomaka, ali u konceptualnoj strukturi sasvim je prihvatljivo da se jedan mentalni entitet veštački “podeli” na dva “sektora”, od kojih će jedan biti prikladan za glavno jelo, a drugi za dezert. Radi se o svojevrsnoj konceptualnoj integraciji, koja bi mogla da se objasni različitim postupcima u kognitivnoj lingvistici (možda baš i tzv. Teorijom “blending”-a, Fokonjea i Tarnera, & Turner, 2002) Fauconnier. U širem pragmatikom smislu, zanimljiv je i socijalni kontekst u kome se data konstrukcija upotrebljava – obed u kome se od domaćina očekuje da nudi gosta dezertom čak i ukoliko je gost zaista sasvim sit. Možda bismo ovo mogli da dovedemo u vezu sa činjenicom da se u Japanu za dezert obično služe “wagachi”, tradicionalni kolači napravljeni od slatkog pasulja, sa minimalnom količinom šećera, dakle i kalorija. Zaista, koliko god da se gost najeo, ovakav kolač neće znatno da opteretiti organizam. Samim tim, ovo stvara dodatnu motivaciju da se upotrebi metafora kao u gornjem izrazu.

甘い物は別腹 *amai mono ha betsu bara* (eng: there's always room for dessert, lit: there's another stomach for dessert; srp: slatko ide u poseban stomak). U pitanju je

gotovo identičan primer kao u prethodnom paragrafu, pa ga ovde posebno nećemo analizirati.

あの人は口と腹が反対だ。 *ano hito ha kuchi to hara ga hantai da* (eng: He says one thing and means another; srp: on jedno misli, drugo priča, bukvalno: Usta i stomak su mu različiti). Nešto slično postoji i u srpskom jeziku, u kome ponekad možemo da prekorimo sagovornika ukoliko tvrdimo da u tome što govori ne postoji “veza” između jezika i mozga (“to što pričaš nema veze s mozgom”). Zanimljivo je, ipak, da se u japanskom u ovom kontekstu radije koristi leksema za stomak. Ponovo bi kognitivna lingvistika mogla da ponudi objašnjenje za ovu vezu. Stomak zauzima centralni deo tela, a slikovna šema kaže da je ono što je u centru “važno”, dok je ono što je na periferiji “manje bitno”. Na taj način, izraz koji dolazi “iz stomaka” (moguće i u srpskom) svakako je pravi, iskren i dubok. Ukoliko se, pri govoru, “stomak”, ne slaže sa “ustima”, dobijamo kontradikciju, čija dalja konceptualna intepretacija ne ide u prilog moralnim kvalitetima date osobe. Uopšte, kontradikcija u istovetnoj konceptualnoj strukturi gotovo uvek ima negativnu konotaciju.

もう私の腹は決まっている。 *mō watashi no hara ha kimattēru* (eng: I've made up my mind; srp: bukvalno, Moj stomak je već odlučio. Ja sam već doneo odluku). Ako “stomak” odlučuje, tu se pre radi o “instinktivnoj”, “prirodnoj” odluci, u kojoj se nismo oslanjali samo na intelektualne sposobnosti, već i na mnoge druge faktore (možda zrelost, iskustvo, ali pre svega “osećaj”). Kao i u prethodnom primeru, stomak kao “centralni” deo ljudskog tela ponovo preuzima ulogu “važnog moderatora”, kome “prepuštamo” glavnu ulogu pri donošenju odluka. U takvom kontekstu, konotacija je sasvim sigurno pozitivna, a “stomak” postaje ključni element ne samo našeg tela, već i celokupne ličnosti. U engleskom su slične fraze relativno česte (“He hasn’t got the stomach/guts to do it”).

腹を割って *hara wo watte* (eng:frankly; srp: Iskreno. Bukvalno, premda je jako teško prevesti: Odvojiti, preseći stomak na dva dela). Možda će primer bolje da se razume ako je dat u kontekstu:

彼とは一度腹を割って話したいと思っています。 *kare to ha ichido haraowatte hanashi tai to omottēmasu* (eng: I want to talk frankly with him; srp: bukvalno, Ja želim da on i ja jednom razgovaramo odvojivši, isekavši stomake). Značenje bi verovatno bilo da se nešto “raščisti”, “razluči”, tj. da konačno znamo “šta je šta”. Kao da je neophodno podeliti, razdvojiti stomak na dva dela kako bi postalo jasno o čemu se zapravo razgovara. Veza između podele entiteta na delove i “razjašnjavanja situacije” može se naći i u zapadnom, često nešto više analitičkom, kontekstu. U srpskom obično, doduše vrlo kolokvijalno, “iseckamo materiju na sitna crevca” kako bismo nekome bolje objasnili o čemu govorimo. Sličnih izraza ima i u drugim jezicima, što može biti predmet interesovanja budućih studija.

男腹 *otoko bara* (eng: woman who has borne only male children; srp: majka koja je radjala samo mušku decu). Vrlo zanimljiv izraz u kome “muškarac” i “stomak” zajedno daju majku! No, ovde je u pitanju samo majka koja je rodila isključivo mušku decu. Rađanje ženskog deteta bi, u ovom kontekstu, zahtevalo drugačiji izraz. U Japanu još uvek vladaju relativno tradicionalne vrednosti. Jedna od njih jeste i rođenje muškog deteta: gornji izraz samim tim treba shvatiti kao kompliment za ženu. Veza između ovakve sociolingvističke upotrebe i kulturoloških vrednosti posve je jasna.

茶腹も一時 *cha bara mo ittoki* (eng: Anything is better than nothing; srp: bolje i čaj u stomaku, u konotaciji - nego ništa, što se i ne pominje). Srpski ekvivalent je “bolje išta nego ništa”. Dakle, bićemo manje gladni ako makar popijemo malo čaja. Stomak je i fiziološki sud u koji se unosi tečnost i hrana. No, konceptualni okvir “suda” (container) značajan je za izgradnju mnogobrojnih apstraktnih izraza u raznim jezicima. Ovde se fizičko ispunjenje stomaka metaforički preslikava na zadovoljenje i drugih, apstraktnijih

potreba. U pitanju je lep primer celokupne veze: od šematske strukture, izazvane telesnim reakcijama, preko bukvalnog, do sasvim metaforičnog izraza.

物言わねば腹膨る *mono iwanuba harafukuru* (eng: Feel uneasy if something is left unsaid; srp: bukvalno, Ako nešto ostane neizrečeno stomak otekne, udeblja se (mi kažemo, izbaci to iz sebe, ispljuni - eng. spit it out!) – U ovom primeru, stomak ponovo preuzima ulogu “suda”. No, još jednom, u njemu se ne nalazi samo hrana već i znatno apstraktniji entiteti, različita nezadovoljstva, frustracije i neprijatnosti, za koje bi Frojd rekao da ih “potiskujemo”. Dakle, sve to puni naš stomak, i ukoliko ga nekako ne “izbacimo” iz sebe, to će sve “ostati” u stomaku. Odatle i dodatna debljina i oticanje koji samo mogu napraviti dalje probleme. “Nadimanje” stomaka tako može biti i sasvim metaforično, a ne samo bukvalno.

腹切り *harakiri* (eng: ritual suicide, harakiri; srp: ritualno samoubistvo, hara-kiri, bukvalno, iseći stomak). Ovaj izraz je internacionalizam, te se kao takav odomaćio faktički u svim jezicima. Harakiri se, dakle, koristi bez prevoda. Slično se odnosi i na drugi “međunarodne” japanske lekseme, kao što su karate, džudo, aikido....

Ritualno samoubistvo kompleksan je fenomen koji je jako karakterističan za japansku kulturu. On predstavlja iskupljenje, tj. “spiranje sramote” koje oseća ratnik (kasnije i poslovni čovek) zato što je izneverio svog gospodara, tj. nije ispunio povereni mu zadatak. Taj čin je čin časti, a ne sramote (kao u hrišćanstvu) i, kao takav, on se mora zaslužiti. Dakle, samoubistvo bez dozvole gospodara, tj. šoguna, nije socijalno prihvatljivo. Naprotiv, to je osuda za buduće generacije. Opet, ukoliko pojedinac dobije dozvolu da izvrši samoubistvo, on time ne skida ljagu samo sa sebe lično, već i sa svog imena, čime i njegovi naslednici bivaju oslobođeni krivice, tj. osude.

3.2.3.6 Otelovljenje u svakodnevnom jeziku: delovi ljudskog tela kao izvornici univerzalno validnih metafora: grudi

少し走ったら胸がドキドキした。 *sukoshi hashittara mune ga dokidoki shita* (eng: I felt my heart pound after running a little; srp: Kad sam malo potrčala grudi su mi kucale). U ovom primeru zanimljivo je to što kucaju grudi, a ne srce. Ponovo nalazimo nekoliko metaforčnih elemenata: najpre, proširenje značenja, gde se element koji zaista kuca (srce) proširuje na veći entitet (grudi). Dalje, onomatopejična reduplikacija (doki-doki ドキドキ) kao da i fizički ukazuje na to šta se zaista dešava sa datom osobom.

Konačno, mentalno stanje opisuje se pomoću fiziološke reakcije koja ga obično prati – dakle, samo kucanje srca (prošireno – grudi) ukazuje na nečije uzbuđenje. U ovom slučaju lepo vidimo kako i relativno jednostavan izraz može da ima kompleksnu konceptualnu interpretaciju. (Kad se neko čeka, čak možda sa čežnjom, upotrebiće se identičan onomatopejični izraz).

彼女は胸をドキドキさせて、その手紙を読んだ。 *kanojo ha mune o dokidoki sasete, sono tegami o yonda* (eng: She read the letter with her heart beating fast; srp: bukvalno, Pročitala je pismo, a grudi su joj se razlupale). Ponovo imamo sličnu metaforizaciju, u kojoj lupanje srca, tj. grudi ukazuje na povišen emocionalni tonus. U datom primeru zanimljiva je i gramatička konstrukcija. Upotrebljen je kauzativ, gde su joj se, bukvalno, grudi “razlupale”. Kao da je ona sama naterala svoje grudi da to počnu da rade.

胸に浮かぶ *mune ni ukabu* (eng : to come to mind, to pop into one's head; srp: pasti na pamet, dobiti ideju). Potpuno isti izraz se koristi i za GLAVU 頭に浮かぶ . Zanimljivo je da ideja može jednako da “padne” na glavu, ali i na grudi. Obe metaforične

konstrukcije znače gotovo isto (“sinulo mi je”, “palo mi je na pamet”), no upotreba grudi u ovom kontekstu čini se karakterističnom za japanski kulturološki okvir.

万感胸に迫る *ban kan mune ni semaru* (eng: A thousand emotions crowd in on me; srp: 10000 emocija mi je pritisnulo grudi). Pritisak podrazumeva upotrebu sile, a odnosi sila značajan su motivacioni faktor za neke škole u kognitivnoj lingvistici (pre svih Talmi, dinamika sila, Talmy 2000). U pogledu konceptualne analize metafore, fizički pritisak na grudi ovde se izjednačava sa mentalnim pritiskom, gde je količina emocija toliko velika da postaje, čak doslovno, “neizdrživa”.

鳩胸 *hato mune* (eng: pigeon breast, pigeon chest; srp: pileće grudi). Čini se da je ovaj izraz identičan u različitim kulturološkim i jezičkim okvirima. I u njemu, sličnost između fizičkog izgleda goluba ili pileta i ljudskog bića sa datim poremećajem predstavlja motivaciju za upotrebu metafore. Naravno, sama mogućnost da se napravi analogija po sebi predstavlja jako kompleksan kognitivni zadatak, o čemu se puno raspravlja u kognitivnim naukama poslednjih godina.

胸を打つ *mune wo utsu* (eng: to be touching, to be moving; srp: bukvalno, udariti grudi; biti dirnut). Kada nas nešto “udari” u grudi, onda smo emotivno “pokrenuti”. I u srpskom često kažemo “Pogodila me pesma”. Slično kao u gornjem primeru, dinamika sila preslikava se sa fizičkog na apstraktni domen. Emocije se “izazivaju” (eng. trigger), “pojavljuju”, “pritiskaju” nas, toliko da se ponekad ne mogu “izdržati”. Ovde je u pitanju jednokratni “udarac” koji naglo “izaziva” promenu raspoloženja. Svi izrazi u navodnicima su metaforični i mogu se dovesti u vezu sa odnosima sila. Javljaju se u većini kultura i poznatih jezika.

胸が痛む様な出来事 *mune ga itamu you na dekgoto* (eng: painful incident; srp: incident veliki toliko kao da grudi bole). Konačno, posledica “velikih stvari” može da bude i “bol u grudima”. Kao da ne postoji intenzivniji bol koji možemo da doživimo nego onaj u grudima. Samim tim, svaka emotivno uzbudljiva situacija, bilo pozitivna

bilo (kao ovde) negativna, može da rezultira takvim bolom. Još jednom, fizički bol preslikava se na mentalni bol, a fizički pritisak na emocionalni, čime se gradi metafora. I u srpskom, ponekad, upotrebljavamo sličan izraz, po kome nam se “grudi cepaju” (gde je bol implicitna, ali neumitna posledica jednog takvog “dejstva sila”).

Zbog primera navedenih u prethodna tri potpoglavlja, a kojih svakako ima u posve različitim jezicima, kognitivni lingvisti danas često prihvataju tezu o tome da svi apstraktni pojmovi potiču iz ljudskog tela (embodiment). Autori kao što je Kevečeš (Kövecses, 2002: 16-20, *Metaphor*, Oxford University Press) govore i o sledećim tipičnim izvornim i ciljnim domenima: zdravlje i bolest, životinje, biljke, zgrade i konstrukcije, mašine i alati, igre (naročito sportske), novac i poslovne transakcije, pripremanje hrane, toplota i hladnoća, svetlost i tama, fizičke sile (gravitacija, magnetizam, i sl.) i pokreti. Sa druge strane, tipični ciljni domeni su emocije, želje, moral, misli, nacija, politika, ekonomija, međuljudski odnosi, komunikacija, vreme, život i smrt. Ovo može da se ilustruje velim brojem izričaja, poput funkcionisanje društva, doći će vreme, beba tek što nije stigla, vratiću ti milo za drago. Bez obzira da li prihvatamo ili ne prihvatamo čvrst Lejkofov stav da gotovo svi ovi odnosi mogu da se svedu na metaforičnu ekstenziju ljudskog tela, konstatujemo da je po konceptualnoj teoriji metafora jednosmerna: izvorni domeni uvek su relativno konkretni, dok su ciljni domeni relativno apstraktni. Ovo puno govori i o svrsi metafore: da nam pomogne da transcendiramo čulno i dosegnemo apstraktno.

Što se sistematizacije tiče, u ranoj fazi ovi autori klasifikovali su metafore uglavnom u četiri vrste: orijentacione metafore (npr. SREĆNO je GORE, TUŽNO je DOLE, Izgledaš potonulo), materijalne (ontološke) metafore (UM je MAŠINA, Radi mu mozak kao kompjuter), sadržinske metafore (VIDNO POLJE je POSUDA, Imaj me u vidu) i personifikacione metafore, u koje spadaju i metonimije (INFLACIJA je PROTIVNIK, Borićemo se protiv inflacije svim sredstvima). (Po Antović, 2009). Sličnu klasifikaciju nalazimo i kod japanskih autora, o čemu govorimo u analitičkom delu ovog rada.

3.2.4 Pojmovna metafora u japanskom: sportski registar

Evo još nekoliko karakterističnih metaforičnih izraza iz našeg korpusa, ovoga puta ne nužno u vezi sa konceptualizacijom delova tela:

〔読売2002年・1月・14日〕

殻破った！19歳・高松

殻を破る probiti ljusku(od jajeta, školjke...)

Dati izraz mogao bi se prevesti kao „*probiti ljusku jajeta*“. Jedno od uobičajenih elemenata ishrane širom sveta, jaje se odomaćilo u različitim jezicima i poslužilo za izgradnju desetina tipičnih metaforičnih i idiomatskih izraza. Setimo se samo engleskih idiomatskih konstrukcija poput „*an egg on one's face*“ (bukv. “jaje na nečijem licu“, tj. osramoćenost zbog greške koju je neko napravio), „*lay an egg*“ (bukv. „snesti jaje“, tj. doživeti fijasko, npr. na predstavi, tokom koncerta i sl.), „*to have all one's eggs in the basket*“ (bukv. „čuvati sva jaja u jednoj korpi“, tj. imati samo jednu priliku za napad, za iznošenje svoga stava i sl). Tako i ovaj izraz na japanskom, koji bukvalno znači „probiti ljusku jajeta“ prilično intuitivno prenosi ideju koja se može izraziti mučenjem mladunca da izađe iz ljuske i postane odrasla životinja – mučiti se, prevazići neki problem, teškoću. Dakle, kada neko vidno napreduje u privatnom, a naročito profesionalnom, životu, za njega će se često reći da je „*probio ljusku*“. Po konceptualnoj teoriji metafore, „probijanje ljuske jajeta“ kao konkretan izvorni domen ovde se preslikava na apstraktnu ideju „napredovanja“, koja predstavlja ciljni domen. Solidan srpski prevodni ekvivalent

u ovom kontekstu mogao bi da bude glagol „ispileti se“, koji prenosi gotovo identičnu metaforičnu poruku.

Bitna kulturološka napomena kod upotrebe ovog primera bila bi ta da Japanci, kao uglavnom rezervisana nacija, nikad neće da iskoriste ovaj izraz da ukažu na sebe. Dakle, osoba koja bi sama tvrdila da se „ispilila“ u vezi sa određenim problemom, ne bi bila prihvaćena u širem japanskom kulturološkom kontekstu. Ovakav izraz se, dakle, koristi *isključivo kada su u pitanju druge osobe*, kao ohrabrenje ili pohvala što je, uostalom, i šire gledano karakteristično za japansku kulturu.

U ovom primeru, devetnaestogodišnji Takamatsu (koji je inače dobar borac, ali bez rezultata na takmičenju, napokon je pobedio, prevazišao teškoću)

Kad bi smo to isto rekli bez metafore, bilo bi

19歳の高松選手、やっと試合で結果を出せた。

Devetnaestogodišnji džudista, Takamatsu je napokon imao dobre rezultate na takmičenju.

Bukvalno rečeno, čini nam se da se u ovom primeru devetnaestogodišnjem sportisti napokon „*otvara put*“.

[やっと道が開けた感じ]. 道が開ける - pronaci put, način. 感じ - osećaj, utisak

Ova metafora je najrodnija prethodnoj; interesantno je i to što se kod nas potpuno isto kaže, a slična konstrukcija postoji i u engleskom. Naime, metafora „pređenog puta“ predstavlja jednu od najčešćih metaforičnih konceptualizacija ponuđenih u Lejkofovom i Džonsonovom sistemu. Moguće je da vodi poreklo od proto-konceptualizacije vremena kao prostora (što se moglo desiti još u ranoj fazi razvoja čovekovih simboličko-rekurzivnih, dakle i jezičkih, sposobnosti, možda pre čitavih 50.000 godina), a ova se dalje proširila na gotovo sve jezike i mnogobrojne ciljne domene. Premda je „usmerenost pređenog puta“ stvar kulturološkog obrasca, kod koje je nemoguće univerzalno tumačenje (postoje narodi kod kojih, npr, budućnost stoji „pozadi“, a prošlost je „napred“), čini se da je metaforizacija različitih percepata iz spoljašnjeg sveta kroz prizmu kretanja fenomen karakterističan za mnoge kulture. Tako proticanje reke utiče, na primer, na proticanje vode, puta, šumova, muzičkog „toka“, i

vekova. Slično tome, mladi sportista koji je „prešao određeni put“ (izvorni domen) zapravo je osoba koja je „obavila određeni zadatak“, tj. „vidno napredovala“ (ciljni domen). Dakle, ova metafora nikako nije karakteristična samo za japanski diskurs.

U vezi sa ovom problematikom, možda je na ovakvom mestu uputno da iznesemo da zaista ima i još nekih metafora koje su identične u srpskom i japanskom, premda se većina primera iz našeg korpusa ne nalazi u oba jezika. Preklapanja obuhvataju nekoliko primera. Recimo, dok mi kažemo „naježio sam se“, Japanci kažu kokošja koža 鳥肌, u stvari, kada je nama hrapava koža, mi kažemo guščija koža (u engleskom se koriste slične konstrukcije kao kod nas, up. *gooseflesh*, *goose pimples*).

〔日本経済2008年・11月・4日〕

初ゴール、はつらつと

Interlud – televizijska reklama

U vezi sa sportskom terminologijom i prenesenim značenjima, ponekad je dobro obratiti pažnju i na televizijske reklame. Naime, u njima se na prilično živopisan način, paralelnom upotrebom teksta i pokretnih slika, postiže željeni referencijalni efekat. Ovakvo „dvostruko“ dejstvo samim tim snažno utiče na gledaočevu/slušaočevu interpretaciju vanjezičkog događaja.

S tim u vezi, zanimljiv je primer za poznato energetske piće *Oronamin C*. Imena takvih pića po sebi uglavnom imaju nazive sa jakim referencijalnim asocijacijama. Ekvivalent u Velikoj Britaniji bi, na primer, bio *Vitamin Water*, u Sjedinjenim Državama *Gatorade*, a kod nas, možda *Guarana*. Prvi koncept spaja vitamine i vodu u jedinstvenu konstrukciju, čime se dobija jednostavan pojmovni amalgam (v. Fauconnier and Turner, 2002, takođe i Rasulić, 2004). Na sličan način drugi povezuje energiju jednog aligatora i uobičajeni sufiks za bezalkoholna pića (*lemonade*, *gingerade*...), dok se treći, u poznatom maniru, poziva na „moćnu energiju prirode“. Japanski primer čini se još zanimljivijim jer se poziva na poznate kulturološke koncepte, gde se često u samoj televizijskoj reklami pojavljuje najpoznatiji japanski sportista za dati period koji

savetuje publiku da obavezno konzumira ovakvo piće u trenucima kada joj je neophodna dodatna energetska injekcija. Kako vreme prolazi, konkretan sportista će se promeniti, ali će koncepcija reklame ostati ista. I tako već više od dvadeset godina.

U reklami se koristi čuvena fraza *hatsuratsu Genki*, što bi jednostavno značilo *zdravo, Genki*. U običnom govoru, ovakva konstrukcija se ne koristi, već se čini da je izraz opšte poznat upravo zbog upotrebe u reklami. Dakle, premda niko neće da kaže „zdravo“ na taj način, neobičan izraz izaziva jaku asocijaciju upravo zbog kulturnog konteksta nametnutog preko masovnih medija u poslednjih dvadesetak godina.

Dalje se ovaj metaforični konstrukt koristi za izgradnju još složenije strukture, kao u gore navedenom primeru. Pokušaj prevoda izraza glasio bi: „*Kada daš prvi gol, kao da si popio limenku Guarane (Red Bull-a)*“. Drugim rečima, sama činjenica da je došlo do prednosti na utakmici deluje kao vitaminski napitak, tj. okidač koji igračima daje snagu da nastave i budu još bolji. Izgleda da i na ovom mestu dolazi do izgradnje pojmovnog amalgama, gde se asocijativno znanje o osvežavajućem piću stapa sa uspehom u sportskom događaju i gradi novu, složenu značenjsku konstrukciju. U psihološkom smislu, prvi gol jednak je *Oronaminu C*.

〔日刊切抜き 体育スポーツ2008年5月号〕

1点重く、流れ乗れず 川崎 – 1 POEN (GOL) tesko pada Kawasakiju, ne mogu da uzjašu talas (流れ - struja、乗れる – popeti se, jahati)

Predlog prevoda ove konstrukcije bio bi *da prvi gol (tj. poen) teško pada Kavasakiju, budući da zbog toga on i saigrači ne mogu da „uzjašu talas“, tj. krenu sa pobedonosnom serijom.*

Konstrukcija je zanimljiva samim tim što ni u prvom delu srpske verzije prevoda nismo mogli da izbegnemo metaforični, ili makar metonimijski, koncept: gol koji „teško pada“ Kavasakiju ukazuje na klasičnu lejkofovsku konceptualizaciju dimenzije gore-dole (v. Rasulić, 2002). Izgleda da je u zapadnoj kulturi svako „uzdizanje“ povezano sa

pozitivnim, a svako „propadanje“ sa negativnim konotacijama. Ako prihvatimo interpretaciju koje nuda Lejkof i Džonson (Lakoff and Johnson, 1999), a, u poslednje vreme, takođe i Gibs (Gibbs, 2006), da je svaka izgradnja metafore samo vid proširenja našeg fizičkog doživljaja sopstvenog tela, onda bismo mogli tvrditi da „uzdizanje“ asocira na mladost, rast i razvoj, a „propadanje“ na starenje, u krajnjoj liniji smrt, te da ova konceptualizacija vodi poreklo od takvih iskustvenih činjenica. Kako god, i drugi deo izraza, u kome se govori o sposobnosti da se „uzjaše talas“ takođe je zanimljiv za analizu. Ovaj primer može da se izdvoji od ostalih koje smo do sada analizirali po tome što su *i izvorni i ciljni* domen preuzeti iz sportske terminologije. Naime, „*jahanje talasa*“ je i samo metaforični konstrukt, budući da se jahanje odnosi na životinje, poput konja, a ne prirodne pojave kao što su talasi. Dalje, ova primarna metafora sada se prenosi na sekundarnu, složeniju, u kojoj se već metaforični izraz koristi za dalju metaforizaciju. „*Uzjahati talas*“ u ovom kontekstu znači, otprilike, „uhvatiti zamajac“ (takođe metafora), tj. iskoristiti pobednički duh, mentalitet, ili energiju kako bi se nastavilo sa pobedonosnim nizom – postigao još neki zgoditak i na kraju izvojevala (sic!) pobjeda.

Glavni naslov

堅実 G大阪、初優勝

堅実 steady; solidan, siguran, pouzdan

Jednostavan prevod ponuđene rečenice bio bi da je „*Pouzdana Ganba Osaka, prvi put šampion*“. Opet, izgleda da takvim prevodom nismo uspeli da prenesemo suptilnije značenje konstrukta kojim se iznosi ideja da je Osaka osvojila titulu na *miran, čvrst* ili *lagan* način (engl. *steady*). Kako god da prevedemo dati epitet, on ne može a da ne preuzme metaforičnu funkciju. Izvorni domen je ovde sasvim fizička osobina, koja bi se ticala konkretnog čvrstog predmeta, dok je ciljni domen, kao i uvek, apstraktan i odnosi se na „čvrstinu pobjede“, tj. *način* na koji je konkretan tim došao do šampionske titule.

Možda i ontološka, „makro“ metafora, *tekstura* je inače čest način da se konkretno i apstraktno povežu u jedinstvenu konceptualnu sliku.

「攻撃の川崎」を完封 [Ofanzivni Kawasaki] savršena blokada

完全に封じる — perfektno blokirati

Pokušaj prevoda: „*perfektni intercept*“, možda „*savršeno uklizavanje*“. Radi se o konstrukciji koja i u srpskom prevodu ima, bar delimično, metaforično značenje: uklizavanje je preneseno iz jednog sportskog domena (klizanje) u drugi (fudbal). Zanimljivo je, ipak, da je u japanskom jeziku metaforičnost datog izraza nešto jača nego u srpskom. Ovde se, dakle, koristi izraz čiji je najbolji prevodni ekvivalent englesko „*intercept*“, što primarno znači „*presretanje*“. Da li je u pitanju previše bukvalan prevod na engleski, ili još jedna „ratnička“ metafora, kojom se ukazuje na neke karakteristike japanskog mentaliteta, ostaje otvoreno pitanje. Opet, posmatranje sporta kao simboličkog „ratovanja“ svakako nije savremena tendencija i nije tipično samo za Japan i Japance. Neretko ćemo čuti da su sportska nadmetanja „pravi ratovi“, koji se odvijaju u „gladijatorskim arenama“, i sl. Možda je u pitanju istorijski razvoj sporta koji je ostavio traga u metaforičnoj konceptualizaciji. O ovom pitanju mogli bismo da raspravimo u nekoj budućoj studiji, iz više dijahronijske perspektive.

Naredni primer zanimljiv je manje sa stanovišta metafore i konceptualizacije, a više po pitanju arbitrarnosti jezičkih znakova, problema o kome se raspravlja još od Platonovog *Kratila*.

Osaka pobedila Kawasaki 1:0

前半 G大阪 0 – 0 川崎 (フロンターレ)

後半 1 – 0

結果 勝ち 1 – 0 負け

3バックへの変更生きる

Najpre je interesantna konceptualizacija po kojoj odbrana može da bude „mrtva“ ili „živa“. Radi se o još jednoj klasičnoj metafori, svakako kroskulturalnoj, gde život i smrt funkcionišu kao tipični izvorni domeni za postojanje ili nepostojanje uspeha u nekom poslu koji se obavlja. U konkretnom slučaju, uspešno obavljena sportska aktivnost (odbrana) bila je „mrtva“ sa četiri igrača u odbrani, ali postaje mnogo „življa“ sa tri. Verovatno se radi o činjenici da tri igrača u novoj formaciji imaju mnogo veću mogućnost da se kreću, te time i dinamičnije obavljaju poverene im zadatke od strane trenera. Odatle i izraz koji znači „biti živ“ (engl. *to be alive*). Dakle, promena formacije sa četiri na tri igrača predstavljala je dobar taktički potez.

Vezivanje pojmova „života i smrti“ za apstraktni koncept kretanja ili pokretljivosti takođe je prilično često u metaforizaciji, kako u japanskom, tako i u srpskom i engleskom jeziku. Setimo se samo „žive muzike“, „mrtve atmosfere na proslavi“, „umrtvljenom ritmu igre“ (takođe iz sportskog žargona) ili „živoj dinamici rasprave“. Slično tome, u engleskom, javljaju se izrazi poput „*live performance*“, „*dead-end*“ ili „*a deadly strike*“ (ponovo iz terminologije sporta). Čini se, dakle, da ova vrsta metaforizacije ima donekle univerzalnu osnovu i da nije karakteristična samo za japanski jezik.

バック – defense, odbrana

変更 – change, promena

生きる – to live, to exist, živeti, postojati

U ovim primerima zanimljiva je konceptualizacija samog broja tri, tj. odluka japanskih izvornih govornika da u nekim situacijama upotrebe japansku leksemu za ovaj broj, a u nekim drugim – pozajmljenicu iz engleskog. Naime, kada u fudbalu u napadu imamo tri igrača, Japanci neće reći SAN bakku ili san toppu(bakku = back, tj.

odbrana; toppu=attack, napad, no, za napadače se ne kaže *attack* već *top*). Izvorni govornik će pre reći *SURĪ-bakku* i *SURĪ-toppu*. Dakle, iz engleskog je preuzeta čak i leksema za broj tri (*three*), prebačena u morfofonetski sistem japanskog jezika (uključujući i silabička svojstva – *suri*), i zatim je izgrađena svojevrsna složenica.

Pravilo bi onda bilo jasno: u sportskoj terminologiji, osim metaforične zasnovanosti termina, brojeve koji označavaju formaciju u napadu ili odbrani treba preuzeti iz engleskog jezika. No, izgleda da to nije uvek slučaj:

スリーバック ; スリートップ (suriibakku; suriitoppu) srp: tri igrača za napad ; tri igrača za odbranu

三グループ, ovde vidimo da se ne kaže SURĪ GRŪPU. Naime, u poslednjem primeru, pozajmljenica koja vodi poreklo od engleskog *group* (gurūpu) ne kombinuje se sa verzijom engleskog broja *three* (*suri*), već se zadržava japanska leksema za broj tri (*san* 三). Dakle, poslednja složena reč čita se kao SAN GURŪPU, svojevrsna mešavina izvornog i pozajmljenog termina.

Ovakvi primeri iznova nam ukazuju da je čvrste zakonitosti u jezičkom sistemu obično veoma teško pronaći. U nekim slučajevima se, dakle, koristi japanski, a u nekim engleski termin, no nije sasvim jasno kada treba upotrebiti koji. Ne možemo, dakle, utvrditi nikakvu zakonitost, a dalja istraživanja (pre svih psiholingvistička kojima bismo testirali intuiciju izvornih govornika japanskog) mogla bi da nam ukaže na moguće rešenje ovog zanimljivog pitanja.

〔朝日新聞 2009年4月9日〕

川崎 ゴールの雨

Kawasaki – kiša golova

ゴールラッシュが幕を開けた。谷口、ジョニーニョ、中村、レナチーニョ。

得点者がすべて異なるのも、ゴールに貪欲な選手がそろそろ川崎らしさだ。

Počela je groznica golova. Taniguchi, Joninyo, Nakamura, Lenachinyo. Iako se golgeteri svi međusobom razlikuju, svi do jednog su gladni golova, to je Kawasaki.

ゴールラッシュ – gold rush (zlatna groznica) igra reči – groznica golova

幕を開けた - podigla se zavesa

幕を開けた – podići zavesu (predstava, opera, pozoriste)

ゴールに貪欲- gladni golova

貪欲 *donyoku* (NA adjective, pridev) (eng: avarice, greed, covetousness / raga (desire);

srp: željan, gladan) pr. 彼は知識に貪欲である *Kare wa chishiki ni donyoku de aru.*

(eng:He is acquisitive of knowledge; srp: On je željan znanja)

幕開け *makuake* (eng: the rise of the curtain, opening of play/ beginning , opening (festival, event, etc.); srp: podizanje zavesa, početak/otvaranje (festivala, događaja i sl)

suprotno od *makuake*# *makugire* (eng: fall of the curtain, last scene, end of act; srp:

spuštanje zavesa, poslednja scena, kraj komada) pr. それは幕切れの一瞬の出来事であ

った。 *Sore wa makugireno isshun no deki goto de atta* (eng: it happened just when the curtain was falling; srp: to se dogodilo baš u trenutku kada se zavesa spustila).

Ponudićemo jos jedan pr za *podizanje zavesa* その時幕はあきかけていた。 *sono toki maku wa aki kaketeita* (eng: The curtain was rising then; srp: tada se podigla zavesa)

Postizanje golova je glavni trenutak u fudbalu, koji, između ostalog, izaziva i veliki broj emotivnih reakcija kod publike. Nije, zato, čudno što se u takvim situacijama često koriste izrazi sa prenesenim značenjem koji treba da probude snažnu emotivnu reakciju kod publike. Ovde nalazimo izraze koji označavaju „*kišu golova*“ (sličan primer u srpskom možda bi bio *kiša metaka*), zatim pravu „*(zlatnu) groznicu golova*“,

golove koji *podizū zavesu*, te igrače koji su *gladni golova*. Čini se da su svi primeri intuitivno jasni izvornim govornicima srpskog jezika, no ipak bismo mogli da ih malo detaljnije analiziramo.

Kiša predstavlja čest izvorni domen u konceptualizaciji apstraktnih odnosa i označava, grubo rečenu, „veliku količinu“ i „intenzitet“ neke (prirodne) pojave. Nekoliko tipičnih idiomatskih izraza u engleskom jeziku koji ilustruju ovu tvrdnju mogli bi da budu *right as rain* (bukv. u pravu kao kiša, tj. potpuno u pravu), *come rain or shine* (bukv. po kiši ili suncu, tj. po bilo kakvom vremenu, u bilo kakvim okolnostima), *it never rains but it pours* (bukv. nikad samo ne pada kiša već pljušti, tj. dobre ili loše stvari ne dolaze same, već obično u velikom broju istovremeno). Slične japanske primere nalazimo u sledećim izrazima:

「拍手の雨」 - *hakushu no ame* (rain of applause; srp: kiša aplauza). Ovde se, dakako, ne radi o pravoj kiši, već o jasno metaforičnoj upotrebi. U srpskom mi ne govorimo o „kiši“ aplauza, ali se čini da je ova metafora prilično intuitivno razumljiva. Moguć solidan prevodni ekvivalent bio bi „*frenetičan aplauz*“ (ovaj pridev je stranog porekla, vodi poreklo od starogrčkog *phrenetikos* – mentalna bolest – ovo još jednom pokazuje koliko ima ukorenjenih metafora u našim svakodnevnim izrazima kojih, zbog dijahronijskih promena, često nismo ni svesni).

「血の雨」 - *chi no ame* (eng: rain of blood; srp: kiša krvi). Ovakav primer mogao bi se upotrebiti u kontekstu nekakvog ratnog sukoba. Ponovo, „kiša krvi“ nije izraz koji bismo normalno upotrebili u srpskom (ili engleskom) jeziku, ali i on označava da se određeni fenomen javlja u većoj količini nego što je to uobičajeno ili očekivano. U engleskom bi ekvivalentan izraz bio *bloodbath*, tj. „kupanje u krvi“, koji ima vrlo sličan skup referenata. Srpski prevodni ekvivalenti, *pokolj* ili, nešto bliže japanskom i engleskom izrazu, *krvoproliće* takođe ukazuju na sličan referencijalni okvir. Čini se da je ovakva metafora, sa kišom ili bez nje, ipak univerzalno razumljiva.

「鉄砲雨」 - *teppō ame* (eng: heavy rain; srp: strašna kiša). (鉄砲 *teppō* – pistolj). U ovom primeru imamo metaforu „nižeg nivoa“. Tj. dok je u gornja tri primera leksema za *kišu* upotrebljena metaforično (kao izvorni domen za veliki broj golova, frenetičan aplauz ili pokolj), ovde se misli *bukvalno* na kišu, a *pištolj* se koristi kao izvorni domen

koji metaforizuje *vrstu* kiše koja trenutno pada. Ortografski gledano, možemo najpre konstatovati da je i sam znak za kišu *ikoničan*, što bi moglo da nas vrati na poznatu platonovsku diskusiju o odnosu između znaka i njegovog značenja (Kratil) o kojoj smo diskutovali u magistarskom radu. Takođe, metafora kiše koja pada „kao iz pištolja“ ima jaku istorijsko-kulturološku dimenziju. Izraz, dakle, bukvalno znači „*kiša kao iz pištolja*“. Srpski konstrukt kiše koja „lije kao iz kabla“ ipak ne deluje kao sasvim adekvatan izbor za prevod ovog izraza. U srpskoj verziji, radi se o vrlo jakom pljusk. Kod japanskog izraza, pre će biti da su u pitanju padavine sa retkim, ali teškim kapima, koje prete da povrede ljude na zemlji jakim udarcima u glavu.

Još jedna stvar u vezi sa fenomenom *kiše* (i „kišovitih“ metafora) u japanskom tiče se teorijskog problema koji smo obrađivali u magistarskom radu: Sapir-Vorfove hipoteze. Naime, dok u nekim kulturama imamo više reči za sneg, crnu boju, vrste peska... čini se da u japanskom imamo puno reči za različite vrste padavina. Pitanje koje Sapir Vorfova hipoteza postavlja, naravno, i ovde ostaje otvoreno: da li veliki broj reči za različite vrste padavina ukazuje na mogućnost da Japanci *doživljavaju* padavine drugačije od govornika drugih jezika? Drugim rečima, da li je „japanski“ pogled na svet bar delimično determinisan specifičnostima japanskog jezika? Ostavimo ovu diskusiju za neku drugu priliku.

„Groznicica golova“ je višestruko metaforičan primer, a još i lepa manifestacija igre reči na granici između japanskog i engleskog jezika. Naime, gol „*gōru*“ transliterovaće se na japanski slično kao gold (zlatno) „*gōrudo*“. Rasshu će doći od *rush*, što je trka, žurba, vrev, ili „groznica“ na engleskom („groznica“ je zapravo srpski metaforični konstrukt, koga u engleskom nema, ali je izraz „zlatna groznica“ toliko ukorenjen da ga ovde možemo slobodno upotrebiti). *Gorru rashu* je, dakle, istovremeno i „zlatna groznica“ i „groznica golova“. Najpre je, dakle, uzeta svetski poznata sintagma iz tipično američkog istorijskog konteksta, prenesena u japanski morfofonetski sistem, te, usled specifičnosti tog sistema, postala podložna dvoznačnoj interpretaciji. Upravo ta dvoznačnost omogućila je i igru reči i metaforično razumevanje, gde je „groznica“ kojom se lovilo zlato u 18. i 19. veku u Americi izjednačena sa „groznicom“ sa kojom

se tragalo za zgoditkom u konkretnoj fudbalskoj utakmici. Ovaj višeslojan i dvostruko metaforičan primer takođe bi se najbolje objasnio savremenom teorijom konceptualne integracije Žila Fokonjea i Marka Tarnera, gde bi se dve slike, američkih lovaca na zlato i savremenih japanskih fudbalera, iz dva tzv. „ulazna“ prostora, efektno preklapile i stvorile „stopljen“ (blended) mentalni prostor u kome se nalaze japanski fudbaleri koji jure za zlatom, tj. pogotkom. Čini nam se da je ovaj primer jedan od najzanimljivijih koje smo pronašli u našem izabranom korpusu.

Konačno, igrači koji su *gladni golova*, takođe su relativno univerzalan metaforičan konstrukt. Fizička glad se, izgleda, u mnogim jezicima lako prenosi na različite vrste „mentalne“, „duševne“ ili „duhovne“ gladi (u izrazima poput „*gladan znanja*“ ili „*gladan duha*“). Ovo se, dalje, može elaborirati u različitim životnim, tj. referencijalnim kontekstima, uključujući i sportsku priredbu, gde je jedan tim, sasvim legitimno, „gladan“ golova, tj. nakon dužeg „posta“ (takođe metafora, tako tipična među srpskim sportskim komentatorima), spreman da konačno prekine „crnu seriju“ (još jednom) i počne da postiže golove.

3.2.4.1 *Interlud: jedna televizijska reklama*

U ovoj reklami radi se o proizvođaču *manju-a*, tradicionalnog japanskog kolača. U pitanju je poslastica sa spoljnim omotačem od pirinča i punjenjem od slatkog pasulja, omiljena u pojedinim krajevima ove daleke zemlje. No, dok se kod izraza poput *genki hatsu ratsu* jasno radi o „sloganu“ koji će razumeti cela zemlja, budući da se reklama emituje na televiziji već decenijama, u ovom slučaju pre će biti da je reč o lokalizmu, koga će razumeti manji broj ljudi, pre svega iz prefektura Saitama. Već i samim vizuelnim izgledom, spot asocira na tradiciju, budući da prikazuje potok koji prolazi kraj bambusovog lista. Kao da i sama ikonografija ukazuje na to da ovaj proizvod postoji stotinama godina, na neki način, onoliko koliko i sam Japan. Kada zatim spiker kaže „*umai, umasugiru*“, (ukusno-najukusnije, preukusno), primamljivost datog proizvoda za potencijalne kupce samo se dodatno povećava. Mogli bismo da konstatujemo da se i u ovom primeru radi o instanci konceptualne integracije, gde se

pokretne slike i prateće reči stapaju u jedinstvenu metaforu kojom se gradi snažan referencijalni efekat.

十万石饅頭, 十万石 まんじゅう je ime tradicionalnog japanskog kolača (*wagashi* 和菓子) *jūmangoku manjū*

十万石 = 18 039 m³ ovo je isto sto i koku, mera za porinac u Edo jidai (o ovome detaljno sledi nešto detaljnije objašnjenje) 石:

Koku je jedinica mere za količinu pirinča, jednaka mernoj jedinici haku od deset kubika. *Koku* je originalno bio definisan kao količina pirinča, dalje, ovaj termin je istorijski određen kao količina pirinča koja je dovoljna da se za jednu godinu nahrani jedna osoba, dok je *masu* merna jedinica koja određuje količinu pirinča dovoljnu da se njom zadovolje dnevne potrebe pojedinca za hranom. *Koku* pirinča teži oko 150 kg³. Mnogi samuraji, uključujući hatamotoe, dobijali su finansijsku pomoć u pirinču merenim kokuom, dok je veoma mali broj kompletno isplaćivan pirinčem, bez ikakve novčane nadoknade. U krajevima, poput Tohoku i Hokkaido regije, gde pirinač ne uspeva, ekonomska merna jedinica je bez obzira na tu činjenicu, i dalje koku, s tim što se ona koriguje iz godine u godinu. Ovaj paradoks (da *koku* kao merna jedinica postoji i u regijama gde uopšte nema uzgajanja pirinča) objašnjava činjenicom da *han* ima snažniju ekonomsku konotaciju nego što to sâm *koku* određuje, što je omogućilo osnivanje razvojnih dobara. *Koku* se takodje koristio kao merna jedinica za količinu pirinča koju jedan brod može da primi ukoliko je pirinač sav njegov teret. Manji brodovi su prevozili 50 kokua (7.5t), dok su veliki mogli da ponesu teret od 1.000 kokua(150t). Najveći brodovi su, zapravo, bili veći od vojnih brodova koji su bili vlasništvo Shogunata. U Meiji periodu (1868. do 1912.), japanska merna jedinica koku je ukinuta i zamenjena metričkim sistemom. Danas se merna jedinica *koku* vrlo često koristi u japanskoj industriji.

---

³ Istorijski, za vreme Edo perioda, svaki HAN je imao procenu poseda, a svaki KOKU je predstavljao jedinicu mere. Najmanji han je merio 10 000 kokua, dok je najveći Kaga han(koji ne uključuje posed samog Shoguna) nazivan teritorijom od milion kokua(ciji posed je procenjen na 1,025,000 kokua)

Proizvod je, dakle, *ukusan i preukusan*, što će svaki Japanac razumeti u bilo kom kontekstu. No, kao krilatica, tj. slogan koji se odnosi na sasvim konkretan proizvod, sintagma će biti jasna relativno malom broju ljudi. Tako, na primer, *Just do it!* u celom svetu asocira na proizvode firme Nike. Sa druge strane, *Hatsu-ratsu* biće poznato u celom Japanu, slično kao što je, recimo, *I miris i ukus!* reklamni slogan dosta široko poznat srpskom tržištu. Opet, *umai, umasugiru* ostaje karakterističan samo za manji deo japanske populacije koji pripada gorepomenutom regionu, tj. prefekturi Saitama.

Sociolingvistički gledano, čini se da i u okviru metaforičnog diskursa, baš kao i u običnom govoru, možemo da pravimo grube podelu na internacionalizme, regionalizme i lokalizme, te da se može govoriti i o „opsegu” razumljivosti određene metafore, kako u referencijalnom, tako i u sasvim geografskom smislu. *Umai, umasugiru*, tako, može da se tumači i kao posve obična sintagma japanskog jezika, ali i kao „vezana”, konvencionalna fraza (engl. *stock phrase*), koja uvek korelira sa jednim te istim vanjezičkim kontekstom.

Kad smo već kod slogana, donje lekseme deluju zanimljivo:

Slogan, (engl. *catch copy*; srp: veliki tekst u rukopisima koji se pojavljuje u priložima ili brošurama sa ciljem da privuče pažnju čitalaca) – キャッチコピー *kyacchicopī*

Osoba koja smišlja slogane - コピーライター *kopīraitū*

U drugom primeru, radi se o direktnoj transliteraciji na japanski engleske lekseme *copywriter*. U poslednjih tridesetak godina, a naročito u skorije vreme, reč označava veoma plaćen i cenjen posao – u pitanju su osobe koje smišljaju i promovišu reklamne slogane. Ovi ljudi jako su vezani za računare u svome radu, a japanski i inače poseduje ogroman broj izraza za kompjutere (パソコン、PC、パーソナルコンピューター).

Čini se da nova tehnologija stvara potrebu za novim radnim mestima, što se u jeziku reflektuje potrebom za novim rečnikom. U početku su u pitanju direktne pozajmljenice iz engleskog (gornji slučaj), a kasnije se javljaju i izvorno japanski termini, ponekad i neologizmi.

〔朝日新聞2009年6月11日〕

人種超え、膨らむ期待。

人種 - rasa

超 - overcome; prevazići

膨らむ - swell, get fat, thick; oteći, nabreknuti, odebljati,

増す - povećati; increase, rise

期待 - nada, želja, očekivanje; hope, desire, expectation

Predlog bukvalnog prevoda ovog sportskog naslova bio bi sledeći: „*prevaziđi pitanje koje je koje rase, želja i nada da će tako da bude neprekidno raste, naduvava se*”. Slobodnije prevedeno, radi se o želji autora teksta da sportisti jednom za svagda prevaziđu rasne predrasude i potrude se da u budućnosti rasno zasnovanih incidenata bude što manje.

Kada nešto raste, čak i u prenesenom značenju, kao što je želja, obično se koristi sledeći izraz:

(人種を超えて、増す期待。)

On bukvalno znači „porasti, povećati se” (*engl. increase*). No, u sintagmi koju smo naveli gore, upotrebljava se znatno jača, i vrlo metaforična konstrukcija. U pitanju je „naduvavanje”, izraz koji se obično upotrebljava kada se nekome naduje lice od zubobolje, ili kada kakav žulj zapreti da pukne. Ovde se, ipak, radi o mnogo pozitivnijoj konotaciji: nadi da će sve jača i jača želja da se oslobodimo rasne diskriminacije na kraju da „prsne” tj. oslobodi iz sebe svu pozitivnu energiju i omogući da se prevaziđu kulturne razlike. U konceptualnom okviru teorije metafore, „fizičko naduvavanje” kao izvorni domen pretvara se u „prikupljenu potencijalnu energiju”, što je veća apstrakcija, pa samim tim i ciljni domen.

3.2.4.2 *Ontološke vrednosti japanskog društva i sportska terminologija: nekoliko primera*

Razmotrimo sledeći primer:

〔朝日新聞2009年6月11日〕

空回り日本 ドロー

空 kandji bukvalno znači „prazno“, takođe se koristi i u značenju „nebo“, ali i kao znak za karate (bukv. „prazna šaka“)

回る kružiti (u različitim, čak i metaforičnim kontekstima; pr. policajac se kaže *omawarisan*, tj. „gospodin koji kruži“. Radi se o lokalnom pozorniku, ličnosti od poverenja, koja patrolira kvartom te ga svi poznaju).

空回り - i pored truda, nema rezultata, vrteti se u prazno (up. u srpskom. „vrtim se u krug“)

空振り — promašiti udarac, pr u tenisu promašiti lopticu, odn. svi pokušaji su završili bez uspeha, greška (jace od „mistake“)

ドロー nerešeno (pr. 1:1)

Kada spojimo ovu višestruku konceptualizaciju i metaforizaciju, dobijamo moguće značenje celog izraza: „*Japanski fudbaleri su se vrteli u krug, te Japan nije uspeo da pobedi, već je utakmica završena nerešenim rezultatom*“. Drugi deo fraze prenosi tezu da su „*svi njihovi pokušaji (da pobede) propali*“.

Vrteti se u krug, i još u prazno, svakako ima veze sa fudbalom, možda i karateom. Izraz se prenosi na druge jezike, pa se javlja i u srpskom. Uostalom, još je i u latinskom bio poznat izraz „*circulus vitiosus*“, tj. začarani krug, u sličnom značenju. U pitanju je

metaforična konceptualizacija čiji bi ciljni domen bio „nesposobnost da se uradi posao”, „vršenje aktivnosti na mehanički, stoga i neuspešan način”, „besciljna aktivnost”.

Drugi deo fraze znači, otprilike, „promašiti lopticu”, tj. zamahnuti i proći reketom kroz vazduh, bezuspešno pokušavajući da pogodimo lopticu. Koristi se u stonom tenisu, ali i u običnom životu, gde znači da je sve potpuno propalo (npr. eng. „*All their efforts ended in failure*”).

I sam fudbal je relativno kasno prihvaćen u Japanu. Kada govorimo o karakteristikama mentaliteta koje se mogu reflektovati i na sport, možemo uzeti za primer čak i sasvim opšte, gotovo ontološke koncepte, kao što su kretanje i mirovanje. Naime, po tradiciji, u moralnom smislu, Japanci više cene mir od kretanja, što je upravo suprotno zapadnim tendencijama, koje vode poreklo bar od Heraklitovih teza o sveopštem kretanju (*pantha rei*). Težnja ka mirovanju vodi ka savršenstvu, što se odražava i na jezički medijum.

U tradicionalnom sportu – **sumo** 相撲, pauza (仕切り [shikiri] – označava početak borbe, vreme koje rvači posvećuju jedan drugom iskazujući međusobno poštovanje ritualom gaženja linije borbe, što ujedno označava i početak iste. Ova ritualna radnja je u prošlosti trajala neograničeno dugo, a danas je vremenski limitirana i traje 5 minuta. Poenta pauze je 気が合う [ki ga au] da se učesnici mentalno, duhovno sporazumeju. Ma kako to neobično možda zvučalo zapadnom posmatraču, gledaoci uživaju u pauzi isto koliko i u samoj borbi.

U bejzbolu je pauza, takođe, veoma značajna. *Pitcher* (bacač) u SAD odmah baca loptu, bez zadržavanja, a *batter* (udarač) odmah udara i svom snagom trči, što ukazuje na činjenicu da publika uživa u snazi, brzini, energiji...U Japanu, bejzbol igrač (野球選手) 1-2 minuta zastaje, smišljajući taktiku ne bi li otkrio slabost protivničkog igrača. Kad uvidi da je *batter* spreman da udari loptu, bacač namerno čeka da bi izazvao gubitak koncentracije kod protivnika. Kao da se mentalitet, nacionalni stereotipi, ali i leksički jezički izbori ovde stapaju u jednu celinu – i grade nešto što bismo mogli

nazvati izrazito japanskim poimanjem sporta. Svakako se radi i o varijabli koja bi se mogla sociolingvistički detaljnije analizirati u budućim studijama.

U Japanu je taktika važnija od same igre, što ponekad podrazumeva izbegavanje akcije. Upravo je potenciranje igre, a ne rezultata, jedan od razloga što je fudbal prilično kasno, tek pre desetak godina, doživeo ekspanziju u Japanu. Japanci su poznati po svojoj nepogrešivoj taktici u osvajanju svetskog tržišta – naučiti od konkurenata, preraditi usvojeno i prilagoditi japanskom standardu, te dobiti savršen, autentičan proizvod, koji u svemu nadmašuje original (tehnika, automobili...).

Pomalo možda i paradoksalno, stanovnici Zemlje izlazećeg sunca i u sportu pribegavaju istoj taktici. Devedesetih godina počeli su da “uvoze “ strane, renomirane igrače i trenere, strpljivo uče, te su na kraju postigli izvanredne rezultate. Jedan od osnovnih problema u prilagođavanju stranih igrača japanskom stilu igre je, svakako, bilo različito poimanje svrhe same utakmice. Naime, na uvek punim stadionima, publika je vatreno pozdravljala svaku akciju kako svog tima, tako i protivničkog, što bi se moglo protumačiti i kao lep sportski manir, da u pozadini ne stoji specifičnost japanskog mentaliteta – neiskazivanje emocija. Engleska, brazilska, kao i naša publika upravo svojim temperamentom diktiraju igru i, neretko, sam rezultat, dok ujednačenost emocija japanske publike igri ne dodaje žar, tako da se atmosfera na stadionu ne razlikuje mnogo od one u pozorištu. Na terenu je situacija identična – igrači se niti ljute, niti raduju. Na grešku i na uspeh akcije reaguju isto. Amplituda emocija je monotono ujednačena, što je potpuno neprihvatljivo za stranog igrača koji je plaćen da igru i rezultat svojim iskustvom poboljša. Zbog razlike u temperamentu, strani igrači često bivaju suspendovani, jer se preterano ispoljavanje emocija (ljutnja, ispoljavanje nezadovoljstva verbalno i gestikulacijom) ne toleriše kao socijalno dopustiv način reagovanja, čak se kritikuje kao nesportsko ponašanje. Japanski igrači su veoma dobri tehničari, ali odsustvo žustrine u temperamentu često rezultira nesnalaženjem pred ciljem – golom. Oni su savladali sve što se može naučiti kao lekcija u fudbalu, ali kada sa pola terena savršenom tehnikom i driblingom dovedu loptu do protivničkog gola, onda više nema vremena za preslišavanje savladanog gradiva, tu se racio povlači, a

instinkt, žustrina i individualnost, u smislu brzog donošenja odluke, dovode do pozitivnog rezultata, gola, što je i krajnji cilj igre. Još jednom kolektivni duh Japanaca igra ključnu ulogu u kompoziciji igre, u ovom slučaju sa nedostatkom, jer postizanje gola je posledica individualne, trenutne odluke. Sve do samog čina ubacivanja lopte u mrežu kolektivni duh doprinosi razvoju akcije, dok se pred mrežom inteligencija, sklad pokreta i brzina delanja spajaju u jedan jedini tren postizanja gola koji je i cilj celog performansa. Upravo se ovde potvrđuje pravilo da tuđu različitost ne treba kritikovati, već poštovati. Našim se igračima često zamera sebičnost u igri koja se manifestuje kroz snažnu želju pojedinca da ponese slavu utakmice, ponekad na štetu same akcije, tako da bi ova razmena iskustva na profesionalnom nivou sportista mogla biti obostrano veoma korisna. Japanci su i ovog puta, kao strpljivi đaci, pokazali da biva nagrađen svako ko je spreman da uči. Naime, danas se situacija na terenu bitno promenila od pionirskih dana u japanskom fudbalu. Mnogi japanski igrači su angažovani u svetski poznatim timovima, dok se ranije nije mogao zamisliti sličan transfer. Vredno je pomena i da, za razliku od naših stadiona gde veći deo publike čini muška populacija, gde je ovaj sport rezervisan za muškarce, u Japanu ogroman procenat posetilaca otpada na žene i decu. Upravo odsustvo temperamenta obezbeđuje sigurnost i smanjuje mogućnost incidenata, dok u našem fudbalu često dolazi do usijanja atmosfere i neželjenih ispada, što se ponekad kobno završi. U Japanu, gledati utakmicu predstavlja sinonim za dobro se zabaviti. U primerima koji slede u daljem tekstu pokazaćemo kako je ipak u periodu koji je predmet našeg proučavanja došlo do promene u ponašanju mlade populacije u Japanu u datom kontekstu.

〔北海道 2月・15日〕

Jクラブも格差時代

格差 — razlika u socijalnom statusu

格差時代 - era, period u kome su приметne razlike u socijalnom statusu

U ovom primeru, najpre je zanimljivo gramatičko, tj. čisto ortografsko rešenje. U japanskom se relativno često pravi reč od četiri odvojena kanjija, koja zatim dobija novi smisao. 四字熟語. *Yojjukugo* je japanska leksema koja sadrži 4 kineska karaktera (eng. four- character compound, four character idiom, four character idiomatic phrase, four- character idiomatic compound). Konkretna složenica sastoji se od sledećih elemenata:

格 socijalni status (rank)

差 razlika (bukvalno)

時 vreme

代 *jidai* – era

Ovo je „era socijalnih razlika”, tj. „JIDAI socijalnih razlika”. Drugim rečima, „*Došlo je vreme da i u J ligi (prva japanska liga u fudbalu) među klubovima postoje socijalne razlike*” (pre svega se misli na finansijske disbalanse, gde neki klubovi imaju para, a neki drugi ne).

Zanimljivo je da se za potenciranje ovakve razlike koristi izraz *jidai*, koji označava eru, tj. istorijski period u Japanu. *Jidai* se koristi za periode u istoriji - pr. 江戸時代。。。。, ali ovde je skovan izraz da bi se naglasilo da je došlo vreme socijalnih razlika čak i u fudbalu (ovakve kovanice sa elementima neologizama na japanskom se zovu „napravljene, skovane reči”, tj. 造語 *Zōgo*)

〔読売新聞3月11日〕

下克上 F A杯

下克上 — zauzeti mesto osobe koja nam je nadređena.

Bukvalno prevedeno, izraz se sastoji od tri ideograma – „ispod, gore, osveta” (zanimljivo je primetiti delimičnu ikoničnost znakova za ispod i gore). Drugim rečima, „onaj koji je niže se sveti, želi da *svrgne* onog koji je gore”. Izraz je interesantan jer dolazi iz perioda poznatog kao Srednji Muromachi period, 1336-1392 (ceo period) znaci oko 1350.g, perioda do Sengoku jidai 1467- 1477. To je vreme građanskog rata kada male zemlje pokušavaju da poraze jake i da ubiju cara. (崇光天皇 *sukou tennou*)

U vreme Muromachi perioda najniža klasa je bila najbrojnija i težila je da *svrgne* cara, odatle i ovaj izraz.

Npr. 勝つ – pobediti ima slicno znacenje, ali se razlikuje u nijansi.

U konkretnom slučaju, nije u pitanju nikakvo fizičko ratovanje, već se „ratna” metafora još jednom prenosi na sportske terene. Radi se o Engleskom FA kupu. Slab tim バーンズリー *Barnsley Football Club* je drugorazredni, nepoznat tim. Igra sa čuvenim Čelzijem *Chelsea FC* i pobeđuje, što je potpuno neočekivano, a da čudo bude veće pre toga pobeđuje i čuveni Liverpool (*Liverpool リヴァプール*).

ポーツマス *FC Portsmouth* je slab tim, ali je pobedio čuveni *マンチェスター・ユナイテッド* *Manchester United*.

Dakle, *outsajder* (*engl. underdog*) dobija priliku da pobedi rivala, David uspeva protiv Golijata, odnosno, u japanskom kulturnom miljeu, „seljački ustanak protiv cara uspeva” i „potlačeni” dobijaju priliku za zadovoljenje. Izvorni domen je ovde „fizička pobuna/ ustanak” dok je ciljni domen „uspeh, tj. pobeda u sportu”. Još jednom, pitanje zašto su „sportske igre” često i „ratne igre” zahtevalo bi dužu sociokulturološku analizu. Ostaje, ipak, utisak da se radi o univerzalnoj pojavi u savremenom svetu.

〔日本経済新聞3月2日〕

鹿島イレブン 判定に不満噴出

鹿島イレブン(Kashima Antras- ime tima)-jedanaestorka Kashime

不満 — complaint, grumble, nezadovoljan

噴出 – gush out, pokuljati, erupcija,

判定— judge, odluka sudije

Erupcija nezadovoljstva medju igračima Kashime zbog odluke sudije (radi se o jednoj utakmici na kojoj je dodeljeno 11 žutih kartona, pa su se igrači pobunili). Fenomen vulkanskog grotla kao izvorni domen u metaforičnom diskursu jako je čest. U ovom slučaju, „erupcija nezadovoljstva” je prilično konvencionalizovana metafora, koja se sasvim jednostavno može preneti u pojmovni okvir bilo srpskog, bilo engleskog jezika. Opet, ako smo u magistarskom radu i konstatovali sledeće: „Naime, na uvek punim stadionima, publika je vatreno pozdravljala svaku akciju kako svog tima, tako i protivničkog, što bi se moglo protumačiti i kao lep sportski manir, da u pozadini ne stoji specifičnost japanskog mentaliteta – neiskazivanje emocija. Engleska, brazilska, kao i naša publika upravo svojim temperamentom diktiraju igru i, neretko, sam rezultat, dok ujednačenost emocija japanske publike igri ne dodaje žar, tako da se atmosfera na stadionu ne razlikuje mnogo od one u pozorištu. Na terenu je situacija identična – igrači se niti ljute, niti raduju. Na grešku i na uspeh akcije reaguju isto. Amplituda emocija je monotono ujednačena” (Jotov, 2009: 60), ovde moramo da dodamo i nekoliko „amandmana” na takav predlog. Naime, kako se fudbal učio i razvijao, tako je i navijanje “napredovalo” npr. URAWA REDS ima zaista opasne utakmice, gde se ne zna šta ponekad može da se desi (u pitanju je bio nekada slab tim koji, kao jedan od 12

prvih timova iz J lige, zahvaljujući navijačima, izbija u sam vrh do Toyota kupa). Kao da su i Japanci od stranaca „preuzeli” i razne negativne karakteristike vezane za fudbal, poput odnosa između kriminala i fudbala, ali i sam odnos prema fudbalu, ponašanje na utakmicama i sl. Ovo je promena kako u odnosu na našu tezu iznesenu u magistarskom radu, tako i u odnosu na sam čin doživljaja fudbala u Japanu poslednjih godina.

〔日本経済3月2日〕

降格乗り越え鹿島撃破

(J 2 降格乗り越えて鹿島に勝った)

降格 — demotion, descend, sići, spustiti se

乗り越え — to climb over, preskočiti

撃破 — smash, razbiti, poraziti

Bukvalno: „*Hiroshima je bila na ivici da sklizne u 2. ligu, ali pobedom nad Kashimom osvaja (Fuji se ne izgovara) Xerox Super Cup*”.

Ovde ponovo pronalazimo nekoliko metafora, od kojih prva, još jednom, ima „vojnički” karakter. Postojala je opasnost da ovaj tim „sklizne”, „propadne”, tj. da mu bude „skinut čin” (bude „ražalovan”, engl. *demote*). Svi ovi konstrukti jasno su metaforičnog porekla. Ipak, „velikim skokom” ekipa uspeva da prevaziđe opasnost od „propadanja”, jer je „razbila” (up. u srpskom) Kašimu i time ostala u prvoj ligi. Dakle, trostruka metaforizacija, sa pojmovnim utemeljenjem koje je relativno lako razumljivo govornicima srpskog jezika.

〔読売新聞2008年2月26日〕

岡田 J 不完全燃焼

“Trener Okada nije dao sve od sebe, tj. „nije kompletno *izgarao, izgoreo* za tu stvar”

Drugim recima:

岡田ジャパン、全力を出し切れなかった。

O s i m – オシムジャパン (zanimljivo – ime trenera +Japan znači Osimov tim, tim koji je on izabrao)

岡田—trener reprezentacije

完全 – potpuno

燃焼 – izgarati, sagoreti

燃えてきた – znači neki napredak, adrenalin i nada da ce nešto uspeti

U ovom značenju, “gorenje” se kao izraz koristi i u srpskom i u engleskom, te je podležna metaforizacija prilično jasna. Radi se, dakle, o tipičnom povezivanju “vatre” i “uložene energije”, sa svim pozitivnim i negativnim konotacijama koje jedno takvo pojmovno opredeljenje može da nosi.

〔読売新聞2008年7月31日〕

初の日韓オールスター戦

Bukvalan prevod: *Prva borba (debi meč) između svih zvezda (all stars) Japana i Koreje.* Radi se o fudbalskoj utakmici između reprezentacija dve zemlje, ali tako sastavljenih da u njima igraju samo *najbolji od najboljih*. U tom kontekstu, autor naslova koristi poznatu sintagmu iz američkog kulturnog žargona „*all stars*“, koja se često vezuje za revijalne mečeve na kojima nastupaju najveće zvezde američke profesionalne košarkaške lige. Ovde se direktno koristi taj izraz kao pozajmljenica iz engleskog jezika, svakako prilagođena japanskom fonetsko-fonološkom sistemu.

Sa tačke gledišta teorije metafore, zanimljiva za analizu je upravo leksema *borba*. Već nekoliko puta u toku naše analize, naišli smo na termine iz „ratnog“ žargona koji se

upotrebljavaju u sportskom konktestu. U pitanju je, verovatno, istorijski razvoj koncepta sporta, koji je svakako počeo od značajno grubljih vidova „zabave“ (setimo se samo gladijatorskih arena u starom Rimu), i polako, „napredovao“ do današnjih relativno bezopasnih i bezazlenih formi. Ipak, metaforizacija kojom se dva domena povezuju ostala je do današnjih dana: čini se da je prilično ukorenjena i, po svoj prilici, univerzalna. Uostalom, i u srpskom jeziku govorimo o „sportskoj i fer borbi“, „sportskim arena“, „savlađivanju protivnika“, i dr. Slične konstrukte imamo i u engleskom („*a decent fight*“, „*the arena is packed with spectators*“, itd.). U svakom slučaju, ovakav vid konceptualizacije najmanje bi trebalo da nas začudi ukoliko se primeni u japanskom jeziku, zemlji sa jakom vojnom riznicom.

〔読売新聞2008年7月31日〕

J 選抜、1 – 3 で完敗。

完敗 ⇔ 完勝 — Perfektan gubitak i perfektna pobeda

選抜- izabrati najbolje od najboljeg 選抜 (izabrani su najbolji iz prve lige) 1: 3 je gubitak, „totalni gubitak”

選ぶ - izabrati

抜群 - izuzetan

抜かり - nema rupe (u smislu, nema nedostatka, nema mane), (engl. breach, fault, hole)

Doslovni prevod: (*Naši najbolji od najboljih iz J (prve) lige izgubili su 1:3, iako je bio u pitanju tim izabran „bez greške”*).

Lingvistička analiza otkriva nam još jednu, sa naše tačke gledišta, donekle neobičnu upotrebu lekseme koja označava „savršenstvo”. Kao što smo imali „perfektno uklizavanje” u gornjem delu naše analize, tako se i ovde javlja „perfektan gubitak”. Drugim rečima, ovaj naizgled čudan epitet ukazuje nam da rezultat nije bio „tesan” (takođe metafora!), već da se radilo o ubedljivoj pobedi Koreje nad Japanom.

Leksiku na stranu, ovaj primer ipak je zanimljiviji zbog moguće kulturološke analize. Primećujemo da se kao rezultat označava „1:3”, što ni u Japanu, kao ni u našoj i mnogim drugim zemljama, nikako nije uobičajeno. Naime, u tipičnoj situaciji prvo se navodi tim koji je pobedio, a zatim gubitnik. No, pošto se ovde radilo o „sukobu”, i sportskom, te dakle i simboličkom, između starih istorijskih rivala, Japana i Koreje (gde je Japan nadmoćna strana), čak ni u redosledu navođenja rezultata nije smelo biti greške: učinak Japana dolazi prvi, a učinak Koreje posle njega.

Ovaj primer bio bi dobar uvod u širu analizu odnosa između Japanaca i posetilaca ove daleke zemlje. Po iskustvu autora ovog rada, dok su Evropljani, kao gosti u Japanu, u neku ruku u privilegovanom položaju, za ostale azijske nacije to uvek ne važi. Dobra ilustracija bila bi kompetencija u japanskom kao stranom jeziku. Dok čak i relativno loš izgovor, slaba intonacija i neodgovarajući izbor reči ne smetaju Japancu da pohvali Evropljanina za trud da govori na japanskom jeziku, čak i praktično savršena intonacija, gramatička struktura i upotreba pisanog jezika često neće biti dovoljne da, na primer, jedan Kinez zasluži isti tip pohvale. U tom slučaju, pre će se isticati nepostignuto, negoli postignuto. Slično tome, u gornjem primeru, doduše mnogo implicitnije, kroz brojke, čak ne ni reči, primećujemo određeni animozitet.

Sličan primer mogao bi da bude i ovaj:

〔日本経済新聞2008年7月30日〕

アルゼンチンに0 – 1

Ovde se ne radi o metafori već o kulturološkoj predrasudi. Radi se o meču između Japana i Argentine. Bukvalni prevod bio bi „od Argentine 0 – 1”, što bi trebalo da znači da je Argentina, kao zemlja iz koje je fudbal na neki način i krenuo, naravno pobedila Japance. Opet, tako nešto ne može se *eksplicitno* zaključiti iz konkretnog naslova. Možda se, dakle, radi o maloj predrasudi koja se probila i do načina na koji je ovaj izraz prikazan. Dakle, slično kao kod utakmice sa Korejom, japanski tim, eksplicitno ili implicitno, ostaje na prvom mestu pri iznošenju rezultata.

〔読売新聞2008年7月31日〕

魅せた 真剣勝負 「来年必ず勝つ」

魅—appeal, charm, dramatic, (bilo je tako dobro kao da je koncert, pozoriste...)

(Eng:They showed us a really fantastic game (performance); srp: Pokazali su nam zaista fantastičnu igru)

勝負- fight, borba, meč

勝 – win, pobjeda

負 – to lose, izgubiti

Ovo je, također, zanimljivo sa aspekta stranca. Borba je sastavljena od 2 ideograma – pobjediti+ izgubiti = borba, ovde se radi o pobjedi.

Naime, reč je o završetku članka u kome se opisuje gorepomenuti poraz od Koreje od 1:3. Na kraju teksta, komentator hvali Japanski tim, i ističe:

Mogući prevod: *Oni su najozbiljnije odigrali meč (dali su sve od sebe, igrali do poslednjeg atoma snage) i priredili nam najbolju sportsku predstavu. Sledeće godine, neizostavno (obećavamo) pobjedu.*

Još jednom se implicitno prenosi osećaj superiornosti, koji ovde služi da izdigne japanske igrače u odnosu na korejske. Dakle, premda su doživeli poraz, japanski komentator ističe koliko su dobro i ozbiljno japanski igrači odigrali meč, te na kraju iznosi gotovo poklič kojim sledeće godine poziva na pobjedu (što ima konotaciju čuvenog borbenog pokliča *banzai* koji, doslovno, znači „deset hiljada godina". Upotreba fraze „deset hiljada godina" u mnogim istočnoazijskim jezicima datira iz antičke Kine kao izraz koji se koristi za izražavanje želje za dugim životom cara, i obično se prevodi kao „ Dug život caru". S obzirom na politički i kulturalni uticaj Kine

na ostale azijske zemlje, i u jeziku se uočava tendencija korišćenja reči i fraza sa sličnim značenjem koje se, osim u Kini, pojavljuju i u mnogim istočnoazijskim jezicima. Skrećemo pažnju na činjenicu dobro poznatu svakome ko izučava japansku kulturu – da je ovako, makar i implicitno, isticanje sopstvene vrednosti veoma neuobičajeno u Japanu u normalnom kontekstu. Tim pre se iz ovog primera dá videti koliko je dati poraz bio bolan, jer se izgleda nije doživeo kao samo sportski.

Postoji i dobra istorijska ilustracija za sličan fenomen, vezana za etimologiju naziva zemlje. Početkom 7. veka, tačnije, 605. godine vladar Sui Dinastije Velikog središnjeg carstva, car Yang (*kensui taishi*) šalje poruku u kojoj piše da suvereni vladar carstva Sui s poštovanjem traži da se oglasi vladar carstva Wa, na šta japanski princ Shotoku (tvorac prvog sedamnaestočlanog Ustava) odgovara porukom koja se smatra prvim pisanim dokumentom u kome se Japanski arhipelag pominje kao „Nihon” ili „Nippon”, doslovno, koren sunca, tj mesto gde sunce prvo izlazi. Poruka počinje pozdravom /„ Od vladara Zemlje izlazećeg sunca,, vladaru Zemlje zalazećeg sunca,,/ On mu, otprilke, kaže da misija sa Ono no Imoko na čelu, koju lično šalje on, princ Shotoku, dolazi iz male zemlje i time, naizgled, ukazuje velikom kineskom caru čast koju ovaj i očekuje i zaslužuje. Time se zadovoljava forma, no sa sadržajem stvari stoje malo drugačije. U tom trenutku princ Shotoku dodaje da misija koju šalje dolazi iz „male zemlje, ali iz zemlje gde sunce prvo izlazi” (naravno, u odnosu na Kinu). Time on, sa druge strane, zadovoljava i sopstvenu potrebu da istakne svoj nacionalni ponos, a delimično čak i potcenjuje svog sagovornika (za koga, možemo pretpostaviti, misli da neće sasvim da razume kontekst cele poruke).

真劍 (*shinken*) – još jedna interesantna upotreba reči sa semantičkog stanovišta. Radi se o katani, tj. dugom maču poznatom i iz popularne kulture. Upotreba fraze da nešto „radi kao katana“ u gornjem izrazu ne bi imala nikakvo značenje za strance – tj. stranac ne bi mogao intuitivno da razume taj izraz. Pravo značenje ovog izraza odgovara japanskom (nemetaforičnom) ,一生懸命 ,što bi značilo „uraditi nešto savesno, ozbiljno” (engl. *Do it seriously*). Izrazi poput gornjeg se mogu koristiti u različitim socijalnim situacijama, koje naravno ne moraju da imaju veze sa sportskim žargonom. Na primer, kada bi se

neko ponašao neadekvatno svojoj datoj socijalnoj ulozi (npr. profesor koji uđe u učionicu i, na primer, zapali cigaretu umesto da izloži predavanje), jezički odgovor slušalaca (tj. studenata) na ovakvo ponašanje mogao bi da bude 真剣にやれ! Ovaj izraz odslikava i određenu količinu nezadovoljstva, čak besa, te ne bi bio adekvatan vid obraćanja nadređenom (profesoru). No, u slučaju velike frustracije izazvane neadekvatnim ponašanjem, gornji izraz je sasvim moguć, naravno, ne kao direktno obraćanje datom profesoru, već više komentar koji odražava nezadovoljstvo mase koja ga sluša.

Lingvistički, cela metafora sa katanom je zanimljiva jer je sasvim ukorenjena. Naime, kada bismo upitali prosečnog (obrazovanog) govornika japanskog jezika da li je prepoznaje kao metaforu, odgovor bi svakako bio negativan. Još su Lejkof i Džonson (Lakoff and Johnson, 1980), a u novije vreme Kroft i Kruz (Croft and Cruse, 2004) uveli razliku između „konvencionalnih“ (ukorenjenih) i „novih“ (on-line) metafora. U literaturi postoji velika rasprava o tome kojima od njih treba dati primat u lingvističkoj analizi. Naime, dok su ukorenjene metafore antropološki i istorijski jako zanimljive, izvorni govornici ih često ne primećuju – što je ovde slučaj. Sa druge strane, novoskovane metafore odlične su za psiholingvističku, čak i neurolingvističku, analizu, ali je njihov „status“ u savremenom jeziku (srpskom, japanskom, engleskom, ili ma kom četvrtom) još uvek pomalo nejasan. Kako bilo, gornji izraz tipičan je primer ukorenjene metafore u japanskom, jednako netransparentan kao metafora za japanske govornike kao što je, recimo, „zašto si toliko *propao*“ , „baš si *drven*“, ili, malo dramatičnije „*spavati kao zaklan*“ (o čemu je jednom prilikom pisao Momo Kapor).

Još jedna stvar vezana za dati izraz jeste pominjanje „prave“ katane. On takođe ima istorijsku pozadinu. Izraz 真剣 dolazi iz samurajske kulture. Dok su u pravoj borbi, naravno, samuraji koristili „prave“, naoštrene, metalne, ubojite mačeve, tj. katane, pri vežbanju koristili su tzv *shinai*, koji se danas koristi i u borilačkoj veštini kendo, što je jedan vid ekstenzije samurajskih veština. Shinai je motka od bambusa koja je, naravno, daleko manje opasna od prave katane, mada i njenom upotrebom može doći do ozbiljnih povreda. Na taj način, gornjim izrazom autor teksta želi da ukaže na ozbiljnost sa kojom su igrači pristupili utakmici, gde su dali sve od sebe, pa zato koristi ekstenziju

pomenute metafore o katani, gde se igralo „kao sa pravom katanom“, drugim rečima, kranje ozbiljno i savesno.

Konačno, dati tekst završava se ovim citatom:

金南一「来年必ず勝つ」「Kリーグ側におめでとうと言いたいが、負けたので気分は良くない」

Kimu Namiru, veliki korejski igrač koji igra u Japanu, dobro je odslikao celu situaciju ovom rečenicom. „Čestitam Koreji na pobedi, ali ne osećam se dobro što smo izgubili“, gde je ukazao na poznati problem „dvostrukog“ identiteta. Sa jedne strane, on je etnički Korejac, i iz tog aspekta mora da mu je drago što je njegova država odnela pobedu (naročito ako se imaju u vidu suptilne istorijske konotacije koje smo pomenuli gore). Sa druge strane, on je profesionalac koji igra u Japanu, i dužnost, možda i čast, mu je bila da njegov tim pobedi. Odatle i pomalo „pomešano“ osećanje nakon meča, što je situacija kojoj redovno prisustvujemo i u drugim sportovima i drugim krajevima sveta.

U širem kontekstu, ovde treba imati u vidu i poznatu tezu o Koreji kao „citadeli konfučijanstva“ jer je sav kulturni, religijski i filozofski uticaj došao iz Kine (čak Indije) preko Koreje. Jedan od pet konfučijanskih odnosa govori o tome da podređeni mora uvek da bude lojalan svome nadređenom, dok će nadređeni zauzvrat da se brine o njemu. U ovom slučaju, Korejac daje sve od sebe igrajući za japansku ligu da bi ispunio svoju dužnost prema „gospodaru“, a zauzvrat, simbolički „feudalni gospodar“ svome „samuraju“ duguje zaštitu – u ovom slučaju, on mu obezbeđuje platu, daje odlične uslove za rad, itd.

〔毎日新聞2008年9月1日〕

薄氷日本、逃げ切る

薄氷=薄い氷 - tanak led

逃げ切る – pobeći, izbeći, izdržati

Mogući doslovni prevod: Japan je *na tankom ledu* (ponovo leksema od četiri elementa), (pauza) mora da pobeđi (tj. da *izbegne* taj led).

Uz ponavljanje gornjih gramatičkih/ortografskih karakteristika (tipična leksema od četiri karaktera, pravljenje „psihološke” pauze, koja se vidi i u ortografiji, pre isticanja bitne informacije), ovaj primer donosi i novu konceptualnu metaforu. Radi se, dakle, o opasnosti da japanski tim bude diskvalifikovan iz daljeg takmičenja ukoliko izgubi narednu utakmicu. Samim tim, cela ekipa se nalazi *na tankom ledu* koji mora da *izbegne*. Čini se da su u pitanju dve međusobno povezane metafore. Prva se javlja u sličnoj formi i u srpskom i u engleskom jeziku (*thin ice*), ali ostaje otvoreno pitanje koliko bi se kod nas upotrebila u sportskom žargonu. Za razliku od nekoliko metafora vezanih za pravo ratovanje, koje smo imali u prethodnim primerima, ovde je izvorni domen vezan za pomorstvo. „Naići na tanak led” je relativno doslovan izraz koji se time preslikava na ciljni domen „opasnosti od neuspeha”. Dakle, ako led pukne (tj. utakmica se izgubi), brod će da potone (tj. tim će da bude diskvalifikovan). Zato tanak led mora da se „izbegne” (takođe izvorni domen), pri čemu je obilaženje jednako izbegavanju neuspeha, gde takođe postoji makar delimična metaforizacija.

Ponudićemo primer koji u ovom kontekstu razjašljava upotrebu i značenje lekseme 逃げ切る:

3対2で逃げ切った。(eng:They managed to hold on [and won the game 3-2/for a 3-2 win]; srp: Uspeli su da zadrže rezultat 3-2 i da pobeđe).

U srpskom jeziku ova sintagma bi značila „za dlaku su se izvukli”.

Zanimljivost vezana za leksemu 逃げ切る nalazi se u tome da drugi deo reči, 切る bukvalno znači „iseći”. Dakle „bežati + iseći” daje „izbeći”: spajanjem dva glagola dobijamo zanimljiv način da se dobije svršeni vid glagola. Naime, u datom slučaju, u japanskom se spajanjem dve lekseme, od kojih svaka ima svoj *referencijalni, semantički* sadržaj dobija se gramatičko značenje koje bi se u srpskom rešilo na morfološkom nivou (dodatkom prefiksa i/ili infiksa). Čini se da i ovaj primer ukazuje da gramatičke i semantičke kategorije ne mogu lako da se odvoje. Mogući sličan primer bio bi (待ち切れない – “ne moći dočekati”, “jedva čekati da se nešto desi”).

〔日本経済新聞11月9日〕

日本 圧力に弱さ – pritisak

(日本は強豪の圧力に弱さを見せる)

Pokušaj prevoda: Japan oseća slabost jer je pod pritiskom.

Radi se o situaciji u kojoj je japanski tim pred utakmicom sa potencijalno jačom ekipom. Zbog toga igrači osećaju frustraciju te se očekuje da će igrati „pod stresom”. Sve to rezultira činjenicom da će morati da igraju „pod pritiskom”.

Ovo je uobičajena konceptualizacija koja se, izgleda, često javlja u različitim jezicima i kulturološkim kontekstima. „Pritisak” predstavlja manifestaciju fizičke sile koja, metaforizovano, može da izazove određeni mentalni efekat. Ideja o fizičkim silama kao izvornim domenima, tj. motivatorima za izgradnju apstraktnih izraza, dobro je poznata u kognitivnoj lingvistici. Američki lingvista Leonard Talmy (npr. Talmy, 2000) za svoju glavnu tezu upravo uzima ideju da rano razumevanje različitih fizičkih sila koje deca percipiraju dovodi do kasnije izgradnje gotovo svih apstraktnih pojmova kojima baratamo kao odrasli ljudi. Premda se svi autori ne slažu sa ovim stanovištem, ne možemo sasvim da ignorišemo čestu pojavu različitih „sila” kao izvornih domena. U ovom slučaju, biti „pod pritiskom” jasno znači da se radi o „psihološkom pritisku”. Metafora je toliko ukorenjena u srpskom jeziku da ni u opisu ciljnog domena (psihološki pritisak) ne možemo da je izbegnemo. Konceptualizacija sila je, izgleda, postala deo ljudske prirode.

〔日本経済新聞2008年10月16日〕

臆病な攻め 回らぬパス

臆病 - cowardice, timidity; kukavičluk

回る - to turn, to revolve; okrenuti (negacija, ne okrenuti)

攻め - attack, offence, offense; napad, prekršaj

Predlažemo sledeći prevod: *kukavičkim napadom (prekršajem) onemogućeno je dodavanje.*

Radi se o nesportskom aktu, budući da je nekim grubim gestom sprečeno da dodavanje uspe i napad, eventualno, rezultira gol šansom. Termin *kukavica* u sprskom jeziku predstavlja ukorenjenu metaforu (gde leksema ne dolazi samo od onomatopejičnog poimanja zvuka koji data ptica proizvodi – kuku – već i podmetanje „kukavičjeg jajeta” jasno ukazuje na „moralne” karakteristike koje se obično vezuju za datu životinju). U japanskom, izgleda, tako jako ukorenjenog koncepta nema – zapravo, ideja o kukavičluku se vezuje za bolest, što takođe može imati zanimljive interpretacije (doduše, donekle drugačije nego u srpskom).

Što se *napada*, tj. *prekršaja* tiče (攻め), upotrebljena leksema nije karakteristična za sportski žargon već pre, ponovo, za tradicionalnu upotrebu u kontekstu ratovanja. S tim u vezi, i ovde konstatujemo upotrebu „ratničkog“ termina u „sportskom“ registru. Dakle, „napad“ u vojnom kontekstu je izvorni domen, dok je „sportski napad“ cilj, čime dobijamo odgovarajuću, premda blagu, metaforičnu konstrukciju.

Semeru 攻める / kriviti, okrivljavati; pr. 彼をその過失で攻めるな。 *Kare wo sono kashitsu de semeru na.* (eng: Don't blame him for the error; srp: Nemoj njega da kriviš za grešku)

〔日本経済新聞3月16日2008年〕

ピクシー名古屋 初勝利

Prevod: *Piksi (trener) Nagoje - prvi trijumf*

よどみない関係で支配

澱み、淀み - depozit, mulj, nešto što se sakuplja na jednom mestu (na primer, pesak u rečnom toku i sl), oklevanje

連係 -konekcija, timski rad, koordinacija

支配-kontrola

Pokušaj doslovnog prevoda: Nagoja kontroliše timski rad bez zastoja, sve cirkuliše kako treba

U srpskom bismo rekli da ekipa radi „tačno kao sat”, tj. da sve radi „kao podmazano”. U japanskom, opet, imamo metaforu koja govori o „protoku”, „cirkulaciji”, gde „*nema zastoja*”. Možda se u ovoj metaforizaciji vide nekakve kulturološke razlike. Kao da smo na zapadu skloniji da koristimo izraze koji govore o različitim tehnološkim sredstvima, kao što je satni mehanizam: kada se pojavila, ova metafora verovatno je ukazivala na najkompleksniju strukturu koja je u tom trenutku postojala u tehnologiji. Kontekst je ostao do današnjeg dana, kako u srpskom tako i u engleskom (*clockwork*). Kod ovog japanskog primera kontekst je mnogo više vezan za prirodu. Premda se leksema za reku nigde eksplicitno ne pominje, „mulj” jasno asocira na prljavštinu koja se toliko nataložila da blokira svaki dalji „protok” (u prenesenom značenju, uspešno funkcionisanje tima). Čini se da je izvorni domen ovde direktno prenesen iz prirodnog okruženja, što može da ima određenog značaja u interpretaciji.

U nastavku teksta, iznosi se sledeća konstatacija:

「美しいサッカーを見せてくれた」

Prevoda: *Pokazao nam je lep fudbal.* (komentar- Piksi nam je pokazao šta je lep fudbal)

Ovaj primer podložan je različitim interpretacijama. Sintagma „lep fudbal” i u srpskom, pa možda i u engleskom, može izazvati određeno čuđenje kod čitalaca/slušalaca. U japanskom je takav izraz takođe malo neuobičajen. Leksema se koristi u mnogo „konkretnijem” okviru, pri opisu fizički, realno postojećih entiteta, kako živih, tako i neživih. Tipično bi se izraz upotrebio u sintagmi koja označava lepu ženu, tj. lepoticu (美人). Slično tome, i „salon za ulepšavanje” se zove isto tako i na japanskom (美容院). Opet, pridev „lep” upotrebljen uz imenicu sa nešto apstraktnijom referencom (kao

što je „fudbal“), ako i nije potpuna metafora, ukazuje na začetak nekakve metaforizacije. Možda će se u daljem razvoju jezika (bilo japanskog bilo srpskog) ovakva tendencija pretvoriti u nekakve potpune metafore.

[読売 2008年3月11日]

[月間切抜き 体育・スポーツ 2008年5月号]

G大阪 冷や汗ドロ

冷や汗 - cold sweat; hladan znoj

ドロ - nerešeno

Prevod: Gamba Osaka (fudbalski tim) zaista je bio u opasnosti, oblio ih je hladan znoj, ali su postigli nerešen rezultat (i ostali u ligi).

Radi se o opasnosti u kojoj se tim našao usled prethodnih slabih partija. Kod konkretne utakmice postojala je realna mogućnost da budu prebačeni u niži rang takmičenja ukoliko izgube. Na sreću, to se nije desilo, ali su se jako namučili da održe nerešen rezultat koji ih je, metaforički, „spasao“. Zbog toga su sve vreme bili „pod pritiskom“ (v. gore), strepeli su, te ih je oblio „hladan znoj“.

Činilo bi se da je izraz „hladan znoj“ specifičan za srpski jezik. No, to očigledno nije slučaj. I u srpskom i u engleskom, ali i u japanskom koristi se posve identična fraza u identičnom značenju. Ovo nije ni ratnička metafora, ali ni metafora sa upotrebom sile. Postavlja se pitanje, zato, kako je moguće da ona ima moguću univerzalnu upotrebu, tj. da se koristi u ova tri dosta različita jezika? Objašnjenje bismo mogli potražiti u teoriji *otelovljenog uma* Džordža Lejkofa i Marka Džonsona (Lakoff and Johnson, 1999). Naime, po ovim autorima, kod usvajanja apstraktnih koncepata, ne radi se o silama, već o *ranom telesnom iskustvu*. Kako se mozak razvija, dete koje usvaja apstrakcije projektuje svoju percepciju sopstvenog tela na sve kompleksnije odnose kojima je izloženo. Delovi ljudskog tela bitan su (po Lejkofu i Džonsonu gotovo jedini!) izvor svakog proširenja značenja. *Glava porodice, nečija produžena ruka, noge na stolovima i stolicama*, ali i mnogo apstraktniji izrazi, poput *naježiti se* ili, ovde, *oblio ga je hladan*

znoj (kao i, uostalom, *ohladiti se* u nimalo prijatnom kontekstu) ukazuju na ljudsko telo kao bitan izvor za izgradnju metaforičnih konstrukata. Dalja istraživanja u ovom pravcu mogla bi da posluže da, eventualno, daju potporu tezi dva pomenuta autora.

Drugim rečima:

ガンバ大阪 なんとか次に望みを繋げた。

Pokušaj prevoda : (Sada, kada su jedva uspeli da ostanu u prvoj ligi), za igrače datog tima „ima smisla da nadalje žele pobedu“.

U ovom izrazu najpre imamo zanimljiv gramatički problem. Naime, premda se radi o budućnosti, u konstrukciji se koristi prošlo vreme. Moguća interpretacija je da je *bilo neophodno da se nešto desi* (tj. da se tim u prethodnom meču „provuče“) da bi bilo opravdano da se ma šta dalje poželi (u ovom slučaju, pobeda). Ovakve konstrukcije u kojima se, ponovo, kombinuju gramatičke i semantičke kategorije još jednom nam ukazuju da je jasnu granicu između analize strukture i analize značenja zaista teško napraviti.

繋げた (link, konekcija, veza) – zanimljiva je upotreba ideje o *konekciji* (leksema se, između ostalog, koristi i za internet konekciju) u datom kontekstu. Dakle, igrači su „povezali“ svoju želju da pobede nakon što su uspešno „završili posao“ u prethodnoj utakmici. Izraz jeste teško prevesti na srpski, ali takođe ima metaforičke osnove: pravljenje veze, „konekcije“ između dva mentalna domena, tj. između dve fizičke radnje, jeste jedna od osnovnih karakteristika kognitivnog sistema. Uostalom, pomenuti teoretičar Mark Džonson, kao i neki od savremenijih zastupnika njegovih ideja, govore o tzv. *slikovnoj shemi* „veze“ (the „link“ schema) pri izgradnji određenih bazičnih značenjskih konstrukcija. Ona u engleskom ili srpskom nije ovako eksplicitna, ali se zato gornji japanski primer može iskoristiti za njeno dalje utemeljenje.

Još nekoliko zanimljivih primera:

私のテープレコーダーは君のアンプにも繋げられる *Watashino tēpurekōdā wa kimi no ampu ni mo tsunagerareru* (eng: My tape recorder is compatible with your amplifier; srp: Moj kasetofon odgovara tvom pojačalu)

手をつなぐ *Te wo tsunagu* (eng: To join hands(with); srp: Držati se za ruke, biti blizu, zajedno)

地がつながっている *Chi ga tsunagatteiru* (eng: to be related; srp: krvna veza)

U sportskoj rubrici [日本経済 2008 年7月30日] pronašli smo dva interesantna odlomka:

異例の雷雨 打ち切り

異例 - exceptional, unprecedented; izuzetan, neverovatan, bez presedana

雷雨 - heavy thunderstorm, oluja sa grmljavinom

打ち切り - put an end, to stop; staviti tačku, prekinuti

Prevod: nenormalna (iznenadna) kiša i grmljavina su prestale.

Interpretacija bi bila da je utakmica bila jako napeta, gde su dva tima bila jednako dobra, te je atmosfera podsećala na kišu i grmljavinu. Očigledno da i u japanskom „meteorološke pojave” mogu da funkcionišu kao česti izvorni domeni. Po Kevečešu (Kovecses, 2002), postoji skup od nekoliko desetina tipičnih izvornih domena koji se koriste u širokom spektru primera i u različitim kulturološkim kontekstima. Prirodne pojave, poput kiše, snega ili sunčanog dana, jako su česte u datim situacijama. Čak i trivijalne konstrukcije, poznate iz dečje literature, poput „kiša metaka“, ali i našeg sportskog žargona („kiša golova“) često koriste ovakvu konceptualizaciju. Dakle, „kiša“ je „proboj“ svake vrste, uključujući i situaciju u kojoj je probijena protivnička odbrana. Ovu metaforu svakako bi razumeo i neko ko nije Japanac, što otvara nove mogućnosti za diskusiju o univerzalnosti i specifičnosti metafore, o kojoj isti autor govori u svojim novijim knjigama (Kovecses, 2008, universality and variation).

U nastavku teksta nalazimo sledeći iskaz:

[日本経済 2008年7月30日]

一瞬の切れ味 力の差

Pokušaj prevoda: *Mala je razlika između poraza i pobede, probili su se kroz pukotinu (i „presekli“ su odbranu u deliću sekunde) kako bi došli do gola.*

Razloženo, izraz se sastoji iz sledećih komponenti:

一瞬 - moment; trenutak, delić sekunde

切れ味 - sharpness (of a sword), the feel of a cutting edge; oštro, to je onaj sekund oštrine koji preseca zid odbrane

力 - power; snaga

差 - distinction, difference; razlika

Opis situacije izgledao bi ovako. Utakmica je bila veoma „tesna“ i oba tima su igrala jako dobro – bili su izjednačene snage. Do samog kraja se činilo da će rezultat biti nerešen. Ipak, jedan od dva tima uspeo je da za delić sekunde „preseče“ (tj. „probije“ – takođe metafora) zid protivničke odbrane i postigne pogodak. Taj delić sekunde označio je celu razliku u snazi između dva tima (ali i, istovremeno, rešio utakmicu).

Ključan metaforični konstrukt u ovom primeru je koncept „oštrine“. *Kireaji* bukvalno predstavlja „sečenje“, trenutak u kome se nešto „preseče“. Dakle, ta jedna sekunda u kojoj se desio „rez“ dovela je do povoljnog ishoda za dati tim.

Koncepti „oštrog“ i „tupog“ jako su rasprostranjeni kao izvorni domeni za metaforične primere. Možemo poći od matematičkih, tj. aritmetičkih konstrukata oštih i tupih uglova (engl. *acute* i *obtuse angle*). Interesantno je da se i u engleskom dati termini upotrebljavaju metaforično u različitim kontekstima, uključujući i osobe briljantne i ne toliko briljantne inteligencije (*He is acute-obtuse*). Srpski ekvivalenti gotovo su identični, gde je *oštar um* svakako znak znatne inteligencije, dok je *tupost* znatno manje pohvalna osobina. Autori su na stanovištu da ova metafora dolazi direktno iz vizuelne

oblasti, gde „oštrina“ vida, kojom se „seče“ svet koji se posmatra, predstavlja dobru, poželjnu pojavu, dok „zamagljen“, tj. „tup“ vid predstavlja problem. Kako su smatrali mnogi autori, još od Arnhajma (Arnheim, 1969) i kasnije Iv Svitser (Sweetser, 1991), upravo u vizuelnim sposobnostima treba tražiti korene većine *zapadnih* metafora. Ukoliko i u japanskom postoje primeri koji funkcionišu na sličan način (a očigledno je da postoje), moguće je da ideja o vidnom polju kao osnovi mnogih metaforizacija može da ima i određenu univerzalnu validnost.

S tim u vezi, „oštar“ proboj odbrane, gotovo „rez“ u ovom slučaju može da bude ili „ratnička“ metafora, poput onih koje smo imali u nekoliko gornjih primera, ili ekstenzija fizičkih karakteristika vizuelnog sistema. Čak bismo mogli dodati da konkretan primer predstavlja „dvostruku“ metaforu, budući da je „nož čiji je rez dobar“ u stvari „oštar“ nož, što je, čak i tako objašnjeno, još uvek metafora.

Distinkcija između „oštrog“ i „tupog“ zanimljiva je u japanskom jeziku.

Oštar ⇔ tup

鋭い ⇔

い

S jedne strane, u bukvalnom smislu možemo da kažemo „oštra katana“ i „oštar nož“, dok suprotni iskazi, „tupa katana“ ili „tup nož“ ne mogu da se upotrebe. Zapravo, gramatički ne postoji nikakva prepreka da se upotrebi pridev *keyoushi*, jer on praćen imenicom daje pravilnu konstrukciju (鈍い刀). Ipak, znamo da ni u jednom jeziku gramatički kriterijumi nisu dovoljni da bi određeni izraz bio prihvatljiv. Često je neophodno poštovati i pojedina semantička, pragmatska ili situaciona pravila. U ovom slučaju kaže se sledeće:

「切れ味が良い包丁」 「切れ味が悪い刀」

Što bi značilo „oštar nož” („nož dobrog reza”) i „tupa katana” (tj. „katana lošeg reza”). U oba primera imamo istu „dvostruku” metaforu o kojoj smo ponešto rekli u prethodnim paragrafima.

Nekoliko primera upotreba istog lekseme koja označava „rez” (*kireadji*) u značenju „oštrog”:

- 1.切れ味が良い包丁 (oštar nož – u ovom primeru metafore u klasičnom smislu nema)
- 2.切れ味の良いカーブ (curve) (oštra krivina), možda felš – ovde je u pitanju (a) fizička, merljiva pojava (deo puta koji je zakrivljen) ili (b) trajektorija kojom se lopta kreće nakon posebno izvedenog udarca. Prvo tumačenje je delimično metaforično, jer vezuje fizičku oštrinu za sasvim fizički konstrukt puta. Drugo odlazi dalje u apstrakciju, budući da metaforizuje fizičku oštrinu sa *zamišljenom* putanjom koju lopta prolazi (ona ni na koji način nije fizički označena, ili odvojena od okoline dok se lopta kreće, dakle u pitanju je sasvim mentalna konstrukcija).
- 3.切れ味の良い評論 (oštra diskusija, kritika) – na kraju dolazimo do potpune metaforizacije, u kome se koncept „dobrog reza”, tj. „oštrine” koristi da opiše i sasvim apstraktnu, nedodirljivu i čulno nedostupno pojavu, kao što je kakva diskusija ili kritika.

U prethodna četiri primera, nadamo se, lepo se prikazuje *postupnost* puta od bukvalnog do sasvim prenesenog značenja. Ovo važi i u japanskom, ali i u drugim jezicima. Možemo zaključiti da „metaforičnost” tj. razlika između „bukvalnog” i „prenesenog” značenja nikako nije dvodelna kategorija, već da postoji puno nijansi, te da je pre adekvatno govoriti o *nivoima*, tj. *stupnjevima* metaforičnosti.

[日本経済夕2008年1月13日]

若手日本 まず白星

白星 - a victory; pobeda (bukvalno, bela zvezda)

Prevod: *Mladi tim Japana – pobeda pre svega*

Razloženo, delovi izraza imaju sledeće značenje:

若手 (mlada ruka, bukvalno); mladi 若手 - a young person; mlada osoba

まず = とりあえず = ひとまず - prvo, najpre, pre svega, za sada

若手 – radi se o mladoj reprezentaciji, tj. o timu sastavljenom od mlađih kategorija igrača. Japanci ovo ne osećaju kao metaforu, značenje je vrlo blizu izraza 若者 (*wakamono*, što znači mladići). No, sama leksema sastoji se od dva ideograma, od kojih jedan označava mladost, a drugi ruku. Dakle, bukvalno „pročitano”, izraz bi značio „mlada ruka”. No, takvu grešku napravio bi samo stranac, jer je Japancima posve jasno o čemu se radi: o mladom fudbalskom timu, što bismo mi, možda, nazvali „petličima”, gde se opet radi o metafori specifičnoj za srpski jezik.

Dakle, u japanskom, metafora se može naći već i u ortografiji. Kao takava, ona je svakako ukorenjena, no može da predstavlja problem za strance koji uče ovaj daleki jezik. Činjenica da se u primeru koristi koncept „ruke”, tj. dela ljudskog tela, kao da takođe ide u prilogu čuvenoj Lejkofovoj i Džonsonovoj teoriji „otelovljenog uma” (*embodied mind theory*, Lakoff and Johnson, 1999).

Ponudićemo još po dva primera za izraze *wakamono* i *wakate*.

WAKAMONO

若者は彼女にプロポーズをする決心した。 / *The young man decided to propose to her.* / *Mladić je odlučio da zaprosi devojk.*

多くの若者が革命のために地を流した。 / *Many young man bled for the revolution.* / *Mnogi mladi ljudi su dali živote (krvarili) za revoluciju.*

WAKATE

若手にもっと頑張ってもらいたい。 / *I want the young members to be more active.* / *Želim da se mladi još više trude.*

その歌手は若手にとっても人気がある。 / *That singer is very popular with young people.* / *Taj pevač je veoma popularan među mladima.*

Sve u svemu, koncepti "mladosti" i "nezrelosti" vezuju se u metaforicne slike u razlicitim jezicima, pa je to slucaj i u japanskom.

〔日経新聞2002年1月9日〕

試行錯誤で得点の形 築く国見V 2

They had to try and make errors to make a process of getting goal.

Drugim rečima: *morali su da pokušavaju i da greše da bi postigli gol.*

U ovom primeru opet imamo 四字熟語 *Yojjukugo*, japansku leksemu koja sadrži 4 kineska karaktera. (eng: four- character compound, four character idiom, four character idiomatic phrase, four- character idiomatic compound). Ovoj vrsti pripada i leksema 試行錯誤.

Razloženo, izraz se sastoji od sledećih elemenata:

試行錯誤 — trial and error; pokušaj i greška

得点- gol

形 築く — oformiti

Kunimi, srednja škola iz Nagasaki prefektore koja 09.01.2002 god. osvaja Nacionalni fudbalski šampionat japanskih srednjih škola i postaje *super star* スーパースター 。

Radi se o veoma mladom timu, sastavljenom od snažnih, mišićavih igrača koji ne brinu mnogo o strategiji, već se oslanjaju na fizičku snagu. Trener smatra da su njima u tom uzrastu potrebni mišići, ne tehnika, a ako postanu profesionalci, savladaće i tehniku.

Ovo kratko objašnjenje ima za cilj da pojasni upotrebu složenice u naslovu članka 試行錯誤 — trial and error /pokušaj i greška. Autor teksta izborom ove lekseme podvlači da se radi o veoma mladim igračima koji „na greškama uče". U japanskom jeziku imamo identičnu poslovicu koja glasi - 試行錯誤は進歩に不可欠だ *shikousakugo ha*

shinpo ni fukaketsu da (eng: Trial and error is essential to progress; srp: Pokušaj i greška su ključ uspeha)

〔日経新聞2008年2月12日〕

分厚い岩盤 貫く力 欠く

Pokušaj prevoda: (*Fudbalerima*) *fali snage da probiju debeli zid od stena*. Bukvalno : nedostaje im snage da probiju temelj(beton)

Drugim rečima: protivnički tim je toliko fizički spreman, tj. sastavljen od snažnih igrača, da nikakva tehnika nije dovoljna da se oni i pobede. Stoga je, uz tehničku spremnost, neophodno da igrači razviju i veliku fizičku sposobnost, kako bi imali šansi na uspeh.

Razloženo, izraz se sastoji od sledećih elemenata:

分厚い — mnogo debeo

岩盤 - temelj, bedrock od stene 岩-stena — 盤- tub, board, tabla

貫く -probiti, go through

力—snaga

欠く -fali, nedostaje

U srpskom imamo, ako ne identičnu, onda vrlo blisku metaforu vezanu za koncept 'zida', dok se „temelj“ ne koristi u ovom kontekstu. Ideja o „zidu“ česta je kod metaforične upotrebe u različitim jezicima. Od „zida plača“, preko „zida srama“ pa sve do vrlo sportskog „živog zida“, čini se da svaka prepreka koja odvaja dva domena, i koje se nekako može (ili mora) „probiti“ može da se metaforizuje kao zid.

U ovom primeru, u pitanju je koncept sličan „živom zidu“, ali sa nešto širim značenjem. Naime, ako je „živi zid“ specifično postavljena odbrana od nekoliko igrača prilikom izvođenja slobodnog udarca, ovaj „zid“ se izgleda odnosi na *ceo protivnički tim* tokom *celog trajanja utakmice*. Naime, protivnik je toliko fizički jak, da se može opisati samo kao „zid sastavljen od stena koji se ne može probiti“. U tom smislu, „našem“ timu zaista nedostaje fizička snaga da izvrše taj odlučujući „proboj“ (što je još jedna konceptualizacija bazirana na sili, koju smo pomenuli gore u vezi sa idejama lingviste L. Talmija).

3.2.5 Iskorak iz sportske terminologije – upečatljivi primeri iz ispitivane periodike

Primeri koji slede nisu svi, i sasvim direktno, vezani za sportsku terminologiju, ali ih zbog zanimljivosti i veze sa prethodnim nalazima navodimo u poglavlju koje sledi.

Budući da se u širem smislu može reći da se radi o kakvom „takmičenju“, makar između prvaka političkih partija, smatramo da ipak vredi uključiti i takvu konstrukciju u našu diskusiju. Sledi primer:

菅首相「1対8はつるし上げ」 9党首でテレビ討論拒否

Predlog prevoda: 9 vodja političkih partija pozvano je da vodi diskusiju na televiziji.

Premijer Kan je to odbio, budući da ne želi da bude obešen i da visi pred njima.

Razložen na delove, izraz bi izgledao ovako:

菅 - Kan (vlastito ime)

首相 - *syushou* (premijer)

「1対8はつるし上げ」 „obesiti nekoga zbog odnosa snaga 1:8“

Situacija je identična tome da ga obese, a on nemoćan visi.

9 党首でテレビ討論拒否 “9 političkih partija u televizijskoj debati”

Da bismo razumeli o kakvoj se situaciji radi, te da ne bismo mešali interpretaciju sa klasičnim značenjem srpskih glagola „obesiti” i „visiti”, koji podrazumevaju vid egzekucije, a ne nužno i sramoćenja, prilažemo odgovarajuću ilustraciju:

Slika 1: *tsurushi ageru* – *obesiti i „okačiti” u japanskom kulturološkom kontekstu*

Kao što se iz priložene ilustracije može videti, radi se o aktivnosti čiji je cilj da se data osoba izloži javnom poniženju, a ne da se i ubije. Mogući kulturološki ekvivalent iz srpskog konteksta bio bi „izložiti nekoga stubu srama”. Dakle, primer nema veze sa fizičkom egzekucijom. Koristeći ovaj izraz, premijer ukazuje da ne želi da bude izložen toj vrsti javnog poniženja, tim pre što eksplicitno ističe da bi se time našao u situaciji „1:8”, tj. da bi bio u apsolutnoj manjini u jednoj takvoj javnoj, televizijskoj debati.

Izraz je jasno metaforičan i vodi uže poreklo iz japanskog istorijskog konteksta.

Još jedan sličan primer za isti metaforični odnos bio bi i sledeći:

吊るし上げる クラス全員で彼を吊るし上げた —

Predlog prevoda (engl. *All his classmates took him to a kangaroo court*). Izraz „cangaroo court“ nije previše čest u engleskom jeziku i obično označava suđenje koje se vrši bez procesnih prava za osuđenika. Drugim rečima, u pitanju je farsa od sudskog

procesa. Etimologija ovog izraza (koji se poziva na „kengure“) nije sasvim jasna, no postoje indicije da se fraza odomaćila tokom kalifornijske zlatne groznice polovinom 19. veka. Budući da kenguri „skaču“ i time „preskaču“ velike delove puta koji prelaze, tako i ovde pravda pravi „skokove“, tj. sudski postupak se odvija po ubrzanoj proceduri, gde se ne vodi dovoljno računa o pravima optuženog. U tom smislu je „sud za kengure“ zapravo dirigovana predstava koja se odvija umesto pravog sudskog procesa. Sa naše tačke gledišta, najzanimljivije je da je japanska fraza upotrebljena gore (*tsurushi ageru*) ovde iskorišćena u sličnom, premda ne posve identičnom kontekstu. Dok je u gornjoj rečenici reč bila o osobi koja je bukvalno „obešena“ i time izložena podsmehu i kritici, ovde je u pitanju nepravično „suđenje“. U oba slučaja data osoba se izvrgava ruglu, sramoti ili poniženju, pa bi možda adekvatan srpski prevod za izraz i mogao da bude „staviti nekoga na stub srama.“

〔日本経済新聞2009年3月13日〕

世界、力の差縮まる

Bukvalan prevod: *Razlika u snazi između različitih timova (u bejzbolu) se smanjila, tj. „skupila“.*

Izraz se može razložiti na sledeće sastavne delove:

世界 – svet

力- snaga, moć

差 – razlika

縮まる – skupiti se (engl. shrink)

U svetu se skupila, smanjila razlika u moći. Drugim rečima, svet je postao globalno selo. Ni u jednoj oblasti više ne postoje velike razlike između učinka pojedinih zemalja, u različitim segmentima. Samim tim, ni u sportu, najbolji timovi više ne dolaze iz „odabranih“ zemalja. Kako ponekad u sumou Japanci više nisu najbolji, tako i ovde, u bejzbolu, japanski tim polako sustiže, čak prestiže, dotle neprikosnovne Amerikance.

栗生も王座奪取

1 歩も引かず雪辱

1 歩引く 一時には 1 歩引くことも大切だ – *U nekim situacijama važno je povući se, odstupiti, tj. napraviti korak unazad.*

Simbolika koraka prilično je česta u japanskom govoru. Poznat je izraz kojim Japanci označavaju način na koji pokušavaju da vode zdrav život. Bukvalno se radi o tome da govornik treba „da napravi svojih 5.000 koraka” (u toku dana) kako bi ispunio dnevno propisanu normu rekreacije. Kulturološki, radi se o sličnom konceptu kao što je na zapadu, recimo, odlazak u teretanu, vožnja bicikla ili džoging. Čak su karakteristične i male elektronske sprave koje se vezuju oko pojasa i, bukvalno, predstavljaju „merače koraka”(万歩計)

Opet, u konkretnom izrazu, „koraci” su upotrebljeni u malo neobičnom kontekstu. Ovde se radi samo o *jednom* koraku unazad, dakle delimičnom, reklo bi se „taktičkom” povlačenju. Naime, u pitanju je razgovor sa osobom koja je nama na neki način pretpostavljena te iz poštovanja prema njoj ne moramo da iznesemo svoj eventualno suprotstavljeni stav do kraja, već se povlačimo.

Izraz, opet, može da ima i drugačija značenja. Druga mogućnost je da „jedan korak unazad” predstavlja mogućnost da se psihološki smirimo (engl. *calm down*). Mogući

ekvivalentni izrazi u srpskom, premda iz nešto neformalnijeg registra, bili bi „prikačiti”, čak „povući ručnu kočnicu”, što u poslednje vreme sve češće čujemo u političkom žargonu (kada je jedan ministar iz prethodne Vlade poručio poznatom biznismenu da „malo povuče ručnu”). Treća varijanta je još manje prijatna i predstavlja, doslovce, kukavičluk.

U svakom slučaju, „usmereni korak”, bilo unapred bilo unazad, predstavlja jasnu slikovnu shemu pokreta u određenom smeru, a usmereno kretanje je jedan od osnovnih izvora metaforizacije. U ovom slučaju, fizičko kretanje postaje „mentalno” kretanje, tj. odluka da se povučemo, ili krenemo napred u kakvom razgovoru, raspravi ili kod životnih odluka.

雪辱 — osveta, vratiti milo za drago, uzvratiti udarac

[悔しい気持ち - žaliti za nečim, biti isfrustriran (npr. posle loše uradjenog ispita, posle lose odigrane utakmice, kad padne raspoloženje)]

雪辱を果たす — osveta, revenge

思い凝縮、栗生号泣

思い凝縮 - bukvalno, kondenzacija misli

Prevod nastavka izraza: *Setivši se koliko je (u prethodnoj utakmici) „potonuo” zbog poraza, (sada kad je pobedio) Ao počinje da plače tako da se suze „izlivaju” iz njega.*

Ovde su bitna tri konstrukta. Najpre i sam izraz za „setiti se”, *omoidasu*, znači „misliti” i „izvući”, tj. izvući nešto iz svog sećanja. On ne kaže *omoidasu*, već *omoi* praćeno celim užasnim osećajem bezvrednosti, potonuća, poraza, što samo pojačava efekat metafore koja sledi. Drugi deo izraza ukazuje da je dati igrač „potonuo” što je kroskulturalno uobičajena konceptualizacija za poraz ili propast. Još su Lakoff i Johnson (1980) kao najbazičniju pojmovnu metaforu odredili konceptualizaciju

dimenzije „gore-dole” u engleskom i drugim jezicima. U osnovi, sve što je „gore” je dobro, a sve što je „dole” je loše, kao u izrazima „Pridigao si se”, „Skačeš od sreće”, „Ona je poletela” ili „Zašto si toliko propao”, „On tone sve dublje”, „Zakopao se ovim što je rekao”. Izvori ovakvog poimanja stvari mogu biti različiti. Po Lejkofu i Džonsonu, radi se o konceptualizaciji ljudskog tela. Uspravljeno telo označava mladost, zdravlje i život, pa je samim tim „dobro”, dok pogrbljenost, padanje i kretanje ka zemlji označavaju starost, bolest i smrt. Neki autori misle da ovakva metafora vodi poreklo iz religijskih predstava (mada su, možda, i one metaforične), gde je raj „gore”, a pakao „dole”. Postoje i psihoanalitički usmereni teoretičari koji dovode ovu metaforu u vezu sa seksualnim funkcijama. Koju god interpretaciju da prihvatimo (a sve imaju određenu težinu), ostaje primetna tendencija, ovde i u japanskom, da se „gore” i „dole” metaforizuju kao „dobro” i „loše”.

Konačna interpretacija teksta je sledeća. Ao Takahiro je bio svetski šampion u boksu. Prethodnu titulu je izgubio zato što je bio kukavica i pasivno se branio. U klasičnoj interpretaciji, on je ponovo neka vrsta „nadređenog” svojoj vernoj publici, koja za tu vernost očekuje da on ispuni i svoju dužnost, tj. da sve od sebe. Prethodne godine on to nije učinio, ali zato ove godine on uspeva, ne ponaša se kao kukavica i, na neki način, „sveti se” (možda i samom sebi) za ono što se desilo prošle godine. Tokom takvog sećanja, a sada u izmenjenim okolnostima, njega „preplavljaju” emocije i on mnogo, mnogo plače. Gore smo to pokušali da prevedemo kao „izlivanje” suza, no u japanskom originalu nema tako čvrste metafore, već samo kvantifikacije koja govori o velikoj količini suza i plača.

Kulturološki gledano, koncept muškarca koji plače jako je zanimljiv za analizu. Dok bi na zapadu on izazvao u najmanju ruku oprečne komentare, ili direktno negodovanje, u Japanu on predstavlja jednu od manifestacija apstraktnog koncepta „lepote”. Dok je kod nas uglavnom sramota da muškarac plače (odraz nedovoljne „muškosti”), u Japanu se smatra da je to lepo i dirljivo, što se može iskazati izrazom 日本人の美德 (*Nihonjinnobitoku*) – više od lepote, tipično „japanski” posmatrano. U svakoj kulturi izgleda se ideali lepote razlikuju i zavise od tačke gledišta, tj. „oka posmatrača” (engl.

beauty is in the eye of the beholder). U Japanu, ovaj apstraktni koncept “japanski lepog“ može imati različite, ponekad posve neobične, pojavne manifestacije.

Istorijski gledano, na primer, Srebrni hram i spolja i iznutra je krajnje jednostavan. Ne radi se o „siromaštvu“ već namernoj, ciljanoj „jednostavnosti“, što je tipično za Muromachi period kada je zen budizam dostigao vrhunac, sa Wabi i Sabi konceptima, kao idealima lepote. Wabi i sabi su reči za koje je veoma teško naći prevodne ekvivalente. Wabi se, originalno, odnosilo na usamljenost, distanciranost od društva, možda najbliže onom da smo na ovom svetu ipak sami, dok je Sabi značio hladnoću, neprijatno osećanje hladnoće ili straha. U 14. veku značenje ovih reči je počelo da se menja, dobijajući sve više pozitivnu konotaciju. Danas wabi konotira rustičnu jednostavnost, svežinu i mirnoću, i može se odnositi na živu i neživu prirodu ili suptilnu eleganciju. Takodje se može odnositi na nepravilnosti i anomalije u stvaranju, koje ističu originalnost i eleganciju objekta. Wabi je savršena lepota prouzrokovana asimetrijom i nesavršenošću. Sabi predstavlja lepota i smirenost koje dolaze s godinama, kada patina ili pukotine ističu vrednost objekta. Kao posledica viševkovnog uticaja budističke Kine, wabi i sabi na kraju evoluiraju u prepoznatljivi japanski estetski ideal. Pre nekih 700 godina, naročito medju plemićkom elitom Japana, razumevanje praznine i nesavršenosti se poštovalo kao prvi korak do prosvetljenja, poznatog u zen budizmu kao satori. Danas se koncept wabi i sabi smatra mudrošću koja proističe iz prirodne jednostavnosti. U knjigama o umetnosti obično se definiše kao nesavršena lepota. Najbliži koncept koji bismo mi na zapadu možda razumeli u vezi sa ovim jeste da „lepo nije uvek jednostavno, ali je jednostavno uvek lepo“.

Ako sa konkretnim konceptom i nemamo previše problema, šta reći za lepota „trešnjinog cveta“, što je donekle prihvatljivo, ali možda donekle i nerazumljivo našem čoveku. Konačno, ideja *seppuku*, tj. ritualnog samoubistva kao vrhunca savršenosti, čistote i lepote, za zapadnjaka svakako ne predstavlja ideal koji bismo nazvali „lepim“. U tom rasponu pojmova koji nama deluju, odnosno ne deluju „lepi“ treba tražiti mesto i za jednog snažnog boksera koji dozvoljava sebi da javno plače. U Japanu, on se tim

činom javno izvinjava i, na taj način, uspeva da se ponovo izbori za ljubav svojih navijača. Kulture, svakako, imaju šta da nauče jedna od druge.

果汁を凝縮する — iscediti sirup od voća

凝縮 — stisnuti i smanjiti, svesti na, sažeti (npr, kad se glicerin iscedi, dobije se nitroglicerin, koji može da eksplodira, ili kada se stisne pomorandža i dobije se sok). Drugim rečima, suze su se „cedile” i iz njih je krenula nova energija, koja mu je dala snagu za pobedu.

栗生も王座奪取

Prevod: *Ao čak otima tron*

王座- tron

王 — 王様 — kralj

座 — sedeti

奪取 — oteti, uzurpirati

Radi se ponovo o istom boks meču, gde je drugi igrač, protivnik Aoa, u međuvremenu postao šampion. Sada se Takahiro Ao iskupljuje za prošlogodišnji poraz i preotima tron od novog šampiona (čime ponovo postaje šampion). Radi se o šampionskoj tituli, koja se u borilačkim sportovima često simbolizuje posebnim pojasom. No, ovde autor teksta ne koristi ni termin za pojas, već leksemu 王座, koja je sastavljena od dva znaka – „kralja” i „sedeti”, što bi značilo „tron”. Sam tron je, dakle, metafora za „kralja boksa

koji će ponovo sedeti na toj stolici”, drugim rečima, za šampiona. Dakle, još jedna istorijski zasnovana metafora koja koristi vladarske prerogative kao izvorni domen za različite apstraktne odnose u današnjem društvu. Kada se setimo Elvisa Preslija kao „kralja rokenrola” znaćemo da ova metafora i nije previše strana zapadnom posetiocu Japana.

[日本経済新聞2009年3月12日]

川崎 半歩の勝利

川崎 - ime kluba

半歩 - bukvalno, pola koraka

勝利 - pobeda, trijumf

Mogući prevod: *Klub Kawasaki Frontale napravio je „pola koraka napred”, tj. imao je sreće da ovaj put pobedi, ali još mnogo utakmica je pred njim.*

Još jednom imamo metaforu koraka, u ovom slučaju samo njegovu „polovinu”. Radi se o slabašnom timu koji je sticajem čudnih okolnosti postigao uspeh u konkretnoj utakmici i pobedio mnogo jaču ekipu od sebe. To jeste dobro za njih, no ni ta jedna pobeda ne može da se posmatra kao pravi korak napred budući da je malo verovatno da će oni nadalje da pobeđuju. U tom kontekstu, metafora „polukoraka” se suprotstavlja gore pomenutoj metafori „(celog) koraka” (unapred ili unazad). Čini se da je u pitanju specifična upotreba ustaljene metafore, tj. gotovo parodija na pravu metaforu, kojom se postiže pragmatički efekat podsmevanja. Ceo ton teksta je ironičan budući da se datom timu ne daje previše šansi da dalje pobeđuje. S tim u vezi, „polukorak” i nije polovina koraka, već karikatura pravog koraka, čime se, uz metaforizaciju, postiže i određen stilski efekat.

イングランド勢が砕く リーグの力関係逆転

イングランド勢が砕く - *Engleska je „razbila” (Italijane)*

リーグの力関係逆転 - *Odnos snaga u ligi šampiona se okrenuo naopako (tj. „potpuno pretumbao”)*

勢 — group of people, skupina ljudi, snage

Dakle, u utakmici koja je suočila dva jaka tima, jedan iz Engleske, a drugi iz Italije, gledaoci su posmatrali zanimljivu predstavu. U njoj su Englezi ipak bili bolji pa su „razbili“ Italijane. Radi se o izrazu koji će se, nemetaforično, upotrebiti u posve običnim kontekstima, na primer kada nakon čekićem razbije šoljicu za kafu, pa sve ode u paramparčad (Englezi bi za istu pojavu iskoristili frazu *shatter something to smithereens*). U japanskom koristimo sledeću konstrukciju 砕く — napasti, nešto što će se rasturiti, tj. バラバラにする, „razbiti na sitne komade”. Zanimljiva u japanskom je početna kombinacija slogova *bara-bara*, koja predstavlja (a) onomatopeju za nešto što je razbijeno, što se raspalo na delove i (b) tipičan primer reduplikacije, vrste tvorbe reči karakteristične za mnoge jezike iz sino-tibetanske grupe; takodje i za japanski. Kao fenomen reduplikacija se jako često koristi kao primer za analize u generativnoj morfologiji, što ipak nije u direktnoj vezi sa ciljevima ovoga rada.

Gramatičke karakteristike se možda i razlikuju, no konceptualna metafora je izgleda identična u našim trima izabranim jezicima (japanski, engleski, srpski), gde se „razbijanje“ protivnika svodi na pobedu nad njim. Teorijski posmatrano, radi se o još jednoj metafori koja koristi konceptualizaciju sila. Kada se određena fizička celina, entitet ili telo dezintegriše i pretvori u stotine manjih, nepovezanih delića, ono više nije u stanju da funkcioniše onako kako je to činilo dok je bilo u „jednom komadu“. Samim tim, kada se takvo stanje izazove kod protivnika, on je pobeđen, tj. dokrajčen. Ova

metafora može imati zanimljive teorijske implikacije po pitanju Talmijeve dinamike sila.

Odnos snaga na utakmici takođe se „preokrenuo“, budući da su, izgleda, Italijani vodili tokom celog meča, ali su ih Englezi, pri kraju susreta, „sustigli“ i „prestigli“ (što su takođe metafore kretanja). „Preokret“, i u našem jeziku, metaforično je zasnovan koncept, koji predstavlja okretanje fizičkog tela „naglavačke“ ili „naopako“. Time se želi reći da se i *apstraktna ideja*, kakva situacija, ili ishod (utakmice) „iz temelja“ menja. Kako god da želimo da opišemo ovaj izraz, izgleda da ne možemo da „pobegnemo“ od metafore. Sve što „stoji“ „u“ znacima navoda u prethodnim rečenicama zapravo je metaforična konstrukcija. Neka ovo posluži kao još jedna ilustracija teze koliko je metafora imanentna ljudskoj prirodi.

[朝日新聞2009年4月20日]

磐田やっ と始動

Predlog prevoda: (*Klub*) *Iwata (Jupiro) napokon se pokrenuo.*

Prilično je jasno da se radi o simboličkom „pokretu“, tj. situaciji u kojoj je ovaj tim konačno počeo da pobeđuje, ostvaruje dobre rezultate. Radi se, dakle, o „započetom pokretu“ koji je nastao nakon dužeg perioda u kome je ekipa bila „uspavana“. Odnos između izvornog i ciljnog domena ovde je prilično jasan, a metafora probija kulturološke barijere i dosta intuitivno se može razumeti.

3.2.6 Dvoznačnost, polisemija naslova i kulturološke posledice: nekoliko primera

Analizirajmo na ovom mestu nastavak teksta. U podnaslovu iznosi se sledeća teza:

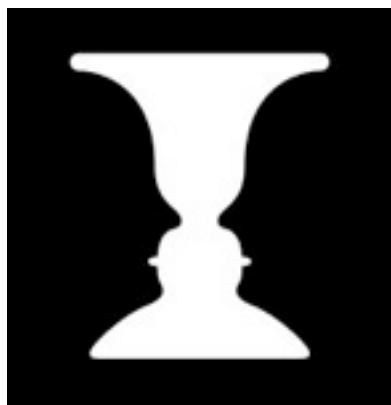
新加入・李、目覚めに2発 [朝日新聞2009年4月20日]

Jednoznačni naslovi pojavljuju se relativno retko u sportskoj štampi. Ovo iz razloga što bi jasna, nedvosmislena informacija otvorila put za preciznu interpretaciju već pri čitanju samog naslova, nakon čega ne bi ni bilo potrebe da čitalac pročita celi tekst. Kako ovo nije cilj novinara-autora, često ćemo pronaći naslov koji ima dve, tri ili više mogućih interpretacija, a koji će se potpuno razumeti tek nakon čitanja celoga teksta.

Fenomen dvoznačnosti (ili višeznačnosti, engl. *ambiguity*) jedan je od centralnih konstrukata kognitivnih nauka. U vizuelnoj, auditivnoj, konceptualnoj, jezičkoj, ili ma kojoj trećoj percepciji, čini se da svet oko nas obiluje dvostrukim značenjima koje je naš mozak prinuđen da interpretira, tj. „prikloni se jednom carstvu“. Praktično, cela generativna sintaksa u klasičnim Čomskijevim modelima rodila se na interpretaciji rečenica kao što je „*Colorless green ideas sleep furiously*“ ili „*They are visiting relatives*“. Da li se radi o rođacima koje neko treba da poseti, ili o rođacima koji nekoga često posećuju, može se utvrditi samo ako se data rečenica stavi u odgovarajući kontekst. Sama činjenica da *identična* rečenica na papiru (ili, ako se sluša, identičan zvučni talas) može da ima bar *dve potpuno različite* interpretacije dovoljna je da Čomski tvrdi kako „postoje dubinska i površinska struktura“, tj. dva potpuno nezavisna nivoa jezičke analize, od kojih je onaj važniji, „duboki“, sasvim apstraktan i funkcioniše po principima koje detaljna, formalna lingvistička teorija tek treba da opiše.

No, dvoznačnost nije bila nov fenomen čak ni kod ranog Čomskog. Poznati su pokušaji Geštalt psihologa početkom dvadesetog veka da ukažu na ovakve pojave kod vizuelne percepcije.

Sl. 2: Rubinova vaza

Poznati primer koji daju Geštalt psiholozi: sa jedne strane, vidimo vazu na crnoj pozadini, a sa druge, dva crna lica iz profila koja posmatraju jedno drugo. Ono što je jako važno, a to važi za svaku, pa i sintaksičku dvoznačnost, je da se ni u jednom trenutku ne mogu videti *obe* slike istovremeno. Naime, interpretacije se smenjuju, čas jedna, čas druga. U pitanju su, izgleda, neurofiziološka ograničenja koja omeđuju rad mozga.

U konkretnom japanskom primeru, imamo ne samo dvosmislen, nego i višesmislen naslov. Marketinški je vrlo atraktivan, jer intrigira nejasnoćom i kao takav budi kupčevu radoznalost. U moru dnevne štampe, naslov privlači kupca i tera ga da se odluči na šta će odvojiti novac i vreme. Ako je naslov nedvosmislen, a poruka jasna, kupčeva radoznalost je zadovoljena, on je dobio informaciju koja ga ne staje ni vremena ni novca. Metafora kojom obiluju naslovi novinskih članaka intrigira, ali ne otkriva. U ovom slučaju, čitaoci ne saznaju iz naslova ishod same utakmice, no ne mogu tačno da intepretiraju ni samo značenje situacije. Insistiramo da takve probleme sa interpretacijom nemaju samo učenici japanskog kao stranog jezika, već i izvorni govornici (što je, uostalom, bio i cilj autora teksta).

Naime, van konteksta, moguća su tri tumačenja gornjeg naslova:

- 1.značenje – Zahvaljujući Rijju, tim se konačno probudio
- 2.značenje – Konačno sam shvatio (probudio se) da je Ri dobar igrač
- 3.značenje - Napokon se Ri probudio i dao 2 gola

Ri je novi (inače strani) igrač, koji je postigao dva gola i, izgleda, podario timu novu snagu. Ali, nije sasvim jasno o kakvom se „buđenju” radi. U prvom slučaju, cela ekipa je ta koja se budi, na Rijeju inicijativu. U drugom, budi se sam autor teksta, koji, zbog onoga što se na utakmici desilo, shvata da je Ri kvalitetan igrač. Konačno, treća moguća interpretacije je da se *sâm Ri* napokon probudio i „proigrao”, tj. počeo da pruža kvalitetne partije. Ovo je dobar primer semantičke višesmislenosti, koji može da posluži i za istraživanja u psiholingvistici. Nama, opet, on nudi mogućnost da protumačimo *motive* zbog kojih autori naslova, izgleda, *namerno* koriste ovakva sredstva.

Možda bismo mogli da se pozovemo na osnovne principe *teorije neuromarketinga* pri tumačenju upotrebe ovog sredstva. U Japanu su novine i časopisi mnogo dostupniji

nego u ostatku sveta. Mnogi od njih izlaze čak dva puta dnevno i zaista se radi o „moru” ili „šumi” dostupnih informacija. Ako uzmemo u obzir i napredak informacionih tehnologija, koji sigurno nigde nije brži nego u Japanu, dolazimo do jasnog zaključka da pisana štampa polako izumire. Budući da je konkurencija jaka, a potražnja sve manja, vlasnici i novinari se na sve načine trude da privuku čitaoce. Između ostalog, oni koriste i moć reči, pa i dvosmislene i višesmislene naslove, kako bi bukvalno „privukli” čitaoce već na osnovnom senzornom nivou. Dvoznačnost je toliko bazičan mehanizam percepcije da nam se čini da čoveku nije neophodna složena konceptualizacija da bi primetio dvosmislen naslov. Baš kao i Rubinovu vazu ili Nekerovu kocku⁴, čitalac će primetiti dvoznačan naslov već na prvi pogled. A u tom trenutku, njegova pažnja je već privučena i takav tekst je ostvario svoj cilj.

U vezi sa teorijom pojmovne metafore, kao jednom od osnovnih teorijskih modela ovoga rada, možemo konstatovati da u ovom primeru niko ne spava, niti se budi, već se „budjenje” odnosi na apstraktni koncept postizanja boljih rezultata na utakmici. Po teoriji metafore, konkretan domen budjenja prenosi se na apstraktni domen postizanja rezultata. To je u skladu sa postulatima standardne konceptualne teorije metafore (Lakoff and Johnson, 1980). No, ovde možemo i proširiti naše objašnjenje dodatnim argumentima: ono što je u ovom primeru posebno zanimljivo jeste činjenica da se i takav metaforični konstrukt može tumačiti na tri prilično odvojena, tj. različita načina. Agent za metaforu budjenja može biti čitav tim, pisac članka ili sam igrač Ri (gornje tri interpretacije). Ovo dalje znači da pri tumačenju metaforičkih izraza u naslovima japanske sportske štampe *nije dovoljno* znati ili prepoznati samo „izvorni” i „ciljni” domen metafore. Uz poznavanje same lekseme, mora se jako voditi računa i o kontekstu. Time tumačenje metafore u japanskom postaje kompleksnije nego u engleskom ili srpskom jeziku.

[朝日新聞 2009年4月20日]

内川お待たせ1号 naslov

---

⁴ Edgar Rubin (1886-1951), danski psiholog. Luj Albert Necker (1786-1861), švedski psiholog. Obojica se smatraju utemeljivačima Geštalt škole u psihologiji.

Predlog prevoda: *Uchikava nas je dugo pustio da čekamo na taj „home run”*

I ovde prisustvujemo kombinaciji metaforičnosti i dvoznačnosti. Igrač Uchikava je, očigledno, neko vreme igrao ispod očekivanja. Sa druge strane, publika ga jako voli i nada se njegovom boljem učinku u budućnosti. Na ovoj utakmici on je konačno postigao „home run”, što je poznati izraz iz bejzbola koji označava trčanje oko svih baza nakon dobrog udarca, čime data ekipa osvaja puno bodova. U ovom primeru, upotreba fraze za „čekanje” koja je uobičajena u nekim drugim kontekstima ukazuje nam na to koliko je publika željno iščekivala ovaj trenutak te koliko je srećna što se nešto tako konačno dogodilo.

Naime, fraza おまたせ。 znači „pustiti nekoga da čeka”. Radi se o kauzativnoj konstrukciji koja postoji i u engleskom (tipične konstrukcije sa *have*, npr. *He had him open the window*). U srpskom se ovaj problem ne rešava na sintaksičkom, već na morfološkom nivou, upotrebom odgovarajućih prefiksa. Na primer, kada kažemo “rasplakati” to semantički znači “naterati nekoga da plače”. Premda se strukturalno ove konstrukcije razlikuju, izgleda da sve prenose sličnu apstraktnu ideju: postoji agent koji svojom svesnom ili nesvesnom radnjom nagoni „primaoca” radnje da nešto učini, promeni, da se drugačije oseća, itd.

Evo nekih „običnih” situacija u kojima se ova pozdravna fraza upotrebljava (*aisatsugo* 挨拶語):

お待たせしました — sprski ekvivalent bio bi „Izvinite što ste me čekali”, a engleski „Sorry for keeping you waiting”. Opet, originalni izraz zapravo znači „Izvinite što *sam vas naterao da (vi mene) čekate*”. Čak i u sasvim prijateljskim situacijama, dakle kada se obraćamo sebi ravnom (jedini ravnopravan od pet konfučijanskih odnosa – prijatelj-prijatelj), zadržaćemo učtivi prefiks „o”.⁵ Cela konstrukcija nam možda može reći ponešto i o japanskom mentalitetu, ali se svakako radi i o strukturi jezika koja forsira kauzativne izraze. Ovu učtivu formu koristimo da se obratimo sagovorniku u svakoj

---

⁵ Čak i kada skratimo konstrukciju u neformalnom govoru, na *o-matase*, nikada nećemo reći samo *matase*. Dakle, premda je gramatički izraz pojednostavljen, marker za „ljubaznost” ostaje. Drugim rečima, pravilna gramatika se može „podrazumevati”, tj. ostati neiskazana (*shimashita*), no prefiks za učtivo ophođenje ne sme se izostaviti ni po koju cenu.

prilici kada ga ostavljamo da čeka, čak i kada se udaljavamo veoma kratko, npr do toaleta. Pozdravna fraza koju koristimo po povratku omogućava nam da se sagovorniku, zapravo, izvinimo tako što koristeći kauzativ bukvalno kažemo- „*Naterao sam vas da čekate*” (*dok sam ja radio nešto za sebe*). Nigde se eksplicitno ne kaže – *izvinite*, za direktno izvinjenje koristimo fraze kao što su - *sumimasen, shitureishimasu* itd, koje su direktni prevodni ekvivalenti izrazima - *izvinite, oprostite*. No, baš to neiskazano izvinjenje pojačava utisak neprijatnosti u kojoj se našao govornik ‘nateravši’ sagovornika da čeka. Ako ovu situaciju obojimo humorom, pravi prevod bi bio – „*Neprijatno mi je što je vama bilo neprijatno dok ste me čekali, a ja sam prouzrokovao vaše čekanje*”. Paradoks je da ovakva analiza ipak ide predaleko, naročito ako se uzme u obzir da je pomenuta fraza zapravo – pozdravna fraza – ništa manje korišćena, niti značajnija od –Dobar dan. Kada bismo na isti način analizirali *dobar dan* [今日は] sama analiza, etimološka i pragmatska, bi nas udaljila od pukog značenja pozdrava koji ima za cilj ne da istakne da li je dan dobar ili loš već da izvrši funkciju pozdravljanja sagovornika.⁶ Deluje nam, ipak, da smo morali da iznesemo ovu detaljniju analizu jer u našem kulturnom kontekstu na ovom mestu ne bi se očekivalo da protagonista kaže bilo šta.

Sličan primer iz običnog govora bila bi i fraza *こちらこそ*, koja bukvalno znači „*baš moja strana*“. U prenesenom značenju, ovo bi se prevelo na srpski kao „*baš sam ja taj koji treba Vama da se izvini jer sam se Vama našao na putu*“ (... pa sta Vi, na primer, mene morali da nagazite). Ovakvi primeri iznova ukazuju na specifičnosti japanskog mentaliteta, koje su, prirodno, našle svoje manifestacije i u tipiziranim jezičkim izrazima.

村田不在の気負い吹っ切った podnaslov

(*Kada je Uchikawa postigao home-run*) „*preboleli*” *smo odsustvo Muratinog borbenog duha(odsustvo borbenosti)*

---

⁶ Setimo se romana Mome Kapora u kome odgovor na pitanje „Kako ste?“ može da bude i „Evo, baš me od jutros nešto žiga kičma“, itd. Naravno, pozdravna fraza je samo fraza koja podrazumeva odgovor „Dobro, hvala“. Radi se o konvencionalnim izrazima koji ne zahvetaju dubinske, iskrene odgovore, nečemu što je još poljski antropolog B. Malinovski zvao „fatička komunikacija“.

気負う - (razloženo: 気-duh, um, raspoloženje 負ける-bitu u minusu, izgubiti)

1. značenje – uzbuđenje, excitement, an eagerness to win

2. značenje – depresija, očaj, osećamo da ćemo izgubiti

不在 – absence; odsustvo

吹っ切る – get over, preboleti, trgnuti se (razloženo : 吹く - duvati, dah 切る - preseći)

U ovom primeru radi se o nešto apstraktnijoj vrsti metaforizacije. Naime, značenje se ne prenosi direktno putem leksema, kao u prethodnom primeru gde se „bukvalno” pretvara u „apstraktno” budjenje, i zatim metaforizuje. Ovde se celokupna ustaljena fraza, sa svim njenim kulturološkim i sociolingvističkim implikacijama, koja označava učtivi izraz kojim se obraćamo sagovorniku kada moramo da se udaljimo na koji trenutak, prenosi u socijalni kontekst jedne bejzbol utakmice. U ovom slučaju, autor teksta smatra da nam se dati igrač mora „izviniti” zato što smo mi dugo čekali da on postigne pogodak.

Kada povežemo naslov i podnaslov dobijamo sledeći prevod:

Dugo smo čekali na Uchikawin home run; ali „preboleli” smo Muratinu neborbenost.

U drugom delu primera pronalazimo dva metaforična konstrukta: „duvanje” i „depresiju”. U pitanju su, kao i u prvom primeru, tipični primeri proširenja leksičkog značenja, gde se izvorni domeni sa bukvalnim značenjima prenose u metaforični opseg. Konkretno, ništa se u ovom slučaju ne “seče” niti “duva”, već se radi o prestanku strepnje kod gledalaca po pitanju ishoda utakmice. Takođe, depresija svakako nije kliničko stanje pojedinca, već metaforizovani izraz kojim se ukazuje na zabrinutost publike u vezi sa ishodom utakmice. Ovde dve metafore zajedno daju sinergetski efekat i pojačavaju emocionalnu konotaciju kod naslova. Dok bi i jednostavan izraz kojim bi se samo konstatovalo da je Uchikawa postigao home run bio dovoljan da prenese

informaciju, ovakav izbor reči svakako je pomogao da se naslovu da izraziti afektivni naboj.

[朝日新聞 2009年4月20日]

東京関門一つクリア naslov

Prevod: *Tokio: Probili smo jednu barijeru.*

Ponovo u vezi sa tematikom ovog poglavlja, u ovom naslovu najpre se javlja mala dvosmislenost (koja se može razrešiti tek detaljnim čitanjem teksta) u vezi sa upotrebom imenice „Tokio“. Jedna mogućnost je da se radi prosto o mestu održavanja sportske manifestacije. U tom slučaju je barijera probijena „u Tokiju“. Druga moguća interpretacija jeste da je „Tokio“, tj. Japan probio barijeru, u kom slučaju je ime glavnog grada upotrebljeno *metonimijski*. Metonimija je zanimljiva stilska figura (tradicionalno), tj. kognitivna operacija (semantički) koja predstavlja zamenu agenta nekim povezanim pojmom višeg ili nižeg reda. Dakle, za razliku od metafore, gde je veza između dva elementa koji se porede *fizička*, kod metonimije je ona *logička*. Odnos metafore i metonimije nije sasvim razrešen u kognitivnoj lingvistici i čini nam se da je ponekad teško da povučemo jasnu razliku između ove dve figure.

Čitanje celog teksta otkriva nam da se pre radi o drugoj nego o prvoj operaciji. Naime, Tokio je bio kandidat za održavanje Olimpijskih igara 2016. godine. U vreme kada je tekst nastao (20.4.2009.) nije se znala konačna odluka Međunarodnog olimpijskog komiteta. No, autor ističe da je japanski glavni grad „probio prvu barijeru“, tj. prošao prvu „kontrolnu stanicu“ (eng. *checkpoint*). Princip izgradnje ove metafore relativno se lako može objasniti. U pitanju je kombinacija metaforizacije sila i kretanja. Prolazak kroz kontrolnu stanicu i njeno eventualno „čišćenje“ (engl. *clear*, prilagođeno japanskom fonetskom sistemu) preslikava se na apstraktnu ideju uspeha u nekom poslu.

(関所 – Check point) 関所の門—barijera

Kulturološka analiza i ovde može da pomogne da strancu postane jasnije o čemu se ovde radi. Naime, istorijski gledano, ovaj izraz vodi poreklo iz feudalnog Japana (Edo perioda, 1600-1868). U to doba današnji Japan bio je podeljen na veliki broj malih feudalnih država. Prelazak iz jedne u drugu zahtevao je strogu proceduru i detaljnu

kontrolu putnika i prtljaga, bez znanja da li će se ta barijera i proći. Za razliku od modernih država, gde je prolaz u takvim situacijama pojednostavljen ukoliko se, makar, poseduju odgovarajuća dokumenta i ne nosi zabranjen prtljag, u datom periodu nije postojala nikakva garancija da će putnik moći da pređe na drugu teritoriju i stigne do željene destinacije. Upotrebivši jednu takvu frazu, autor teksta želi da naglasi koliko je teško bilo savladati ovu prvu poteškoću, premda će za završetak celog posla morati da se uloži još puno truda (što se, na kraju, ipak pokazalo bezuspešnim).

U podnaslovu navodi se sledeće:

IOC 調査 今後は外交力次第

Prevod: *Prema istraživanju IOC-a⁷ jednu su prepreku prešli, sledeći put sve će zavisiti od diplomatske moći.*

U ovom primeru vidimo i zašto Tokio na kraju nije izborio organizaciju olimpijskih igara. Dakle, prvi korak koji je učinjen bio je značajan, ali ne i dovoljan da se završi posao. U tom trenutku na scenu je trebalo da stupi „diplomatska veština“ (čak bukvalno „moć“), pomoću koje bi japanska sportska diplomatija uspela da dobije organizaciju ovog važnog sportskog događaja.

Imenica „moć“ je ovde upotrebljena u donekle neobičnom kontekstu sa tačke gledišta srpskog govornika. Mi bismo pre govorili o „umeću“, „umešnosti“ ili, ponovo, „veštini“. No, takav izbor reči teško da je slučajan. Kao što smo više puta naglasili, u vezi sa radom lingviste L. Talmija, *sila* u svojim različitim pojavnim manifestacijama značajan je, možda i „primarni“ izvorni domen pri izgradnji apstraktnih pojmova. Samim tim, ovde se pominjanje „sile“, tj. „moći“ može protumačiti kao način da se čitaocu približi koliko *jak* ili *veliki* napor treba da se uloži kako bi ceo poduhvat uspeo.

---

⁷ IOC – International Olympic Committee (Međunarodni olimpijski komitet)

3.2.6 Interakcija forme i sadržine: kognitivna disonanca pri interpretaciji naslova

[朝日新聞2009年4月29日]

八木 復活への白星

Prevod: *Pobeda za ponovno rođenje Jagija.*

Nešto bukvalnije: *Jagi - Bela zvezda (pobeda) u svrhu preporoda (ponovnog rođenja).*

復活 preporoditi se, ponovo se roditi (engl. revive, reborn)

Izraz sadrži dve zanimljive metafore.

1. *Fukkatsu* 復活– znači, najbliže, preporod, tj. akt ponovnog rođenja. Radi se o igraču koji je jedno vreme loše igrao, a sada značajno popravio učinak. Već smo u nekoliko primera gore videli da takve situacije izazivaju snažnu (pozitivnu) emotivnu reakciju japanske publike i komentatora, te su često praćene krajnje metaforizovanim izrazima. U ovom slučaju, vraćamo se na izvore metaforičnog mišljenja koji potiču direktno iz ljudskog tela (*teorija otelovljenog uma*). Sam čin rođenja predstavlja izvorni domen koji se prenosi na apstraktni pojam (ne)očekivane pobede.

Inače, ponovno rođenje ima dugu mitološku i religijsku tradiciju. Poznati su obredi inicijacije u većini poznatih kultura koji imaju za cilj da, kroz nekakav zastrašujući ritual, simbolički nateraju pojedinca da „proživi” smrt kako je se nadalje ne bi toliko bojao. Odrastanje se, u starim kulturama, i posmatralo kao vid ponovnog rođenja, gde verovatno treba tražiti korene ovakve metaforizacije. I u srpskom jeziku imamo mnogo sličnih izraza, a sama imenica „preporod” dovoljno jasno govori o snazi jednog ovakvog koncepta.

2. *Shiro boshi* 白星 znači pobjeda, ali bukvalno je u pitanju „bela zvezda”. Nju u Japanu više niko i ne doživljava kao metaforu, budući da je izraz sasvim ukorenjen i danas predstavlja sinonim za pobjedu. Zapravo se radi o dvostrukoj, istorijskoj metaforizaciji. Najpre se bukvalni izraz sa značenjem „bela zvezda” preneo u tradicionalni sport, tj. sumo, u značenju „pobjeda”. A zatim se tako leksikalizovano i ukorenjeno metaforično značenje dalje prenosi iz tradicionalnog u moderni domen, gde se sintagma koja označava pobjedu iz jednog starog sporta prenosi u novi. Tako imamo ‘belu zvezdu’, tj. pobjedonosnu partiju i u bejzbolu.

Dakle, ovo je *nekada* bila metafora, ali Japanci danas koriste taj izraz u značenju *pobjede* jednako kao i *katsu* 勝つ }

Nasuprot beloj, imamo i crnu zvezdu. Dakle, ***Kuro boshi*** 黒星 – znači crna zvezda, tj. poraz.

Metaforizacija boja česta je u raznim kulturama. Zapravo, boje su bile jedno od glavnih polja interesovanja kognitivnih psihologa krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošlog veka. U pionirskom poduhvatu, Berlin i Keij (Berlin and Kay, 1969) su ispitivali koje su to osnovne boje u tridesetak različitih svetskih kultura, zašto se podela na osnovne boje u nekim od ovih kultura jako razlikuje, kao i da li je moguće pretpostaviti da se „ispod” ovih razlika ipak nalaze neke dublje univerzalije.

Nekoliko zanimljivosti vezanih za japansku konceptualizaciju boja sledi u daljem tekstu. Najpre, u gornjem primeru, „belo” označava nešto što je dobro („pobjedu”), a „crno” nešto što je loše („poraz”). Čini nam se da je ovo pre u skladu sa zapadnjačkim nego sa japanskim načinom razmišljanja. Jedan od klasičnih stereotipa vezanih za Japan jeste da se crna boja koristi u svečanim prilikama.

Interesantni su i mnogi drugi primeri. Poznat je slučaj semafora u Japanu, gde se prolazi kroz svetlo koje mi zovemo „zelenim”, dok se u Japanu smatra da je ta boja

„plava” (drugim rečima, glas koji uvek prati pojavu zelenog svetla na japanskim ulicama izgovara *ao desu*, „plavo je”). Ne možemo da tvrdimo da je za Japance plavo i zeleno (青い/緑) sasvim isto, budući da postoji *ao sora* („plavo nebo”). Opet, izgleda da je distinkcija između boja u japanskom nastala na drugačijim osnovama od srpskog, engleskog ili drugih zapadnih jezika, što povremeno dovodi do problema. Teorijsku osnovu za ovakav problem ponovo možemo naći kod Berlina i Keja.

Naime, bojom u fizikalnom odnosno fiziološkom smislu označavamo svetlosne talase određene frekvencije na koje je naš fiziološki aparat podešen da reaguje. Određeni interval elektromagnetskih talasa čini belu svetlost, koja se spektralnom analizom razlaže na sedam boja: crvenu, narandžastu, žutu, žutozelenu, zelenu, plavu i ljubičastu. Spektralna obojenost sveta zavisi od fiziološkog aparata kojim raspolažemo i koji je specijalizovan za registrovanje svetlosnih talasa određene talasne dužine (od 400 do 700 nm).

Pretpostavlja se da je osećaj za boje kod čoveka razvijen relativno kasno u razvoju vrste. U tekstovima iz stare Grčke postoje samo četiri boje: crna, bela, žuto-zelena i grimizno-crvena. Istraživanja koje su sproveli antropolozi Brent Berlin i Paul Key pokazala su da su imena za osnovne boje prisutna u većini jezika, no da u nekim jezicima, odnosno kulturama ne postoje imena za neke od boja, dok u drugim kulturama ne postoje imena za neke druge nijanse i boje.

Određene su kulture stvorile imena samo za nijanse koje su im potrebne. Tako na primer Eskimi u svom jeziku imaju 40 različitih imena za 40 različitih vrsta snega i gotovo isto toliko imena za različite nijanse i intenzitete bele boje. Primitivne kulture razlikuju samo svetlo i tamno, odnosno crno i belo. Kad se u primitivnim jezicima pojavi treće ime za neku od boja onda je to uvek crvena, za njom dolaze žuta i zelena, a tek potom plava.

Kako kompleksnost jezičke strukture raste, na red dolazi smeđa, purpurna (grimizna odnosno tamno-ljubičasta), ružičasta, narandžasta i siva. Otuda s pravom stoji konstatacija da je percepcija boja uslovljena i društvenim i kulturnim razvojem, i da je specifična za svaku jedinku i za svako područje.

Berlin i Kej su, tako, ustanovili da mnogi jezici nemaju odvojene termine za plavu i zelenu, te da umesto toga za obe imaju jedan isti termin. Na primer, u vijetnamskom, lišće na drveću i nebo imaju istu boju xanh (ako nam je baš neophodno da napravimo razliku, možemo da kažemo xanh lá cây "boja lista" i xanh dương "boja okeana"). U tajvanskom jeziku, เขียว (khiaw) znači zeleno, osim kada govorimo o nebu ili moru, kada znači plavo; เขียวขุ่น (khiaw cha-um), เขียวขจี (khiaw khachi), i เขียวแปด (khiaw praed) sve znače ili jaka plava ili drečavo zelena. Kineski ima reč 青 (qīng) koja može da se odnosi na obe pojave, premda takodje ima i različite reči za plavo (蓝 / 藍, lán) i zeleno (绿 / 綠, lù). Korejska reč 푸르다 (pureuda) takođe može da znači ili zeleno ili plavo. U japanskom, reč za plavo (青 ao) često se koristi za boje koje bi zapadnjaci označili kao zelene, kao što je zeleno svetlo na semaforu, ili boja nezrelog voća, npr banana.

Dole prenosimo poznati psiholingvistički eksperiment u kome se ispitanici jako teško snalaze kada se od njih traži da iznesu kojom je bojom napisan određeni tekst. U tom slučaju dolazi do pojave tzv. *kognitivne disonance*, gde se jezičke i perceptivne (vizuelne) informacije sukobljavaju, što izaziva česte pogreške i produženo vreme reakcije pri davanju odgovora. Problem, još jednom, ima veze sa kategorizacijom boja koja je, očigledno, izazvala veliki proboj u kognitivnoj psihologiji krajem prošlog veka. Pod imenom Strupov efekat, fenomen se često izučava u psiholingvistici.

BLUE

GREEN

YELLOW

PINK

RED

ORANGE

GREY

BLACK

PURPLE

TAN

WHITE

BROWN

日本経済新聞「2009年(平成21年)6月9日火曜日」

アフリカの地、初のW杯

Prevod: *Prvi put Svetsko prvenstvo na teritoriji Afrike*

Svakom čitaocu je jasno o čemu se ovde radi. Nedavno završeno svetsko prvenstvo u fudbalu održano je u Južnoj Africi (2010), što je bio prvi slučaj da se na ovom kontinentu organizuje najznačajnije svetsko takmičenje u ovom popularnom sportu.

Zanimljivost u datom primeru jeste ta što se za svetski kup koristi engleska sintagma *World Cup*. No, ako detaljnije pogledamo naslov, videćemo englesko slovo „W“, koje je akronim za „World“, praćeno znakom 杯, što se čita „hai“, a označava „pehar“, tj. ono što na engleskom zovemo „cup“. Situacija je tim zanimljivija što zahteva od čitaoca, izvornog govornika japanskog, da kada vidi ideogram koji označava pehar u svojoj svesti NE IZGRADI (internalizovano), pa samim tim I NE IZGOVORI (eksterno) leksemu japanskog, već engleskog jezika, te da u kombinaciji sa engleskim glasom „W“ stvori sebi predstavu, tj. pojam svetskog kupa (world cup). Baš kao u primeru sa

različitim bojama i rečima od pre nekoliko stranica, ovde takođe dolazi do pojave kognitivne disonance. Sa jedne strane, u pitanju su različita značenja termina, a sa druge, ovoga puta ne boje, već reči koje dolaze iz dva različita jezika. Kada se „ukrste“ ta dva faktora, čitalac koji treba da razume tekst može da se nađe pred problemom.

Ma koliko dobro vladali jezikom, bez dobrog poznavanja konteksta (koji u ovom slučaju pretpostavlja i znanje engleskog jezika i interferencije engleskog i japanskog u popularnoj štampi) prosečan čitalac, kome japanski nije maternji jezik, gotovo da nema šansi da razume dati naslov.

Ovde su kombinovane akronimija, interferencija maternjeg i stranog jezika u specifičnom vidu metaforizacije kojim se, na prilično atraktivan način, dobija željena leksička jedinica.

U vezi sa datim primerom (*hai o kaesu* 杯を返す), možemo naglasiti i druga značenja, koja dalje ukazuju na fenomen polisemije (viseznačnosti) i u japanskom. Izraz bukvalno znači *vratiti šoljicu, nazdraviti „nazad“*).

Među primerima našla se i zanimljiva upotreba vezana za **Sveti gral** – zanimljiva sintagma koja takođe manipuliše znakom za „pehar“ (tj. gral). Tek kada su došli u kontakt sa hrišćanstvom, Japanci su shvatili značenje ovog termina. Zatim su ga, na sebi svojstven način, uklopili u sopstveni leksički sistem, i napravili sledeći niz ideograma: 聖杯. Prvi znak označava „sveto“ (što je postojalo i od ranije), npr. *Seijin* 聖人 („svetac“). Drugi znak, za šolju, pehar ili gral, (*hai*) ovde se prvi put upotrebio u kolokaciji sa leksemom za „sveto“, što predstavlja dobar primer kako jezici u kontaktu proizvode nove leksičke jedinice.

日本経済新聞「2009年平成21年6月9日火曜日」

強豪、南アへ火花

Najbolji timovi, sve će da pršti u Južnoj Africi

Samo su najbolji timovi, poput Španije, Brazila... otišli na takmičenje u Južnu Afriku. Odatle i ova metafora sa varnicom, u smislu da će sve da “pršti” od dobre igre

強豪 — powerful, excellent player、 a very strong team; odličan igrač, jak tim

火花 — a spark; varnica

南 — south; jug

ア za Afriku – akronimija (pismo katakana)

Sve će da „varniči” – metafora (*hibana*). Koncept "varnicenja", ili bilo kakve vrste "trenja" čest je u različitim jezicima u vezi sa nekom napetom situacijom, ili događajem u kome je ishod neizvestan, a dolazak do njega uzbudljiv.

[日経新聞2002年1月7日]

遅咲き 27歳、五輪本命に

遅咲き znači – kasno procvetati

五輪 - Olimpijske igre

本命に - one's heart's desire; od srca (razloženo: „true" „ life"; „istina" i „život")

Trešnjin cvet ima nekoliko faza cvetanja. Poseban izraz se koristi za pun cvet, poseban za „kasno cvetanje” kada se zbog hladnoće trešnjin cvet ne otvori na vreme. Inače, u Japanu je cela nacija fascinirana ritualom posmatranja trešnjinog cveta u proleće. TV i ostali mediji prenose kada i gde je *mankai* 満開 – pun cvet, jer se ne otvara istom brzinom u svim delovima Japana zbog različitih klimatskih zona. Odatle i metafora za igrača koji je najbolju partiju dao u, za sportistu, poznim godinama.

Tek u svojim kasnim godinama, osvojio olimpijadu „od srca” „za svoju dušu" 本命に

Kulturološki, zanimljivo bi bilo povući poredjenje između koncepta „od srca” i onog „iz obaveze”.

Giri, tj. obaveza je iznad vrline. Japanac najpre ima *obavezu* prema caru, roditelju, gospodaru, starijem bratu... pa tek onda može dopustiti sebi luksuz da nešto radi “od srca”. Recimo, kada dete završi srednju školu uglavnom nastavlja školovanje pod pritiskom, neko zbog roditelja, neko što to tako treba, ali svakako iz snažnog osećanja dužnosti prema porodici i državi čija se „investicija” mora vratiti. U daljem postupku metaforizacije i izgradnje polisemičnosti, nailazimo na zanimljive primere koji vode poreklo iz ovog termina. Na primer, *okaasan* お母さん se kaže majka, dok je 義理のお母さん majka „iz obaveze”, tj. *svekrva*. Uporedimo *honmei choko* 本命チョコ, čokolada-poklon (devojke daruju mladićima koji im se zaista dopadaju) na Dan zaljubljenih i *giri choko* 義理チョコ, čokolada-poklon koji se daruje iz obaveze, zato što je tako propisano strogim društvenim normama. *Honmei* je nešto što se radi od srca, iz pravih osećanja, dok *giri* predstavlja obavezu i dužnost.

Ceo život Japanaca je prožet dubokim osećanjem GIRIJA, tj obaveze prema nekom i nečemu.

Skijaš, o kome je reč u članku, u određenim godinama ima obavezu da postigne rezultat, obavezu prema navijačima, timu kome pripada, Japanu..., a sa 27 godina, kada je već star za uspeh, on ne samo da ga postiže nego i osvaja Olimpijadu, i to - “za svoju dušu”!

Ovde je metafora vezana za tu vrstu kulturološke distinkcije.

Podnaslov u istom članku takodje je zanimljiv za analizu.

W杯スキー opet W – world ; hai - pehar, (u ovom slučaju *kup*)

World Cup Ski – Imamo gotovo identičnu situaciju sa kombinovanjem formalnih i sadržinskih elemenata, kao u prethodnom primeru.

Još jedna od specifičnosti japanskog jezika jeste kombinovanje pisama (autentičnih i tuđjih) u cilju isticanja odredjenih delova. Engleskim alfabetom je označen prvi pojam (u ovom slučaju *world*)*W*, iako postoji autentična reč u japanskom jeziku 世界; dalje, sasvim neočekivano autor teksta uvodi japansku tradicionalnu reč za *kup*, tj. *pehar- hai* 杯, što je zapravo bukvalan prevod reči *cup*; i dodaje katakanu za označavanje pojma skijanje スキー (katakanom se pišu tuđjice, reči pozajmljene iz drugih jezika; ponekad ovo pismo koristimo i za naglašavanje neke reči.)

Ponudićemo još neke primere koji su dobra ilustracija za različite načine upotrebe reči *hai* i njene brojne kontekstualne varijacije.

天皇杯 - Emperer's cup, Carski kup (nekad je ime trofeja *tennōhai* koji se daje pobednicima *sumo* turnira, a nekad i ime i naziv sâmog takmičenja). U ovom slučaju nikad se ne kaže *tennō cup* kao što je slučaj sa prethodnim primerom *W* 杯 *W hai*.

賜杯 — Emperer's cup, trophy; Carski kup, trofej koji dodeljuje car

皇后杯 postoji i kup *kōgō hai*, queen consort, *kōgō* znači carica, empress

Za sportove u kojima se takmiče muškarci postoji kup *tennō hai* , a za žene, ženski turnir *kōgōhai*.

Sportovi gde postoji isključivo *tennōhai* : sumo (相撲), fudbal (フットボール), rvanje (レスリング), tenis (テニス), trke konja (競馬), gimnastika (体操), bejzbol (野球)

Turniri gde postoji isključivo *tennōhai* je 薙刀術 *naginatajutsu* (borilačka veština u kojoj se koristi helebarda, dugački štap)

Turniri gde se oba kupa održavaju rezervisani su za sledeće sportove:

Streljaštvo (弓道)、*kendo* (剣道)、*džudo* (柔道)、*stoni tenis* (卓球)、soft tenis (ソフトテニス)、*košarka* (バスケットボール)、*odbojka* (バレーボール)

Još jedan primer koji ima zanimljivu metaforu:

[西日本 1 1 月 2 日 2 0 0 1]

悪質ファンにレッドカード

悪質 akushitsu znači loš, zloban, zao (evil, vicious, malicious)

ファン znači navijači, tj. fanovi

レッドカード crveni karton

Ceo izraz značio bi „loši fanovi”, „fanovi koji su sramota za tim”, ili, bukvalnije:

„zlomernim navijačima – crveni karton”. Nakon što pročita tekst, čitalac će shvatiti da su date navijače nakon utakmice zaista odveli u zatvor. Tako, na određeni način, crveni karton postaje metafora koja se prenosi iz žargona fudbal u žargon krivičnog gonjenja.

Crveni karton znači da je navijače privela policija.

3.2.8 Zaključak semantičke analize

Nakon šireg sociolingvističkog pristupa, u ovom poglavlju disertacije obavili smo uže semantičku analizu većeg broja primera iz našeg korpusa. Pre svega nas je interesovao fenomen metaforizacije pojmova, kako u užem kontekstu sportske terminologije, tako i u njenoj nešto široj upotrebi u periodici. Ispostavilo se, očekivano, da je izgradnja metafora jednako značajan kognitivni proces u japanskom kao i u mnogim drugim jezicima, te da se preslikavanje od “konkretnog” (izvornog) ka “apstraktnom” (ciljnom) domenu i ovde odvija na osnovu jasno definisanih pravila. Pre svega, spacijalni, tj prostorni odnosi, zatim percepcija odnosa sila i, konačno, otelovljenje (embodiment) značajni su mehanizmi koji, izgleda, leže iza stvaranja metafore i u japanskom jeziku. No, čini se da i pored ovakvih opštih, možda univerzalnih tendencija većina metafora makar deo svoje snage izvlači iz specifičnog kulturološkog konteksta koji je brzo i lako razumljiv samo Japancima. U tom smislu, i ovaj drugi, specifično lingvistički

segment naše analize, ukazuje na sličnu pojavu kao i prvi, sociološki: činjenicu da se lingvistički i ekstralingvistički faktori u analizi leksike teško mogu razlučiti. Ovo se utoliko lakše vidi ukoliko je jezik koji se analizira istraživaču relativno dalek, što je upravo slučaj sa japanskim iz našeg, evropskog konteksta.

4 Zaključna razmatranja

Cilj ove disertacije bio je da ispita sociolingvističke aspekte japanske jezičke upotrebe u definisanoj periodici u periodu “produžene stagnacije” (2000-2010 godine). Namera nam je bila da na dosta širokom korpusu, koji je sadržao tekstove iz različitih polja kulture i društva, ukažemo na neraskidivu vezu između socijalnih i jezičkih faktora koju čitalac mora implicitno da uspostavi ne bi li uopšte razumeo o čemu se radi u tekstovima sa kojima je suočen.

Kako bismo došli do izbalansiranih zaključaka o ovom osetljivom polju lingvističke analize, primenili smo dvostruki pristup: teorijsku analizu i analizu dostupnog korpusa. U teorijskom delu disertacije, ponudili smo osnovne odrednice vezane za savremena istraživanja u granama lingvistike relevantnim za ispitivanje koje će uslediti: pre svega, u pitanju su bile pragmatika, sociolingvistika i semantika (naročito kognitivna, tj. njen značajan segment poznat kao teorija pojmovne metafore). Pozabavili smo se definicijom, predmetom, opsegom istraživanja, te nekim teorijskim nesuglasticama u ovim trima disciplinama. Cilj nam je bio da otvorimo osnovna teorijska pitanja koja će se ticati analize konkretnog jezičkog materijala u trećem delu disertacije.

Analitički deo teksta bio je organizovan u dve velike celine: sociolingvistička analiza i semantička analiza (teorija metafore). U obe ove celine najpre smo izneli vrlo konkretne teorijske nedoumice koje i danas plene pažnju teorijskih lingvista, a zatim smo, posle svake od njih, ponudili niz primera iz japanskog kojim se

određena teza potvrđuje ili opovrgava. Radi bolje preglednosti, primere smo klasifikovali po principu bliskosti semantičkih polja.

Nalazi do kojih smo došli su, čini nam se, interesantni na više nivoa: strukturalnom, semantičkom, sociolingvističkom, pa i šire kulturološkom.

U strukturalnom smislu, premda glavni cilj naše analize nije bila diskusija o gramatičkim problemima, ipak smo došli do nekoliko interesantnih uvida. Oni se pre svega tiču pitanja ortografije, u kojima se često postižu kolokvijalni, estetski, pa i kulturološki efekti “igrom” sa ortografskim pravilima koja se ponekad pronalazi u ispitvanoj periodici. Još zanimljivija je kombinacija nekoliko (čak svih postojećih!) pisama u istim leksičkim jedinicama, gde se, u zavisnosti od izbora pisma, nešto podvlači, ističe, a ponekad izlaže i satiri (*gaidjin*). U morfološkom pogledu, nekoliko puta smo ukazali na zanimljive fenomene, pre svega pitanje reduplikacije, koja je očigledno veoma važan, a još uvek nedovoljno ispitan fenomen u dalekoistočnim jezicima. Semantički, problem skraćanja rečenične forme u posebnim kontekstima, za šta su novinski naslovi odličan primer, takodje je privukao našu delimičnu pažnju. Čini nam se da u budućnosti ovaj fenomen zaslužuje dalju obradu, pre svega kontrastivnu, sa jezicima koji u ovom kontekstu čine slično što i japanski (pre svega mislimo na engleski jezik).

U semantičkom pogledu, analiza značenja pojedinačnih reči velika je muka i kada istraživač ispituje jezik koji mu je sociološki, kulturološki i geografski jako blizak. Tim pre se problem povećava kada treba analizirati jezik čiji nam je kontekst u dobrom delu nepoznat. Zato smo se opredelili za relativno novu lingvističku teoriju – analizu pojmovne metafore iz kognitivne lingvistike. Možda donekle neočekivano, ispostavilo se da je metaforizacija jednako važna u japanskom kao i u srpskom i engleskom jeziku, da teorijski konstrukti otelovljenja, dinamike sila, izvornih i ciljnih domena, te prostornih konceptualizacija zaista imaju izvestan univerzalni značaj: svi do jednog mogu da budu relevantni pri analizi primera iz našeg korpusa. Samim tim, uporedna analiza metafora u srpskom, engleskom i japanskom jeziku može da bude dobra tema za neka buduća istraživanja.

Ipak, kulturološki kontekst ostaje dosta važan, i to ne samo kod analize metafora. Zato je bilo neophodno da izvršimo i nešto širu analizu postulata koji se redovno javljaju u sociolingvističkim teorijama. Ispostavilo se da su poznate teme iz ove oblasti, kao što su odnos jezika i društva, jezika i identiteta, jezika i nacije, etnikuma, ili pola – jednako bitne u analizi japanskih kao i srpskih ili engleskih tekstova. Naravno, njihova konkretizacija u japanskom jeziku ponovo zavisi od, ponekad jako drugačijih i nama neobičnih, socijalnih i kulturoloških normi koje važe u ovoj dalekoj zemlji.

Na kraju, naročito kod izučavanja udaljenih jezika kao što je japanski, ne ostaje nam ništa drugo nego da zaključimo kako je neophodno *sinergetsko izučavanje* leksičkih, gramatičkih, semantičkih i kulturoloških (sociolingvističkih, pragmatiskih...) veza i odnosa, jer se jedino u međuspletu svih tih analiza mogu shvatiti prava, nameravana značenja upotrebljenih pojmova i konstrukcija. Ovo se odnosi kako na terminologiju dostupnu u periodici iz perioda produžene stagnacije, tako i na svaku drugu tekstualnu ili govornu formu. U tom smislu, naš apel bio bi da se napravi izvesna saradnja, ili makar podstakne razumevanje, između formalnih i funkcionalnih škola u lingvistici. Naime, dok prve insistiraju samo na strukturalnim analizama, bez posebnog pozivanja na značenje, druge u svemu vide funkcionalne veze, ali prenebregavaju značaj forme. Nakon ovog istraživanja, nama se čini da jedan sveobuhvatniji, makar i eklektički pristup, može da ponudi mnogo dublju i jasniju sliku: a ona će pre svega biti od koristi onima koji uče daleke i teške jezike kao što je japanski.

Bibliografija

1. Austin, J. L. (1962). *How To Do Things With Words*. Oxford: Clarendon Press.
2. Barcelona, A. (Ed.). (2002). *Metaphor and metonym at the crossroads: A cognitive perspective*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
3. Benedict, R. Anthropology and the Humanities. *American Anthropologist* 50: 585-593
4. Benedict, R. (1954). *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. Rutland, VT and Tokyo, Charles E. Tuttle Co., Tokyo
5. Benedict, R. and Weltfish, G. (1943). *The Races of Mankind*, Public Affairs Pamphlet No. 85. New York: Public Affairs Committee, New York
6. Berendt, E. (2009). The discourse and epistemology of ideas: The role of metaphors. *Asian Journal of Literature, Culture and Society* 3(2), pp. 64-92. Bangkok: Assumption University Press.
7. Berendt, E. (Ed.). (2008). *Metaphors for learning: Cross-cultural perspectives*. Amsterdam: J. Benjamins.
8. Birner, B. J. (1996). Form and function in English by-phrase passive. *Chicago Linguistic Society* 32.

9. Birner, B. J. and Ward, G. (1994). Uniqueness, familiarity, and the definite article in English. *Berkeley Linguistics Society* 20, 93-102.
10. Boas, F. (1940). *Race, Language, and Culture*, Mac Millan: New York.
11. Bugarski, R. (2001), *Lica jezika*, Čigoja štampa, Beograd
12. Bugarski, R. (2003), *Jezik i lingvistika*, Čigoja štampa, Beograd
13. Bugarski, R. (2003), *Lingvistika o čoveku*, Čigoja štampa, Beograd
14. Bugarski, R. (2003), *Uvod u opštu lingvistiku*, Čigoja štampa, Beograd
15. Bugarski, R. (2003), *Žargon*, Čigoja štampa, Beograd
16. Bugarski, R. (2005), *Jezici*, Čigoja štampa, Beograd
17. Bugarski, R. (2005), *Jezik u društvu*, Čigoja štampa, Beograd
18. Bugarski, R. (2005), *Jezik u kontekstu*, Čigoja štampa, Beograd
19. Bugarski, R. (2009), *Nova lica jezika – sociolingvističke teme*, Čigoja štampa, Beograd
20. Carroll, John B. (ed.) (1997/1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge, Mass.: Technology Press of Massachusetts Institute of Technology
21. Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague/Paris: Mouton
22. Chomsky, N. (1957): *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton
23. Chomsky, N. (1986). *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. Greenwood Publishing Group.
24. Clark-Soles, J. (2006). *Death and the afterlife in the new testament*. New York: T&T Clark International

25. Coulmas, F. (2000), *The handbook of sociolinguistics*. Oxford, Malden: Blackwell.
26. Cowie, A.P., Mackin R. and McCaig I. R. (Eds.). (1993). *Oxford dictionary of English idioms*. Oxford University Press.
27. Croft, W. and Cruse, D. A. (2004). *Cognitive Linguistics: An Introduction*, Cambridge University Press.
28. Dauenhauer, N.M., & R. Dauenhauer. (1998). Technical, emotional, and ideological issues in reversing language shift: Examples from Southeast Alaska. In L.A. Grenoble & L.J. Whaley (eds.), *Endangered languages: Current issues and future prospects* (pp. 57-99). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
29. de Sosir, F. (1989). *Opšta lingvistika*, Nolit, Beograd.
30. Dirven, R. & Pörings., R. (Eds.). (2002). *Metaphor and metonymy in comparison and contrast*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
31. Đorđević. R. (2000), *Uvod u kontrastiranje jezika*, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu
32. Dorian, N.C. (1994) *Purism vs. compromise in language revitalization and language revival*. *Language in Society* 23: 4, 479-494.
33. Fasold, R. (1984), *The sociolinguistics of society*. Oxford – Cambridge: Blackwell.
34. Feagin, C. (2004), *Entering the Community: Fieldwork*. In: J.K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (eds.) *The Handbook of Language variation and Change*. Blackwell Publishing
35. Filipović, J. (2009), *Moć reči*, Zadužbina Andrejević, Beograd
36. Filipović, R. (1977), *Nekoliko metodoloških pitanja proučavanju stranog elementa u hrvatskosrpskom jeziku*, Beograd.

37. Fillmore, C. (1982). Frame semantics. In *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul, Hanshin Publishing Co., 111-137.
38. Fodor, J. (1983). *Modularity of Mind*. MIT Press.
39. Gibbs, R. (1994) *The poetics of the mind: Figurative thought, Language, and Understanding*, Cambridge: Cambridge University Press.
40. Gibbs, R. (1999) Taking Metaphor out of our Heads and Putting it into the Cultural World In: Raymond W. Gibbs, Jr. and Gerard J. Steen (eds.), *Metaphor in Cognitive Linguistics*, 145-166, Amsterdam: John Benjamins.
41. Gibbs, R. (2004). Metaphor is Grounded in Embodied Experience. *Journal of Pragmatics* 36: 1189-1210.
42. Goatly, A. (1997). *The language of metaphors*. New York: Routledge.
43. Grice, P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and Semantics*, vol.3 edited by P. Cole and J. Morgan, Academic Press. Reprinted as ch.2 of Grice 1989, 22–40.
44. Gundel, J., Hedberg N. and Zacharski, R. (1990). Givenness, implicature, and the form of referring expressions in discourse. *Language* 69: 274-307.
45. Hamann, J. G. (1955-1979) *Briefwechsel*, Insel-Verlag Frankfurt/Main.
46. Hasada, R. (2002) Body Part Terms and Emotion in Japanese, *Pragmatics and Cognition* 10:1/2:107-128.
47. Hausmann F.J., Reichmann O., Wiegand H. E. and Zgusta, L. (Eds.) (1991). *Wörterbücher — Dictionaries — Dictionnaires*. De Gruyter, Berlin
48. Herder, J. G. (1772/2002), *Treatise on the origin of language*, in *Philosophical Writings*, Cambridge Textbooks in Philosophy.
49. Hill, J. & Lewis, M. (Eds.). (1997). *Dictionary of selected collocations* Hove, UK: Language Teaching Publications.
50. Hudson, R. (1996), *Sociolinguistics*, Cambridge University Press

51. Humboldt, W. Von (1836/1970) „Über das vergleichende Sprachstudium“ (*On the comparative study of languages*) , u „Einleitung in das vergleichende Sprachstudium“, ur. Krahe, H. Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft -- Bd. 1.
52. Ivić, M. (1996), *Pravci u lingvistici*, Čigoja štampa, Beograd
53. Johnson, M. (1987). *The body in the mind: The bodily basis of meaning, Imagination and Reason*. Chicago: Chicago University Press.
54. King, B. (1989) *The Conceptual Structure of Emotional Experience in Chinese*. Doctoral diss., Ohio State University.
55. Koizumi, T. (1993): *Nihongo Kihon Doshi Jiten*, Taishukan
56. Kövecses Z. (1990). *Emotion concepts*. New York: Springer.
57. Kövecses, Z. (1986) *Metaphors of Anger, Pride, and Love*, Amsterdam: John Benjamins.
58. Kövecses, Z. (2000b) *Metaphor and Emotion*, New York: Cambridge University Press.
59. Kristal, D. (1988), *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd
60. Kristal, D. (2000), *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd
61. Kristal, D. (2003), *Smrt jezika, XX vek*, Beograd
62. Kuno, S. (1973): *The Structure of the Japanese Language*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The MIT Press.
63. Kuno, S. (1983): *Shin Nihon Bunpo Kenkyu*, Tokyo: Taishukan, Tokyo
64. Kuroda, S., (1979): *Exploration in Linguistics*, «Papers in Honor of Kazuko Inoue», Kenkyusha, Tokyo

65. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
66. Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More than cool reason: A field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
67. Lakoff, G. (1987). *Women, fire and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
68. Lakoff, G. and Johnson M. (1999) *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. New York: Basic Books.
69. Lakoff, G. and Kövecses, Z. (1987) The Cognitive Model of Anger Inherent in American English, In Dorothy H. and Quinn N. (Eds.), *Cultural Models in Language and Thought*, 195-221, Cambridge: Cambridge University Press.
70. Landau S. A. (1984). *Dictionaries: The Art and Craft of Lexicography*. Scribner, New York
71. Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.
72. Lewis, D. (1979). Scorekeeping in a language game. *Journal of Philosophical Logic*, 8: 339-359.
73. Lewis, D. (1979). Scorekeeping in a language game. *Journal of Philosophical Logic*, 8: 339-359.
74. Lutz, W. D. (Ed.). (1994). *The Cambridge thesaurus of American English*. Cambridge: Cambridge University Press.
75. Marantz, A. (1981) "Grammatical Relations, Lexical Rules, and Japanese Syntax", in A. Farmer and C. Kitagawa eds., *Coyote Papers: Working Papers in Linguistics from A-ZI*, Vol. 2, University of Arizona.
76. Masuoka, T. (1982): *Nihongo Judoobun no imi bunseki*. Gengo Kenkyuu 82:48-64.
77. Masuoka, T. (1991): *Modality no Bunpo*. Tokyo: Kuroshio Publishing.

78. Masuoka, T. (1991): *Modality no Bunpo*. Tokyo: Kuroshio Publishing.
79. Masuoka, T. (2000): *Nihongo Bunpo no Shoso*. Tokyo: Kuroshio.
80. Mateusz-Stanojević, M. (2009). Konceptualna metafora u kognitivnoj lingvistici: pregled pojmova. *Suvremena lingvistika* 68: 339-369
81. Matsuki, K. (1995) "Metaphors of Anger in Japanese," In: John R. Taylor and Robert E. MacLaury (Eds.), *Language and the Cognitive Construal of the World*, 137-151, Berlin: Mouton de Gruyter.
82. McVeigh, B. 1996. Standing Stomachs, Clamoring Chests and Cooling Livers: Metaphors in the Psychological Lexicon of Japanese. *Journal of Pragmatics* 26: 25-50.
83. Meje, A. (2009), *kako reči menjaju značenje*, Službeni glasnik, Beograd
84. Mihailović, Lj. (1970). *Ogledi iz primenjene lingvistike*. Filološki fakultet Beogradskog Univerziteta.
85. Milić, M. (2004), *Uticaj engleskog jezika na srpski u procesu adaptiranja sportske terminologije*, rad izložen na Četvrtom međunarodnom internacionalnom simpozijumu „Susret kultura“ na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu.
86. Moore, C. (2006). *Heart talk: Say what you feel in Thai*. Bangkok: Heaven Lake Press.
87. Musaši, M. (2007), *Knjiga pet prstenova*, Liber, Beograd
88. *Nihongo Kokugo Daijiten (Japanese Comprehensive Dictionary) 2nd edition*. (1972), Tokyo: Shougakukan.
89. Ogura, S. (2008), *Sport dictionary*, Sanshusha, Tokyo
90. Pinker, S. (1994). *The Language Instinct*. Basic Books.

91. Prince, E. (1981). Toward a taxonomy of the given/new information. In P. Cole (Ed.) *Radical Pragmatics*, 223-54. New York: Academic Press.
92. Prince, E. (1992). The ZPG letter: Subjects, definiteness and information-status. In S. Thompson and W. Mann, (Eds.) *Discourse Description: Diverse Analyses of a Fundraising Text*, pp. 295-325. Amsterdam: John Benjamins.
93. Prince, E. F. (1978) A comparison of wh-clefts and it-clefts in discourse. *Language* 54: 883-906.
94. Prince, E. F. (1988). Discourse analysis: A part of the study of linguistic competence. In F. Newmeyer, (Ed.), *Linguistics: The Cambridge Survey. Vol. 2. Linguistic Theory: Extensions and Implications*, 164-82. New York: Cambridge University Press.
95. Radovanović, M. (2003), *Sociolingvistika*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad
96. Radovanović, M. (2007), *Stari i novi spisi – ogledi o jeziku i umu*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad
97. Radovanović, M. & Major, R. A. (2001), On Serbian (socio)linguistics. *International Journal of Sociology of Language*, 151: 1-6
98. Rochemont, M. and Culicover, P. (1990). *English Focus Constructions and the Theory of Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
99. Rodale, J. (Ed.). (1978). *The synonym finder*. Emmaus, PA: Rodale Press.
100. Romaine, S. (2007), *Language and Society*, Oxford University Press
101. Ruthrof, H. (2000). *The body in language*. London & New York: Cassell.
102. Saito, Mamoru, (1982) "Case-marking in Japanese: A Preliminary Study", ms., MIT

103. Sapir, E. (1921). *Language: An introduction to the study of speech*. New York: Harcourt, Brace and company.
104. Sapir, E. (1933/1946). The psychological reality of the phoneme. In Mandelbaum, (Ed.), 1949, 46-60. Originally published in French in 1933.
105. Searle, J. and Vanderveken, D. (1985). *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge, England: Cambridge University
106. Seldes, G. (1985). *The great thoughts*. New York: Ballantine Books.
107. Shibatani, Masayoshi, (1991): *The Languages of Japan*, Cambridge University Press, Cambridge.
108. Shibatani, Masayoshi, (1996): *Grammatical Constructions: Their Form and Meaning*, Oxford University Press.
109. Shibatani, Masayoshi, (2000): *Voice*. In *Bun no Kokkaku*, ed. Shinjiro Muraki Yoshio Nitta, Masayoshi Shibatani
110. Škunca, V. B. (2008), *Leksičke odlike ruskog i srpskog poslovnog jezika*, doktorska disertacija, Filološki fakultet, Beograd
111. Sosir, F. De, (2004), *Spisi iz opšte lingvistike*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad
112. Sperber, D. and Wilson, D. (1986). *Relevance*. Cambridge University Press.
113. Stalnaker, R. (1972). Pragmatics. In D. Davidson and G. Harman (Eds.), *Semantics of Natural Language*, 380-97. Dordrecht: Reidel.
114. Stalnaker, R. (1974). Pragmatic presuppositions. In Robert Stalnaker (ed.), *Context and Content*. Oxford University Press
115. Stockwell, P. (2007), *Sociolinguistics, A resource book for students. 2nd edition*. Routledge

116. Svensen, B. (1993). *Practical Lexikography. Principles and Methods of Dictionary Making*. Oxford University Press, Oxford, UK
117. Talmy, L. (2000). *Towards a Cognitive Semantics*. Cambridge, MA: MIT Press.
118. Tannen, D. (1998). *The argument culture: Changing the way we argue*. London: Virago.
119. *The Oxford Universal Dictionary on Historical Principles*. (1995, 3rd edition) Oxford: Clarendon House.
120. Trudgill, P. (2000), *Sociolinguistics, An Introduction to Language and Society*, 4th Edition Penguin 2000
121. Ungerer, F. & Schmid, H. (1996) *An introduction to Cognitive Linguistics*. London: Longman.
122. Wardhaugh, R. (1992). *An introduction to Sociolinguistics (2nd ed.)*. Oxford UK & Cambridge USA: Blackwell
123. *Webster's New World Dictionary of the American Language*. (1968). New York: World Publishing Co.
124. Whorf, B. L. (1943). *Loan-words in Ancient Mexico*. New Orleans: Tulane University of Louisiana.
125. Whorf, B. L. (1970) [1942]. *Maya Hieroglyphs: An Extract from the Annual Report of the Smithsonian Institution for 1941*. Seattle: Shorey Book Store.
126. Whorf, B. L. (1975) [1933]. *The Phonetic Value of Certain Characters in Maya Writing*. Millwood, N.Y.: Krauss Reprint.
127. Wierzbicka, A. 1999. *Emotions across Languages and Cultures: Diversity and Universals*. Cambridge: Cambridge University Press

128. Yu Ning. (2009). *The Chinese HEART in a cognitive perspective: Culture, body and language*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
129. Yu, Ning (1998) *The Contemporary Theory of Metaphor: A Perspective from Chinese*. Amsterdam: John Benjamins.
130. Yu, Ning (2002) Body and Emotion: Body Parts in Chinese Expression of Emotion. *Pragmatics and Cognition* 10:1/2: 341-367.
131. Yu, Ning (2008). Metaphor from Body and Culture In Raymond W. Bibbs, Jr. (eds), *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*, 247-261. Cambridge University Press
132. Zhengdao Ye (2002) "Different Modes of Describing Emotions in Chinese: Bodily changes, sensations, and bodily images. *Pragmatics and Cognition* 10:1/2: 307-339.

Biografija kandidatkinje

Mr Milica Jotov rođena je 25. januara 1968. godine u Nišu, gde je završila osnovnu i srednju školu. Studirala je na Katedri za orijentalistiku, Grupa za japanski jezik i književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu od 1996. do 1999. godine. Poslediplomske studije (na smeru nauka o jeziku) upisala je na Filološkom fakultetu u Beogradu. Nakon položenih ispita, prijavila je magistarski rad sa temom „Sociolingvistička analiza sportskog registra u japanskom jeziku“. Ovaj rad kandidatkinja je uspešno odbranila 12. decembra 2009. godine. U zvanje asistenta – pripravnika za predmet Japanski jezik i književnost izabrana je 4 marta 2000. godine. Na Katedri za orijentalistiku, grupa japanski jezik i književnost trenutno je u zvanju asistenta na istom predmetu.

U toku svoje naučne i nastavne karijere nekoliko puta je boravila u Japanu. Tokom prvog studijskog boravka u Japanu, u trajanju od dve godine, pohađala je nastavu japanskog jezika u renomiranoj tokijskoj školi „Naganuma“ (The Tokio School of Japanese Language). Za vreme drugog studijskog boravka u Japanu, u trajanju od 18 meseci, proučavala je značaj malih i srednjih preduzeća u Japanu. Istraživanje je obavila na Ekonomskom fakultetu Chuo Univerziteta u Tokiju, pod vodjstvom profesora Hiroyuki Yokokure. Originalni rad nastao na osnovu ovog istraživanja, pod nazivom „Komparativna analiza servisa (usluge) u Japanu, Kini i Jugoslaviji“, objavljen je u univerzitetskom glasilu Chuo univerziteta.

Tokom prethodnog perioda kao asistent pripravnik, a zatim i asistent, bila je odgovorna za vežbe iz predmeta Istorija Azijsko-pacifičkog regiona, Japansko društvo i kultura, Ekonomija Japana, Japan i svet.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а MILICA JOTOV

број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

SOCIOLINGVISTIČKI ASPEKTI JEZIKA U PERIODICI
JAPANA U DOBA PRODUŽENE STAGNACIJE (2000-2010)

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 13.12.2012

Jotov Milica

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора MILICA JOTOV
Број уписа _____
Студијски програм _____
Наслов рада SOCIOLINGVISTIČKI ASPEKTI JEKIMARSKOG JEZIKA U ZEMALJAMA PROBUĐENE STANOVANOSTI (2000-2010)
Ментор PROF. DR. GILJANA MARKOVIĆ, REDOVNI PROFESOR
Потписани Jelena Jilova

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за обрађивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Сви лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду, 13.12.2012

Потпис докторанда

Jelena Jilova

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Sociolingvistički aspekti jezika u
periodici Japana u doba produžene stagnacije (2000-2011)

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одбраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 13.12.2012.

John Stibice